

Marraskuussa 2001 järjestettiin Tampereen yliopistossa luentosarja, jossa käsiteltiin mediaetiikan ajankohtaisia kysymyksiä eri näkökulmista. Teemoja oli viisi: Yksityisyys vs. sananvapaus, Toiseus mediassa, Onko etiikka kilpailurajoitus?, Etiikka verkonsilmässä ja Itse- vai mikä sääntely?

Tilaisuuksissa pidetyt esitykset olivat enimmäkseen puheenvuoroja pikemminkin kuin varsinaisia luentoja ja niiden pitäjiksi kutsuttiin pääasiassa yliopiston ulkopuolisia voimia. Tämän ”Mediaetiikan kipupisteet” -nimisen luentosarjan tavoitteena ei ollut hoitaa pois kipupisteitä vaan muistuttaa niiden olemassaolosta havainnollistamalla niiden viimeaikaisia ilmenemismuotoja ja siten kannustaa erityisesti opiskelijoita paneutumaan mediaetiikan kysymyksiin.

Tämä julkaisu sisältää luento- ja keskustelutilaisuuksien alustukset. Lisäksi julkaisuun sisältyy kaksi aiheeseen liittyvää oppilastyötä.

Julkaisu on tarkoitettu sekä oppikirjaksi alan oppilaitoksiin että lukemistoksi kaikille ajankohtaisesta mediaeettisestä keskustelusta kiinnostuneille.

Media- etiikan kipupisteet

Kaarle Nordenstreng
Ari Heinonen
(toim.)

Kaarle Nordenstreng & Ari Heinonen (toim):

Mediaetiikan kipupisteet

Tampereen yliopisto
Tiedotusopin laitos

Julkaisuja / Publications
Sarja / Series C35 / 2002

SARJA   SERIES

A Tutkimuksia	Studies
B Raportteja	Reports
C Keskusteluja ja katsauksia	Discussion and reviews
D Opetusmonisteita	Textbook materials
E Bibliografioita ja luetteloita	Bibliographies and catalogues

Kansi ja ulkoasu
Mikko Keinonen / Clinus Design

ISBN 951-44-5362-X
ISSN 0358-4593

Verkkoversio osoitteessa:
<http://tampub.uta.fi>
ISBN 951-44-5392-1
ISSN 1458-9613

TAMPEREEN YLIOPISTOPAINO OY
Juvenes Print
Tampere 2002

Sisällys

Saatteeksi	5
------------------	---

1. Yksityisyys vs. sananvapaus

Juhani Kortteinen: Julkisuuden sietämätön keveys	9
Matti Wuori: Kun julkisesta tulee yksityistä ja yksityisestä kaupallista	12
Satu Hassi: Juorun logiikka eli poliitikko julkisuuden raaka-aineena	21
Ahti Saarenpää: Ihminen medioiden raaka-aineena	35

2. Toiseus mediassa

Ullamaija Kivikuru: Toiseus mediassa	55
Minna Nikunen: Rikosuutinen, intiimisuhte ja nainen	61
Maila-Katriina Tuominen: Kuka puhuu kun toinen puhuu?	70

3. Onko etiikka kilpailurajoitus?

Jaakko Lehtonen: Eettisyyden mittareita etsimässä	81
Hanna Nikkanen: Toimittaja ja riippumattomuus	83
Erkki Laatikainen: Omistajan vai journalismin voitto?	88
Jari Niemelä: Puffi päivässä pitää lukijat loitolla	91
Yrsa Stenius: Julkaise ja harkitse	96

4. Etiikka verkonsilmässä

Ari Heinonen: Etiikka verkonsilmässä – kun kulttuurit kohtaavat	103
Jukka Kempainen: Informaation hinta	106
Johanna Korhonen: Journalismi muuttuvassa viestintämaisemassa	110
Jukka Huhta: Vaihtoehtomedia verkossa	114

5. Itse- vai mikä sääntely?

Timo Vuortama: Itsesääntely toimii, mutta uhkiakin on näköpiirissä	121
Olli Mäenpää: Itsesääntelystä kuluttajan suojaan ja myötäsääntelyyn?	124
Kalevi Kivistö: Media, valta ja vastuu	129
Elina Hirvonen: Lopettakaa ajojahti! Vaikka väkisin?	139

● Tapaustutkimukset

Marja Häkkinen: Tapaus Vappu Taipale	149
Tiina Karvinen: Vastuu on minun	171

Saatteeksi

”Mediaetiikan kipupisteet” tuli nimeksi hankkeelle, jota Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksella ruvettiin rakentamaan alkuvuodesta 2001 Ulla ja Antti Piipolta saadun lahjoituksen turvin. Hanke käynnistyi huhtikuussa pidetyllä asiantuntijaseminaarilla, jonka pohjalta allekirjoittaneet yhdessä Kotimaa-lehden päätoimittaja Jaakko Eleniuksen, Journalisti-lehden päätoimittaja Timo Vuortaman ja Julkisen sanan neuvoston entisen varapuheenjohtajan, toimittaja Risto Knuuttilan kanssa valmistelivat marraskuulle Studia Generalia -tyyppisen luentosarjan. Luentosarjan tausta-aineistoksi laadittiin tapaustutkimuksia oppilastöinä tiedotusopin syventävien opintojen projektiryhmässä. (Luentosarjan ohjelma ja tausta-aineistot löytyvät Journalismiportaalista: <http://journalismi.uta.fi/> kohdasta Etiikka/laki, jossa on oma otsikkonsa Journalismietiikan kipupisteet.)

Nyt käsillä oleva julkaisu sisältää marraskuun 2001 viitenä torstai-iltapäivänä pidettyjen luento- ja keskustelutilaisuuksien alustukset. Ne ovat enimmäkseen puheenvuoroja pikemminkin kuin varsinaisia luentoja ja niiden pitäjiksi kutsuttiin pääasiassa yliopiston ulkopuolisia voimia. Kullakin tilaisuudella oli oma teemansa, jota pyrittiin käsittelemään ainakin kahdesta eri näkökulmasta, ja kullakin teemalla oli oma juontajansa, jonka kokoava esitys edeltää seuraavassa julkaistuja puheenvuoroja.

Luentosarjan tavoitteena ei ollut hoitaa pois kipupisteitä vaan muistuttaa niiden olemassaolosta havainnollistamalla niiden viimeaikaisia ilmenemismuotoja ja siten kannustaa erityisesti opiskelijoita paneutumaan mediaetiikan kysymyksiin. Luentosarja keräsikin laajan kuulijakunnan - keskimäärin parisataa henkeä, joista toista sataa laati kuulemansa perusteella esseen ja sai siitä opintosuorituksen - ja se näytti täyttäneen hyvin tehtävänsä mediaeettisen keskustelun herättäjänä ja alan opetuksen ja tutkimuksen kannustajana.

Sama viriketehtävä on tällä julkaisulla, johon sisältyy myös kaksi oppilastyötä. Julkaisua käytetään oppikirjana, joka käsittelee ajankohtaisesta keskustelusta noussevia näkökulmia. Sen rinnalla edellytetään luettavaksi muuta kirjallisuutta, joka johdattaa mediaetiikan käsitteistöön ja tutkimukseen. (Perusjohdatus löytyy Kaarle Nordenstrengin ja Jaakko Lehtosen luvusta ”Hyvän ja pahan kierrätystä: Viestinnän etiikan perusteita” kokoomateoksessa *Viestinnän jäljillä*, toim. Ulla-maija Kivikuru ja Risto Kunelius, WSOY 1998.)

Kiitos luentosarjan projektisihteerinä toimineelle Elina Nopparille, julkaisun toimitussihteerin tehtävistä huolehtineelle Tiina Karviselle ja julkaisun ulkoasusta vastanneelle Mikko Keinoselelle.

Tampereella toukokuulla 2002

Kaarle Nordenstreng

Ari Heinonen

1.

Yksityisyys

vs.

sananvapaus

1.11.01

Juhani Kortteinen

Julkisuuden sietämätön keveys

Oheisissa artikkeleissa käydään käsiksi sananvapauden ja yksityisyyden suojan väliseen jännitteeseen tutkijan, kriitikon ja poliitikon näkökulmista. Kirjoittajien näkemysten välillä on selvä jännite. Ajamansa sananvapausjutut voittanut ihmisoikeusjuristi Matti Wuori asettuu puolustamaan kansalaisen laajaa oikeutta tietoon päätöksentekijöistä ja muista vallankäyttäjistä. Hän ei ole hyväksynyt toimeksiantoja, joissa olisi asetettu yksityisyyden suojan puolelle medioita vastaan. Professori Ahti Saarenpää puolestaan lähtee taisteluun mediaimperiumeja vastaan pienen ihmisen näkökulmasta julistamalla mediamyönteisen intimiteettisuojaäännöksen tulkinnan ajan olevan ohi. Yksityisyyden suojan loukkauksista aiheutuvien taloudellisten menetysten tulee hänen mielestään olla niin suuria, että ne tuntuvat myös suuremmissakin mediataloissa. Ministeri Satu Hassi taas kuvailee värikkäasti omien kokemustensa kautta kuinka vaikeaa julkisuuden henkilön on saada tietoja yksityiselämästään julkisuuteen oikeina edes silloin, kun ne tulevat yleiseen tietoisuuteen oma-aloitteisesti. Tiedotusvälineissä toimii juorun logiikka. Lisäksi Saarenpää ja Wuori ottavat kantaa siihen, voivatko tuomioistuimet tulkita hyvää journalistista tapaa – päätyen vastakkaisiin näkemyksiin. Kaikki kuitenkin ilmoittavat puolustavansa sekä sananvapautta että ihmisen oikeutta yksityisyyteen.

Kuva: Kalervo Hämäläinen

OTK Juhani Kortteinen on yliassistentti Helsingin yliopiston oikeustieteellisessä tiedekunnassa ja Tarton yliopiston kansainvälisen oikeuden ja Eurooppa-oikeuden oppituolin johtaja

Tiedotusvälineiden rakenteiden erityispiirteisiin on jo pitkään kuulunut jako uutissanomalehtiin ja ns. keltaiseen lehdistöön sekä näiden välimaastossa vaihtelevin variaatioin operoiviin ”human interest” -lehtiin, joita on myös kuvattu naisten/miesten lehdiksi. Sitten on vielä mielipidelehtiä, tieteellisiä lehtiä ja joukko muita pienempileikkisiä julkaisuja. Oikeastaan kokonainen ihmismielen arkeologia. Kaikkien niiden on tuotettava taloudellista voittoa riippumatta siitä mikä lehden julkaisemisen muu tarkoitus on – tai onko sitä. Ihmismielen

kylymätön uteliaisuus ja kokeilunhalu on vienyt ihmiskunnan kehitystä eteenpäin kohti uusia innovaatioita. Samalla meissä piilee atavistinen alkukantaisuus, jota hyödyntämällä painokoneet pyörivät kiihkeästi. Ihmiset ovat valmiita maksamaan saadakseen tietää muiden, heille periaatteessa vieraiden ihmisten yksityiselämän intiimejäkin saloja.

Useimmiten koemme hieman häpeiltävänä tunkeutumisen toisten ihmisten yksityisyyden piiriin, vaikka se tapahtuisi välillisesti tiedotusvälineiden kautta. Niinpä tunkeutuminen tavallisesti verhoataan muulla oheen liitettyllä asialla. Olisiko niin, että toisen ihmisen ihmisarvon kunnioittamiseen kuuluu keskeisesti myös hänen yksityiselämänsä kunnioittaminen. Minulle tai tiedotusvälineille ei kuulu sen paremmin naapureiden perheriidat kuin poliitikkojen seksielämä. Vai kuuluuko? Julkinen valta on viime vuosina ollut varsin taitava saamaan yhä laajempia valtuuksia seurata kansalaisten yksityisyyden piiriin kuuluvia asioita. Logiikka on seuraava: vain pahojen rikollisten tarvitsee kavahtaa tätä seurantaa. Kunnan kansalaiset voivat olla rauhassa, heillähän ei ole mitään salattavaa. Mutta yksityisyyden menettäminen kalvaa kunnan kansalaisenkin mieltä. Vaikka meidän yksityiselämämme olisi niin tavanomaista, ettei se kiinnosta ketään, se on meidän omaamme, yksityistä. Mitä laajemmin sen alueelle tunkeudutaan, sitä vähemmän se on meidän omaamme.

Yksityiselämään kuuluu oikeus päättää itse siitä, kenen kanssa sen jakaa, vai jakaako ollenkaan. Jos meiltä riistetään yksityisyys, meiltä häviää olennainen osa oman elämämme hallintaa. Autoritaaristen hallintojen eräs yhteisiä piirteitä on niiden sairaalloisen epäluuloinen pyrkimys ihmisten kontrollointiin. Kenellä loppujen lopuksi oli yksityisyyttä entisen Itä-Euroopan valtioiden salaisten poliisien ylläpitämien naapuri ja ystävä -urkkimisverkkojen pauloissa. Stasin arkistot paljastavat, kuinka triviaalia arkielämän seurantaa suurin osa tällaisesta yksityisyyden piiriin ulottuvasta tarkkailusta oli. Mutta toimivan kansalaisyhteiskunnan sellainen on omiaan tuhoamaan. Ja se puolestaan on autoritaaristen vallanpitäjien kohde numero yksi, sillä siellä itää poliittisen vastarinnan siemen.

Kuinka siis voidaan puolustaa julkiseen elämään joko ammattinsa, virkansa tai asemansa puolesta kuuluvien henkilöiden yksityiselämän piiriin kuuluvien asioiden julkistamista demokratian nimissä? Mitä se meille kuuluu, jos ministeri tekee sopimattomia ehdotuksia tai huippujohtaja kopeloi naisia? Miksi meidän pitäisi tietää, onko ministerin puoliso joskus tehnyt konkurssin? Usein ei kuulu eikä pidä. Mutta julkinen keskustelu yhteiskunnan kehityksestä merkitsee erilaisten arvojen välillä käytävää dialogia. Etenkin poliittisten päättäjien yksityiselämä saattaa kuulua julkisen keskustelun piiriin silloin, kun sellaiset tiedot sisältävät seikkoja, joilla saattaa olla merkitystä heidän julkiselle toiminnalleen. Tämä ei kuitenkaan anna avointa valtakirjaa kaikenlaisten yksityiselämän piiriin kuuluvien tietojen julkistamiseen rajoituksetta.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimien (EIT) antoi viime vuonna tärkeän ratkaisun tapauksessa Tammer v. Viro (valitus 41205/98). Ihmisoikeustuomioistuimien linjaa siinä mielenkiintoisella tavalla juuri poliitikon yksityisyyden ja sananvapauden rajoja. Tapauksessa oli kyse toimittajan kirjoittamasta toisen journalistin haastattelusta, jossa hänen kysymykseensä oli liitetty väite, jonka mukaan Vilja Laanaru (nyk. Savisaar) olisi avioliiton rikkoja ja huono äiti. Vilja Laanaru oli kirjoittanut itsestään kirjan, jossa kuvasi vaikeuksia sovittaa äidin ja poliitikon rooleja yhteen. Hän on Viron keskustapuolueen poliitikko, joka meni Edgar Savisaaren kanssa naimisiin tämän erottua edellisestä vaimostaan. Vilja Laanaru nosti artikkelin johdosta rikoskanteen, ja toimittaja sai pienet sakot kunnian loukkaamisesta.

Tapauksta arvioidessaan EIT kiinnitti huomiota siihen, että Vilja Laanaru oli eronnut julkisista tehtävistään v. 1995 ja hänen yksityiselämäänsä liittyneet loukkaukset sisältänyt artikkeli oli julkaistu vuotta myöhemmin. Vaikka hän edelleenkin toimi eräissä puolueensa aluejärjestön pienissä tehtävissä, ei häntä voitu pitää sellaisena julkisuuden henkilönä, jonka yksityiselämää koskevilla tiedoilla olisi ollut yleistä merkitystä. Lisäksi toimittaja olisi voinut esittää arvostelunsa käyttämättä niitä erityisen loukkaavia sanontoja, jotka sisältyivät haastatteluun.

Julkisen tehtävän tuoma yksityisyyden kaventuminen voi siis päättyä samalla kun julkisen tehtävän hoito lakkaa. Julkisuuden henkilön yksityisyyden piiriin kuuluvilla tiedoilla tulee olla sellainen yleinen merkitys, että se oikeuttaa niiden julkaisemisen. Niiden tulee siis olla sellaisia, että ne saattavat meidät arvelemaan, onko kyseinen henkilö ominaisuuksiltaan sellainen, että nämä tiedot tietäen uskomme hänen kykenevän hoitamaan julkisen tehtävänsä asianmukaisesti. Viran tai toimen hoitoon liittyvät tiedot taas ovat selkeästi yksityisyyden alueen ulkopuolella.

Omistan tämän pienen johdannon lehtienlukijana uupumattoman äitini muistolle.

Matti Wuori

Kun julkisesta tulee yksityistä ja yksityisestä kaupallista

Valta, olipa se maallista tai jumalallista valtaa, verhoutuu aina mahdollisimman suureen läpitunkemattomuuteen samalla kun se yrittää tehdä kohteensa – objektit, alamaiset – mahdollisimman läpinäkyviksi. Se kuuluu vallan olemukseen. Kun länsimainen porvarillinen liberaali yhteiskunta meille tutussa muodossa asteittain kehkeytyi, yhtäältä Thomas Hobbesin, toisaalta pääosin John Locken viitoittamaa perinnettä myöten, syntyi samalla historiallisesti ainutlaatuinen oivallus siitä, että kansalaiset voivat olla subjekteja eivätkä vain vallankäytön objekteja. Että hallitsijan ja kansalaisten välille on rakennettava eräänlainen muuri. Kansalaisten on voitava suojautua tietyllä tavoin.

OTK Matti Wuori on asianajaja, Euroopan parlamentin jäsen ja sen ihmisoikeusraportoija

Ihmisoikeuksia ja perusoikeuksia, joita on omaksuttu demokraattisten länsimaisten yhteiskuntien perustuslakeihin, on usein kuvattu juuri tällaisella aitauksella tai muurilla, jonka sisäpuolelle hallitsijalla ei ole asiaa. Sitä vastoin kansalaisyhteiskunta, sen hyvin moninaiset toimijat, keskenään hyvin ristiriitaisin tavoittein ja myös lähtökohdin, intohimoisesti tai vähemmän kiihkeästi asioitaan ajavat ryhmät ja liikkeet edellyttävät, että valta muuttuu niin läpinäkyväksi kuin on mahdollista. Kaikkien niiden ratkaisujen, jotka vaikuttavat kansalaisen, entisen alamaisten ja objektin, elämään myös elämismaailman alueella, on tapahduttava demokraattisesti ja havaittavalla, läpinäkyvällä tavalla.

Yksityisyys oli yksi näistä perus- ja ihmisoikeuskulttuurin esiin murtautuvista uusista tuotteista. Se kuuluu selkeästi tänne aitauksen sisäpuolelle. Sinne ei ole julkisella vallalla tulemista, ja yksityisyys, yksityiselämä, on tie-

Kuva: Kalervo Hamäläinen

tenkin joidenkin tulkintojen mukaan vielä huomattavasti kunnianhimoisempi reviiri kuin me ehkä tänään Suomessa ajattelemme.

Sananvapaus toisena tärkeänä perus- ja ihmisoikeutena taas tarvittiin ennen kaikkea valvomaan valtaa. Kansalaisyhteiskunta ilman riippumattomia tuomioistuimia ja ilman riippumatonta tiedonvälitystä on mahdoton. Se ei voi toimia kovin pitkään. Yksityisyys ja sananvapaus ovat – minä tietenkin yksinkertaistan ja pelkistän – syntyneet tästä vertikaalisesta jännitteestä yhtäältä hallitsijan ja toisaalta alamaisen, vallan ja kansalaisen välillä. Vertikaalinen se on siksi, että me yleensä hahmotamme vallan yksilön yläpuolella olevaksi suureksi.

Oikeuksien väliset jännitteet

Nämä kaksi tärkeää perus- ja ihmisoikeutta ovat luonnollisesti joutuneet keskenään myös toisenlaisiin jännitteisiin, joita me kutsumme horisontaaliseksi eli vaakasuoriksi jännitteiksi. Niiden synty ja perusolemus, ikään kuin ontologia, on sidoksissa vertikaaliseen suhteeseen, suhteeseen valtaan. Mutta niiden keskinäinen problematiikka juontuu ennen muuta horisontaalisesta jännitteestä, joka saattaa sitten tulla vastaan mitä kummallisimmissa tilanteissa. Eri näkökohdista nuo tilanteet voidaan myös arvottaa hyvin eri tavoin.

Yksityisyys on verraten uusi keksintö. Se on ehkä meille tunnistettavassa hahmossaan kypsynyt vasta 1800-luvun mittaan, ja sananvapaus on tässä mielessä vanhempi ja lähtökohdiltaan myös voimakkaampi oikeus kuin yksityisyys. Se on poliittinen perusoikeus ja poliittinen ihmisoikeus. Se on välttämätön, jotta kansalaisyhteiskunta voi toimia niin, että sillä on siedettävä autonomia ja demokratia voi hengittää sisään ja ulos, jotta erilaiset mielipiteet pääsevät, jos eivät nyt aivan habermaslaiseen diskurssiavaruuteen niin kuitenkin sellaiseen tilaan, jossa on happea. Ja jossa ne voivat menestyä jokseenkin yhtäläisin edellytyksin. Myös poliittisten ihmisoikeuksien rajoittaminen on Suomeakin velvoittavien ihmisoikeussopimusten mukaan sallittua vain siinä määrin kuin sitä voidaan pitää välttämättömänä demokraattisessa yhteiskunnassa.

Kun me tähän yhdistämme sitten yksityisyyden, on helppo huomata, että sananvapauden käyttämisessä ennen kaikkea sen kaupalliset, taloudellisia perus- ja ihmisoikeuksia hyödyntävät alueet joutuvat herkimmin konfliktiin juuri yksityisyyden kanssa. Se onkin tämän aiheen kuta kuinkin keskeisin teema: nämä horisontaaliset jännitteet, jotka syntyvät 7 Päivää -lehden ja jonkun onnettoman ex-missin tai -perintöprinsessan välisessä hyvin vavahduttavassa, ihmisiä koskettavassa, kreikkalaisen tragedian ääriä ravisuttavassa suhteessa, joita löytyy R-kioskilta joka päivä. Ja tietysti myös iltapäivälehdistä.

Meillä Suomessa on tällä hetkellä tultu tilanteeseen, jossa yksityisyyden ja sananvapauden suhde on tavallistakin mielenkiintoisempi. Näin siksi että

molemmat perusoikeudet ovat pitkään olleet staattisemman yhteiskunnallisen keskusteluilmapiirin panttivankeina, joka on nyt etenkin 90-luvulla, monella tavoin avautunut ja vapautunut, hyvässä ja pahassa.

Suomi McWorld-maailmassa

Nyt vaikuttavat niin suorat globaalit kuin osin myös Euroopan unioniin kytkeytyvät tekijät – ennen kaikkea talouden ja kulttuurin tällä hetkellä lähes pidäkkeettömältä näyttävä globalistuminen, josta Euroopan unioni on vain yksi sivujuonne, joka sekkin tarkoittaa koko ajan samanaikaisesti sekä integroitumista että disintegroitumista. Talouden ja kulttuurin globalistuminen on tuonut meidät ikään kuin McWorld-maailman ja -elämänmuodon kynnykselle. Se tietää muun ohella kaiken julkisen yksityistämistä ja kaiken yksityisen kaupallistamista. Samalla se tietää sitäkin, että sekä journalistit että heidän raaka-aineensa muuttuvat brändeiksi tai ainakin pyrkivät siihen.

Pienessä Suomessa me olemme erityisen haavoittuvia, koska meidän historialliset rasiitteemme ovat muista varsinkin läntisen Euroopan yhteiskunnista poikkeavat. Suomessa vallitsi ainutlaatuisen pitkään agraariyhteiskunta. Maatalousvaltainen Suomi alkoi purkautua vasta 60-luvun puolivälissä, joka on minulle vielä elävää historiaa. Teille se voi olla paleontologiaa, mutta historiallisesti siitä on vain silmänräpäys. Kun meidän maantieverkkomme valmistui noin vuonna 1965, niin se samalla ikään kuin imaisi maaseudun tyhjäksi, tuli ensimmäinen niin sanotun maaltapaon aalto, jossa noin puoli miljoonaa ylijäämäsuomalaista saatiin onnekaasti viskattua Ruotsiin ja loput sullottiin kunnallispolitiikkojen ja gryndereiden epäpyhällä yhteistyöllä pystytettyihin betonislummeihin. (Minä taas hieman yksinkertaistan, mutta hyvin vähän.)

Sillä matkalla olemme vieläkin. Meiltä puuttuu maatalousyhteiskunnan ja kyläyhteisömentaliteetin staattinen turvallisuus, hyvässä ja pahassa. Se on ikuisesti menetetty, mutta me emme ole saapuneet vielä myöskään kaupungistuneen, urbaanin elämänmuodon luontevaan käyttäytymismiljööseen, jossa erilaisuus ja moniarvoisuus, myös piittaamattomuus ja kansalaisyhteiskunnan jopa häikäilemättömät ristiriidat ovat aivan luontevaa arkipäivää. Suomi otti tämän askeleen paljon myöhemmin kuin useimmat muut Euroopan maat, huomattavasti väkivaltaisemmin ja nopeammin kuin naapurimme Ruotsi. Me elimme valtakunnallisen historiamme viime vuosisadalla ikään kuin pikakelauksella, ja se on aika kohtuutonta. Siitä toipuminen ja siihen totuttautuminen vie aikaa.

Modernisaatio ja länsimaistuminen ovat Suomessa olleet projekteja, joiden aikataulu ei ole käynyt tasajalkaa muiden Euroopan maiden kanssa. Kun me olemme modernistuneet ja länsimaistuneet, on seuraavaksi odotettavissa, että kansalaisyhteiskunnan yhä refleksiivisemmät tarpeet ja tavat tulevat kuvaan

mukaan. Jäykät hierarkiat antavat tilaa omaehtoisemmalle, itsesäätelyvämmälle kansalaisten myötävaikutukselle ja toiminnalle, jossa normiohjaaminen ja sanktiot, lait ja rangaistukset eivät enää ole keskeisiä. Paras tuntemani esimerkki siitä on amsterdamilainen ja hollantilainen 'gedogen' – kulttuuri, joka perustuu suvaitsevuuuteen ja siihen, että lait joustavat sitä mukaa kuin asenteet muuttuvat.

Tämä pätee myös sananvapauden käyttöön, jossa olen viime aikoina havainnut taipumusta turvautua jälleen vanhaan oikeudellisen ohjaamisen keppiin. Palaan tähän hetken kuluttua.

Meillä oli myös erikoinen geopoliittinen eristäytyneisyytemme. Lähes puolen vuosisadan ajan olimme rajatapaus Neuvostoliiton kainalossa. Totuimme siihen, että tuon pysähtyneisyyden aikana tiedotusvälineet ymmärsivät noudattaa huomaavaista itesesensuuria. Jos jotain hätkähdyttävää oli pakko saada julkisuuteen, se oli viisainta toimittaa Tukholman lehtiin, joita sitten täällä lainattiin suurinakin uutisina. Jossakin määrin tämä käyttäytymismalli on meillä vieläkin jäänyt selkäyttimeen. Ei suoraan sanota, vaan ututetaan jonnekin paljastava uutinen, jotta sitä voi sitten ihan rauhallisesti lainata, luotettavasta lähteestä, samalla ehkä vähän ihmetellenkin, miten ne nyt noin kirjoittavat.

Elimme olosuhteissa, joita Henrik Meinander on osuvasti kuvannut sanomalla, että Suomessa oli voimassa kaksi perustuslakia. Meillä oli hallitusmuoto ja siihen liittyvät perusoikeuslait, ja sitten oli perustuslain ulkopoliittinen osa eli YYA-sopimus. Siihen suhtauduttiin paljon vakavammin kuin hallitusmuotoon, koska kyse oli suvereniteetin ulkoisista rajoista ja kansallisesta olemassaolosta – vapaudesta suomalaisittain, mikä tarkoittaa vapautta ulkoisesta sorrosta, ei sisäistä vapautta. Se tarkoittaa vapautta, joka on saavutettu, koska me olemme kyenneet mobilisoimaan kansakuntamme muka niin yksimieliseksi, että me tulemme toimeen myös vaaran ja vainon vuosina ja oloissa.

Meillä vallitsi – kuten Meinander myös aivan oikein huomauttaa – Euroopan oloissa, sosialistisen maailman ulkopuolella, ainutlaatuinen valtioideologia. Se oli tinkimätön ja kova, sen nimeen oli kaikkien vannottava välttääkseen yhteisön ulkopuolelle sulkemiselta, eli ostrakismokselta, niin kuin vanha ateenalainen tapa oli. Ateenassahan karkotettiin kaikki yhteisön lahjakkaimmat jäsenet pikkuhiljaa ostrakismos-äänestyksellä, jossa myös huijattiin melkoisesti. Themistoklesta myöten kaikki merkkimiehet saivat kyytiä Ateenasta. Meillä ostrakismos oli arkipäivää ja media oli sen välttämätön työkalu. Leimaaminen, keskustelu hierarkioitten kautta, sen korostuminen, kuka puhuu sen sijaan että olisi kuunneltu, mitä sanotaan. Tämä jätti syvät jäljet suomalaisen sananvapauden käyttöön.

Agraarinen häveliäisyys väistyy

Tällaisissa olemassaolotaistelun oloissa yksityisyyden kaltaiset perus- ja ihmisoi-
keudet eivät myöskään korostu samalla tavalla kuin kuohuvammissa, ristiriitai-
semmissa kansalaisyhteiskunnan oloissa. Yksityisyys oli agraarista. Se tarkoitti
sitä, että kaikista oikeastaan tiedettiin kaikki olennainen, mutta ei ollut sopivaa
sanoa sitä julki. Kun kerran kummastelin sitä, sain Max Jakobsonilta vastauksen:
olin ihmetelty, että asuessani Amsterdamissa en kotimaan lehtiä seuraamalla
oikein päässyt selville, mitä Suomessa tapahtuu todella. Hän lohdutti
sanomalla, että ei Suomessa tarvitse kaikkea sanoa ääneen, koska kaikki ne
joiden kuuluukin tietää, joka tapauksessa tietävät asiasta. Se oli hyvin tyypil-
listä, ja sen jäljet ovat jossakin määrin vieläkin nähtävissä.

Toisaalta, kun Neuvostoliitto hajosi ja ulkoiset pidäkkeet ja Paasikiven–Kekko-
sen valtioideologinen pönkkä otettiin pois sananvapauden tieltä, media ei
välttämättä osannut kypsällä tavalla suhtautua tähän uuteen laiturille pääse-
miseen. Mutta se ei tarkoita sitä, että tässä vertikaalisuhteessa olisi alkanut
välttämättä häikäilemättömämpi vallankäyttäjien arvostelu. Se tarkoitti sitä,
että niitä vallankäyttäjiä, jotka oli jo merkitty, sai vapaasti
potkia vielä silloinkin, kun he makasivat jo maassa. Tätä oli
harjoiteltu muun muassa Ahti Karjalaiseen, ja me olemme
myöhemmin nähneet kuinka syystä tai syyttä yksi ja toinen
on joutunut tällaisen sakinhivutuksen kohteeksi. Ei se ole
mitään kypsää sananvapauden käyttöä, se muistuttaa pikem-
minkin joukkoterroria.

Samalla meille syntyi entistä valovoimaisempi ja elinvoi-
maisempi yksityisen julkisuuden kulttuuri, joka alkoi nou-
dattaa tuota McWorld-elämänmuodon toista ohjetta. Ensim-
mäinenhän oli, että kaikki julkinen on yksityistettävä, ja
toinen se, että kaikki yksityinen on kaupallistettava. Meille-
kin tuli julkiskulttuuri: ilmaantui paljon väkeä, jotka rie-
mumielin hyväksyivät tällaisen uhrilampaan osan, ja sanan-
vapauden kaikkein kaupallisimmat ilmenemismuodot osasi-
vat toki käyttää tätä hyväkseen, koska sille oli kysyntää, koska me kävimme
R-kioskilla tai luimme kampaajalla niitä juttuja. Ja katso: kampaajille tuli niin
paljon lehtiä, että tiettyjen aikakautisten julkaisujen levikki ampaisi melkoiisiin
lukemiin.

Kaikkein mahtavin mediapullistus syntyi tietenkin täällä Tampereella, jossa
Lehtimiehet-konsernin lippulaiva Hymy järkytti koko suomalaista mediamaa-
ilmaa 70-luvun alussa samaan aikaan kun populistinen protestipolitiikka
Suomen Maaseudun Puolueen muodossa kiisi Eino Poutiaisen mopedilla
kylästä kylään ja sai käsittämättömän eduskuntavaalivoiton, joka saattoi kaikki

**”Yksityisyys
oli agraarista.
Se tarkoitti
sitä, että
kaikista
oikeastaan
tiedettiin
kaikki
olennainen,
mutta ei ollut
sopivaa sanoa
sitä julki.”**

Matti Wuori

politiikan tietäjät ja ennustajat häpeään. Tämä tapahtui vielä Neuvostoliiton aikaan, mutta siinä oli jo havaittavissa näitä yleisempiä kehityssuuntia.

Niinpä vuonna 1974 säädettiin intimiteettisuoja laki – se tunnetaan vieläkin nimellä Lex Hymy – eli rikoslain 27 luvun 3a §:n yksityisyydensuojasäännös, jolla haluttiin suitsia kaikkein räivittömintä yksityisyydellä rahastamista. Minä sain tuohon aikaan paljon puheluja silloisilta julkkiksilta, jotka halusivat lähteä kokeilemaan onneaan tuomioistuimiin, mutta yhtään juttua en ajanut.

Tähän totuttiin, ja sanoisin, että sekä oikeudellinen että lehdistöeettinen tilanne asettui aika tavalla ennustettaviin uomiin jo muutaman vuoden kuluessa vuodesta 1974, siis Lex Hymyn säätämisestä. Kun viime vuonna tämä koko rikoslain kunniaa, yksityiselämää ynnä muuta koskeva luku päätettiin uusiksi, niin myös intimiteettisuojaan haluttiin muutoksia. Esitystä kutsuttiin jostakin omituisesta syystä nimellä Lex Seiska. Useimmat ammatissa pitkään toimineet lakimiehet ja lehtimiehet katsoivat, että vanha laki oli toiminut hyvin. Me otimme maaherra Wibelius -asenteen, eli laki, jos ei nyt ennen meitä mutta kuitenkin aika hemmetin pitkän aikaa sitten syntynyt, saisi jäädä vielä myös jälkehemme. Lopulta torjuntavoitto onnistui, vaikka eduskunnan lakivaliokunnassa käytiin aivan hirvittävän kova kädenvääntö, jossa saatiin vihdoin yhden äänen enemmistö sisällöltään vanhan muotoilun puolesta.

Laki ja moraali

Samalla hyvän journalistisen tavan tulkintaan kohdistuvat paineet ovat nekin muuttuneet. Olen puhunut näinkin pitkään sananvapauden institutionaalisista ja oikeudellisista reunaehdoista, koska suomalaisen journalistisen etiikan kehitystä ei voi ymmärtää varsinkaan perusoikeuksien yksityisyys- ja sananvapauskohtaamispiteessä, ellei pidä mielessään tätä järeämpää taustaa.

Lähtökohtanaan on ollut, että hyvää lehtimiestapaa, nyttemmin journalistista tapaa, tulkitsee Julkisen sanan neuvosto ja rikoslakia ja vahingonkorvauslakia taas tuomioistuimet. Tämä perusjako ei vielä kukaan ole mennyt perille. Epäilen, että se johtuu siitä, että meillä Suomessa on vanhat yltiölegalistiset perinteet. Meillä laki ja moraali samastuvat pelottavan usein.

Muistan, kuinka toinen sosiaaliministeri Arja Alho joutui eroamaan valtioneuvostosta. Hän puolustautui kahdessakin tv-haastattelussa sanomalla: ”En ole tehnyt mitään väärää, olen noudattanut lakia. Lakihan on sitä varten, että tietäisimme mikä on oikein ja väärin.” Toisin sanoen oikeudellinen sääntely antaa samalla eettisen toiminnan rajat. Tämähän on vaarallista hölynpölyä!

Lain ja moraalin välillä on parhaimmillaan vahva sidos, mutta laista yksin ei voi koskaan päätellä, mikä on moraalisesti hyväksyttävää tai tuomittavaa.

Alhon ilmaisema ajattelutapa johtaa liikennevalomoraaliin: siihen, että jos minulla on iso auto ja jalankulkija kulkee edessäni punaista päin, niin minä saan ajaa hänen ylitseen, koska hän rikkoo lakia. Ja koska minä toimin lain mukaan, minulle ei jää mitään eettistä ongelmaa. (Luojan kiitos minulla ei ole koskaan ollut edes ajokorttia.) Tämä liikennevalomoraali tuntuu iskostuneen myös lainvalmistelijoihin. Tulin Suomeen pari viikkoa sitten ja luin suuresti hämmästyneenä väittelyä siitä, voidaanko Journalistin ohjeita soveltaa myös lain käytössä. Voidaanko siis eettiset säännöt tuoda suoraan tuomioistuimiin ja lainkäyttöön. Julkisen sanan neuvosto oli järjestänyt aiheesta seminaarin, jossa muun muassa Tampereen käräjäoikeuden tuomari Markku Leskinen oli näin katsonut, eikä hän suinkaan ole tässä yksin.

Vielä huolestuttavampi on vireillä oleva sananvapautta sääntelevien normien muutosesitys, lainsäädäntöreformi, joka on ollut jo pitkään vireillä ja jossa näyttäisi olevan hämmästyttäviä lipsahduksia lain ja Journalistin ohjeiden eli eettisten sääntöjen rajojen yli ja niiden välillä. Lakiesityksessä muun muassa ehdotetaan, että päätoimittaja voidaan tuomita sakkoihin, jos hän jättää puutumatta hyvän journalistisen tavan rikkomuksiin ja siten sallii ammattietiikan vastaisen toimituskulttuurin kehittymisen.

Siis päätoimittaja, joka ei ole syylistynyt ja jota ei edes väitetä vikapääksi mihinkään rikokseen, mutta joka on päästänyt nimiä lehteen, joka on päästänyt tai sallinut päästää jossain ehkä hieman kirjavasti taitetussa viikkoaikakauslehdessä, jonka nimi ei taaskaan tule mieleeni, mutta jonka nimikin viittaa muistaakseni viikkoon jollain tavalla – joka ei ole Viikkosanomat, joka oli Erkon lehti aikoinaan – väärää nimiä julkisuuteen. Tällainen päätoimittaja voidaan panna oikeudelliseen kurinpalautukseen vain siksi, että eettisiä sääntöjä ei ole noudatettu.

Samoin täydellistä ymmärtämättömyyttä sananvapautta, media-alan toimintaa ja journalismia kohtaan osoittaa se, että Journalistin ohjeita voitaisiin ylipäättään soveltaa sellaisenaan tuomioistuimissa ja ottaa tuomioperusteiksi, ja sen puitteissa myöskään toimittajan lähdesuojalle ei enää annettaisi suurtakaan merkitystä.

Juuri tänään meidän on siis oltava hyvin valppaina. Toistaiseksi eettiset ohjeet contra laki -jaottelu on myös yksityisyyden ja sananvapauden hankauspisteessä kuitenkin toiminut varsin hyvin.

Tässä olen osittain aika puolueellinen. Olen ammatissani lakimiehenä hoitanut kymmenittäin media-oikeudenkäyntejä, joissa olen melkein aina edustanut lehdistöä eli kustannustaltoa. Olen hävinnyt yhden jutun, ja moitinkin tuomioistuimen ratkaisua siinä, koska jälleen eettiset ja juridiset näkökohdat olivat mielestäni menneet sekaisin. Seura-lehti kertoi muutama vuosi sitten 'Lapin

lottovoittajasta'. Oli tällainen rouva, joka oli saanut isohkon lottopotin ja jonka henkilöllisyys oli laajalti koko Pohjoiskalotin tiedossa Norjaa ja Ruotsia myöten. Valtakunnalliseen julkisuuteen se tuli Suomessa Seura-lehden kautta, ja kaikissa oikeusasteissa päätoimittaja ja toimittaja tuomittiin yksityisyyden loukkaamisesta. Tässä olisin itse katsonut, että kyseessä saattoi olla tyyppillinen eettinen, journalististen sääntöjen mahdollinen rikkominen, arvostelukyvyn lipsahdus, mutta en voi ymmärtää, että jo alueellisesti yleisessä tiedossa olevan seikan valtakunnallinen julkistaminen voi enää loukata yksityisyyttä. Kysymyksen oli jo sinänsä ennalta määräämättömän joukon tietoon ja siten julkisuuden alueelle - 'public domain' - tulleen seikan käsittelemisestä. Julkisuuden kynnyks oli siten jo peruuttamattomasti ylittynyt. Neitsyyden voi menettää vain kerran, niin kuin olen joskus huomauttanut kadotetun intimitteettinsä perään haikailleille julkkisasiakkaille.

Julkisuuden kipeys lukijan päänsärkynä

Nyt tilanne on muuttunut siitäkin. Meille on syntynyt uusi *intiimin julkisuuden alue*. Häpeä on hävinnyt, tai ainakin häveliäisyys on joutunut häpeään kauppal-

**"Meillekin tuli
julkiskulttuuri:
ilmaantui paljon
väkeä, jotka
riemumielin
hyväksyivät
tällaisen
uhrilampaan
osan, ja
sananvapauden
kaikkein
kaupallisimmat
ilmenemismuodot
osasivat toki
käyttää tätä
hyväkseen."**

Matti Wuori

lisen julkisuuden ahmiessa elämismailman aiemmin katveeseen kätettyjä kuiskattuja ja nimettömiä ilmiöitä. Neitsyyden menetetään julkisesti - vaikka kysymys ei olisikaan jonkun Britney Spearsin virtuaalisesta impeydestä.

Mutta nämäkin ovat vain laajemman muutoksen oireita. Samalla kun mikään ei ole enää tabu, meidän aikamme viimeinen suuri toteemi rakentuu mediatapah- tumista, joissa tiedonvälitys sulautuu viihteeseen. Matti Paavilainen kirjoitti eräässä runossaan jo 1970-luvulla: "Viihdettä toki tarvitaan, mutta se ei saa olla olevinaan / totaalinen vastaus ihmisen arvoiseen elämään."

Tiedonvälitys ja viihde sekä molempien tuotanto ja levitys ovat keskittymässä ja sulautumassa toisiinsa, mutta niin ovat myös politiikka ja talous, mahdollisesti myös oikeudellinen ja eettinen. Toimituksen ja taloushallin- non seinää puretaan kuin Berliinin muuria. Journalis- min koko maisema ja toimintaympäristö ovat muuttu-

massa. Sen perinteinen tehtävä, totuudenmukainen ja puolueeton tiedon tuot- taminen ja välitys, juhlavammin myös maailmankuvan rakennusainesten mah- dollisimman luotettava tarjoaminen, on kriisissä.

Me olemme tässä suhteessa nyt murrosvaiheessa, jossa siis myös eettisistä näkökohdista on entistä suurempi houkutus tehdä uskallettuja oikeudellisia

päätelmiä. Ja tällöin kyseessä ei minun mielestäni ole niinkään niin sanotun tavallisen tai pienen ihmisen suojeleminen. Harvoinpa kaupallinen lehdistö paljoa hyötyy siitä, että tuntematonta pientä ihmistä esitellään julkisuudessa. Minä näen tässä meidän eliittimme suojautumista: vertikaalisia, valtaan, vallankäyttöön ja valtasuhteisiin liittyviä paineita ollaan siirtämässä horisontaaliselle tasolle, jolloin tämän järjestelmän suojautuminen tapahtuu ikään kuin toisella rintamalla kuin sillä, missä itse taistelu käydään. Voin olla tässä väärässä, tämä on minun intuitiivinen hahmotukseni tässä ja nyt.

Satu Hassi

Juorun logiikka eli poliitikko julkisuuden raaka-aineena

Edustan ilmeisesti Matti Wuoren kuvailemaa poliittista eliittiä, joka yrittää varjella itseään. Kerron muutamasta tapauksesta. Varmaankin rintasyöpääni koskeva uutisointi oli syy, miksi minut pyydettiin tähän sarjaan, mutta käyn ensin läpi pari muuta tapausta.

Satu Hassi on tekniikan lisensiaatti, kirjailija, kansanedustaja ja ympäristöministeri

Irina Krohn ja ”kuka panee paremmaksi”

Ensimmäinen tapaus on ryhmätoverini, kansanedustaja Irina Krohnin tuoreen kirjan käsittely. Kirjahan on kokonaisuudessaan Krohnin kolumneja, jotka ovat ilmestyneet eri lehdissä. Kirjan kaikki tekstit on aikaisemmin julkaistu, muun muassa Uutislehti 100:ssa, Vihreässä Langassa ja Me Naisissa.

Ensimmäinen kirjaa koskeva lehtiartikkeli oli Hesarin kirjallisuusarvostelu. Irina Krohn on hyvin värikäs kielenkäyttäjä. Mielestäni hänellä on erittäin tuoreita, omaperäisiä kielikuvia ja myös omaperäisiä, hyviä, teräviä ajatuksia ja havaintoja. Mutta Hesarin arvostelu kaivaa kirjasta kaikki seksuaalisuuteen ja ruumiillisuuteen liittyvät kielikuvat. Arvostelun otsikko on: ”Todellisuuden takapuolen alla”. Kainalojutussa ”Kuka panee paremmaksi?” viitataan puhemies Riitta Uosukaisen kirjasta ja vesisängyn loiskeesta nousseeseen kokuun ja Hannele Pokan romaanin aprikoosiin. Toimittaja päättelee, että Irina Krohn yrittää panna paremmaksi, ja pohtii, kuka on seuraava. Arvostelun kuva on peräisin teatteriesityksestä, jossa Irina Krohn esiintyi viime keväänä Helsingissä. Esityksellä ei ollut kirjan kanssa mitään tekemistä. Mielestäni arvostelussa annetaan kirjasta täysin väärä kuva.

Kuva: Lehtikuva

Seuraavana päivänä Iltalehden lööppi, etusivu ja uutinen käsittelivät kirjaa. Jutun otsikossa sanotaan: ”Krohnin kirja

Todellisuuden takapuolen alla

Irina Krohn: Mitä on tyytynyt Helsingin seksikoulussa pinnamittaisella tavalla kaikkialla

Tuoreeltaan on tullut tietoa, että Irina Krohnin kirja "Krohnin kirja lokaa eduskuntaa" on ollut suuri menestys. Kirjan myynti on ollut erittäin nopeaa ja se on ollut suuren suosion kohteena. Kirjan sisältö on ollut erittäin mielenkiintoista ja se on ollut suuren kiinnostuksen kohteena. Kirjan myynti on ollut erittäin nopeaa ja se on ollut suuren suosion kohteena.

Krohnin kirja on ollut suuren suosion kohteena. Kirjan myynti on ollut erittäin nopeaa ja se on ollut suuren suosion kohteena. Kirjan sisältö on ollut erittäin mielenkiintoista ja se on ollut suuren kiinnostuksen kohteena. Kirjan myynti on ollut erittäin nopeaa ja se on ollut suuren suosion kohteena.

Krohnin kirja on ollut suuren suosion kohteena. Kirjan myynti on ollut erittäin nopeaa ja se on ollut suuren suosion kohteena.

Satu Hassin mielestä Helsingin Sanomien kirja-arvostelu ei anna oikeaa kuvaa Irina Krohnin kirjasta. Iltalehden kannen luettuaan Hassi luuli, että kolumnikokoelman sijaan on ilmestynyt seksifantasia.

lokaa eduskuntaa”. Siinä haastatellaan puhelimitse neljää kansanedustajaa, joille on luettu sitaatteja kirjasta. Kolme heistä sanoo, että hyi kauheata, voi hirveä sentään ja neljäs ei halua ottaa kantaa lukematta kirjaa. Tämä on sikäli hyvin omituinen kirjaa koskeva uutinen, että siinä ei ole kirjasta yhtään sitaattia, eikä muutenkaan kerrota kirjan luonteesta mitään. Esimerkiksi minä tiesin etukäteen, että Irinalta oli tulossa kirja. Hän oli kertonut, että se on kolumnikokoelma. Mutta Iltalehden jutun perusteella aloin ihmetellä, onko Irina kirjoittanutkin jonkun hurjan seksifantasian eduskunnasta. Eli tästä uutisesta saa kirjasta ihan kerta kaikkiaan mystisen kuvan. Kainalojutussa selitteään, että lukija on pettynyt, kun kirja ei sisällä naisnäkökulmaa. Olen siitäkin asiasta eri mieltä.

Tässä prosessissa tuli esille mielestäni mielenkiintoinen ilmiö, jonka olen havainnut muutenkin. Tavallaan mediamaailmassa katsotaan, että iltapäivälehdet ovat oma sarjansa. Mutta niin sanotut vakavat lehdet käyttävät kuitenkin iltapäivälehdien juttuja, otsikoita ja lööppejä lähdeaineistonaan. Esimerkiksi Aamulehdessä Maija Siikala kirjoitti kolumnin otsikolla ”Arkadianmäellä liehutaan taas”. Otsikko viittaa puhemies Uosukaisen kirjan nimeen, joka oli Liehuva liekinvarsi. Kolumni alkaa: ”Kirjoitan kaikella sillä varmuudella, minkä lukemattomuus antaa. En ole lukenut Vihreiden kansanedustajan Irina Krohnin kirjaa Tottelematta paras”. Mutta myöhemmin jutussa hän ilmoittaa, että ”Omaksi hämmästyksekseni olen samaa mieltä kuin Pentti Mäki-Hakola tästä

kirjasta”. Mäki-Hakolahan muun muassa sanoi, että jos mies tekisi vastaavaa, hänet teiltäisiin välittömästi. No, mitäpä muuta Irinalle tehtiin?

Irina Krohn kirjoitti Hesarille vastineen, jossa hän muun muassa kritisoi sitä, että arvostelussa käytettiin kuvaa, joka ei millään tavalla liittynyt arvosteltavaan kirjaan. Kuvahan oli viimekeväisestä teatteriesityksestä, jossa Irina Krohn oli näyttelijä, ei käsikirjoittaja eikä ohjaaja. Minusta toimituksen argumentti on mielenkiintoinen. Toimitus vetoaa siihen, että kuvan on valinnut eri ihminen. Ikään kuin lehden vastuu häviäisi sillä, että kuvan valitsee joku muu kuin tekstin kirjoittaja.

Tavallaan koen, että Irina Krohnin tapauksessa oli kysymys eräänlaisesta seksuaalisesta ahdistelusta. Esille nostetut lauseet ovat esimerkiksi kolumnista, jossa Irina Krohn analysoi sitä, että puhe kovista ja pehmeistä arvoista, kuten myös puhe kovista ja pehmeistä sektoreista on seksuaalinen metafora. Krohn pohtii, onko sillä asialla, että pehmeää sektoria pidetään jotenkin vähäarvoisempana kuin niin sanottuja kovia sektoreita, jotain tekemistä sen suhteen kanssa, mikä meillä on omaan ruumiillisuuteemme. Mielestäni tämä on itse asiassa erittäin tärkeää pohdintaa, sellaista pohdintaa mitä naistutkimuksessakin on tehty. Mutta kun naispolitiikko pohtii tällaisia asioita, niin hänen leimataan levittelevän julkisuudessa omaa sukupuolielämäänsä. Esimerkiksi Iltalehti kertoo, että kirjassa on seksijuttuja, mikä ei todellakaan pidä paikkaansa.

Ilta-Sanomien fiktio leimasi Sirpa Honkameren

Toinen esimerkki on kirja, jonka tekemisessä olen itse ollut mukana. Kirja Seitsemän naisen elämää ilmestyi vuonna 1998. Kirjassa on seitsemän naisen päiväkirjateksti noin vuoden ajalta, mukana muun muassa Sirpa Pietikäinen

**Kahden minuutin tuttavuus riitti
Juopunut ministeri
EHDOTTI SEKSIÄ
KIRJAILIJALLE**

■ Naiskirjailija järkyttyi ministerin tökeröstä iskuyrityksestä. Sivu A2

ja minä. Kun kirja oli ilmestynyt, Ilta-Sanomien teki lööpinn ja uutisen yhdestä tämän kirjan tekstistä, jonka kirjoittaja oli porvoollainen kirjailija ja runoilija Sirpa Honkamäri. Lööpinn kerrottiin: ”Juopunut ministeri ehdotti seksiä kirjailijalle”. Juttu, jossa on valokuva Honkamärestä, luo mielikuvan, että Honkamäri on itse antanut haastattelun. Mutta jutun teksti on täysin Ilta-Sanomien tuote ja kuva on muusta yhteydestä.

Naisrunoilija tyrmistyi ministerin iskemisyrityksistä

On myös täysin Ilta-Sanomien oma päätelmä, että henkilö, josta Sirpa Honkamärien tekstissä puhutaan, olisi juopunut. Ja itse asiassa lehden kertomus, että kyseinen mies olisi suoraan ehdottanut seksiä, on sekin hieman oikaistu. Sirpa Honkamäri kertoo päiväkirjassaan kyseisen henkilön kysyneen, voisiko Sirpa Honkamäri jäädä Helsinkiin yöksi. No, sen nyt voi jokainen tulkita, miten tulkitsee, mutta kuitenkin lehti on vetänyt hiukan mutkat suoriksi.

Ilta-Sanomien pyöritti tätä myllyä suurin piirtein viikon. Seuraavana päivänä ilmestyi etusivulta alkanut uutinen, jossa on haastateltu kaikki silloisen hallituksen miesministerit plus Ilkka Kanerva. Ministerit kiistävät tehneensä Honkamärelle ehdotuksia. Viikonloppu Ilta-Sanomien kertoi, myös lööpinn, että ”seksiministeri” oli Ilkka Kanerva (joka itse asiassa oli kylläkin edellisen hallituksen ministeri). Sirpa Honkamäri kertoi, että Ilta-Sanomien toimittaja oli viikon kuluessa soitellut useita kertoja päivässä hänen kotiinsa, yrittänyt häneltä, jopa hänen lapsiltaan, puristaa ”seksiministerin” nimen. Mutta Sirpa Honkamäri oli kieltäytynyt kertomasta sitä. Oli siis lehden oma päätelmä, että kyseessä oli Kanerva.

"En se ainakaan minä ollut"

Ministerit kiistävät SEKSIVÄITTEET

■ Runoilija Sirpa Honkamäki väittää tuoreessa kirjassa, että hallituksen miesministeri ehdotti hänelle seksiä kahden minuutin tuttavuuden jälkeen. Sivu 10.

Sunnuntaina Sirpa Honkamäki soitti minulle mökille hädissään ja kertoi, että Ilkka Kanerva painostaa häntä. Kanerva vaati Honkamäkiä lähettämään Ilta-Sanomille tunnustuksen, että koko kirjan kertomus kyseisestä illasta on mielikuvituksen tuotetta, luotu kirjailijan vapaudella. Honkamäki kertoi Ilkka Kanervan uhkaavan haastaa hänet oikeuteen. Neuvoin häntä odottamaan ihan rauhassa maanantaihin ja ottamaan yhteyttä johonkin juristiin. Mutta yllätys yllätys, maanantai Ilta-Sanomien lööpissä, etusivulla ja lehdessä kerrotaan, että Sirpa Honkamäki tunnustaa, että koko juttu oli mielikuvituksen tuotetta. Ja leipätekstistä käy ilmi, että tunnustuksen lähde on Ilkka Kanerva.

STANDA 15. TOLVOKUUN 1996

TÄNÄÄN

kommentti

Feministien kyseenalainen markkinointitemppu

Sitten joku kukaan...
 Sirpa Honkamäki...
 Ilkka Kanerva...
 Tunnustus...
 Mielikuvitus...
 Kirjailijan vapaus...
 Haastatus...
 Oikeus...
 Rauhassa...
 Maanantai...
 Ilta-Sanomien...
 Etusivulla...
 Lehdessä...
 Kerrotaan...
 Sirpa Honkamäki...
 Tunnustaa...
 Koko juttu...
 Mielikuvituksen...
 Tuotetta...
 Leipätekstistä...
 Käy ilmi...
 Tunnustuksen...
 Lähde on Ilkka Kanerva.

Hannu Savola

Samana päivän eli maanantai Hesarin pääkirjoituksessa paheksutaan kirjaa, jossa typerästi leimataan miesministerit ylipäätään (leimatahan oli kylläkin Ilta-Sanomien). Tiistai Ilta-Sanomissa päätoimittaja Hannu Savola kirjoittaa otsikolla "Feministien kyseenalainen markkinointitemppu". Kuvituksena olemme minä ja Sirpa Pietikäinen, tietysti mahdollisimman epäsympaattiset

kuvat molemmista. Mehän olimme kirjan ilmestyessä molemmat kansanedustajia, niin kuin nytkin. Ilta-Sanomat syyllistää nyt meidät ja tulkitsee, että me markkinoimme kirjaa kyseenalaisin keinoin.

Ja jälleen sama logiikka kuin Irina Krohnin kirjan tapauksessa. Muu lehdistö käyttää lähteenään iltapäivälehteä, erityisesti sen lööppejä ja otsikoita, luke-matta edes kriittisesti leipätekstiä, ja tuomitsee jyrkästi mokomat feministit, jotka kirjassa esittävät perättömiä, parhaavia juttuja nimeltä mainitusta julkisuuden henkilöstä. Esimerkiksi jälleen Maija Siikala Aamulehdestä sattuu olemaan yksi niistä, jotka tuomitsevat meidät ja päivittelevät, kuinka tällaista voidaan tehdä. Tiistain Kansan Uutisissa on kolumni otsikolla ”Naisen seitsemän moraalia”, jossa tuomitaan meidät ja kerrotaan, että Ulla-Leena Alppi olisi Ilta-Sanomien mukaan kirjan julkistamistilaisuudessa lausunut: ”Tämä hallitus on harjoittanut niin huonoa politiikkaa, että ei sen väliä jos ministereiden housut vähän tutisevat”. (Alppi itse kiistää sanoneensa tällaista.) Kansan Uutiset ihmettelee, onko todella feministien moraali tällaista, että kauna hallituksen politiikkaa vastaan oikeuttaa miespoliitikkojen mustamaalaamiseen valheellisin keinoin.

Samalla viikolla Sauli Niinistö kirjoittaa Turun Sanomissa, että ”olipas aivan vallaton fiktio”. Useiden keskiviikon lehtien Muut lehdet -palstoilla siteerataan Kansan Uutisten ”Naisen seitsemän moraalia” -kirjoitusta. Lisäksi Ilta-Sanomat julkaisee minunkin kirjoituksen, jossa totean, että koko kohu oli Ilta-Sanomien kehitemä, ei Sirpa Honkameren. Kauppalehdessä Pertti Monto, päätoimittaja, joka on aikoinaan saanut Suomen Kuvalehden journalistipalkinnon, vitsailee, että ensin luultiin WSOY:n löytäneen Porvoosta kuvitellun kirjailijan, mutta sitten kävikin ilmi, että Ilkka Kanerva on kuviteltu henkilö.

Hesarissa kulttuurisivuilla Jukka Petäjä kirjoittaa muun muassa: ”Sitten sai vetää vähän henkeä, kunnes kirjalliselle areenalle astui mystinen ministeri, joka ei ollutkaan ministeri ja vielä mystisempi kirjailija, joka ei ollut kirjailija vaan porvoolaisen runoseuran emäntä – yhden runokokoelman kirjoittaja. Puhetta piisasi siitä, mitä tämä eronnut rouva oli päiväkirjaansa kirjannut, oliko hän keksinyt kaiken omasta päästään. Vastapuoli taas uteli, oliko vinksahantanut alapäästään. Selvät rintamalinjat siis.”

Eli meistä tehdään seksuaalisesti häiriintyneitä. Kun samalla viikolla totesin yhdelle toimittajalle, että kyllähän seksuaalista ahdistelua esiintyy politiikassa, on minullakin siitä kokemusta, niin muun muassa Iltalehdessä Kuikka irvailee

**”Kun iltapäivä-
lehdistössä
lasketaan
liikkeelle joku
leimavyöry, niin
vyöry menee läpi
muussa
lehdistössä.
Oikaisut sen
sijaan eivät mene
ollenkaan
samanlaisena
massiivisena
aaltona muun
lehdistön läpi.”**

Satu Hassi

tästä. Ja eräänä päivänä Ilta-Sanomien uutisoi, että tämä kyseenalaisin keinoin markkinoitu kokkirja ei nyt sitten kiinnosta ostajia. Ähäkutti!

Loppujen lopuksi, joitakin viikkoja myöhemmin, Ilta-Sanomien, ei tietenkään lööpissä – mutta julkaisi kumminkin oikaisun, jossa lehti kohta kohdalta tunnustaa, että koko hela hösseli oli Ilta-Sanomien oma kehitelmä. Mutta kun aiemmin Ilta-Sanomien tekstit olivat kelvannut lähteeksi lukuisiin muiden lehtien kolumneihin, pilapiirroksiin ynnä muihin, niin Ilta-Sanomien myöhempi tunnustus, että itse asiassa oli kyse heidän omasta seipitteestään, ei kirjoittanut vastaavanlaista kierrosta muissa lehdissä.

Ilta-Sanomien uutisoi, että tämä kyseenalaisin keinoin markkinoitu kokkirja ei nyt sitten kiinnosta ostajia. Ähäkutti!

Sirpa Honkameri ja Ilta-Sanomien

Ilta-Sanomien uutisoi, että tämä kyseenalaisin keinoin markkinoitu kokkirja ei nyt sitten kiinnosta ostajia. Ähäkutti!

Sirpa Honkameri

Ilta-Sanomien uutisoi, että tämä kyseenalaisin keinoin markkinoitu kokkirja ei nyt sitten kiinnosta ostajia. Ähäkutti!

Ainoa mitä löysin, oli Hesarin kulttuurisivuilla Putte Wilhelmsonin aika pitkä analyysi. Jossakin muussakin yhteydessä muistan mainitun tämän episodin koulu-esimerkkinä siitä, että kun naiset julkisuudessa ottavat esille jonkinasteisen seksuaalisen ahdistelun – joskaan Sirpa Honkameren kuvaamaa keskustelua nyt ei voi pitää varsinaisena ahdisteluna, ehkä pikemminkin ehdotteluna – lopputulos myllytyksen jälkeen on se, että lihamylyssä leimatuksi ja jauhetuksi tulevatkin ne naiset, jotka ovat ottaneet asian puheeksi.

Nämä olivat siis kaksi esimerkkiä siitä, että iltapäivälehden lööpit ja jutut kelpaavat lähteeksi ”vaka-ville” lehdille, ainakin niiden kolumnisteille ja erilaisille palstanpitäjille, jotka eivät lue huolellisesti edes iltapäivälehden leipätekstiä. Kun iltapäivälehdistössä lasketaan liikkeelle joku leimavyöry, niin vyöry menee läpi muussa lehdistössä. Oikaisu sen sijaan eivät mene ollenkaan

samanlaisena massiivisena aaltona muun lehdistön läpi. Voisin kertoa muitakin vastaavia esimerkkejä. Mediassa siis toimii juorun logiikka.

Rintasyöpä lööpien raaka-aineena

Seuraavaksi kerron omasta rintasyöpätapauksestani. Se on ainakin minussa herättänyt kysymyksen, missä määrin poliitikon tai ylipäänsä julkisesti tunnetun ihmisen velvollisuus on olla julkisuuden raaka-aineena.

Viime vuoden elokuussa, kun sain tietää, että minulla on pieni, noin herneen kokoinen rintasyöpäkasvain, päätin alun perin, että julkistan asian. Tosin ei minulla oikeastaan ollut muuta mahdollisuuttakaan. Mutta joka tapauksessa pidin julkistamista itsestään selvänä. Muun muassa siitä syystä, että saadessani diagnoosin minulle oli suuri lohtu siitä, että tiesin kohtalotovereita. Yhdeltä parhaista ystävästäni on leikattu rintasyöpä yli 10 vuotta sitten, yhdeltä kansanedustajakollegalta myös 80-luvun lopulla. Ja jo 70-luvulla, kun Vigdis Finnbogadottir valittiin Islannin presidentiksi, häneltä oli leikattu rintasyöpä. Kaikki nämä ihmiset elää porskuttavat aivan mainiosti. Ajattelin, että jos itse olen hengissä 10 vuoden päästä, niin julkinen tieto tapauksestani nyt saattaa myöhemmin lohduttaa naisia, jotka saavat saman diagnoosin.

Päätin, että tapa, millä julkistan tämän, on kirjoittaa aiheesta Vihreä Lanka-lehteen kolumni, joka ilmestyy samalla viikolla, kun olin leikkauksen jälkeen viikon pituisella sairauslomalla. Kolumni ilmestyi torstaina tai perjantaina. Lähtiessäni sairauslomalle olin sanonut sihteerille, että kun maanantaina viikon päästä leikkauksesta olen taas töissä ja on ihan muuta asiaa koskeva lehdistötilaisuus, niin voin vastata tätäkin asiaa koskeviin kysymyksiin, jos toimittajat haluavat.

Mutta Ilta-Sanomien ei malttanut odottaa maanantaihin. Kun he huomasivat Vihreän Langan kolumniini perustuvan pikku-uutisen lauantain Hesarista, he rupesivat pommittamaan avustajiani puhelimitse sunnuntaina vaatien minulta haastattelua. Totesin, että kun olen vielä sairauslomalla, minulla ei ole mitään velvollisuutta palvella iltapäivälehdistön lööpinhankintaa, etenkin asiassa, joka ei liity virkatehtäviini. He päättivät silti tehdä jutun.

Maanantaina, jolloin olin siis ensimmäistä päivää töissä leikkauksen jälkeen, pitkin Helsinkiä roikkui Ilta-Sanomien lööppejä, joissa luki: ”Satu Hassin taistelu syöpää vastaan / ‘Päätin olla kiitollinen jokaisesta päivästä’”.

Tämä ”kiitollinen jokaisesta päivästä” on hiukan sovellettu sitaatti Vihreän Langan kolumnistani, jossa kerroin, että jo silloin kun rinnastani otettiin ohutneulanäyte mammografiassa löydetyn epäilyttävän kohdan tutkimiseksi, tajusin, että haluan olla kiitollinen jokaisesta päivästä, jonka elän. Sen päivän iltana seisoin muun muassa ruokakaupan kassajonossa, kun kassahihnan päässä roikkui tuo lööppi. Tunsin olevani kohtalaisen ilmiselvästi elossa, ja tuntui aika höntiltä katsella lööppiä, joka – niin ainakin minusta itsestäni tuntui – antaa ymmärtää minun olevan kuoleman kielissä, korisevan viimeisiä

korahduksiani. Ja näin sen olivat kokeneet esimerkiksi monet lasteni kaverit ja monet ystäväni, jotka eivät etukäteen tienneet leikkauksesta mitään ja olivat säikähtäneet lööpestä aivan hirveästi.

ILTA-SANOMAT

Maanantai 4. 9. 2000

5,-

'Päätin olla kiitollinen jokaisesta päivästä'

SATU HASSIN

TAISTELU

SYÖPÄÄ

VASTAAN

Minua todella suututti, että Ilta-Sanomat dramatisoi tapausta. Mielestäni se, että leikataan niin sanotussa säästävässä rintaleikkauksessa pois kasvain ja vähän kudosta sen ympäriltä, ei ole taistelua syöpää vastaan. Korkeintaan kirurgin voi sanoa taistelevan, potilashan on vain nukutuksessa ja ihan passiivinen. Parempi ollakin hissukseen, ettei veitsi lipsahda.

Samana maanantaina, kun oli ensimmäinen leikkauksen jälkeinen työpäiväni, molemmat iltapäivälehdet tulivat paikalle valtion budjetin ympäristöliitettä koskevaan tiedotustilaisuuteen. Kuten olin luvannut, vastasin myös syöpäleikkausta koskeviin kysymyksiin, joita tekivät molempien iltapäivälehtien toimittajat. Siinä jutellessa tokaisin muun muassa: "Ei tässä tissillä töitä tehdä!". Tämä tokaisu oli seuraavana päivänä muistaakseni molempien lehtien lööpeissä ja ainakin molempien etusivuilla. Jutut olivat ihan hauskoja. Ajattelin, että

kiva, kerrankin sympaattiset jutut molemmissa iltapäivälehdissä, olisipa joskus jotain noin myönteistä jostain duunista, mitä olen tehnyt.

Kuitenkin Ilta-Sanomien jutussa oli toimittaja hiukan oikaissut. Siitä eräs toinen syöpäpotilas loukkaantui. Ilta-Sanomien oli pannut suuhuni: ”Syöpä on sellainen sairaus, että se pilaa elämän, jos sille antaa mahdollisuuden. Ei asiaa kannata sen kummemmin surra, vaan tästä täytyy ottaa oppia.” Oma muistikuvani on seuraava: toimittaja kysyi minulta, kuinka voit olla niin hyväntuulinen, eikö sinun pitäisi olla sängyn pohjalla itkemässä. Vastasin, että elämässä on asioita, joita voi murehtia tai sitten voi miettiä, mitä niistä voi ottaa oppia. Tämä syöpä on sellainen asia. Mutta hän kirjoitti kuin olisin puhunut syövästä yleensä, riippumatta siitä onko syöpä ehtinyt levitä ja ylipäänsä tapauksen vakavuudesta.

Suuhuni pannuista sanoista oli siis pahastunut syöpäpotilas, jonka tilanne oli pahempi. Ilta-Sanomien julkaisi hänen paheksuvan kirjoituksensa. Minulle tuli sellainen tunne, että lehti tavallaan korjasi sitä, että olin pari päivää aikaisemmin saanut sympatiaa ”ei tässä tissillä töitä tehdä” -jutulla. Koin, että henki on vähän sellainen, että on vääryyden huippu, jos poliitikot, jotka muutenkin ovat määritelmän mukaan etuoikeutettuja, selviävät syövästäkin vähällä. Kirjoitin tietysti vastineen.

Myöhemmin, kun kasvain oli analysoitu, sain tietää, että se oli erittäin aggressiivista solutyyppeä. Minulle sanottiin, että kasvaimen pienuudesta huolimatta se on 20 prosentin todennäköisyydellä saattanut lähettää syöpäsoluja sinne sun tänne luuraamaan pitkin kroppaani. Millään konstilla ei saa varmuutta, onko näin vai ei. Näin ollen syövän leviämisen todennäköisyyden vähentämiseksi minulle joudutaan antamaan sytostaattikuuri, joka vie hiukset (mutta ei estä tekemästä töitä). Kirjoitin siitä taas Vihreään Lankaan, seuraava kolumnivuoroni sattui juuri sopivasti. Ja jälleen kolumnin ilmestymistä seuraavana sunnuntaina Ilta-Sanomien ryhtyi vaatimaan haastattelua. Ja jälleen päätin, että minulla ei ole viikonloppuisin velvollisuutta palvella iltapäivälehtiä, jos asia on sairauteni ja niiden hoidot. He tekivät jälleen uutisen kolumnini perusteella.

Olin alun perin ajatellut antavani koko syövästä vain yhden aikakauslehtihaastattelun, sille lehdelle joka ensiksi ehtii ja joka sattui olemaan Me Naiset, ja sitten sen iltapäivälehtihaastattelun heti töihinpaluupäivänäni. Tämän lisäksi olin valmis antamaan haastatteluja vain syöpäjärjestöjen lehdille. Ajattelin nimittäin, että en halua ruveta elämään julkisuudessa tästä asiasta. Enkä halua luoda mielikuvaa, että se olisi elämäni pääasia, niin kuin ei todella ole ollutkaan. Mutta sytostaattikuuria koskevan kolumnini jälkeen eräs Ilta-Sanomien toimittaja rupesi kerta kaikkiaan jahtaamaan, pommitti joka päivä monta kertaa ja vaati haastattelua.

Sattui vielä niin, että vakituisen sihteerini sijainen ymmärsi väärin. Kun lopuksi suostuin puhelinhaastatteluajan varaamiseen, sijainen oli varannut ajan ja paikan normaalille ”oikealle” haastattelulle. Kun tajusin sen, oli liian myöhäistä perua. Lehden jutussa ei tavallaan sinänsä ollut mitään väärin, mutta tietysti vivahteillakin on merkitystä, kun on kysymys hirveän henkilökohtaisista jutuista. Sehän on hankalaa, että mikroskooppisen pienten etäpesäkkeiden olemassaoloa ei voi sulkea pois eikä vahvistaa. Pesäkkeiden olemassaolon voi tietää vasta sitten, kun ne ovat kasvaneet isommiksi niin että ne voi havaita. Selitin toimittajalle näitä todennäköisyyksiä. Lääkäreiden minulle antamien tietojen mukaan sytostaattikuurin jälkeen olen ”puhdas” noin 90 prosentin todennäköisyydellä. Mutta toimittaja otsikoi: ”Uskon selviytyväni”. Minulle tuli sellainen fiilis, että otsikossa ikään kuin nuolaisen ennen kuin tipahtaa. Tarkauskoisesti ajattelin, että se voi kostautua. Ajattelin, että toivottavasti kohtalot taret ymmärtävät, että otsikko ei ole minun, vaan toimittajan tulkinta.

Kun sytostaattikuuri oli siinä vaiheessa, että tukka lähti, en ollut löytänyt sellaista peruukkia, jota olisin halunnut pitää, ja panin päähäni huivin. Tietenkin heti, kun olin eduskunnassa ensimmäistä kertaa huivi päässä, pääsin molempien iltapäivälehtien etusivuille. Ja sinä päivänä minua kyllä huvitti, että lööpeissä oli Lola Odusogan silikonit, mutta molempien iltapäivälehtien kannessa olin minä. Pieni tissini, paljon pienempi kuin Lolalla alun perinkään, oli näin iso uutinen!

Olin siis ajatellut lopettaa syöpähaastattelujen antamisen siihen. Mutta todella aktiivisesti kaiken maailman lehdet, imartelemalla, painostamalla ynnä muilla konsteilla yrittivät saada syöpähaastattelua, mutta en suostunut. Joulutammikuussa Kansan Uutiset ja Aamulehti tekivät minusta henkilökuvahaastattelut, jotka olivat hyviä eli olin niistä oikein ilahtunut. Jutuissa puhuttiin syövästä yhtenä aiheena muiden joukossa, enhän mitenkään kieltäytynyt puhumasta siitä. Keväämmällä myös Iltalehti pyysi henkilökuvahaastattelua. Haastattelussa toimittaja kyseli kyselemistään syövästä. Vastasin kysymyksiin. Selitin monta asiaa juurta jaksain, koska olin jo oppinut, että toimittajien tuntuu olevan tosi vaikea tajuta se, että syövästä ei hoitojen jälkeen voi sanoa mitään varmaa. Josain vaiheessa haastattelua sanoin, eikö sinulla ole muuta kysyttävää, ja sitten puhuttiin muusta. Kun hän lähetti jutun minulle tarkistettavaksi, näin että kaksi kolmasosaa käsitteli syöpää. Sanoin hänelle, että koen tulleetni huijatuksi. Hän sanoi, että minun olisi pitänyt sanoa se haastattelutilanteessa, jos en halunnut syövästä jutun pääteemaa. Minä vastasin, että miten ihmeessä voin arvata, että tulet tekemään juttua eri teemasta kuin olet etukäteen ilmoittanut.

No, saattaa olla, että tämä oli ihan tahaton väärinkäsitys, mutta otsikot ja lööpit eivät enää olleet. Kyllä otti päähän, kun Iltalehden viikonloppunumeron lööpissä oli taas tuo klisee: ”Satu Hassin taistelu syöpää vastaan”. Ja otsikoissa: ”Kun sairaus pysäytti” ja ”Rintasyöpä pysäytti ministeri Satu Hassin viime syksynä”. Itse asiassahan olin haastattelussa kertonut oikeastaan nimenomaan siitä, että olin koko ajan tehnyt täysillä töitä. Minua todella tympä tämä tällainen kliseemäinen otsikointi. Kirjoitin lehteen kiukkuisena vastineen: ”Jysäytti, muttei ei pysäyttänyt”. Omassa vastauksessaan toimitus vetoaa siihen, että otsikot muotoilee eri ihminen kuin leipätekstin. Siis sama logiikka kuin Irina Krohnin tapauksessa, jossa toimitus vetäytyi vastuusta sillä perusteella, että kuvan on valinnut toinen ihminen. Ikään kuin kukaan ei olisi vastuussa, jos yksi tekee leipätekstin ja toinen päättää otsikot ja kuvat. Tai savolaista periaatetta soveltaen vastuu on vain lukijalla.

Samana olen huomannut muussakin yhteydessä. Esimerkiksi annoin myös Anna-lehdelle henkilökuvahaastattelun. Lehden kannessa oli vinjetti ”Syöpään sairastunut Satu Hassi: syöpä on stressitekijä”. Kirjaimellisestihan se ei ollut väärin. Olenhan minä jonain hetkenä, jonka ajankohtaa kukaan ei tiedä, sairastunut syöpään. Koin kuitenkin vinjetin antavan mielikuvan, että sairastan edelleen syöpää. Siinä vaiheessahan ja itse asiassa koko leikkauksen jälkeen kukaan ei ole tiennyt eikä voinut tietää, sairastanko enää. Vasta jos joskus ilmenee pesäkkeitä, jotka kasvavat havaittavan kokoisiksi, vasta sitten tietää. Tai sitten kun on kuollut muusta syystä, tietää, ettei kuollut syöpään.

Tässä dramatisoinnissa minua on ottanut päähän kaksi asiaa. Ensimmäkin tietysti se, ettei tunnu kivalta, kun julkisuudessa luodaan mielikuvaa, että olen henkivieverissä, mitä en edes sytostaattikuurin aikana missään vaiheessa

tuntenut olevani (koko 4 kuukautta kestäneen sytostaattikuurin aikana voin pahoin yhteensä vain 3 kertaa). Toinen syy on se, että kuvittelin voivani levittää syövästä asiallista tietoa kertomalla omasta kokemuksestani. Se, että vähintäänkin otsikoissa ja lööpeissä dramatisoidaan tapausta, tekee tavallaan tyhjäksi tämän motiivin. Parin viikon kuluttua Iltalehden lööpistä tapasin erään syöpäjärjestön työntekijän. Hän kertoi, että oli ajatellut ottaa minuun yhteyttä, mutta oli saanut Iltalehdestä kuvan, että minulla on tapahtunut käänne huonompaan. Jos näiden asioiden parissa ammatikseenkin työskentelevälle ihmiselle syntyy lööpeistä ja otsikoista tällainen mielikuva, ihme, ellei suurelle yleisölle.

Kun luovuin huivista, pääsin taas lööppeihin ja etusivuille. Minulla ei ole valitettavasti Ilta-Sanomien lööpistä kopiota, mutta siinä sanotaan jotenkin tähän tapaan: ”Satu Hassi kasvattaa jälleen tukkaa” ja ”90-prosenttisesti terve”. Annoin tälle toimittajalle puhelinhaastattelun, kun ajattelin, että en pääse yli enkä ympäri siitä, että paljastettuani sänkeni tai siilini on taas kertaalleen vastattava kysymyksiin. Sanoin toimittajalle, että lääkärin arvion mukaan olen 90 prosentin todennäköisyydellä sytostaattikuurin jälkeen terve. Ja lööpissä lukee ”90-prosenttisesti terve”. Se tietysti loogisesti tarkoittaa samaa kuin 10-prosenttisesti sairas. Se puolestaan ehkä tarkoittaisi, että minussa on edelleen jossakin reilu kuusi kiloa syöpäsoluja.

Annoin tuon haastattelun, kun olin matkalla Ruotsiin, viikonloppuna pidettävään EU:n ympäristöministereiden epäviralliseen kokoukseen. Sain menomatalla Arlandan lehtokentällä tiedon, että Ilta-Sanomat haluaa puhelinhaastattelun ja soitin toimittajalle. Sunnuntaina, kun olin lähdössä paluumatkalle (olin ollut siis töissä koko himputin viikonlopun) sain tiedon, että Ilta-Sanomat odottaa valokuvaajan kanssa lentokentällä Helsingissä. Silloin kyllä ajattelin, että voi perkele! Edes silloin, kun palaa kotiin oltuaan viikonlopun töissä, ei saa ajatella, että nyt saa huilata pari tuntia aivan rauhassa. Siellä ne sitten todellakin olivat lentokentällä, toimittaja ja valokuvaaja. Kävelin ohi enkä yhtään pysähtynyt poseeraamaan ja flirttailemaan heidän kanssaan, mistä he olivat tosi hämmästyneitä.

Tämä nyt ehkä menee vähän finesseihin. Mutta kun tukkaa alkoi olla sentin verran, niin Vihreän Liiton puoluekokouksen yhteydessä Iltalehti haastatteli eroavaa puolueen puheenjohtajaa. Lehti otsikoi näin: ”Syövästä toipunut Satu Hassi”. Sanoin kylläkin toimittajalle, että en voi sanoa muuta kuin, että olen toipunut hoidoista. Eli että kukaan ei tiedä, olenko toipunut itse syövästä, ei tiennyt ennen hoitojen aloittamista eikä niiden päätyttyä. Mutta lehdet tulkitsivat, että kun tukka meni, olin hirveän sairas ja kun se alkoi taas kasvaa, olin toipunut syövästä. Kuten toivottavasti on käynyt ilmi, tukan lähdöllä ei kuitenkaan ole mitään tekemistä itse (mahdollisen) syövän kanssa, vaan ainoastaan sytostaattihoidon. Ja tukan paluu ei kerro tervehtymisestä vaan

sytostaattikuurin loppumisesta, mikä tietysti kertoo senkin, että muutkin sytostaattikuurin oireet ovat ohi.

Oman kokemukseni vuoksi olen ruvennut kiinnittämään huomiota siihen, että syöpäjuttuja aika systemaattisesti dramatisoidaan. Muutama viikko sitten Iltalehden etusivulla oli vinjetti: ”Hanna-Riikka Siitosen taistelu syöpää vastaan.” Juttu sisäsivuilla kertoo Hanna-Riikka Siitosesta, näyttelijästä, joka on muistaakseni Mikkelissä töissä. Häneltä on monta vuotta sitten leikattu kilpirauhassyöpä eikä jälkikäteen ole tullut mitään oireita syövän uusimisesta. Mutta silti taas tämä ärsyttävä klisee: ”Taistelu syöpää vastaan”.

Jokaiseen ihmiseen, joka on julkisuudessa joskus kertonut, että häneltä on leikattu syöpä, näköjään pätee, että joidenkin lehtien jutuissa tästä ihmisestä syöpä on kyseisen ihmisen elämän ja persoonan pääasia aina ja iankaikkisesti. Vaikka ihminen olisi elänyt monta vuotta normaalia elämää aivan terveenä, elämä on kuitenkin muka aina vain taistelua syöpää vastaan. Minusta se menee vähän överiksi.

No, tämän tiedotusvälineitä koskevan kritiikin vastapainoksi on ehkä todettava, että olen saanut ihmisiltä todella paljon sympatiaa ja myönteistä palautetta. Mistään muusta asiasta elämässäni en ole saanut yhtä paljon kiitosta kuin rintasyövän julkistamisesta. Toisaalta sähköposti on tulvinut myös erilaisia poppakonsteja, joista en ole ollut pätkääkään ilahtunut. Suhtaudun myönteisesti vaihtoehtohoitoihin ja käytän niitä harkintani mukaan, mutta valitsen ne itse. Terveytteni on yksityisomaisuuttani eikä niitä tapoja, joilla hoidan terveytteni, valita kansanäänestyksellä.

Ahti Saarenpää

Ihminen medioiden raaka-aineena

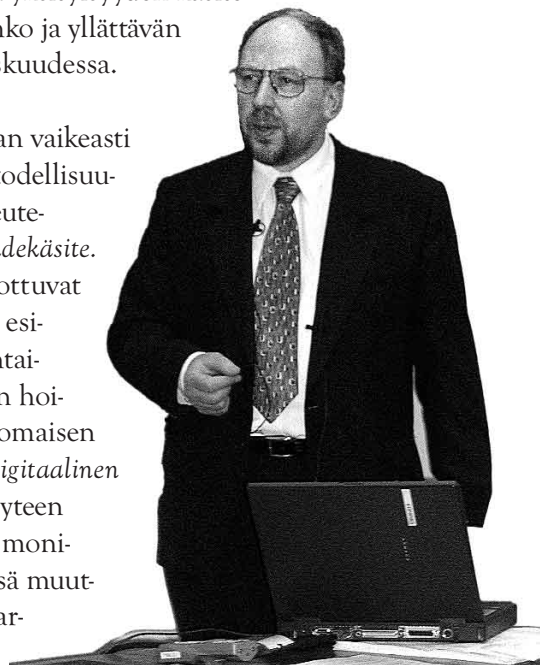
Vapauksista

Puhumme, tai ainakin kuulemme ja näemme nykyisin puhuttavan ja kirjoitettavan paljon *sananvapaudesta*. Siitä on toki syytäkin puhua. Sananvapaus kun on yksi keskeisistä *vapauksista* yhteiskunnassa. Se eri muodoissaan kuuluu väistämättä nykyaikaiseen demokratiaan. On muistettava, että demokratia on paljossa erilaisten vapauksien ja niiden välttämättömien rajoitusten kooste. Emme voi puhua demokratiasta ilman vapauksia.

OTT Ahti Saarenpää on Lapin yliopiston yksityisoikeuden professori ja oikeusinformatiikan instituutin johtaja

Koko lailla vähemmän puhumme *yksityisyydestä*. Enemmän, paljon enemmän siitä kuitenkin pitäisi puhua. Ja ennen kaikkea yksityisyydestä tulisi – toisin kuin monasti tehdään – puhua *myönteisesti*. Yksityisyys eri muodoissaan kun kuuluu demokratiaan ja on peräisin jo ajalta kauan ennen demokratiaa. Sananvapauden tavoin yksityisyys on sekin vapautta ja vapauksia; osa meille kaikille kuuluvia vapauksia. Oikeudellisessa merkityksensä yhdysvaltalaisista alkuperää oleva yksityisyyden käsite sinällään tosin on meillä vielä uudehko ja yllättävän vähän tunnettu jopa lakimiesten keskuudessa.

Yksityisyyden on usein väitetty olevan vaikeasti määriteltävissä. Näin ei kuitenkaan todellisuudessa ole asian laita. Yksityisyys oikeutemme olla yksin on tyypillinen *suhdekäsite*. Sillä on monia ulottuvuuksia. Ne ulottuvat fyysisestä koskemattomuudestamme esimerkiksi vasta viime aikoina ajankohtaiseksi nähtyyn potilaan yksityisyyteen hoitosuhteessa. Toinen uudehko ja erinomaisen tärkeä yksityisyyden ilmentymä on *digitaalinen yksityisyys*. Meillä on oikeus yksityisyyteen myös tietoverkoissa. Ajatus tällaisen moniulotteisen ja yhteiskunnan kehittyessä muuttuvan käsitteen tarkan määrittelyn tarpeesta perustuu ilmeiseen väärin-

Kuva: Kalervo Hämäläinen

käsitykseen käsitteiden merkityksestä ja tehtävistä. On kyllin selkeää ja selvää sanaa, että yksityisyys on vapaus, joka toteutuu oikeutenamme olla riittävässä määrin yksin ja että yksityisyyden rajoitukset edellyttävät aina painavia perusteluita.

Koko lailla vähän on puhuttu myös yksityisyyden ja sananvapauden keskinäisistä suhteista; niiden merkittävistä jännitteistä modernissa demokratiassa, joka elää *verkkoyhteiskunnan* aikaa. Tuollaista keskustelua kaivattaisiin väistämättä. Käyn sitä vähässä määrin tässä kirjoituksessa. Taustana on se yksityisyyden sekä viestinnän tutkimus ja opetus, mitä olemme Lapin yliopiston oikeusinformatiikan instituutissa pidemmän ajan harjoittaneet.

Lähtökohtani on sinänsä yksinkertainen. Demokratiassa meillä on ja meillä kuuluu olla erilaisia vapauksia. Niitä joudutaan alinomaan sovittamaan yhteen. Sananvapaus tärkeystään huolimatta ei ole poikkeus muista vapauksista. Se ei suinkaan ole muista vapauksista riippumaton tai ne ohittava itseisarvo. Mutta arvokas ja vaikea vapaus se toki on.

Medioista saa kuitenkin joskus – jopa usein – perin toisen kuvan sananvapaudesta. Siitä on osin tullut myös juureton, viestinnän eri instituutioiden ja niissä työskentelevien professioiden vapauksia yksinomaisesti ja kriitikkittömästi puoltava hokema. Yksilön ja medioiden oikeuksien kohdatessa kiirehditään usein perin nopeasti ja yksioikoisesti epäilemään sananvapautta loukatun. Käsitteilläkin on, kuten *Jaakko Hintikka* on niin sattuvasti todennut, kohtalonsa. Ne irtoavat helposti taustoistaan. Sananvapaudelle käsitteenä näyttää osin käyneen niin. Sen perustavaa laatua oleva arvokkuus kärsii runsaasta halpakäytöstä.

Ihmiskäsityksestä

Meillä on arvoja ja meillä on arvostuksia. Ihmisen arvo, hänen oikeutensa yksityisyyteen ja hänen kunniansa loukkaamisen seuraamukset ovat – niiden tulisi olla – osa kulloinkin vallitsevan *ihmiskäsityksen* peruselementtejä yhteiskunnassa. Ja yhteiskunta olemme luonnollisesti me. Meillä on käsitys tai käsityksiä ihmisestä; itsestämme ja muista.

Ihmiskäsitys kertoo ensi sijassa siitä, millaisia perusteltuja *tarpeita* meillä yksilöinä on. Ihmiskäsitysten filosofia keskustelee tarpeista ja niiden toteuttamisen takeista. Tarpeiden pohjalta arvioimme millaisia *oikeuksia* sekä *velvollisuuksia* meillä yksilöinä yhteiskunnassa tulisi olla suhteessa muihin yksilöihin, suhteessa vallankäyttöön, suhteessa markkinoihin, suhteessa viestintään ja suhteessa medioihin. Ihmiskäsityskin on aina viime kädessä suhdekäsitys.

Tämän päivän ihmiskäsitys puoltaa korostetusti vapauksia. Olemme kulkeneet pitkän ja vaikean tien vapauksien yhteiskuntaan. Mutta demokratiassa vapauk-

siamme välttämättä myös rajoitetaan. Muutoin emme olisi demokratiassa.

Rajoituksilla on oltava hyvät ja asianmukaisesti ilmaistut perusteet; niin myös yksityisyytemme rajoituksilla. Rajoitusten puitteissa kohtaamme toiset yksilöt kunnioitusta ansaitsevina yhteiskunnan jäseninä. Puhumme nykyisin myös *kohtaamisetiikasta*. Tuo Outi Korhosen väitöskirjassaan myös oikeudelliseen keskusteluun näkyville tuoma näkökulma on epäilemättä tärkeä osa keskustelua ihmiskäsityksistämme. Samalla se valottaa osaltaan mediaetiikan keskeisiä oikeudellisia kipupisteitä.

Ihmiskäsitys suhdekäsityksenä muuttuu *arvojen* ja niihin vaikuttavien *arvostusten* muuttuessa. Muutosten määrää ja laatua tosin ei aina ole helppoa havaita. Juhlapuheiden ja periaatejulistusten tasolla kaikki on epäilemättä jo pitempään ollut koko lailla hyvin. Niissä ihmistä kyllä arvostetaan. Käytännössä asian laita on viljalti toisin. Ihmiskäsitys ja sen loukkaamisen riskit ovat herkkiä erilaisille käytännöille; informaationaalille työskentelylle ja teknologian monimuotoiselle hyödyntämiselle. *Professioilla* on käytännöissään taipumus alistamiseen. Ihminen kohdataan helposti häntä alistaen oli sitten kysymys hallinnon asiakkaasta, potilaasta tai haastateltavasta. Kysymys on usein tilannekohtaisesta vallankäytöstä profession arvon osoittamiseksi tai suojaamiseksi.

Merkittävä oikeudellinen ihmiskäsityksen muutos liittyy osaltaan suomalaisen *oikeusvaltion* muutokseen. Olemme viimeisen kymmenkunnan vuoden aikana siirtyneet uuden – ainakin uudistuneen – ja entistä kansainvälisemmän oikeusvaltion aikakauteen. Näkyvimvät muodolliset virstanpylväät oikeusvaltion tiellä ovat olleet Suomen liittyminen *Euroopan ihmisoikeussopimukseen*, Suomen liittyminen *Euroopan unioniin*, hallitusmuodon uudistettujen *perusoikeuksien* voimaantulo vuonna 1995 sekä uuden *perustuslain* voimaantulo maaliskuussa 2000. Oikeusvaltiota on näin viime vuosina rakennettu uudella tavalla ja paljossa kansainvälisistä raaka-aineista. Sen pitäisi näkyä ja kuulua kaikessa; lainsäädännössä, oikeuskäytännössä, hallinnossa ja viime kädessä medi-
oissakin.

Uudistunut oikeusvaltio on – sen ainakin tulisi olla – jotain aivan muuta kuin aikaisempi voimakas pohjoismainen *hallintovaltio* perinteisine alamaisnäkemyksineen. Olemme kansalaisina muuttuneet hallintoalamaisista päämiehiksi; palveltaviksi. Ja olemme suurelta osin hylänneet vapaan harkinnan hallinnossa – ihmisen vuoksi.

Näiden muutosten kaikkia vaikutuksia ei vielä ole riittävässä määrin havaittu eikä tunnustettu edes oikeustieteen parissa. Muutosten vauhti on yllättänyt meidät perin juurin. Myös lakimieskunnan enemmistö on itse asiassa koulutettu toisenlaiseen yhteiskuntaan; toisenlaiseen valtioon ja toisenlaiseen ihmiskäsitykseen. Moni olettaa perusoikeuksien edelleen tai ensisijaisesti kuuluvan

vain valtion ja yksilön suhteeseen. Eivät ne niin suppeita suinkaan ole. Meillä on oikeus odottaa perusoikeuksiemme toteutumista kaikissa oikeussuhteissa. On tullut perusoikeuksiin havahtumisen aika.

Toinen syy muutosten vaisuun havainnointiin on harvoin ja silloinkin niukasti käytetty saksalaisperäinen *oikeusvaltion* käsite. Siitä puhutaan käytännössä harvemmin. Ja sitä analysoidaan vielä harvemmin. Sananvapauden tavoin oikeusvaltiokin muuttuu helposti juurettomaksi ilmaisuksi, jolla kuritetaan. Vähäkäyttöisyydelläänkin on haittansa.

Ajatus oikeusvaltiosta ymmärretään usein suppeasti vain julkisen vallan toiminnan lakisääteisyys ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja sen saavutettavuuden takaavana yhteiskunnallisena järjestelmänä. Tämä *tekninen oikeusvaltio* – ilmaisu sallittakoon tässä yhteydessä – on sinänsä tärkeä, välttämätön asia. Se on osa modernille demokratialle keskeistä valtiovallan kolmijako-oppia.

Tekninen oikeusvaltio sekä tavoitteena että toteutuksena on kuitenkin vain osa uudistuvaa oikeusvaltiota. Voimme ja meidän tulee puhua myös *uuden ihmiskäsityksen* oikeusvaltiosta. Sen keskeisiä lähtökohtia on ihmis- ja perusoikeuksien uudenlainen lakisääteinen vaaliminen muuttuvan yhteiskunnan kehittyneessä *oikeuskulttuurissa*.

Usein unohdettu tapa kuvata lähemmin oikeusvaltiomme tilaa käy *oikeuskulttuurin* käsitteen kautta. Tuokin käsite on kellunut oikeuden aalloilla koko lailla hallitsemattomasti ja ennen kaikkea vähämerkityksellisesti. Kjell Å. Modéer – tunnettu oikeushistorioitsija – on Ruotsissa äskettäin ottanut sen menestyksellä taas käyttöön. Hän puhuu *optimaaleista oikeuskulttuureista* ja niiden tarpeesta. Ajatus sinänsä on vastaan sanomaton. Uudistuvassa oikeusvaltiossa pyritään, on pyrittävä optimaaliseen oikeuskulttuuriin. Sillä on kansainvälinen ydin ja kansallinen sisältö. Tekninen oikeusvaltio saa rinnalleen *materiaalisen oikeusvaltion*. Oikeus ei ole vain tavoitteistaan herkeästi erkaantuvaa muotoa ja muodollisuutta.

Oikeuskulttuurin keskeisiä mittapuita ovat Modéerin mukaan johtavat oikeus- aatteet, perusoikeuksien sisältö ja laatu, normien laatu, oikeusrauhan saavuttamiskeinot ja juristien infrastruktuurit. Ne ovatkin varsin hyviä mittapuita oikeusvaltion tilan arvioinnille. Jos esimerkiksi normien valtaosa on avoimia normeja, lainsäädännön informatiivisuus on perin vähäistä. Kansalainen, jonka tulisi tuntea laki, ei sitä voi tehdä avointen normien vähäisen informatiivisuuden vuoksi. Tällöin oikeuskäytäntö ja muut kertomukset – esimerkiksi medioiden kertomukset – saavat merkittävän osan oikeuden tunnistamisessa.

Uudistuvan oikeusvaltion keskeiset oikeus- aatteet kumpuavat epäilemättä *ihmis-*

oikeuksista. Eikä kysymys ole vain aatteellisista julistuksista, vaan vakaasta liittymästä käytännön oikeuteen. Niinpä ihmisoikeusperiaate on myös EU:n keskeinen oikeusperiaate Euroopan yhteisöjen Luxemburgin tuomioistuinten toiminnassa. Tuomioistuimet ovat nimenomaisesti sitoutuneet ihmisoikeuksiin. Uusi EU:n perusoikeuskirja vahvistaa asian.

Tärkeää on myös havaita, että ihmisoikeudet ovat uudistuvassa oikeusvaltiossa kaikkien, meidän kaikkien oikeuksia. On kovin harhaanjohtavaa puhua ihmisoikeuksista vain vähemmistöjen oikeuksina ja nähdä ihmisoikeuksista puhujat poikkeavina puhujina. Näin kuitenkin edelleen usein tehdään; niin lakimiespiireissä kuin medioissakin.

Kaksi – ainakin kaksi – uudistuvassa oikeusvaltiossa keskeistä elementtiä *Modéerin* esittämistä oikeuskulttuurin arviointikriteereistä kuitenkin näyttäisi puuttuvan osittain tai jopa kokonaan. Ne ovat oikeudellisen *informaation rooli oikeuskulttuurissa* sekä *tietoturvallisuus* (informaatioturvallisuus). Kumpikin voi vaikuttaa merkittävästi oikeuskulttuurin tasoon. Ja kumpikin vaikuttaa osaltaan medioiden asemaan ja merkitykseen yhteiskunnassa. Palaan näihin kysymyksiin lyhyesti jäljempänä.

Yksityisyydestä

Yksityisyydestä lähemmin puhuttaessa puhumme jälleen ihmisoikeuksista. Ja puhumme ihmisoikeuksien selityksistä. Myös ihmisoikeuksille on luonnollisesti selityksensä; omat taustakertomuksensa. Keskustelemme silloin yhteiskuntasopimuksista. Niiden tasolla keskeinen selitys yksityisyydelle on ajatus ihmisen *itsemääräämisoikeudesta*. Demokraattisessa oikeusvaltiossa ihmiselle on turvattava pitkälle menevä itsemääräämisoikeus. Ihmistä kunnioitetaan, hänellä on oikeus tulla kunnioitetuksi ja hänellä on itsemääräämisoikeutensa puitteissa vapauksia, oikeuksia ja velvollisuuksia.

Ihmisoikeuksia osin konkreettisemmin asioita järjestetään valtiosäännöissä näkyvin kirjattavin *perusoikeuksin*. Osa ihmisoikeuksista muodostetaan perusoikeuksiksi. Siksi perustuslait kertovat oikeusvaltion tilasta paljon. Ne valaisevat johtavia oikeusajatuksia. Mutta perusoikeudet eivät toki kerro siitä kaikkea. Apuun tarvitaan edelleen ihmisoikeuksia. Ihmisoikeussopimusten valossa on näet selvää, että perusoikeuksia – niiden määrää ja laatua – ei ole lupa tulkita suppeasti. Monilla on kuitenkin aikaisemman hallintovaltion ajatusten mukaisesti taipumus tehdä niin.

Ihmis- ja perusoikeuksien tasolla *oikeus yksityisyyteen* on näkyvä, yhteiskunnan digitalisoituessa yhä tärkeämmäksi käyvä itsemääräämisoikeutemme ilmentymä. Myös yksityisyys ankkuroituu ihmisoikeuksiin. Itsemääräämisoikeutemme kuuluu – kansainvälistä yksinkertaistettua ilmaisua käyttäen – *oikeus*

olla yksin. Suhteessamme muihin ja suhteessa yhteiskuntaan meitä ympäröi suojavaiohykkeenä yksityisyyden piiri.

Yksinoloa on monenlaista. Ja sen muodot muuttuvat yhteiskunnan muuttuessa. Verkkoyhteiskunnan yksityisyys on monella tapaa erilaista kuin teollisen yhteiskunnan. Yksityisyys on edellä kerrotulla tavalla suhdekäsite.

Mediayksityisyys on yksi modernin yhteiskunnan yksityisyyksistä. Sillä on myös kiintoisa yhteys yksityisyys-käsitteen oikeudellistumiseen. *Warrenin* ja *Brandeynin* käännteentekevä artikkeli yksityisyydestä vuodelta 1890 sai alkunsa juuri yhden medioiden valitettavan lieveilmiön eli niin sanotun *keltaisen lehdistön* tavasta käyttää ihmisen yksityisyyttä toimintansa *raaka-aineena*. Yksityisyys oikeutena olla yksin oli toki tunnettu jo aiemmin, kauan aiemmin.

Tänä päivänä voimme ja meidän on syytä puhua painavasti myös digitaalisesta yksityisyydestä. Se on *informationaaliseen* työskentelyyn ja *tietovarantojen* hyödyntämiseen liittyvää yksityisyyttä. Yhä suurempi osa ihmisistä koottavaa ja heihin eri tavoin liittyvää informaatiota on digitaalisessa muodossa hyödynnettävissä erilaisissa tietovarannoissa ja erilaisten tietoverkkojen avulla. Yksityisyytemme suoja riippuu merkittävässä määrin tällöin siitä, miten ja keiden toimesta tuota informaatiota käsitellään. Medioiden kiinnostus tietovarantojen käyttöön on yksi digitaalisen yksityisyytemme merkittävistä riskeistä.

Niin – yksityisyyden. Käsitemaailma on vasta vähin erin selkiytymässä. Vaikka uudessakin perustuslaissa edelleen vanhakantaisesti puhutaan *yksityiselämän suojusta* ja erikseen *henkilötietojen suojusta*, henkilötietolaissa ja rikoslain kunianloukkaussäännöstöä uudistettaessa on siirrytty uudempaan käsitemaailmaan. *Yksityisyys* on yleisten oppien tason yläkäsite. Yksityiselämän suoja ja henkilötietojen suoja ovat sen alakäsitteitä. Uudessa EU:n perusoikeuskirjassa henkilötietojen suojan kasvava merkitys on huomioitu sijoittamalla se omaan säännökseensä.

Monelle yllättäen EU on viime vuosina näytellyt merkittävää osaa yksityisyyden oikeudellisessa sääntelyssä. Merkittävin eurooppalainen askel kohden yksilön yksityisyyden suojan tehostamista 1990-luvulla oli näet *henkilötietodirektiivin* hyväksyminen vuonna 1995. Kun *Euroopan neuvoston* varhempi henkilö-tietokonventio oli jäänyt lähinnä hampaattomaksi periaatejulistukseksi, EU:n henkilö-tietodirektiivillä haluttiin tehokkaammin osoittaa, miten ihmistä ja hänen yksityisyytään tulee *kunnioittaa* käsiteltäessä henkilötietoja informaatio-yhteiskunnassa ja nyttemmin verkkoyhteiskunnassa.

Direktiiviä hyväksyttäessä ja vielä näkyvämmiin sitä Suomessa implementoitaessa olimme jo verkkoyhteiskunnan ovella. Tätä kehitystä ei kuitenkaan otettu erikseen huomioon suomalaista *henkilötietolakia* säädettäessä. Laista tehtiin

yleislaki kaikkeen henkilötietojen käsittelyyn. Ratkaisua, johon olin myötävaikuttamassa, on toisinaan kritisoitu tunnettua *internet*-hokemaa hyödyntäen. On näet tullut tavaksi vaatia internet-sääntelyä. Tällainen esineellistävä ajattelutapa on nopeasti muuttuvassa verkkoyhteiskunnassa huikkeen vaarallinen. Siinä sekaantuvat internet ja muut tietoverkot ja siinä unohtetaan esineellisen, hetkellisen sääntelyn riskitekijät. Henkilötietolakea valmisteltaessa omaksuttua ratkaisumallia voidaan edelleenkin paljossa puoltaa. Verkkoyhteiskunnan viestintää oli ja on mahdotonta ennakoida riittävällä tarkkuudella. Nyt henkilötietolainsäädäntöä tulkitaan – on tulkittava – uusi verkkoyhteiskunta huomioon ottaen. Eri asia on, että *julkisuuslakia* samanaikaisesti säädettäessä olisi julkisen sektorin verkkoviestinnästä säädettäessä epäilemättä ollut syytä lähemmin pohtia yksityisyyden riskejä verkoissa tiedotettaessa.

Henkilötietodirektiivin ja sitä myötäilevän henkilötietolain usein huomaamatta jäävä peruslähtökohta on tietosuojalainsäädännön ulottaminen koskemaan *henkilötietojen käsittelyä* yleisesti. Informationaalisessa eli tietojärjestelmä- ja tietoverkkosidonmaisessa yhteiskunnassa toimittaessa tällä seikalla on olennainen merkitys. Kysymys ei ole enää vain rekistereiden ylläpidosta ja hyödyntämisestä. Henkilötietojen käsittely on meidän jokaisen arkipäivää. Siksi olen kirjallisuudessa luonnehtinut henkilötietojen suojaa *arkipäivän perusoikeudeksi*. Se tuo yksityisyysytemme suojan uudella tavalla merkittäväksi asiaksi.

Yksityisyys ja mediat

Henkilötietolaki ja toimituksellinen työ

Medioiden toiminta on paljossa informaation käsittelyä; mitäpä muuta. Mediat hamuavat informaatiota ja käsittelevät sitä omalla tavallaan. Merkittävä osa toimituksellisessa työssä käytettävää informaatiota sisältää henkilötietoja. Henkilötietodirektiiviä säädettäessä jouduttiinkin ottamaan kantaa myös *medioiden* asemaan ja oikeuksiin. Muutoin direktiivi olisi jäänyt olennaisella tavalla puolinaiseksi.

Tuo eurooppalainen kannanotto sinänsä oli luonnollinen ja yksiselitteinen. Oikeus henkilötietojen suojaan osana itsemääräämisoikeutta ja osana oikeutta yksityisyyteen kulkee direktiivin mukaan pääsääntöisesti ohi medioiden oikeuksien. Toisin ei voisi ollakaan. Meillä on yksilöinä ensisijainen oikeus itse päättää meitä koskevan informaation käsittelystä. Toisinaan myös sanotaan amerikkalaisittain, että me *omistamme* oman informaatiomme. Se on medioiden jatkuvan kaupallistumisen myötä entistä tärkeämmäksi käyvä ilmaisu. Kysymys ei ole kenen hyvänsä vapaasti hyödynnettävissä olevasta raaka-aineesta.

Perusoikeuksien – yksityisyyden ja sananvapauden – välisen riittävän tasapainon etsimisestä kerrotaan henkilötietodirektiivin johdanto-osassa – kohta 37

– muun ohella seuraavaa: Journalistisia tarkoituksia tai kirjallisen tai taiteellisen ilmaisun tarkoituksia varten suoritettavassa henkilötietojen käsittelyssä erityisesti audiovisuaalisella alalla on tehtävä poikkeuksia tiettyihin tämän direktiivin säännöksiin tai rajoituksiin, siltä osin kuin ne ovat tarpeen yksilön perusoikeuksien ja ilmaisuvapauden ja erityisesti ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn Euroopan yleissopimuksen 10 artiklan mukaisesti taatun tietojen vastaanottamis- ja luovuttamisvapauden yhteensovittamiseksi. Tämä on eräänlainen kädenojennus medioille; osoitus direktiivin laatijoiden asiantuntemuksesta perusoikeuksien alueella toimittaessa.

Direktiivin sisältö on sitten tuota sinänsä mietoa, yleisluonteista toteamaa jo koko lailla verran voimallisempi. Medioiden laillinen oikeus henkilötietojen käsittelyyn ilman yksilön omaa suostumusta järjestetään direktiivissä *välttämättömyysperiaatteen* avulla. Medioiden tarpeet voivat sivuuttaa yksilön oikeudet vain silloin, kun se on välttämätöntä sananvapauden toteutumiseksi. Henkilötietojen käsittelyn ja ilmaisuvapauden suhdetta koskeva direktiivin 9 artikla on seuraava:

“Jäsenvaltioiden on säädettävä ainoastaan journalistisia tarkoituksia tai taiteellisen tai kirjallisen ilmaisun tarkoituksia varten toteutettua henkilötietojen käsittelyä varten poikkeuksista ja vapautuksista tästä luvusta, IV luvusta ja VI luvusta, ainoastaan jos ne osoittautuvat välttämättömiksi yksityisyyttä koskevan oikeuden ja ilmaisuvapautta koskevien sääntöjen yhteensovittamisessa.” Sääntelyn suunta on siten selkeä. Se on yksilöä ja yksityisyyttä puolustava.

Henkilötietolaki säädettiin meillä kuitenkin suhteessa medioihin direktiivistä koko lailla poiketen. Mediat näet vapautettiin pääsääntöisesti henkilötietolain mukaisista yksittäisistä käsittelyrajoituksista. Aikaisempaan *henkilörekisterilakiin* jo vuonna 1994 tehtyt, medioiden tuolloin tavoittelemat ja medioiden vapauksia korostavat muutokset siirtyivät lähes sellaisinaan uuteen henkilötietolakiin. Mediat jätettiin pääsääntöisesti lain soveltamisalan ulkopuolelle. Keskeisimmistä säännöksistä vain tietoturvasuoselvointe ja tietosuojavaltuutetun oikeus ohjata sekä tarkastaa tarkastaa medioiden arkistojen tietoturvasuoritus ja vahingonkorvausvelvollisuus ovat ankaraa, myös medioita välittömästi velvoittavaa oikeutta.

Tämän suomalaisen ratkaisumallin mukaan henkilötietojen käsittelyn *toimituksellinen tarkoitus* sivuuttaa yksityisyytemme. Sananvapaus toimituksellisen työn muodossa kulkee meillä omaa tietään; *eurooppalainen välttämättömyysperiaate* ei laista ilmene. Lakia voitaneen tältä osin pitää ymmärtääkseni jopa henkilötietodirektiivin vastaisena.

Vaikka mediat näin näyttävät jäävän pääosin henkilötietolain ulottumattomiin, asia ei kuitenkaan ole aivan yksiviivainen. Jo toimituksellinen tarkoitus sinänsä

on käsitteenä avoin. Ongelmalliseksi muodostuu käytännössä muun ohella se, onko medioiden vapaus henkilötietojen käsittelyn rajoituksista tietoja hankittaessa sidoksissa vireillä olevaan työhön vai salliiiko laki myös informaation koontia tulevaa työskentelyä ennakoiden. Kun lain ensimmäisessä pykälässä säännelty yleinen tarkoitus velvoittaa myös medioita, näyttäisi suppea, vain vireillä olevaan toimitukselliseen työhön liittyvä tulkinta perustellulta. Henkilötietolain tarkoitussäännös on näet seuraava: “Tämän lain tarkoituksena on toteuttaa yksityiselämän suojaa ja muita yksityisyyden suojaa turvaavia perusoikeuksia henkilötietoja käsiteltäessä sekä edistää hyvän tietojenkäsittelytavan kehittämistä ja noudattamista.” Tuon säännöksen puitteisiin henkilötietojen kokoaminen myöhempää mahdollista toimituksellista käyttöä ajatellen ei näyttäisi mahtuvan.

Kaiken kaikkiaan henkilötietolain tavoitesäännös on medioiden kannalta perin tärkeä. Se on ennen kaikkea viesti medioille yksityisyyden tärkeydestä. Ja vaikka henkilötietolain useimmat muut säännökset eivät pääsääntöisesti koske toimituksellista työtä, tavoitesäännös omaa välillisiä vaikutuksia. Se on esimerkiksi yksi mittapuu pohdittaessa medioiden suhdetta julkisuuslainsäädäntöön.

Toimituksellinen työ ja julkisuuslaki

Henkilötietojen käsittelyn osalta henkilötietolaille alisteisessa julkisuuslaissa – laissa viranomaisen toiminnan julkisuudesta – on erityissäännöksiä henkilötietojen pyytämisestä ja luovuttamisesta. Niinpä niin. *Henkilötietolaki* on henkilötietojen käsittelyn yleislaki. *Julkisuuslaki* on poikkeuslaki henkilötietojen käsittelyssä. Tätä ei aina muisteta julkisuusperiaatetta ja sen merkitystä yksinomaaisesti korostettaessa.

Julkisuuslain poikkeussäännösten – tiedon pyytämistä ja antamista koskevien säännösten – soveltamisessa syntyy väistämättä jännitteitä lain soveltajien ja medioiden välille. Tätä tiedettiin odottaa ja tästä on jo kokemuksia. Teknologian kehittyessä mediat hamuavat verkkoyhteiskunnassa esimerkiksi suoria yhteyksiä viranomaisten dokumentti- ja muihin tietojärjestelmiin. Luovutukset sähköisessä muodossa voivat kuitenkin vaarantaa yksityisyyttämme. Digitaalinen näkyvyys tulee laajemmaksi kuin on tarpeen. Siksi viranomaisella on harkintavaltaa. Tästä eivät mediat tunnetusti pidä. Yksilön oikeudet pääsevät harkinnanvaraisesti haittaamaan toimituksellisen työn tehokkuutta; taloudellista ja muuta tehokkuutta.

Oma lukunsa on julkisuuslain erillinen, laajahkolta näyttävä *salassapitosäännös*. Se sinänsä ei asioiden järjestystä kattavasti ratkaise. Vain osa yksityisyydestämme on näiden säännösten mukaan salassa pidettävää. Mutta myönteistä on, että monien yksityisyyteen liittyvien tietojen salassapitovelvoite tukee yksityisyyttä ja siten samalla henkilötietolain tavoitteita sekä säännöksiä.

Erittäin tärkeän, mutta valitettavan usein unohdetun yksityisyyden sääntelyvälineen tarjoaa julkisuuslain 18. pykälässä tarkoitettu *hyvä tiedonhallintatapa*. Sen tulisi vaikuttaa merkittävästi julkisten tietojärjestelmien sisällölliseen kehittämiseen, käyttöön sekä tietoturvaluuteen. Säännös on yksi verkkoyhteiskunnan keskeisimpiä yksittäisiä säännöksiä. Sen puitteissa tietojärjestelmiä kehitettäessä ja käytettäessä dokumenttijulkisuuden tulisi toteutua optimaalisesti niin, että se mikä on julkista saadaan asianmukaisesti tietojärjestelmistä asianmukaisessa muodossa niin, että esimerkiksi henkilötunnukset yksityisyyden keskeisimpinä avaimina eivät tarpeettomasti tulostu tietojärjestelmistä medioille ja muille toimitettaviin tulosteisiin.

Henkilötietolain ja julkisuuslain keskinäinen suhde huomioon ottaen hyvä tiedonhallintatapa rajoittaa yksityisyytemme digitaalista näkyvyyttä. Toistaiseksi hyvä tiedonhallintatapa on kuitenkin vain vähässä määrin vaikuttanut viranomaisten dokumenttikäytäntöihin.

Niin sanottu intimitteettisuoja

Yksityisyyden rinnalla ja itse asiassa osin jo ennen tuon käsitteen yleisempään käyttöön tuloa on puhuttu niin sanotusta *intimiteettisuojusta*. Filosofisessa katsannossa harhaanjohtava ilmaisu – intiimiähän on vain se, mitä muut eivät voi tietää – liittyy yksityiselämämme suojaan suhteessa joukkoviestintään. Sitä koskeva yksittäinen rikoslain säännös, jota on joskus kutsuttu nimellä *Lex Hymy*, säädettiin vuonna 1974. Tuo silloinen RL 27:3a ja sittemmin nykyinen RL 24:8 rajaa yksityisen henkilön yksityiselämän pääsääntöisesti joukkoviestinnän sisältöjen ulkopuolelle ellei hän itse myötävaikuta tietojensa julki tulemiseen. Poikkeuksina ovat tehtäviensä tai toimintojensa vuoksi julkisuuden henkilöiksi luettavat henkilöt.

Kun mediat on edellä kerrotulla tavalla tietoisesti jätetty pääosin henkilötietolain ulottumattomiin, on oikeuskirjallisuudessa toisinaan väitetty, että yksityisyyden ja julkisuuden konfliktia järjestetään ensi sijassa tuon rikoslain *intimiteettisuojasäännöksen* avulla. Jos näin olisi, oikeusvaltiomme olisi pikaisen huollon tarpeessa. Yksittäinen sanktiosäännös epävakaine tulkintakäytäntöineen ohjaisi yksityisyyttä verkkoyhteiskunnassa.

Onneksi tilanne ei ole aivan niin huolettava. Äskettäin verkkoyhteiskuntaan valjastettu intimitteettisuojasäännös (RL 24:8) kun ei voi jäädä erilleen ihmis- ja perusoikeuksista eikä niiden toteuttamista turvaavista muista säännöksistä. *Perusoikeusvelvoitteisessa* yhteiskunnassa sitä on tulkittava toisin kuin ennen.

Voimakkaan mediamyönteisen tulkintakäytännön aika on – sen tulisi olla – ohitse. Onhan yksityiselämää koskevien tietojen julkistaminen joukkoviestinnässä tai muutoin verkkojen avulla laajamittaisesti poikkeussääntö pääsääntönä olevasta yksityisyytemme suojusta. Tähän suuntaan ajatuksia ohjasi perustel-

lusti jo aiemmin korkein oikeus niin sanotussa palopäällikkötapauksessaan muutama vuosi sitten. Palopäällikön vaimo murhapolttajana oli medioille kiinnostava ja myyvä yhdistelmä, mutta rikosasiaan mitenkään liittymätön palopäällikkö omasi yksityisyyden suojan suhteessa medioihin.

Tänään tulkintojen lähtökohtana on entistä selkeämmin ihminen oikeuksiineen; ihmis- ja perusoikeuksineen. Hän ei ole hallintoalamainen eikä median alamainen. Hän ei, ellei itse sitä halua, luovuta itseään koskevaa informaatiota vapaaseen levitykseen. Eikä julkisuusperiaatteen nojalla sinänsä saatavissa oleva informaatio ole vapaasti hyödynnettävissä.

Intimiteettisuoja säännös ansaitsee tässä yhteydessä myös hieman lähemmän tarkastelun, vaikka kysymyksessä ei olekaan varsinaisesti lainopillinen artikkeli. Katsokaamme ensin säännöstekstiä sellaisenaan. Yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämiseksi otsikoitu säännös on yksityisten luonnollisten henkilöiden osalta seuraava: ”Joka oikeudettomasti 1) joukkotiedotusvälinettä käyttämällä tai 2) muuten toimittamalla lukuisten ihmisten saataville esittää toisen yksityiselämästä tiedon, vihjauksen tai kuvan siten, että teko on omiaan aiheuttamaan vahinkoa tai kärsimystä loukatulle taikka häneen kohdistuvaa halveksuntaa, on tuomittava yksityiselämää loukkaavasta tiedon levittämisestä sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.”

Säännös on, kuten havaitaan, muotoiltu myös tietoverkkojen käyttö huomioon ottaen. Se ei koske vain medioita. Tietoverkkojen yhteiskunnassa tämä on välttämätöntä. Avoin tietoverkko tarjoaa mahdollisuudet ulottuvuudessaan joukko- viestinnän kaltaiseen viestintään. Niinpä Ruotsissa, missä säännöspohja on jonkin verran toinen kuin meillä, on jouduttu pohtimaan journalistisen tarkoituksen merkitystä kunnianloukkaussäännösten kannalta. Ruotsin korkein oikeus ei kesällä 2001 antamassaan ratkaisussa tuominnut kunnianloukkauksesta kansalaisaktivistia, joka oli tietoverkossa käsitellyt julkisuuden vaikuttajien yksityiselämää. Journalistinen tarkoitus oli tuossa arvioinnissa ratkaiseva.

Rajanveto julkisen henkilön ja yksityisen henkilön välillä on mittava yhteiskunnallinen ja eettinen ongelma. Esimerkiksi henkilötietodirektiivi ei tuollaista kaksijakoisuutta sellaisenaan tunne. Rikoslaisamme se sitä vastoin on näkyvillä. Intimiteettisuoja säännöksessä tuo sinänsä mustavalkoinen kaksijako on keskeisellä sijalla. Julkisuuden henkilöitä koskien medialle sallitaan valvontatarkoituksessa *vihjailukin*: ”Yksityiselämää loukkaavana tiedon levittämisenä ei pidetä sellaisen yksityiselämää koskevan tiedon, vihjauksen tai kuvan esittämistä politiikassa, elinkeinoelämässä tai julkisessa virassa tai tehtävässä taikka näihin rinnastettavassa tehtävässä toimivasta, joka voi vaikuttaa tämän toiminnan arviointiin mainitussa tehtävässä, jos esittäminen on tarpeen yhteiskunnallisesti merkittävän asian käsittelemiseksi.”

Tätäkin säännöksen kohtaa tulkittaessa pitäisi muistaa ihmisen eettisen kohtamisen pääsääntö. Oikeus olla yksin on myös julkisuuden henkilön aito oikeus. Siksi aiheen merkittävyys nousee – sen tulisi nousta – sallittavuusarvioinnissa keskeiselle sijalla.

Sen ohella, että yksityisen ja julkisen henkilön raja on vaikeasti arvioitavissa intimateettisuojasäännös paljastaa meille ainakin kolmella muulla tapaa miten uudistuvassa oikeusvaltiossa on koko lailla ongelmallista järjestää yksilön ja medioiden suhdetta. Lyhyet maininnat niistä kaikista ovat tässä yhteydessä paikallaan.

Ensinnäkin RL 24:8 edustaa *alkeellista lainsäädäntötekniikkaa* yhden yksittäisen rikosoikeudellisen säännöksen sääntelymallina. Siitä puuttuu asian sisällöllinen, materiaallinen puoli. Kun merkittävä yhteiskunnallinen asia – itse asiassa perusjännite – pyritään järjestämään yhden rikosoikeudellisen säännöksen avulla, syntyy väistämättä ongelma siitä, miten osoitetaan se, mikä on oikein. Asioita ei järjestetä eikä testata lakisäätteisesti. Vain seuraamuksista säädetään. Olen rohjennut tässä yhteydessä yleensä puhua *alkukantaisen yhteiskunnan* sääntelymallista. Eikä alkukantaisuus suinkaan tarkoita vain historiallisesti pitkää kantamaa. Elämme siinä yhä vankasti.

Ja vain sanktiosäännöksiin säädettyä niin sanotuiksi asiantuntijoiksi yksityisyyttä ja mediaa koskevassa keskustelussa valikoituu helposti ensi sijassa *rikosoikeuden tuntijoita*. Tällöin yksityisyyden suojan oikeussystemaattinen tausta saattaa helposti sivuuttua. Yksityisyys on lähtökohtaisesti perus- ja ihmis-oikeusperusteista henkilöoikeutta ja vain vähässä määrin rikosoikeutta. Oikeudellisen asiantuntijuuden tämänkaltainen vinoutuminen on yleisemminkin kiperä kysymys uuden oikeusvaltion näkökulmasta. Rikosoikeudellisesti painotunut oikeuskulttuuri seuraamuksineen on vähemmän myönteinen.

Oikeusvaltion näkökulmasta tarvitsisimme epäilemättä lain median oikeuksista suhteessa yksityisyyteen, emme vain yksittäistä sanktiosäännöstä. Valmisteilla oleva laki sananvapauden käyttämisestä ei sellainen vielä olisi. Mutta arvatenkin mediat vastustaisivat moisen lain laatimista niin voimallisesti, että lopputulos saataisi olla torso; jopa yksityisyyden vastainen. Enteellistä tässä suhteessa on se, että oikeudenkäynnin julkisuutta koskevaa uudistusta on valmisteltu toimikunnassa, jonka jäsenistöön ei kuulunut yhtään yksityisyyden eikä julkisuuden asiantuntijaa. Näin oli epäilemättä helpompi edetä.

Ongelmallista on niin ikään riitojen ratkaisun foorumin valinta. Optimaalisessa oikeusvaltiossa yleinen alioikeus olisi henkilötietojen käsittelystä syntyvien oikeusriitojen ratkaisemiseksi luonnollinen, nopea, asiantunteva ja myös huomaamaton tapa oikeusriidan poistamiseksi päiväjärjestyksestä. Tällaista yleistä alioikeutta meillä ei kuitenkaan nykyisin ole. Hieman kärjistäen voisi

sanoa, että alioikeus on markkinapaikka, jonne on – paitsi rikosasioissa – vaikea päästä ja jossa yksityisyyttä on vaikea säilyttää. Tässä mielessä henkilötietolain soveltamista koskevien kiistojen nykyinen käsittely hallintotuomioistuimissa on sinänsä puollettavaa, vaikka ne eivät varsinaisia hallintoasioita olekaan. Teoreettisessa katsannossa väärä foorum on käytännöllisessä katsannossa oikea! Mutta medioiden ja yksityisyyden suhde ei hallinto-oikeuksiin juurikaan ajaudu.

Joskus, eikä niin harvoinkaan, on esitetty, että riidat niistä medioiden toimista, joiden väitetään loukkaavan yksityisyyttä, tulisi kanavoida *Julkisen sanan neuvoston* ratkaistaviksi. Ajatus, jota nyttemmin näyttää paljossa siivittäneen medioiden piirissä voimallisena näkyvä vahingonkorvausvastuun pelko, on kuitenkin perin kaukana oikeusvaltion ideaalista. *Ihmis- ja perusoikeuksien ydinalueelta yksi osa siirtyisi oikeusvaltion oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ulkopuolelle* profession itsesääntelyn viitekehykseen. Ei kiitos.

Ja kun katsomme *Julkisen sanan neuvoston* satunnaisia ratkaisuja, jotka – se muistettakoon – eivät ole välitöntä lain tulkintaa, meidän on vaikea löytää kovinkaan johdonmukaista yksilöiden yksityisyyttä puoltavaa näkemystä. Taso vaihtelee. Monien sinänsä hyvien ratkaisujen joukkoon mahtuu muutakin. Viime ajoilta kiinnostavimmat ovat olleet verotustietojen julkisuutta koskeneet, saman henkilön useampaa lehteä vastaan ajamat kantelut. Ne medioiden hyväksi ratkaistessaan JSN oikaisi näkyvästi yksityisyyden ohi. Merkittävät tulot kirjattiin perusteluksi verotustietojen julkistamiselle. Vallankäytön valvontainstrumentti – tuota ilmaisua JSN käytti – ohitti yksityisyyden. Perusoikeudet jäivät vanhanaikaisen hallintovaltiollisen ajattelun jalkoihin. Ei niin saisi perustella.

Mutta eivät tuomioistuimetkaan välttämättä ole yksityisyyden suojan menettelyllinen tae. Kjell Å. Modéerin edellä mainitun arviointilistan yksi osaelementti – *juristien infrastruktuurit* – ei sekään vielä ole kovinkaan valmis yksityisyyden puoltamiseen. Kun *tietosuojavaltuutettu* on kiinnittänyt huomionsa siihen, että maassa henkilötietojen suojaa loukataan usein, mutta lain sinänsä verraten ankaria korvaus- ja sanktiosäännöksiä käytetään harvoin, osumme yhteen yksityisyyden suojaamisen ongelmakohdista. Ihmis- ja perusoikeuksista huolimatta aihepiiri on yhä edelleen monille lakimiehillekin perin etäinen. Oikeudet, joita ei tunneta, koetaan vähemmän merkityksellisinä. Ja pahimmillaan yksityisyyden suoja joutuu tuomioistuimissakin outoon valoon. Näin kävi näkyvästi vuonna 2000 korkeimman oikeuden katsottua äänestyksen jälkeen, että striptease-tanssijatar, jonka kuvaa oli näytetty sukupuolitauteja koskevan uutisoinnin yhteydessä, oli ammatissaan luopunut osasta yksityisyyttään eikä siten saanut samaa kunnian suojaa kuin muut. Kaksi eri asiaa kytkettiin virheellisesti yhteen.

Mutta jotain kiintoisaa on myös tapahtunut. Julkisuudessa on viime aikoina esitetty ja osin ihmetelty sitä, että kunnian loukkaamisesta tuomioistuimissa langetetut korvaukset ovat viime vuosina nousseet. On etenkin journalistitaholla myös kärjekkäästi puhuttu rahastamisesta ja jättikorvauksista. Tuota ihmettelyä on ainakin jossain määrin syytä ihmetellä.

Hämmentävää näet olisi, jos korvausten taso ei olisi noussut. Virallinen ihmiskäsitys kun on muuttunut. Ihmistä ja hänen arvoaan tulee oikeusvaltiossa arvioida uudella tavalla. Se voidaan epäilemättä mitata myös markoissa. Eikä silloin ole kysymys mistään amerikkalaisuudesta kuten niin herkeästi on haluttu asiaa luonnehtia. Kärsimykselläkin on hintansa. Miksi ei olisi? Omista ongelmistaan puhuessaan mediat eivät näytä olevan parhaimmillaan. Se on luonnollista, mutta samalla viestinnän vaikuttavuutta ajatellen vaarallista.

Ajatus sananvapauden rajojen ilmaisesta testaamisesta yksinomaisesti tai ensisijaisesti Julkisen sanan neuvoston kautta on halpa ajatus. Ajatus medioista taloudellisesti vastuuttomana yhteiskunnan osana on vastuuton ajatus. Mutta tuolle ajatukselle riittää puoltajia. Valitettavasti. Täysin eri asia on kysymys siitä, milloin tulemme kohtuuttomuuden rajoille. Siitä ihmisoikeustuomioistuin on perustellusti huolissaan. Mutta sananvapaus ja yksityisyyden suojan loukkaaminen taloudellisesti hyvin kannattavana toimintana ovat eri asioita.

Mediat ja oikeus – mediaoikeus

Olemme medioiden ja yksityisyyden suhdetta käsitellessämme tyypillisellä kahden asiantuntijuuden harmaalla vyöhykkeellä. Kahden kulttuurin rajapintojen kohtaaminen tuottaa vaikeuksia. Yhteiskunnan oikeudellistuksessa tällaisten alueiden määrä on lisääntymässä. Joudumme ottamaan ilmiön lakimieskoulutuksessa entistä vakavammin. Kysymys on viime kädessä eri professioiden asiallisen keskusteluyhteyden tarjoavasta yleissivistyksestä.

Kun kahden kulttuurin kohtaaminen ei onnistu, syntyy enenevässä määrin sekä aitoja että tahattomia tiedon aukkoja. Erilaiset asiantuntijuudet hylkivät toisiaan. Näin ei saisi olla. Näin vain valitettavan usein on. Erinomaisuuttaan korostaessaan professiot karkottavat toisiaan. Yksi viime aikojen koomisimpia kommentteja tässä valossa on medioiden taholta esitetty näkemys siitä, että yksikään päätoimittaja ei tahallisesti loukkaisi kenenkään yksityisyyttä. Jos siihen on uskomisen, olemme vihdoinkin tavanneet täydellisen profession; sen ainoan.

Oikeuden ja medioiden suhde on kiistatta pitkään ollut professioiden välisten jännitteiden ilmenemisen aluetta. Osin tämä ilmeisesti johtuu jo medioiden nauttimasta lähdesuojasta. On selvää, että lähdesuoja sinänsä on ja pysyy jossain muodossa. Se on ääritilanteissa – vallan väärinkäytön yhteydessä – vält-

tämätön yhteiskunnan toimivuuden kannalta. Mutta samalla on muistettava, että professio, joka voi laillisesti turvautua laittomuuteen, on aina oikeudellisesti outo lintu. Se ei herätä luottamusta. Tässä on lähdesuojan käytön ja käyttötapojen yksi mittapuu.

Riippumatta siitä, millä tavoin sääntelyn ja oikeusrauhan saavuttamiskeinojen alueella edetään, uudenlaisen asiantuntijuuden ja siihen liittyvän viestinnän kehittäminen on välttämätön askel kohden optimaalista oikeuskulttuuria yksityisyyden suojan alueella verkkoyhteiskunnassa. Keskustelu, jossa yksityisyyden puolustaminen ihmisoikeutena saa vastaansa letkauksia mahdollisten omien intressien ja ongelmien puolustamisesta, ei ole asiallista keskustelua.

Yhtä lailla erikoista, jos kohta yllättäen myös lakimiesten taholta jonkin verran tukea saanutta, on ollut keskustelu *Journalistin ohjeiden* huomioon ottamisesta tuomioistuinten ratkaisuihin. Medioiden taholta on ihmetelty sitä, että tuomioistuimet ovat ottaneet nuo ohjeet eräissä tapauksissa huomioon arvioidessaan medioiden toimintoja. Ihmettely on koko lailla aiheetonta. Pikemminkin olisi ihmeteltävää, mikäli niitä ei lainkaan huomioitaisi. Kyllä *Journalistin ohjeet* kertovat eräänlaisesta maan tavasta. Ne ovat profession oma arvio toimintansa hyväksyttävistä suuntaviivoista. Tuomioistuin, joka ei käyttäisi *Journalistin ohjeita* sallittuna oikeuslähdeaineistona, toimisi erheellisesti. Täysin eri asia on, että ei tuomioistuimista voi muodostua yleistä *Journalistin ohjeiden* soveltamisfoorumia. Mutta se on jo eri asia.

Tässä yhteydessä on myös erikseen huomattava, että henkilötietolaki avaa mahdollisuuden siirtää *Journalistin ohjeita* tai muuta profession ohjeistusta myös *käytännösäännöksi*. Henkilötietolain säännökset käytännösäännöistä koskevat myös medioita.

Kaiken kaikkiaan kysymys professioiden rooleista ja oikeudellisesta asemasta on uudistuvassa oikeusvaltiossa entistä keskeisempi. Kun useimmat professiot alkavat olla koulutettuja – pikku hiljaa toimittajatkin – myös vastuuseen joudutaan suhtautumaan uusin tavoin. Tätäkin muutosta olisi syytä pohtia mediaoikeuden puitteissa avoimessa, vaan ei alastomassa yhteiskunnassa.

Avoimuus ja markkinat ja oikeus

Palatkaamme lopuksi vielä hetken ajaksi *avoimuuteen*. Se on yksi viime vuosien yhteiskuntakeskustelun käytetyimmistä ilmaisista. Tämä on luonnollista. Avoimuus kuuluu demokratiaan. Siksi uusi julkisuuslakikin on saanut englanninkieliseksi kutsumanimekseen nimen *Openness Act*.

Avoimuudesta puhuminen on tärkeää – välttämätöntä. Se johtaa kuitenkin helposti myös harhaan. Kun yhdistetään esimerkiksi oikeudenkäynnin julki-

suus yhteiskunnan avoimuuteen sanomalla, kuten usein tehdään, medioiden toteuttavan keskeisesti oikeudenkäynnin julkisuutta, saatetaan ymmärtääkseni sekoittaa markkinat, avoimuus, yksityisyys, julkisuus ja demokratia jopa huolestuttavalla tavalla. Ja kun uus- ja uusvanha media viestivät henkilötiedoin avoimissa, vailla tietoturvaa olevissa tietoverkoissa, on edetty kauas yksityisyyden alkujuurilta.

Demokratiassa meillä on lähtökohtainen oikeus saada oikeusrauha toteutetuksi joutumatta erityisen *mediajulkisuuden* kohteeksi. Oikeudenkäynnin julkisuus ja mediajulkisuus ovat koko lailla eri asioita. Tämän ottavat itse asiassa huomioon jo Journalistin ohjeet. Ja tämän ottavat huomioon oikeusohjeet, jotka antavat rajoitetusti mahdollisuuden ottaa tuomioistuinratkaisussa huomioon asian mediajulkisuuden asianosaiselle aiheuttamat haitat. Asia- ja henkilöjulkisuus ovat tässä valossa eri ilmiöitä. Henkilöjulkisuus kuitenkin myy paremmin, paljon paremmin.

Samaan yhteyteen tulisi kuulua myös se, että tietoja oikeudenkäynneistä ei koota vain kaiken varalta. Julkisuuslakia voitaisiin ja tulisi tulkita tähän suuntaan. Niin ei aina tehdä. Syntyy eräänlaisia yksityisiä rikosrekistereitä. Ei pitäisi syntyä.

Se, mikä oikeudenkäynnin julkisuuden ymmärtämisessä mediajulkisuutena on huolestuttavinta, on kuitenkin avoimuuden enenevä muuttuminen suljettuisuudeksi. Tuomioistuimiin ei vapaaehtoisesti tulla mediajulkisuuden pelossa. Tämä on äskettäin myös Norjassa tuomioistuinlaitoksen uudistusta pohdittaessa selväsanaisesti todettu.

Mikä sitten on seurauksena tuomioistuinten karttamisesta? Seurauksia on monia. Ne alkavat tuomioistuinten vieraantumisesta harvoin käsiteltävistä asioista ja viime kädessä ne liittyvät oikeuden tunnettuisuuteen. Oikeus häipyi näkymättömiin asioiden tullessa ratkaistuksi muilla foorumeilla. Emme tiedä, mikä on oikeuden kulloinenkin tila. Aito julkisuus oikeuden tilan tunnettuisuutena kapenee. Kiistat – niin yksityisyyttä koskevat kuin muutkin – ratkotaan muualla. Se on kova hinta laajasta mediajulkisuudesta. Se on kova hinta sananvapauden yksioikoisesta korostamisesta yksilöistä ja heidän oikeuksistaan riippumattomana vapautena. Oikeus niukentuu. Ja demokratia avoimuutena väistyy.

Kehittynyt mediaoikeus voisi yhdessä henkilöoikeuden kanssa edistää avoimuuden toteutumista yksityisyyttä ja oikeuttamme omaan informaatioomme perusoikeusvelvoitteisesti suojaten. Ei julkisuusperiaatteen tavoitteena ole kansalaisia koskevan, heille lähtökohtaisesti kuuluvan informaation muuttaminen muiden kauppatavaraksi.

Eikä yksityisyyttämme koskeva informaatio suinkaan siirry julkisen vallan omaisuudeksi ja vapaasti edelleen luovutettavaksi sitä meiltä lakisääteisesti koottaessa. Se siirtyi hallintovaltiossa. Sen ei pitäisi siirtyä oikeusvaltiossa.

Uudistuneessa oikeusvaltiossa on myös palattu puhumaan *subjektiivisista oikeuksista*. Vaikka niiden määrä on perustuslaissa rajattu vähiin, muussa lainsäädännössä niitä on. Ja perusoikeusveloitteinen laintulkinta lisää subjektiivisia oikeuksia tai ainakin lähentää yksittäisiä oikeuksia niitä kohden. Myös *yksityisyys* on epäilemättä tällainen oikeus. Se on ihmisen kunnioittamisen oikeutena eräänlainen subjektiivinen, korostetusti suojattu oikeus. Avoimuuden ja yksityisyyden raja kasvaa entistä tärkeämmäksi.

Meidän pitäisikin yksityisyyden ja sananvapauden suhteesta puhuessamme aina muistaa henkilötiedon direktiivin mukainen *välttämättömyysperiaate*. Se on hyvä periaate. Se on hyvä periaate muutoinkin oikeusvaltiossa ihmisen itsemääräämisoikeuteen ja yksityisyyteen eri tavoin puuttuessa. Sama ajatus on tarkkaan lukien löydettävissä myös omasta perustuslaistamme, jo sen ensimmäisestä pykälästä: ”Valtiosääntö turvaa ihmisarvon loukkaamattomuuden ja yksilön vapauden ja oikeudet sekä edistää oikeudenmukaisuutta yhteiskunnassa.” Sananvapaus saa loukata yksityisyyttä vain silloin, kun se on välttämätöntä. Henkilötietojen hyvä myyntiarvo medioiden markkinoilla ei suinkaan täytä välttämättömyyden kriteereitä.

Eivät mediat voi jäädä oikeusvaltion ajatusten ulkopuolelle. Kehittyvä mediaoikeus oikeudenalana taasen auttaisi medioita paremmin paikallistamaan asemansa ja samalla paremmin puolustamaan sekä kansalaisia että itseään. Siihen ei profession hiljainen tieto eivätkä sen omat sisäiset ohjeistukset riitä.

Yhtä lailla mediaoikeus voisi edistää alan käsitteellistä hienosäätöä. Mediat kun esimerkiksi muuntavat julkisuuslakiin tai muuhun lainsäädäntöön perustuvan laillisen salassapidon ilmaisuna kernaasti *salailuksi*. Kun tietoa ei saa, viranomaisten sanotaan salailevan sitä. Tästä kielenkäytöstä on journalismin etiikka etäällä. Salailusta puhuminen ja sillä myyminen kertovat ymmärtääkseni ilmeisen usein joko yliherkästä mielestä tai ammattitaidon puutteesta.

Tarvitsemme epäilemättä *mediaoikeutta* oikeustieteellisenä ja tieteidenvälisenä opetus- ja tutkimusalana. Sitä meillä ei vielä juurikaan ole. Eikä aitoa mediaoikeutta voi syntyä tavoiteltaessa ensisijaisesti vain medioiden oikeuksia puolustavia ja laajentavia näkemyksiä. Se on vinoa oikeutta. Siksi olemme Lapin yliopiston oikeustieteiden tiedekunnan oikeusinformatiikan opetuksen puitteissa jo pidempään pienimuotoisesti tavoitelleet *moniarvoista viestintäoikeutta*. Niin ikään Turun yliopiston oikeustieteiden tiedekunnassa ollaan viemässä mediaoikeutta oppialaksi.

Mitäpä jos kävisimme avoimin mielin ja tehokkaasti rakentamaan professioiden välisen keskustelun avaavaa mediaoikeutta oli se sitten nimeltään mediaoikeus, viestintäoikeus tai informaatio- ja viestintäoikeus. Sitä on odotettu aivan liian kauan.

2.

Toiseus
mediassa

8.11.01

Ullamaija Kivikuru

Toiseus mediassa

Me olemme 'me' vain niin kauan kun löytyy ihmisiä, jotka eivät ole meitä – niin kauan kuin löytyy 'heitä'. Ja he kuuluvat yhteen, muodostavat ryhmän, kokonaisuuden, vain koska heillä jokaisella on yhteisiä piirteitä: yksikään heistä ei ole 'yksi meistä'. Kumpikin käsite saa merkityksensä rajasta, jaosta. Ilman tuota jakoa, ilman mahdollisuutta asettaa meitä vastakkain 'heidän' kanssaan, meidän olisi vaikea löytää merkitystä omalle identiteettillemme.

(Bauman 1997, 70.)

VTT Ullamaija
Kivikuru on
Helsingin yliopiston
journalistiikan
professori
Svenska social- och
kommunalhögskolanissa

Brittitutkija Jean Chalabyn (1998, 26-31) mukaan media lakkasi puhuttelemasta ihmisiä yksilöinä teollisen vallankumouksen alkaessa. Lehdistön kohteeksi nousivat erilaisten yhteiskunnallis-poliittisten kollektiivien jäsenet, joille myös tehtiin mediassa selväksi, millaisia 'meidän' kuului olla ja millaisia olivat 'he', jotka eivät kuuluneet oikeiden ihmisten joukkoon. Nyt ollaan jo niin pitkällä, että italialaistutkijat sanovat median korvanneen heidän maassaan kaikkinaisen ruohonjuuritoiminnan ja kansalaisaktiiviteetin. Suppea televisioruutu selittää politiikan rajalinjat. Olisi oikeampaa puhua "telekriatista" demokratian sijaan, väittää Danilo Zolo (1999).

Ruotsalainen Peter Dahlgren (1998) taas on puhunut paljon siitä, miten tärkeä tehtävä medialla on kansalaiskulttuurin rakentamisessa. Median tulee kertoa kansalaisille, millaisia vaihtoehtoja yhteiskunnan rakentamiseen on olemassa, median tulee esitellä arjessa demokratian perusarvoja ja niiden loukkauksia, median tulee antaa käytännön neuvoja siitä, miten vastaanottajat voivat kansalaisaktiivisuuttaan rakentaa. Erityisen tärkeää on Dahlgrenin mukaan, että media näin opastaa nuoria ja maahanmuuttajia, joille demokratian pelisäännöt eivät ehkä automaattisesti olekaan selviä. Dahlgrenin oppien mukaan siis median tulisi osallistua eräänlaisiin toiseudenpoistotal-koiisiin – aika kova vaade jouk-

Kuva: Kalevi Hämäläinen

koviestinnälle, joka yleensä yhteiskunnassa kuin toisessakin kyllä metsästää uusinta uutta, mutta on useimmiten itse asiassa perusolemukseltaan varsin konservatiivinen, varman päälle toimiva. Vallankumoukset eivät yleensä ala mediasta. Se on vahvimmillaan vakiinnuttaessaan ja uusintaessaan olemassa olevia voimasuhteita.

Toiseuden rakentaminen on yksi median vallankäytön muoto. Media jakaa ihmiset ja ihmisryhmät meihin ja muihin, ja ryhmien määritykset tapahtuvat vallassa olijoiksi koettujen ehdoilla. Hieman kärjistäen voisi väittää, että kun meikäläisen median rivienvälisiä kriteerejä raaputtaa, 'meidän' määritykset näyttäytyvät aika selkeärajaisina: lähtötasona on keski-ikäinen, kaupungissa asuva mies. Hänestä käsin sitten määritellään naisen, nuoren, vanhuksen ja vajaakykyisen yhteiskuntakelpoisuus, maahanmuuttajasta nyt puhumattakaan. Määrittelyn ei tarvitse olla pahantahtoista, mutta kun näitä muita keski-ikäiseen kaupunkilaismieheen verrataan, heiltä aina puuttuu jotakin. He ovat vajaita. Kyse ei likikään aina ole siitä, että media ehdoin tahdoin väittäisi keski-ikäistä miestä "oikeiden immeisten" edustajaksi, vaan määritelmä syntyy vähitellen kohdennusten, lähdekäytäntöjen ja medially tyypillisen toiston kautta. Usein kuva tekee likaisen työn, osoittaa kärjistäen sen, minkä sanat sanovat piiloisemmin.

Useat tutkimukset todistavat, että Suomessa, joka on yksi maailman tasa-arvoisimpia maita, median toimijoista kaksi kolmannesta on miehiä. Naisten on tuntuvasti helpompi päästä julkisuuteen journalisteina kuin asiantuntijalähteinä – itsestäänselvyys sinällään, kun tiedetään, että nainen on yhä harvinaisuus yhteiskunnan huipulla. Kun SITRA vuonna 1995 haastatteli Suomen eliittiä lamasta ja siitä selviämisestä, 72 haastateltavan joukossa oli yksi nainen. Pohjoiseurooppalaisia tv-ohjelmia monitoroinut tutkimus "Screening gender" (1999) osoittaa moninaisia pienieleisiä tapoja, joilla naisia pannaan paikalleen mediassa: heiltä kysytään tunteisiin liittyvät kysymykset, miehiltä asia, naiset keskeytetään alttiimmin kuin miehet, kamera kuvaa heitä usein yläviistosta alaspäin. Journalisti todistaa tällaiset käytännöt hereästi sattumaksi tai tilannesidonnaisiksi ratkaisuksi, mutta kun näyttöä asialle kertyi runsaasti seitsemän maan televisiosta, pelkkä sattuma tuskin selittää kaikkea. Kun mies on normi ja nainen poikkeama tästä normista, kyse on perin monimuotoisesta asiasta, sen osoittaa Minna Nikunen oheisessa artikkelissaan.

"Suomessa on noin 90 000 maahanmuuttajaa, mutta Suomen kansalaisuuden saatuaan he uivat muihin tilastoihin eikä heitä enää näy. Se on konsensus-Suomen tapa hoidella poiställainen sormella osoittava erilaisuus, toiseus."

Ullamaija Kivikuru

Meidän aikaamme on väitetty nuorisoa palvovaksi, mutta missä näkyy median

nuori? Rikostilastoissa, kauhujutuissa katuväkivallasta, sokerisissa tai kitkerissä tarinoissa urheilijoista, misseistä, muusikoista ja valokuvamalleista. ”Tavallinen nuori” on mediassa vielä paljon suurempi harvinaisuus kuin ”tavallinen ihminen”, joita heitäkin on toimijoista vain yksi kymmenestä.

Varttuneemmat kansalaiset nousevat journalismin keskiöön yleensä vaalien alla vanhussairaanhoidon laiminlyötyinä kohteina, jotka ani harvoin pääsevät itse ääneen kertomaan toiveistaan ja turhautumistaan. Asiantuntijat puhuvat heidän puolestaan.

Maahanmuuttaja on tässä yhtenäiskulttuurin maassa kummajainen, jolle liikenee vielä vähemmän mediahuomiota kuin nuorille tai vanhuksille muutoin kuin silloin, kun maahanmuuttaja tekee rikoksen. Silloin leimataan koko kansalaisryhmä. Meillä median tavallisin maahanmuuttajien toiseuttamisen mekanismi on ollut vaikeneminen. Mediamme rikkoo varsin harvoin suoranaisesti rasismia koskevia lakeja ja säädöksiä, mutta päästää myös ylen harvoin maahanmuuttajat itse ääneen. Viranomainen hoitaa puhumisen, maahanmuuttaja on puhumisen ja toiminnan kohde (Raittila & Kutilainen 2000). Mutta miten käy, kun maahanmuuttajien määrä kasvaa yhä tihenevään tahtiin, kuten 1990-luvulla kävi? Emme pysty enää vaikenemalla hoitamaan pois sitä uusien vähemmistöjen toiseuttamista, minkä kipeys tunnetaan hyvin eri puolilla Eurooppaa. Brittitutkija Charles Husband (2001) on sanonut, että journalistin pää useimmiten tietää, miten maahanmuuttajia tulisi kohdella – mutta kädet tekevät työn, ja näin päädytään toistelemaan stereotyyppioita ja rutiiniratkaisuja. Tästä problematiikasta puhuu laajemmin ja perinpohjaisemmin Maila-Katriina Tuominen omassa jutussaan.

Näin media rakentaa käsityksiä siitä, mikä on oikein, mikä on sallittua, mikä on toivottavaa tässä yhteiskunnassa. Kansalaiset tuskin hyväksyvät median agendan sellaisenaan, tottahan toki he tarkistavat median kertomaa omaan todellisuuteensa, mutta varsinkin kun määrityksiä päivittäin toistetaan, jotakin epäilemättä tarttuu matkaan. Ihminen jäsentää elämäänsä usein varsin banaalien jaottelujen kautta, kuin sanomalehden osastojakoa noudatellen (Billig 1995); tämä kuuluu ulkomaihin ja ’heille’, tämä kotimaahan ja minulle. Moni on nähnyt television sääkartatkin yhteisyyden luojina. Samanlaisia mentaalisia sääkarttoja ovat julkisuuden tekemät määritykset meistä ja muista.

Toiseutta on hyvin monenlaista. Oheisissa artikkeleissa pohdiskellaan lähinnä sen tyyppisten vakior ryhmien varaan rakentuvaa toiseutta, joista yllä on puhe: naisten, etnisten vähemmistöjen, ylipäätään vähemmistöjen toiseksi tekemistä. Mutta yhteiskunnassa on myös ”liikkuvien kohteiden toiseutta”. Tilanteen mukaan yhteiskunta tekee toiseksi itselleen jollain tavalla vaaralliseksi koettuja ryhmiä, joskus levittämällä ’meidän’ piiriä tavattoman laveaksi, joskus taas kaventamalla ’meitä’ eli oikeassa olijoita ikään kuin tiedostavaksi etujoukoksi,

joka tietää, miten asiat todella ovat ja jolla on totuuden avaimet hallussaan.

Tästä on hyviä esimerkkejä 1990-luvun alkupuolelta, silloin EU-julkisuuden kaudelta. Tutkija Iina Hellsten (1997) on tutkinut metaforia, joilla EU:hun myönteisesti suhtautuvia kansalaisia kannustettiin. Suosituin metafora oli matka. Puhuttiin Eurooppaan menemisestä, matkasta Eurooppaan. EU-kielteiset kansalaiset taas luonnehdittiin tuppukyläläisiksi, impivaaralaisiksi, takahikiäläisiksi – moderniteettia kunnioittavassa Suomessa määrityksen vähättelevä sävy on selvä. Kiintoisaa tässä asetelmassa oli se, että EU-myönteiset metaforat olivat ympäri Eurooppaa varsin samanlaisia. Myös Itävallassa suosituin EU:hun myönteisesti suhtautuvien metafora oli matka Eurooppaan, jos toki suomalaisen horisontista Itävalta on ollut Euroopan sydämessä vuosisatoja. Sen sijaan kielteiset, toiseksi tekemisen keinot olivat kotikutoisia. Ne liittyivät oman maan historiaan ja yhteiskuntaan. Ei Impivaaran ulottuvuuksia voi ymmärtää kuin suomalainen, joka tuntee Aleksis Kivensä läpikotaisin.

Aina tietystikään myöskään tämä toiseuden määrittäminen ei ole sävyiltään negatiivista. Se voi olla myös eksotisointia; toisten tekemistä niin erilaisiksi ja kiinnostaviksi, että ero meihin korostuu, vaikka kerronnan perussävy pysyykin myönteisenä. Mukana on siis silti poissulkemisen elementti – se, että nämä eivät ole meitä vaan muita, ja heidän kulttuurinsa ja elämisen sääntönsä ovat tyystin erilaiset.

Brittitutkija Annabelle Sreberny (1999) on pohtinut sitä, miten myös sinänsä laveampi julkisuus vähemmistöille saattaakin kääntyä näiden eksotisoinniksi, jos esimerkiksi televisiokanava pyrkii mahdollisimman autenttiseen vähemmistökulttuurien kuvaukseen vähemmistöille suunnatuissa ohjelmissaan. Näin suljetaan muut katsojat pois, eivätkä ohjelmat ainakaan lisää ymmärtämystä näitä vähemmistöjä kohtaan. Esimerkkejä ei tarvitse näinkään kaukaa lähteä etsimään. Suomen Pakolaisapu valitsee vuosittain ”Vuoden maahanmuuttajanaisen”, ja joka vuosi Suomen media tekee valitusta juttuja saman kaavan mukaan. Siihen kuuluu ylimaallinen sankaruus ja korostettu kiinnittyminen omaan – siis alkuperäisen kotimaan – kulttuuriin. Sankaruus syntyy siitä, että valittu on pystynyt luovimaan kahden kulttuurin karikoissa ja selviytynyt Suomessa, niin perin juurin erilainen kuin onkin.

Yhdeksänkymmenluvun alkupuolella EU-prosessin rinnalla kulki mediassa toinen iso diskurssi. Se oli laman diskurssi. Noihin aikoihin asti tässä protestanttisen etiikan maassa oli työttömät määritelty tavalla tai toisella epäkelvoiksi ihmisiksi – ihmisiksi, joissa on jotain vikaa, koska he eivät olleet pystyneet tai halunneet hankkia työtä. Mediassakin usein nimenomaan tämä haluttomuus korostui. Mutta kun puoli miljoonaa ihmistä oli työttömänä, tällaista määrää ei enää voitu määrittää täysin epäkelvoiksi, koska siinä olisi kohta mennyt koko yhteiskunta vähän väärrään koriin. Silloin tehtiinkin uusi määritys. Esimerkiksi

Minna Aslama ja Sanna Valtonen (2001) ovat osoittaneet, että jako syntyi työttömien ryhmän sisään. ”Kelvolliset, kunnolliset työttömät” järjestäytyivät työttömien järjestöihin ja heidän edustajiaan pyydettiin paneelikeskusteluihin mukaan kertomaan, mikä on työttömille vaikeinta tässä yhteiskunnassa. Heiltä puuttui työ, mutta muutoin he olivat kunnan väkeä. Mutta ainakin ihmisten puheissa eli käsitys siitä, että oli toisenlaisiakin työttömiä. Nämä – useimmiten nuoret – työttömät näyttäytyivät työtä pakoilevina ja kunnan veronmaksajien eläteinä. Näiden kohdalla määritykset pysyivät samalla tavalla kielteisinä kuin aikaisemmin.

Kiintoisaksi tämän aselman tekee se, että vastikään päätökseen viety suomalaista talouslamaa koskeva suurprojekti on osoittanut, että itse asiassa Suomeen noina vuosina syntyi uusi alaluokka, nuoret työttömät (Kalela et al., 2001). Näiden edut vähenivät tuntuvasti, osasta tuli todellista köyhälistöä. Meillä on aina ollut vanhoja köyhiä ihmisiä, nyt meillä on myös kohtuullisen nuoria ihmisiä, jotka jäivät työttömäksi 1990-luvun alussa tai jotka eivät koskaan kunnolla työelämään päässeetkään. Heidät tehtiin ’toisiksi’ mediassakin. Moni haastateltava, asiantuntija yhtä lailla kuin tavallinen kansalainen, mainitsi tämän ryhmän, vaikka ei yhtään sen edustajaa ehkä pystynyt nimeämäänkään. Vasta nyt jälkepäin asenteet heitä kohtaan ovat lientyneet jo niin, että heistä tehdään elokuvaakin.

Jos mietitään syytä siihen, miksi oli tärkeää määritellä työttömät kahteen kastiin, voitaisiin ehkä ajatella, että vanhat köyhät tuskin nousevat barrikadeille vaatimaan oikeuksiaan, mutta nuoret voivat. Tai sitten nuoret työttömät koettiin yhteiskunnalle vaarallisiksi, että he saattoivat päätyä rikollisiksi tekemään yhteiskunnalle epämieluisia toimia. Tässä onkin yksi toiseuden olemukseen kuuluva piirre: toiseutetaan ihmisiä ja ihmisryhmiä siltä varalta, että he osoittautuvat vaarallisiksi yhteiskunnan kokonaisedun kannalta. Jossakin mielessä voidaan siis väittää, että toiseksi tekeminen on yhteiskunnan suojausmenpide, jonkinlainen turvallisuustakuu.

Mutta turvaa kaippaa myös se, joka toiseutetaan. Tarkoitus oli, että yhden näkökulman toiseuskeskusteluun olisi tuonut yksi niistä ani harvoista maahanmuuttajajournalisteista, joita meillä toimii. Mutta toisin kävi. Hän sai työtehtävän, ja sellaisesta ei ”ulkoa tulleen” freelancerin tulevaisuuden töiden toivossa sovi kieltäytyä. Ja ehkä on niinkin, ettei journalistimme alun perinkään ollut järin innokas esiintymään omassa asiassa. Hänelle on vuosien varrella kertynyt kokemusta siitä, että vähemmistöön kuuluvan on turha lähteä kovin isoon ääneen puhumaan kahnauksista valtaväestön kanssa.

Suomalaiset ovat kovin herkkiä ärtymään, jos meitä mollataan maailman mediassa. Olisikohan meidän syytä herkistyä yhtä lailla silloin, kun kohteena on toiseuttaminen oman yhteiskunnan sisällä? Vahvoilla olevan enemmistön edus-

tajan on aina helppo tokaista, etteivät vähättelevät nimitykset ja käytännöt merkitse mitään, ettei pidä olla pikkumainen – samaa kai voisi väittää ulkomaisista jutuksista, joissa suomalaisten ominaislaatu on ymmärretty väärin. Mutta kummassakin kyse on diskurssivallasta, jota media harjoittaa päivittäin omista arkirutiineissaan. Eihän tässä nyt ihan pikkujutusta kyse ole silloin, kun jaamme omaa väkeä jyviin ja akanoihin.

Kirjallisuus

- Aslama, Minna & Valtonen, Sanna (2001): "Under Bad Weather: Or how to approach 'citizen talk' about the economic recession and the media". Teoksessa Kivikuru, U. & Savolainen, T. (toim.): *The Politics of Public Issues*. Viestinnän laitoksen julkaisu 5. Helsingin yliopisto.
- Bauman, Zygmunt (1997): *Sosiologinen ajattelu*. Tampere: Vastapaino.
- Billig, Michael (1995): *Banal Nationalism*. London: Sage.
- Chalaby, Jean (1998): *The Invention of Journalism*. London: Anthony Rowe.
- Dahlgren, Peter (1998): "Enhancing the Civic Ideal in Television Journalism". Teoksessa Brants, Hermes & van Zoonen (toim.): *The Media in Question. Popular Cultures and Public Interests*. London: Sage.
- Hellsten, Iina (1997): *Metaforien Eurooppa. Näkökulmia suomalaiseseen EU-journalismiin*. Tiedotusopin laitoksen julkaisu A 90, Tampereen yliopisto.
- Husband, Charles (2001): "Media and the Public Sphere in Multi-Ethnic Societies". Teoksessa Cottle, S. (toim.): *Ethnic Minorities and the Media*. Buckingham/Philadelphia: Open University Press.
- Kalela, Jorma, Kiander, Jaakko, Kivikuru, Ullamaija, Loikkanen, Heikki & Simpura, Jorma (toim.) (2001): *Down from the Heavens, Up from the Ashes*. VATT julkaisuja 27:6.
- Raittila, Pentti & Kutilainen, Tommi (2000): *Rasismi ja etnisyys Suomen sanomalehdissä syksyllä 1999*. Journalismien tutkimusyksikkö, Tiedotusopin laitoksen julkaisu C 31, Tampereen yliopisto.
- Sreberny, Annabelle (1999): *Include me in. Rethinking ethnicity on television: Audience and production perspectives*. London: Broadcasting Standards Commission.
- Zolo, Danilo (1999): "From 'historic compromise' to 'telecratic compromise': notes for a history of political communication in Italy between the First and Second republic". *Media, Culture & Society*. Vol. 21 No 6.

Minna Nikunen

Rikosuutinen, intiimisuhde ja nainen

Tarkennus otsikkoon: puhun lähinnä henkirikoksista ja erityisesti olen kiinnostunut tapauksista, joissa henkirikosta seuraa itsemurha. Teen väitöskirjaa tällaisista tapauksista ja niiden jäsenyksistä kulttuurissamme, lähinnä sanomalehdissä. Tyypillisin murha-itsemurhatapaus on sellainen, että mies tappaa naisen, johon hänellä on ollut intiimisuhde, ja sitten itsensä.

Haluan ensin sanoa muutaman sanan toiseuden käsitteestä, siitä miten minä ymmärrän sen ja käytän sitä. Tämän jälkeen siirryn käsittelemään sitä, miten toiseus naissukupuoleen liitettynä näkyy sanomalehtien rikosuutisissa.

Toiseuden käsitteestä

Ymmärrän toiseuden eräänlaisena poissulkemisena. Toinen on se, jota käsitellään erikoistapauksena tai poikkeuksena. Kovin harvat ihmiset ovat kaikissa yhteyksissä ja kaiken aikaa toisen paikalla. Hetkittäin niin tapahtuu suurellekin osalle ihmisistä. Esimerkiksi liikenteessä pyörällä liikkuva voi olla toisen asemassa suhteessa autoilijaan, jota varten liikenne on suunniteltu ja joista arrogantimmat ottavat huomioon vain toiset kaltaisensa.

Nainen toisena on tuttu teema. Siitä on kirjoittanut muun muassa eksistentiaalisti Simon de Beauvoir vuonna 1949 teoksessaan Toinen sukupuoli. Nainen sopi tuolloin huonosti eksistentiaalistisen yksilön paikalle. Beauvoiristakin puhuttaessa usein halutaan mainita Sartre, mutta Sartresta puhuttaessa ei välttämättä Beauvoiria. Nainen toisena on miehen peili, vastakohta. Naiseudesta puhutaan sen pohjalta, miten nainen eroaa miehestä tai sen pohjalta, että nainen on ei-mies – edustaa niitä piirteitä, jotka eivät kuulu miehelle. Toiseuden käsitteen kautta on pohdittu yksilön ja sub-

YTM Minna Nikunen on Tampereen yliopiston naistutkimuksen laitoksen tutkija

jektin käsitteitä, joihin sovitetaan usein mies ja joihin naisen on vaikea sopia. Mies on normi, normaali ja ihminen. Nainen on poikkeus ja naiseus jotakin, joka ei sovi yksilöyteen. Tieteellisessä tutkimuksessa on ollut tavanomaista tutkia ensin ihmistä tai yksilöä ja sitten naista poikkeustapauksena.

Murha-itsemurhien teorioista löytyy erinomainen toiseuden esimerkki, laajennettu itsemurha. Tällä käsitteellä kuvataan tekoa, jossa perheen pääksi määritetty tappaa myös muun perheen. Tavallaan tämä kielellinen jäsenitys viittaisi siihen, että teon tekijän identiteetti on laajennut koskemaan koko perhettä, nämä toiset ovat hänen jatkeitaan. Teko määrittyy lähinnä itsemurhaksi ja sen rikosluonne, toisten ihmisten hengen riistäminen, häivytetään. Tämä jäsenitys ei kovin usein ole lehdissä käytössä, mutta toisinaan, asiantuntijoina haastatellut psykiatrit ja poliisitkin saattavat käyttää laajennetun itsemurhan käsitettä. Tämä toiseuttamisen tapa perustuu sulauttamiseen, ei aivan puhtaasti poissulkemiseen, mikä on yleisin tapa toiseuttaa. Tässä asiaa katsotaan selvästi itsemurhan tekijän näkökulmasta, jolloin muut sulautuvat häneen, tulevat osaksi hänen identiteettiään. Muiden oma identiteetti, intressit ja tahto katoavat. Heidästä tulee toisia sulauttamisen kautta. Heidät nähdään ulkoa ohjautuvina, ei-autonomisina subjekteina.

Yleisesti rikosuutisissa naisten toiseutta voi tarkastella kahdella tasolla. Ensinnäkin ovat tavat, joilla lähteinä käytetyt poliisit, lainkäyttäjät ja muut asiantuntijat tapahtumista puhuvat. Joissakin tapauksissa rikoksen tehneen miehen näkemys tapahtuneesta vaikuttaa olevan paremminkin näiden asiantuntijoiden tai lainsäätäjien näkökulman mukainen kuin uhriksi joutuneen naisen tulkinta. Tekoa katsotaan tekijän kannalta. Toiseksi ovat ne tavat, joilla asiat tehdään lehdessä ymmärrettäväksi. Tällöin on mahdollista, että nainen esitetään totutulla tavalla: viittaamalla hänen suhteisiinsa muihin ihmisiin – erityisesti miehiin. Puhutaan vaimosta, äideistä ja niin edelleen. Myös laajennetusta itsemurhasta puhuminen häivyttää parisuhteen naispuolisen osapuolen intressit, tahdon ja yksilöllisyyden – samoin tietysti käy myös lasten intresseille.

Toiseudesta puhuttaessa voidaan puhua mukaanottamisesta ja poissulkemisestä. Puhe suomalaisuudesta esimerkiksi integroi, ottaa meihin mukaan poikkeaviakin tai ei niin hohdokkaita ihmisiä. Suomalainen voi mokailla juovuksissa, suomalainen on ujo ja hiljainen, suomalaisella on itsetunto-ongelmia. Tällainen suomalainen ei ole toinen vaan ongelmineenkin meitä.

Uutisissa osalliset ovat välillä rikolliskategoriaan kuuluvia, välillä tavallisuutta ja kunnollisuutta korostetaan. ”Tämä ihminen vietti aivan tavallista elämää ja oli kuten kuka tahansa meistä ja nyt häntä ja hänen perhettään on kohdannut perhetragedia.” Tai sitten on rikollisjengeihin kuuluvia, kettutyttöjä, ekoteroristeja, lapsitappajia, tappajaäitejä, masentuneita pakolaisia. Toiset rikolliset ovat tavallisia, toiset kuuluvat erityisiin rikollisluokkiin.

On siis olemassa yhdistelmä, jossa rikoksen tekijä määritellään tavalliseksi, hänen elämänsä määritellään tavalliseksi, mutta on tapahtunut henkirikos.

Yhtäältä tällä tavalla saadaan luoduksi yllätyksellisyyttä ja kontrastia. Toisaalta tätä keinoa ei kuitenkaan käytetä kaiken tyypisissä rikoksissa. Ekoterroristeista kerrottaessa tavallisuudesta ei puhuta. Eikä myöskään tavallisuudesta puhuta, jos esimerkiksi on tapahtunut uhrille tuntemattoman tekemä seksuaalirikos. Voidaan puhua tekijän hiljaisuudesta tai syrjään vetäytymisestä, mutta siinä merkityksessä, että nämä piirteet ovat kätkenneet taakseen jotakin. Näistä piirteistä ei kerrota siten, että tämä ihminen ajautui kyseiseen tilanteeseen, mutta muuten hän on kunnan mies. Seksuaalirikollisen hiljaisuutta ei myöskään pidetä merkinä siitä, että hän on tavallinen suomalainen mies, joka ei puhu ja piilottaa ongelmansa pullon taakse.

Oikeuskäytäntöjen taso ja toimittajan kriittisyys

Haluan tässä esittää väitteen, että jossain tapauksissa henkirikoksen tekijää ymmärretään enemmän kuin toisissa. Näin tapahtuu myös tuomioistuinkäsittelyjen tasolla. Tästä esimerkkinä tapaus, jossa mies ajoi päin kalliroleikkausta mukanaan vaimonsa. Vaimo kuoli, mies jäi vastaamaan syytteisiin. Erityisesti kannattaa kiinnittää huomiota lieventäviin seikkoihin.

Vaimonsa autolla surmanneen tuomio koveni

Autolla päin kalliroleikkausta ajaneen laitilalaisyrittäjän tuomio koveni hovioikeudessa. Turun hovioikeus korotti 46-vuotiaan miehen alioikeudessa saamaan neljän vuoden ja kuuden kuukauden vankeusrangaistusta viiteen vuoteen ja kuuteen kuukauteen.

Mies tuomittiin täyttä ymmärrystä vailla olevana tehdystä taposta.

Laitilalaisen avioparin henkilöauto suistui päin kalliroleikkausta Laitila-Eura-tiellä vuoden 1999 lokakuussa. Etupenkillä istunut vaimo sai onnettomuudessa surmansa ja autoa kuljettanut mies loukkaantui pahoin. Teon motiiviksi paljastui aviokriisi: vaimo oli löytänyt toisen miehen ja aikoi muuttaa pois kotoa.

Miestä syytettiin oikeudessa murhasta. Oikeus piti todistettuna, että mies ohjasi autonsa kovalla vauhdilla päin kalliroleikkausta surmataksaan vaimonsa ja itsensä. Oikeus tuomitsi miehen taposta.

Lieventäviksi seikoiksi oikeus katsoi vaimon seurustelusuhteen, vaimon päätöksen muuttaa pois kotoa toisen miehen luo sekä 46-vuotiaan yrityksen surmata itsensä. Rangaistusta alensi myös miehen onnettomuudessa saama aivovamma sekä hänelle tuomittu vahingonkorvaus. Mies määrättiin maksamaan alaikäiselle lapselleen henkistä kärsimystä 50 000 markkaa.

(Ilta-Sanomat 21.6.2001.)

Ymmärtäminen on mukaan ottamista – olet meitä huolimatta siitä mitä olet tehnyt. Matti Nykänen on meitä suomalaisia, vaikka strippaisi lehtien sivuilla. Hän tosin on lunastanut paikkansa sellaisilla teoilla, jotka liittävät hänet suo-

malaisuuteen tavallista vahvemmin sitein. Toiseus on sitä, että tehtyäsi noin olet heitä, rikollisia, perverssejä, mielenvikaisia, tai olet meitä vain tietyillä ehdoilla. Esimerkiksi inkeriläinen paluumuuttaja on meitä, jos puhuu sujuvaa suomea. Kärjistetysti sanoen nainen on 'meitä', jos hän on hyvä ja huolehtiva äiti, toteuttaa omaa tehtävänsä perheessä, yhteisössään ja suomalaisessa yhteiskunnassa. Nainen, joka lähtee kodistaan – huomatkkaa, että puhutaan kodista pois muuttamisesta ei eroamisesta – ei aivan täytä viattoman uhrin vaatimuksia. Hän antaa aihetta teolle tai ainakin tuomioistuin ymmärtää miehen kärsimystä. Tuomiota vähentää myös se, että mies on joutunut rahallisesti korvaamaan lapsensa kärsimyksiä. Se, että lapsi on kärsinyt, ei ilmeisesti muuten vaikuta tuomioon.

Yleisesti ottaen naisen rikollinen teko ei ole ymmärrettävä. Jos sitä ymmärretään, se saatetaan ymmärtää äitiyden kautta, biologisena toimintahäiriönä, poikkeuksellisena mielentilana. Tai siten, että nainen on joutunut miehen johdateltavaksi (Nikunen 2001b). Tähän logiikkaanhan suomalaiset naishihtäjät yrittivät vedota. Nainen seuraa sokeasti miesten käskyjä eikä hänen tarvitse ottaa vastuuta teoistaan. Tämä voi toimia naisen puolustuksena tuomioistuimessa.

Ymmärrettävyydelle asetetaan tosin rajoja – media ei hyväksy kaikkea mitä tuomio-istuimissa saatetaan pohtia. Esimerkkinä tästä 2.11.2001 Helsingin Sanomissa kysyttiin Miksi?-otsikolla: ”Lievensikö kiihottuminen tuomiota?”. Jutussa otettiin kantaa siihen, kannattaako sittenkään ymmärtää sitä, että kiihottuminen saisi miehen tappamaan ja että tätä voisi pitää tuomiota alentavana seikkana. Vantaan käräjäoikeus oli miettinyt, mikä merkitys miehen ”harkintakykyä sumentavalla” kiihottuneisuudella oli tapahtumahetkellä ollut. Seksileikkien yhteydessä mies oli ampunut naista päähän. Toimittaja kysyy rikosoikeuden professorilta, onko mahdollista, että kiihottuneisuus alentaa tuomiota. Rikosoikeuden professori on sitä mieltä, ettei ”yleisen oikeustajunnan mukaan voida myöskään antaa seksuaalisen kiihtymyksen vaikuttaa” [kuten ei päihtymystilankaan]. Lehtiartikkelien kehystykset eivät ole yksioikoisesti aina samoja kuin oikeudenkäynneissä – eivätkä myöskään aina naisuhria toiseuttavia (ks. Byerly 1999).

MIKSI?

Lievensikö kiihottuneisuus tuomiota?

Vantaan käräjäoikeus tuomitsi miehen naisen surmasta vankeuteen viideksi vuodeksi. 31-vuotias nainen kuoli heinäkuuisena yönä Vantaan Kulomäessä päähän osuneeseen luotiin.

Surmaa olivat edeltäneet naisen ja miehen seksileikit, joissa oli käytetty miehen käsi-asetta. Käräjäoikeuden käsittelyssä pohdittiin, mikä merkitys miehen ”harkintakykyä sumentavalla” seksuaalisella kiihottuneisuudella tapahtuman hetkellä oli.

Rikosoikeuden professori Pekka Koskinen, eivätkö miehen seksuaalinen kiihottuneisuus surman hetkellä tuomiota?

”Ei niin voi tulkita.”

Voiko seksuaalinen kiihottuneisuus yleensä alentaa tuomiota?

(...)

Sinänsä sukupuolineutraalia lakia saatetaan siis soveltaa tai tulkita sukupuolittuneilla tavoilla. Tosin lain kirjaimen mukainen sovellutus ei sekään aina kohtele yksilöitä sukupuolesta riippumattomalla tavalla. Hyvä esimerkki naisen toiseudesta lainsäädännön suhteen on se, että itsepuolustukseen ei koskaan saisi käyttää asetta, jos hyökkääjä ei niin tee. Tässä oletuksena on, että osapuolet ovat fyysisesti yhtä voimakkaita, molemmat miehiä. Jos nainen puolustaa itseään paljasnyrkistä hyökkääjää vastaan aseella, se on hätävarjelun liioittelua. (Ruuskanen 2000)

Toisaalta pidetään itsestään selvänä, että nainen on miestä heikompi; nainen saattaa kuolla vahingossa, joten kuristamalla surmaamisesta saattaa saada vain ehdollisen tuomion. Helsingin Sanomissa kerrottiin 2.11.2001 otsikolla ”Kuristussurmasta ehdollinen tuomio”, että mies ja vaimo olivat ryypiskelleet ja nainen oli yöllä pudonnut sängystä. ”Liikuntarajoitteinen mies yritti nostaa häntä, mutta ei onnistunut. Kertomansa mukaan hän tuskastui ja ravisti naista kurkusta puristaen. Vasta myöhemmin yöllä hän havaitsi, että vaimo oli kuollut.” Tässä kohdin olisi ehkä relevanttia kysyä, nähdäänkö toisen kuristaminen hieman – siten ettei toinen kuole – tavanomaisena perheriidoissa. Voidaan kysyä, toimiiko myös se tieto, että miehet usein pahoinpitelevät puolisoitaan, tuomiota alentavana tekijänä. Eli toimiiko logiikka niin, että koska ei ole kovin kaan erikoista tarttua toista kurkusta, varsinkaan, jos on perheväkivaltatausta, niin kuolema on yllättävä seuraus?

Toimituksen tuottamat jäsenyydet

Edellä tarjoiin esimerkkejä lainsäädännön toiseuttavista käytännöistä. Ensimmäisessä tapauksessa tuomioistuimen pohdinnat lähinnä vain toistetaan sanomalehdessä. Toinen tapaus – se, että kiihottuneisuus vähentäisi vastuuta – otettiin kriittisesti vastaan.

Esimerkeissä kyseessä on lähinnä lain ja tuomioistuinten käytäntöjen toiseuttava vaikutus, jonka toimittaja joko toistaa tai kyseenalaistaa. Toiseuttavia kulttuurisia jäsenyyksiä käytetään ja tuotetaan rikosuutisissa myös toimituksen taholta. Kalliioleikkauksen ajamisesta oli kerrottu tuoreeltaan Ilta-Sanomissa 30.6.2000 otsikolla: ”Mies ei halunnut mistään hinnasta luopua vaimostaan”. Joskus lainsäädäntö muuttaa tiedotusta vähemmän toiseuttavaan suuntaan. Esimerkki tästä on tapaus, jossa mies tappoi entisen avovaimonsa ja itsensä. Useimmissa lehdissä tapaus oli nähty perheriitana, sitä nimitettiin muun muassa ”välienselvittelyksi”. Intiimiväkivalta näyttäytyy tällöin vastavuoroisena. Helsingin Sanomissa samaa tapausta käsiteltiin vireillä olevan lähestymis-

kieltoesityksen kehyksestä. Näin ollen myös uhrin näkökulma tuotiin esille. Hän oli aiemmin pyytänyt suojelua poliisilta. Tätä seikkaa ei tuotu esille muissa, tapausta tavanomaisesti perheväkivaltana käsitellessä uutisissa.

Rikosuutiset yksinkertaistavat usein tapausten kuvaukset lähinnä kategorioiden perusteella tehdyiksi kuvauksiksi. Tällöin mies, nainen, parisuhde ja väkivalta-yhdistelmä näyttäytyy ongelmattona. Siitä tulee perhetragedia tai mustasukkaisuusdraama. Taustojen selvittäminen näiden luokittelujen jälkeen ei ole enää tarpeellista. Mahdollisesti myös toimittajien kiire ja se, että taustatietoa ei ole saatavilla saa tarttumaan yksinkertaisimpaan jäsennykseen. Taustaltahan voi löytyä juuri edellä mainitun (HS 17.7.1998, Kouvola) kaltaisia suojelupyynnöitä ja yrityksiä paeta – mutta jos tekoa tarkastelee vain kategorian 'pariskunta' kautta, se saattaa jäsentyä perheriidaksi.

Julkinen ja yksityinen alue

On tärkeää kysyä, käsitteellistyykö väkivalta parisuhteessa perheen sisäiseksi asiaksi vai rikokseksi. Nähdäänkö naiset oikeussubjekteina samalla tavoin kuin miehet? Onko väkivalta kotona sosiaalinen ongelma siinä missä väkivalta kaduillakin? Onko yksityinen tila suhteessa julkiseen tilaan lainvalvonnan kannalta toissijainen? Nähdäänkö yksityisissä tiloissa tapahtuneet rikokset myös tiedonvälityksessä vähemmän tärkeitä?

Kysymys on julkisen ja yksityisen alueesta. Naiset on perinteisesti sijoitettu yksityisen alueelle. Naisiin kohdistettu väkivalta on nähty yksityisasiana. Monet erityisesti naisiin kohdistuvat rikokset eivät ole yleisen syytteen alaisia, kuten raiskaukset ja perheväkivalta. Tästä on ollut kylläkin keskustelua sekä tiedotusvälineissä että oikeusoppineiden kesken. On pohdittu, mahdollistaako nykyinen käytäntö sen, että rikoksen tekijä voi uhkailla rikosilmoituksen tekijän vetämään jutun pois oikeuskäsittelystä. Sovittelukäytännön sopivuudesta parisuhdeväkivaltatapausten kohdalla on myös keskusteltu.

Esimerkkeinä kaksi tapaa kertoa tapahtumien tilallisuudesta:

1. tapaus

Mies ampui avovaimonsa ja itsensä

STT-Rovaniemi

Ravintolasta tulossa olleen avoparin elämä päättyi torstai-iltana miehen ampumiin laukauksiin Rovaniemellä.

2. tapaus

Iltalehden 14.8.2000 etusivulla otsikot kertovat:

*Haulikkotappajaksi epäilty löytyi lopulta kuolleena suolta
RAAKA SURMA PARKKIPAIKALLA*

Ja sisäsivulla:

***Ampuja löytyi etsintöjen jälkeen kuolleena suolta
Raaka haulikkosurma Iissä***

Molemmissa tapauksissa teot oli tehty julkisessa tilassa. Ensimmäisessä kyse oli miehestä ja naisesta, jotka olivat muuttaneet asumaan erilleen, mutta kyseisenä iltana olivat yhdessä ravintolassa. Heidät määriteltiin pariskunnaksi ja jopa motiivin tai teon selityksen voi tulkita yhteiseksi: *“He olivat molemmat työttömiä ja stressaantuneita.”* Kahden miehen välisessä teossa korostuu katu ja väkivalta, kun taas *“avoparin elämä päättyy”*.

Toiseus rikosuutisissa on naisen kohdalla sitä, ettei parisuhteesta voi lähteä kovin helposti. Parisuhde seuraa määrityksenä ja selityksenä ja ymmärryksenä. Vaikka avioeron hakeminen on laillinen teko, se voi alentaa miehen tuomiota. Lisäksi yksityissuhteet katsotaan edelleen jossain määrin yksityisasioksi. Ja jo kahden henkilön nimittäminen pariksi siirtää heidän välisensä katuväkivallan mentaalaisesti pois kadulta.

Yksityisen ja julkisen raja jäsentää ajattelua väkivallasta, erityisesti sukupuolittuneesta väkivallasta. Julkisen puolella nähdään olevan sosiaaliset suhteet, kulttuurinen, laki, yksilöt ja oikeussubjektit. Yksityisen puolelle taas kuuluu luonnollinen, biologinen, ihmissuhteet – se käsitetään naisten alueena. Tätä jakoa kuvaa hyvin jako työhön ja uusintamiseen. Koti on paikka, jossa tarpeet tyydytetään, yksityinen pakopaikka julkiselta. Näin ollen se mieltyykin usein paikaksi, johon julkisen ei pitäisi puuttua. Ihmissuhteet määrittävät myös tunteiden alueeksi. Näin järjellä, ja niin ollen lain käytöllä, ei ajatella olevan niiden kanssa tekemistä. Kuitenkin myös yksityisen alue on tullut lainkäytön piiriin. Monilla kyseisen vastakkainasettelun synnyttämillä asenteilla on edelleen vaikutusta lainkäyttöön ja rikosten ymmärtämiseen ja niistä rakennettuihin selontekoihin.

Naisen luokittelu rikosuutisissa

Yksityisen alueelle sijoittuva nainen on usein vaimo tai äiti. Hän määrittyy puolisonsa ja perheensä kautta. Näillä vaimon ja äidin kategorioilla rakennetaan erilaisia moraalisia järjestyksiä. Erityyppisille, eri luokkiin asemoiduille ihmisille ajatellaan kuuluvan erilaisia oikeuksia ja velvollisuuksia. Kun puhutaan äidistä, puhutaan äidinrakkaudesta, lapsista, velvollisuuksista perhettä kohtaan ja siitä, että äiti suojelee lapsiaan. Kun puhutaan vaimosta, puhutaan puolison lojaalisuudesta, velvollisuuksista miestä kohtaan. Kun käytetään ilmaisu tappajaäiti, on kontrasti kahden yhdyssanan osan välillä suuri. Korostuu se, että tämä ihminen on tehnyt luonnonvastaisen teon. Tai kun käytetään lapsensa menettäneestä naisesta ilmaisua 'vaimo', hänen menetyksensä ei ainkaan nouse etualalle.

Mies ei ollenkaan yhtä usein määriy aviomieheksi, puolisoiksi tai isäksi kuin nainen äidiksi tai vaimoksi. Jos ajatellaan näihin kategoriioihin liittyviä velvollisuuksia ja sidonnaisuuksia, mies-kategoria on yksilöllisempi kuin vaimo tai äiti. Puhuttaessa miehestä puhutaan ihmisestä, jolla on yksilön vapaudet, mutta tietenkin myös velvollisuus noudattaa lakia. Kirjoitettaessa vaimosta tai äidistä, ihmisistä kerrotaan heidän ihmissuhteittensa valossa ja sen valossa, miten heidän tekonsa suhteutuvat näihin aseisiin, ei niinkään suhteessa heidän yksilölliseen vastuuseensa lain edessä.

Rikoksista kirjoittavan toimittajan ei voi kuitenkaan odottaa muuttavan lakia, sen sovellutuksia tai kulttuuria. Tosin valinnan ja kritiikin mahdollisuuksia tarjoutuu myös kulttuuriin ja toimituskäytäntöjen tarjoamista lähtökohdista.

Kirjallisuus

Beauvoir, Simone de (1999): *Toinen sukupuoli*. Helsinki: Tammi.

Byerly, Carolyn M. (1999): News, Feminism and the Dialectics of Gender Relations. Teoksessa Marian Mayers (toim.): *Mediated Women. Representations in Popular Culture*. Cresskill, N.J.: Hampton Press, 383-404.

Nikunen, Minna (2001a): Raakoja surmia ja kadonneita tekijöitä. Murha-itsemurhien sukupuolitettu uutisointi. *Tiedotustutkimus* 24:3.

Nikunen, Minna (2001b): Nainen ja henkirikos. ”Mies ei halunnut mistään hinnasta luopua vaimostaan.” Teoksessa Nikunen & Gordon & Kivimäki & Pirinen (toim.): *Nainen / naiseus / naisellisuus*. Tampere: Tampere University Press.

Ruuskanen, Minna (2000): *Kun uhrista tulee tekijä : parisuhdeväkivallan paradoksi*. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Maila-Katriina Tuominen

Kuka puhuu kun toinen puhuu?

Työhuoneeni seinällä oli pitkään saksankielinen teksti *Einjeder ist Ausländer irgendwo* (jokainen on jossakin ulkomaalainen tai voidaan myös sanoa, jokainen on jossakin muukalainen). Löysin tekstin vuosia sitten pienen saksalaisen paikallislehden kylätapahtumassa, jossa kerrottiin, miten tehdään lehtiä vanhalla kuumaladonnalla. Tämä lause haluttiin antaa minulle lahjana, koska selvästi olin jostakin muualta tullut.

Se oli erittäin hyvä motto monille asioille, joita ryhdyin myöhemmin tekemään. Se kertoi oikeastaan kaiken olennaisen toiseudesta, siitä toiseudesta, johon sisältyy ulkopuolisuus tai muukalaisuus. Tällä hetkellä muukalaisuus-käsitteen sijasta käytetään muita käsitteitä, puhutaan maahanmuuttajista, pakolaisista, turvapaikanhakijoista ja niin edelleen. Joka tapauksessa kyse on erilaisuudesta itsellemme, joka siis poikkeaa siitä, mitä me itsellemme ja yhteisöllemme olemme, kuten Ullamaija Kivikuru toteaa omassa kirjoituksessaan.

Julia Kristeva matkaoppaana muukalaisuuteen

Olen ottanut ohjenuorakseni ja taustatuekseni Julia Kristevan muukalaisuusteorian, lähestymistavan muukalaisuuteen, toiseuteen, siksi, että hänen näkemysensä teoksessa *Muukalaisia itsellemme* (1992) on hänelle myös henkilökohtainen ja omakohtainen selvitys siitä, mitä on olla vuonna 1941 Sofiassa syntynyt nainen, joka on lähtenyt maastaan ja kotiutunut Ranskaan. Siellä hän elää ja toimii psykoanalyyttikkona sekä kielitieteen professorina Pariisin VII yliopistossa.

Kuva: Kalevo Hämmäläinen

Muukalaisia itsellemme -teoksessa Kristeva käsittelee oivaltavasti sitä, mikä on se muukalaisuus, johon suhtaudumme torjuen, kun

HUK Maila-Katriina Tuominen on Aamulehden kulttuuri- ja ihmisoikeustoimittaja ja Maahanmuuttajasisivun tuottaja

näemme itsestämme poikkeavan tai erilaisen olion, jota kuitenkin kutsumme ihmiseksi. (Käytän käsitettä muukalainen, koska se on Kristevan kirjassaan käyttämä käsite. En käytä sitä kuitenkaan muissa yhteyksissä, koska se ei ole käypä käsite esimerkiksi maahanmuuttajista puhuttaessa.)

Julia Kristeva toteaa hyvin yksikantaisesti, että muukalainen asuu meissä. Hän toteaa myös, että jos pystymme tunnistamaan itsessämme olevan muukalaisen, toisen, niin voimme kenties hyväksyä ja ymmärtää myös muiden muukalaisuutta, muita muukalaisia ja muita toisia yleisellä tasolla. Muukalaisuus lakkaa oman erilaisuuden tiedostamisesta. Tässä Kristevan ajatuskulussa on kiinnostavaa se, että hän pohtii omien elämäkokemustensa ja monien muidenkin seikkojen johdattamana sitä, miten me itsemme koemme ja tunnistamme yksilöinä ja suhteessa toisiin ihmisiin. Kannammeko itsessämme meisyyttä, sitä, että olemme myös me, osa jotakin yhteenkuuluvuutta. Vai onko muukalaisuus jotakin, jonka eteen joudumme sattumalta, ikään kuin tilanteiden johdattamana. Ja silloin meissä itsessämme oleva muukalaisuus muuttuu ongelmalliseksi, koska ollessamme suhteessa muihin me kuitenkin tunnistamme itsessämme toiseuden.

Kristeva kysyy, voimmeko elää toisten kanssa läheisesti, omakohtaisesti, kokea toiset heitä tuomitsematta tai vaatimatta heiltä yhdenmukaisuutta. Hänestä kysymys on utopistinen ja herää erityisesti tällä hetkellä maailmanlaajuisen taloudellisen ja poliittisen integraation ja globalisoitumisen yhteydessä. Toisin sanoen ulkomaalaisten tai maahanmuuttajien, siis toisten, aseman muuttaminen panee miettimään kykyjämme hyväksyä uusia toiseuden muotoja. Sellaisia muotoja, joissa siis tulee vastaan muualta tulleiden, muualta lähteneiden, jonkin pysähtyneiden, sopeutuvien ja kotoutuvien asema ja osa.

Termit kertovat enemmän kuin aavistammekaan

Muukalainen eli toinen koetaan myös uskonnollisissa ja moraalisisissa rakennelmissa erilaiseksi ihmiseksi, joka voidaan ja useimmissa tapauksissa myös halutaan *sopeuttaa* meihin. Kristeva käyttää sanaa *sopeuttaa* ja sitä viljellään nykyisessä kielenkäytössä, myös tiedotusvälineissä silloin, kun puhutaan maahanmuuttajien ja valtaväestön kohtaamisesta ja siihen sisältyvistä ehdoista, ennako-odotuksista ja paineista.

Tavoitteena on siis muukalaisen, toisen, *sopeuttaminen*, *sulauttaminen*, *integroiminen* meihin viisaisiin, oikeamielisiin, voimakkaisiin, alkuperäisasukkaisiin, valtaväestöön, mitä nimitystä omasta ryhmästäme kulloinkin käytetäänkin.

Keskeinen asia maahanmuuttajakysymyksessä on käsitys nationalismista, sen merkityksestä ja asemasta määrittelijänä, toiseuden osoittajana, toiseuden kontrolloijana. 1800- ja 1900-lukujen nationalismi sulkee hyvin vahvasti ulkopuo-

lelleen toiseuden ja erilaisuuden osoittamalla sen rajan, jossa me ja muut, me ja ne, jotka tulevat muualta joutuvat kohdakkain. Se rajahan on yleensä maantieteellinen raja.

Nykyään tämä kysymys ei ole enää niin yksinkertainen ja yksiselitteinen kuin se on ollut vielä viime vuosisadan puolivälin paikkeilla. Se, mitä globalisaatiolla, globaalilla maailmantaloudella ja siihen liittyvillä ihmisten liikkumiseen, paikan vaihtamiseen, työn etsimiseen tai muista syistä lähtemiseen liittyvillä asioilla tarkoitetaan ja mikä merkitys niillä on, tulee muuttamaan kokonaisuudessaan myös käsityksen nationalismista. Tässä nationalismi ymmärretään kansallisena, sellaisena, joka määrittelee jonkun tietyn alueen sisällä olevat meidät ja myös meidän etnisen olemassaolomme. Nationalismiin sisältyy myös ajatus siitä, että me olemme samankaltaisia, meillä on samat arvot, sama historia eikä siihen päästetä kovin helposti muukalaisia, toisia, joilta siis puuttuvat samat arvot tai sama yhteinen historia kuin meillä on.

Moderni muukalaisuus on nyljettyjen kosmopolitismia

Kristeva käyttää mielenkiintoista käsitettä, kun hän puhuu modernin ihmisen muukalaisuudesta, siis siitä toiseudesta ja vieraudesta, joka on itsessämme. Hän käyttää sanaparia *nyljettyjen kosmopolitismi*. Toisin sanoen, kun ihminen joutuu

lähtemään ja jättämään sen ajan, paikan ja tilan, jossa hän on syntynyt ja kasvanut ja siirtyy jonnekin muualle, häneltä ikään kuin lähtee pois nahka, joka suojaa häntä omassa ympäristössään. Kun hän asettuu jonnekin, monista eri syistä, hän voi olla kosmopoliitti siinä mielessä kuin me sanan ymmärrämme, mutta kosmopoliitti myös niin, ettei hänellä ole kiinteää lähtöpistettä muualla kuin omassa historiassaan. Hänestä todellakin tulee kuin nyljetty vailla kansalaisuuden, kansallisuuden ja yksilöllisyyden antamaa taustaa.

"Tällainen eksotiikan olemassaolo, sen viljely, elää erittäin vahvana suomalaisessa mediassa tällä hetkelläkin."

Maila-Katriina Tuominen

Mitä toiseudesta seuraa? Voi olla, että siihen sisältyy sellainenkin asia kuin puhumattomuus. Siihen sisältyy näkemys siitä, että toinen ei pysty puhumaan, ei voi puhua tai ei

saa puhua omaa äidinkieltään. Siihen syntyy ikään kuin kahden kielen väliin jäävä hiljaisuus. Tätä samaa hiljaisuutta on myös etsitty ja osoitettu esimerkiksi miehen ja naisen välisessä vuorovaikutussuhteessa.

Monimuotoiseen mykkyyteen jumiutunut muukalainen, toinen, voi yrittää sanomisen sijasta löytää ja osoittaa minuutensa yhteisössä tekemisen ja toiminnan kautta. Työn, jonkinasteisen aikaansaamisen kautta hän osoittaa oman arvonsa ja lunastaa minuutensa. Kun puhutaan maahanmuuttajista juuri tämä puoli, siis osoittaa olevansa jotakin työn kautta, on hankalasti toteutuva asia.

Työelämä on yksi keskeisistä maahanmuuttajia syrjivistä instituutioista ja yhteiskuntamme osa-alueista.

Kansalaisuus toiseuden kontrollina

Toiseuden kontrolloinnissa käytetään monia erilaisia menetelmiä, keinoja, jopa lainsäädännöllisiä aseita. Yksi kytkeytyy jo aiemmin esillä olleeseen nationalismiin ja kansalaisuuteen. Koska kansalaisuus attributoi hyvin vahvasti meitä aina siitä saakka, kun Ranskan suuren vallankumouksen kansalliskokous antoi 26. elokuuta 1789 ihmisoikeuksien ja kansalaisoikeuksien julistuksen. Siitä muokkautui YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus. Aina tästä julistuksesta lähtien kansallisuudesta on tullut hyvin tärkeä ihmisen olemista osoittava tekijä.

Kansalaisuuden saaminen, kansalaisuuden myöntäminen tai kansalaisuuteen syntyminen ovat omalla tavallaan myös toiseutta määritteleviä tekijöitä. Kansalaisuutta ei saa automaattisesti silloin, jos muuttaa jonnekin. Me, jotka olemme Suomessa syntyneitä, suomalaisten vanhempien lapsia, olemme suomalaisia. On toki olemassa maita, joissa mistä tahansa tullut ihminen saa kansalaisuuden, kun sattuu syntymään sen maan kamaralla. Mutta yleensä näin ei tapahdu. Siis syntymäperiaate, se missä maailmaan tullaan, ei siis automaattisesti tuota kansalaisuutta. Esimerkiksi Suomessa juuri kansalaisuuden, sen saamisen ja siihen liittyvän pitkäkestoisen prosessin myötä toiseus määrittäyty selvästi ihmisten väliseksi erillaisuudeksi. Kuka on suomalainen, kuka jostakin muualta tullut.

Outi Lepolan väitöskirja Ulkomaalaisesta suomenmaalaiseksi on kiinnostava tutkimus siitä, millainen prosessi pitää käydä läpi senkin jälkeen, kun kansalaisuus on astunut voimaan. Suomalaiseksi muuttuminen ei tapahdu automaattisesti, vaikka tähän maahan asettunut ja kotoutunut kansalaisuuden saakin. Lepola kysyykin tutkimuksessaan, voidaanko suomalaisuudesta puhua kaikkien niiden yhteydessä, jotka ovat saaneet kansalaisuuden. Hän ehdottaa, että käyttöön otetaan uusi termi *suomenmaalainen*.

Tiedotusvälineet toiseuden rajojen määrittäjinä

Tiedotusvälineet muodostavat instituution, jossa toiseuden rajat mitataan. Media on seismografinen apparaatti, joka osoittaa, missä toiseus kulkee, mitä siihen liittyy ja miten siihen reagoidaan. Yksi näistä alueista on rasismi ja se, millaisena yhteiskunnassa esiintyvä rasismi näyttäytyy. Se voi olla toimintana ilmenevää rasismia, ideologista rasismia tai olosuhderasismia, joilla kaikilla on omat tunnuspiirteensä.

Toiseuden mittareita on myös puhe monikulttuurisuudesta. Monikulttuuri-

suus on käsite, joka varsinkin tällä hetkellä on Suomessa muuttunut stiignafuuliaksi. Sillä selitetään toiseutta, jonka katsotaan kuuluvan yhteisölliseen elämiseen ja samalla kuitenkin osoitetaan erilaisuus. Monikulttuurisuus, niin positiivinen käsite kuin se näyttää olevan, sisältää kuitenkin ajatuksen, että on olemassa erilaisia kulttuurisia ryhmiä, kulttuurisia identiteettejä, jotka voivat elää rinnakkain, mutta kuitenkin niin, että yhteisö on koko ajan tietoinen eroista tyyliin: ”Hei, me elämme monikulttuurisessa Suomessa, kun meille on muuttanut ihmisiä Afrikasta, Aasiasta, Jugoslaviasta ja niin edelleen. Ja on kivaa, kun voimme sanoa, että meillä on mukavaa yhdessä.” Monikulttuurisuus-käsite ei ole arvovapaa, vaan siihen sisältyy tietoisuus toiseuden olemassaolosta ja erilaisuuden merkityksestä.

Monikulttuurisuuteen liittyvä käsite on suvaitsevaisuus, joka on myös yhdenlainen asenteiden seismografi. 1990-luvun loppupuolelta lähtien on Suomessa vietetty 16. marraskuuta suvaitsevaisuuden päivää. Tavoitteena on tietenkin se, että valtaväestö ja maahanmuuttajat pystyisivät elämään yhdessä, käsi kädessä ja että ihmiset pystyisivät hyväksymään toisensa ja ymmärtämään toisiaan. Joku kynnikko on sanonut, että meidän ei tarvitse suvaita toisiamme, kunhan edes siedämme.

Suvaitsevaisuuteenkin kytkeytyy monia tasoja, joiden perusteella rajaa voidaan jatkuvasti vetää siihen, kuka kuuluu meihin, kuka on toinen. Koululaitoksessa ja työpaikoilla on ollut hankkeita, joiden tavoitteena on ollut ihmisten kyky elää erilaisuuden kanssa. Mutta suvaitsevaisuudesta on yhtä lyhyt matka kuin vaikenemisestakin siihen, että päädytään suuren enemmistön hiljaisuuteen. Hiljaisuus tarkoittaa sitä, että ei toimita puolesta eikä vastaan eikä reagoida, vaan suvaitaan niin pitkälle, että suvaitaan suvaitsemattomuuttakin. Tämä paradoksi toteutuu yhteiskunnan eri tasoilla. Vaikenemisesta hyvän esimerkin tarjoavat suomalaiset vallanpitäjät ja päättäjät, jotka reagoivat ani harvoin rasismiin, syrjintään tai ksenofobiaan.

Median kyky toiseuden osoittamiseen on monivivahteinen ja näitä toiseuden tunnusmerkkejä kantavia ryhmiä on useita. Naiset ovat yksi tällainen ryhmä. Naisten näkyvä asema mediassa on vähäisempi kuin miesten. Muita toisia ovat vanhukset, vammaiset, lihavat, rumat, sairaat, köyhät ja niin edelleen. Ja tietenkin maahanmuuttajat.

Näkyvät ja näkymättömät maahanmuuttajat

On olemassa kaksi erilaista maahanmuuttajien ryhmää: näkyvät ja näkymättömät. Näkyvien (visible) ulkonäkö poikkeaa valtaväestön ulkonäöstä. Heidät on sen vuoksi helppo nähdä toisina. Heidät media näkee usein ongelmana tai lähestyy heitä ihmisinä, joilla on ongelma tai joista voi tulla ongelmia. Näkymättömät eli ulkoisilta piirteiltään valtaväestöstä poikkeamattomat, esimerkiksi

Keski-Euroopasta tai Pohjoismaista muuttaneet, koetaan vähemmistönä, jossa ei ole samaa ongelmakeskeisyyttä kuin edellisessä väestöryhmässä. Toki on muistettava, että suomalaisten asenteet venäläisiä ja virolaisia kohtaan ovat kielteisiä.

Maahanmuuttajien toiseuteen liittyy heidän marginalisoimisensa. Heiltä katoaa, ainakin joksikin aikaa, kyky aktiiviseen toimijuuteen, minuuteen ja vastuuta kantavaan ihmisyyteen. Hyvin usein käy niin, että maahanmuuttajilla ei ole oikeutta ajaa omia asioitaan tai tulla kuulluksi omissa asioissaan. Sen sijaan, että esimerkiksi media kääntyisi maahanmuuttajien puoleen näitä koskevissa asioissa, media tukeutuu viranomaistietoon.

Pentti Raittila ja Tommi Kutilainen osoittavat tutkimuksessaan Rasismi ja etnisyys suomalaisessa lehdistössä (2000), että suomalainen lehdistö on säyseää ja kontrolloitua eikä se syyllisty jyrkkiin syrjiviin tai rassistisiin kannanottoihin. Yleisönosastot ovat niitä paikkoja, joissa vierasvihaiset äänensävyt pääsevät julki ja niissä on myös ollut suoraa hyökkäyksiä joitakin kansanryhmiä kohtaan.

Kiinnostavaa onkin se, millainen on suomalaisessa lehdistössä toimijarakenne silloin, kun käsitellään maahanmuuttajiin liittyviä asioita, heidän tekemisiään, asuntotilannettaan ja työtilannettaan eli sitä, miten he ovat ottaneet tai löytäneet paikkansa tässä yhteiskunnassa. Tässä liikutaan sillä vallankäytön alueella, jossa media ja vallanpitäjät ovat löytäneet toisensa. Kun käsitellään esimerkiksi maahanmuuttajien asuntotilannetta tai vaikeuksia, joita heillä on esimerkiksi suomalaisen sosiaalilainsäädännön kanssa, ei heiltä itseltään kysytä asioita. Tiedotusvälineet kääntyvät viranomaistahon puoleen ja kirjaavat ja julkistavat heidän antamansa tiedot ja tilastot.

Raittilan ja Kutilaisen tutkimuksessa luetellaan monia kuultavana olevia tahoja: hallitus, eduskunta, presidentti, ulkomaalaisvaltuutettu (nykyisin vähemmistövaltuutettu), oikeus- ja poliisihallinto, tutkijat, kuntien edustajat ja niin edelleen, jopa myös vierasvihaiset tahot, kuten skinheadit. Mutta erittäin harvoin on kysytty maahanmuuttajilta itseltään.

Kun tiedotusvälineet kertovat, millainen on maahanmuuttajien käsitys siitä tai tästä asiasta, niin puhuja ja toimija ei olekaan maahanmuuttaja itse, vaan viranomaistaho. Tämä on kiusallista ja siitä seuraa se, että maahanmuuttaneilta ihmisiltä riistetään heidän oma, arvokas minuutensa. Ajatuksena on se, että muualta tulleet eivät ole itsevastuisia, täysipäisiä ja järkeviä ihmisiä, jotka pystyvät vastaamaan heitä koskeviin asioihin silloinkin, kun he eivät puhu valtakieltä. Tulkkejahan on.

**"Toivon, että
90 000 tai
110 000 ihmisen
vähemmistö tulee
näkyväksi
hyvin monella
eri tavalla ja on
osa tätä
suomalaista
yhteiskuntaa."**

Maila-Katriina Tuominen

Pitää antaa tämän toisen vastata omalla puheellaan ja tavallaan siihen, kun häneltä kysytään vaikkapa ammatilliseen koulutukseen liittyvistä toiveista ja tavoitteista tai siitä, mitä juuri hän kotoutumiseltaan odottaa sen sijaan, että kaivetaan vastaus virallisen instituution sisäpuolelta.

Asianosaisten ohittamisella rakennetaan kiusallinen holhoavuuden, ohjaamisen, sopeuttamisen ja integroimisen malli. Kaikki edellä mainitut käsitteet vilahtelevat niin tiedotusvälineiden kuin viranomaistenkin kielenkäytössä ja ne osoittavat myös sen, mitä maahan muuttaneilta odotetaan. Käsitteisiin sisältyy vahvoja latauksia, myös yhteiskuntapoliittisia tavoitteita, joissa kyseessä on toisen poissulkeminen, toisen väheksyminen ja jopa eliminoiminen.

Mitä sitten median ja tiedotusvälineiden sisäpuolella voidaan tehdä, jotta poissulkevan puheen osuus vähenisi? Siihen ei ole olemassa yksiselitteistä ratkaisua, vaan kyse on siitä, ketkä mediassa toimivat, miten he itse kohtaavat toiseuden, joka 92 000 maahanmuuttajan voimin kuuluu myös suomalaiseen arkipäivän elämään. On esitetty vaatimus väriä mediaan, jolla tarkoitetaan sitä, että maahanmuuttajat ja maahanmuuttajataustaiset toimittajat pääsisivät toimijoiksi valtaväestöön kuuluvien toimittajien rinnalle. Tämä edellyttää uudenlaisia ratkaisuja journalistikoulutuksessa, ennen muuta riittävän kielitaidon määrittelyssä. Toisaalta kyse on myös siitä, sietävätkö suomalaiset tiedotusvälineet toimittajia, jotka eivät puhu täydellistä suomea, vaan kieltä, jolla he tulevat ymmärretyiksi. Katsooko suomalainen tv-yleisö toimittajaa, jonka ulkoinen olemus poikkeaa valtaväestöstä tai siedetäänkö radiossa toimittajia, joiden puhunta kertoo heidän toiseudestaan? Viime kädessä vastuuta voi ja pitää perätä työnantajilta, jotka voivat vaikuttaa siihen, että toiseus ei ole este, vaan rikkaus.

Kirjallisuus

- Dahlgren, Taina (toim.) (1996): *Vähemmistöt ja niiden syrjintä Suomessa*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Jaakkola, Magdalena (1995): *Suomalaisten kiristyvät ulkomaalaisasenteet*. Työpoliittinen tutkimus 101. Helsinki: Työministeriö.
- Jaakkola, Magdalena (1999): *Maahanmuutto ja etniset asenteet*. Työpoliittinen tutkimus 213. Helsinki: Edita.
- Kristeva, Julia (1992): *Muukalaisia itsellemme*. Helsinki: Gaudeamus.
- Liebkind, Karmela (1994): *Maahanmuuttajat – kulttuurinen kohtaaminen Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Liebkind, Karmela (toim.) (2000): *Monikulttuurinen Suomi, etniset suhteet tutkimuksen valossa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Makkonen, Timo (2000): *Rasismi Suomessa 2000, tutkimusraportti*. Ihmisoikeusliitto.
- Miles, R. (1994): *Rasismi*. Tampere: Vastapaino.

Pitkänen, Pirkko – Kouki, Satu (1999): *Vieraan kulttuurin kohtaaminen viranomaistyötä*. Helsinki: Edita.

Raittila, Pentti – Kutilainen, Tommi (2000): *Rasismi ja etnisyys Suomen sanomalehdistössä syksyllä 1999*. Journalismin tutkimusyksikkö, Tampereen yliopisto.

Takalo, Pirjo (1996): *Maahanmuuttajien kokemuksia syrjinnästä ja rasismista*. Helsinki: Ulkomaalaisvaltuutetun toimisto, moniste.

Työministeriö (1998): *Rasismien ja etnisen syrjinnän seuranta Suomessa. Ehdotus seurantajärjestelmäksi*. Työhallinnon julkaisu 193. Helsinki: Työministeriö.

3.

Onko
etiikka
kilpailu-
rajoitus?

15.11.01

Jaakko Lehtonen

Eettisyyden mittareita etsimässä

Kun puhutaan etiikasta puhutaan niistä periaatteista, jotka antavat yksilön tai yhteisön toiminnalle oikeutuksen tai tuomitsevat sen hyvän, hyväksyttävän tai oikean toiminnan vastaisena. Eettisyyden määrittely, hyvän ja pahan välisen rajan vetäminen, on ongelmallista siksi, että kukin yksilö käyttää eri tilanteissa tekojen oikeutuksen arvioimiseen erilaisia eettisyyden mittareita. Toiseksi määrittely on ongelmallista, koska ei ole olemassa universaalia oikean ja väärän koodeksia. Jokaisella kulttuurilla on omat rajansa, samoin jokaisella yhteisöllä ja jokaisella yksilöllä. Näkökulmat mediaetiikan kipupisteisiin ovat nekin yksilöiden, yhteisöjen ja kulttuurien näkökulmia, joissa jokaisessa painottuvat erilaiset huolenaiheet ja erilaiset vastaukset kysymykseen hyvästä ja pahasta – niin kuin ihmisten maailmassa kuuluukin.

FT Jaakko Lehtonen
on Jyväskylän
yliopiston
yhteisöviestinnän
professori

Hanna Nikkanen käsittelee puheenvuorossaan viestintäyhteisöjen kollektiivista etiikkaa. Viestinnän tuotteistaminen ja kaupallistaminen synnyttää taloudellisia kytköksiä ja median vaikenemista aiheista, jotka saattaisivat uhata näitä kytköksiä. Nikkanen arvelee paikallismedioiden olevan erityisen riippuvaisia toimintaympäristöjensä taloudellisista ja poliittisista intresseistä. Sen sijaan Nikkasen mukaan koko maan laajuisessa väli-neessä toimittajan liikkumavara voi olla huomattavasti suurempi.

Erkki Laatikaisen pelko siitä, että media ketjuuntuessaan entistä herkemmin liittoutuu poliittisen valtakoneiston kanssa, on kiinnostavalla tavalla vastakkainen Nikkasen väitteelle suuren median tuomasta suuremmasta liikkumavapaudesta. Laatikainen on huolestunut siitä, missä määrin keskittynyt media toimii enemmän vallan käyttäjänä kuin

Kuva: Kalervo Hämmäläinen

vallan kriitikkona. Ristiriitaisilta näyttävät väittämät voisi ehkä yhdistää olettamalla, että paikallis- ja aluemia on valtakunnallisia tiedotusvälineitä tiukemmin riippuvainen alueen poliittisista ja taloudellisista vaikuttajista, mutta useampien riippumattomien kanavien kirjo tarjoaa totuutta etsivälle lukijalle enemmän: se tarjoaa yhden totuuden sijasta todellisuutta paljastamalla eri alue- ja maakuntamedioiden erilaisia painotuksia ja näkymättömiä sidoksia.

Jari Niemelä tunnustautuu artikkelissaan idealistiksi, mutta samalla hän on realisti, joka ei näe ristiriitaa eettisesti korkeatasoisen journalismin ja median taloudellisen menestyksen välillä: ”...jos oletetaan, että journalismi ei voi olla eettisesti korkeatasoista kaupallisesti menestyvässä julkaisussa, miten esimerkiksi sellaiset journalistisesti arvostetut sanomalehdet kuin Aamulehti ja Helsingin Sanomat menestyvät sekä tilaaja- että ilmoitusmarkkinoilla?”

Viihdejournalsmi, huonosti kirjoitetut viihdeartikkelit, on eettisesti arveluttavaa toimintaa eikä se myöskään liity taloudelliseen menestymiseen. Niemelän mukaan journalismi on älyllistä yhteiskunnallista keskustelua, johon kuuluu myös kritiikki ja väittely. Hampaaton journalisti ei ole kiinnostava myöskään taloudellisen kilpajuoksun näkökulmasta. Niemelä muistuttaa myös siitä, että lehti ei ole käyttäjälleen ainoastaan journalistinen tuote. Voi olla, että lukijalle päivän lehden tärkein anti on ilmoitus, joka tarjoaa ratkaisun hänen ongelmalleen: hän löytää kämpän tai lapselleen polkupyörän.

Yrsa Stenius valottaa eettisiä ratkaisuja tekevän toimittajan näkökulmaa. Toimittaja tekee jatkuvasti valintoja kahden kilpailevan imperatiivin kesken: ´julkaise´ ja ´harkitse´. Journalistinen etiikka on jatkuvaa valintaa kahden vastakkaisen pyrkimyksen välillä, joita kumpaakin journalisti yrittää toteuttaa. Hän haluaa täyttää median tehtävää demokraattisessa yhteiskunnassa ja informoida yleisöä, mutta samalla hän haluaa olla vahingoittamatta niitä ihmisiä, jotka juttuun kietoutuvat.

Stenius muistuttaa siitä jo kauan tiedostetusta tosiasiasta, että median valta vaikuttaa ihmisten todellisuuskäsityksiin ja käsityksiin toisista ihmisistä, on suuri. Journalistin työ on omassatunnossa tapahtuvaa jatkuvaa harkintaa, jossa oikean ja väärän raja on sumea. Eri ihmiset kokevat samat asiat hyvinkin eri tavoin.

Hanna Nikkanen

Toimittaja ja riippumattomuus

Tämän jakson otsikko kysyy: “Onko etiikka kaupan este?”. Minun suussani kysymys kääntyy luontevammin toisinpäin. Minä uskon kaikkialla läsnäoleviin eettisiin ratkaisuihin, jotka eivät saa olla alisteisia kaupalle.

Tämä alustus ei käsittele sitä, miten eettisestä journalismista tehdään kannattavaa: se on kokonaan toinen tarina. Sen sijaan lähestyn nykyisenkaltaisen mediakentän synnyttämiä ristiriitaisuuksia kaupan ja etiikan välillä erityisesti kansalaisten vaikuttamismahdollisuuksien ja yhteiskunnan muutosherkkyden näkökulmasta.

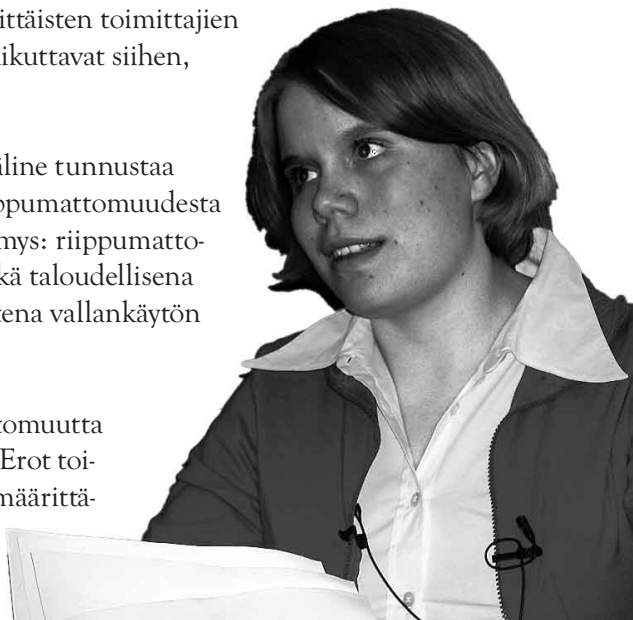
Ensin on määriteltävä se, miten journalismin etiikka halutaan käsittää. Yksittäisen toimittajan kohdalla on helppo nähdä etiikan merkitsevän hyvää lehtimiestapaa. Toimittajan henkilökohtainen etiikka vaatii puolueettoman esityksen tekemistä subjektiivisuuden kehykset tunnustaen, oman arvopohjan tiedostaen.

Minusta kiinnostavampaa on kuitenkin viestintäyhteisöjen kollektiivinen etiikka: se, mihin asetetaan toimittajien oman liikkumavaran rajat ja millä perusteilla; se, miten yksittäisten toimittajien subjektiiviset esitykset vaikuttavat siihen, miten viestintää luetaan.

Yhä harvempi tiedotusväline tunnustaa poliittista väriä. Siksi riippumattomuudesta on tullut ratkaiseva kysymys: riippumattomuudesta, joka näkyy sekä taloudellisena vapautena että irrallisuutena vallankäytön verkostoista.

Absoluuttista riippumattomuutta tuskin voidaan osoittaa. Erot toimittajan liikkumavaran määrittämisessä ovat kuitenkin suuria ja niillä on syynsä.

Hanna Nikkanen on viestinnän opiskelija, freelance-toimittaja ja media-aktivisti

Kuva: Kalervo Hämäläinen

Kysymyksenasettelussa kiinnostavaa on, millainen toimituksen tulee olla maksimoidakseen oikeudenmukaisuutensa. Millainen toimitus on riippumaton? Syökö kaupankäynti median eettisyyttä ja, toisaalta, tuhoako rehellisyyteen pyrkivä media itsensä markkinoilla?

Media ja kauppa

Viestinnän tuotteistaminen ja kaupallistaminen ovat nähdäkseni kiistattomia eettisiä ongelmia. Tiedonvälityksen kohdalla kyse ei ole vain niistä vapaan markkinatalouden säännöistä, jotka lupaavat kansalle sitä, mitä se tahtoo ostaa. Tiedonvälityksen luonne erittäin poliittisena ja lähes perusoikeudeksi lasketuna tuotteena vaatii sisältönsä tueksi muitakin voimia kuin markkinoiden työnnön.

Suomessa kysymys median kaupallistumisesta on olennaisesti kysymys keskittymisestä. Minun ei tarvitse kertoa teille, että tämän maan suurimmat viestimet purjehtivat kahden eri lipun alla.

Muulla maailmassa uhkia viestinnän etiikalle ovat esimerkiksi omistusyhteydet asevoimiin tai vaikkapa se, että nähdäkseen viisi minuuttia ohjelmaa joutuu katsomaan vartin mainoksia. Suomi ei ole immuuni noille ongelmille. Täällä kaiken ytimessä on kuitenkin median kapea omistuspohja, joka yksipuolistaa julkaistavien viestien sisältöä.

Itse olen jakanut kaupallistumisen ja keskittymisen synnyttämät eettiset ongelmat neljään päävaikutukseen: 1) omistuksen, 2) vallankäytön, 3) vaikutuksen ja 4) laadun ongelmiin.

Omistus

Toimiminen pörssin ehdoilla ei edistä monipuolista tiedonvälitystä. Omistajien ja mainostajien edut tulevat aina jossakin vaiheessa kävelemään vapaan tiedonvälityksen yli. Kyseessä ei tarvitse edes olla mainostajan tai sisaryhtiön tuotteen arvosteleminen, vaan yksinkertaisesti väärä asenne. Neljän vuoden aikana Yhdysvalloissa on yleistynyt käytäntö, jossa herkkänahkaisimmat mainostajat varaavat itselleen oikeuden vetää sovitut mainokset pois lehdestä ennen painatusta, mikäli numerossa käsitellään "seksuaalisia, poliittisia tai sosiaalisia kysymyksiä tai muita mahdollisesti provokatiivisia aiheita". Taloudellisen voiton maksimointi tulee aina edellyttämään vaikenemista joistakin aiheista.

Vallankäyttö ja sen horjuttaminen

Oman aseman ylläpitäminen vaatii tiedotusvälineeltä myös toimimista olemassa olevan vallan ehdoilla. Suuret mediat tiedostavat käyttävänsä valtaa ja olevansa kietoutuneita sen muihin käyttäjiin vaikuttamisen kaikilla tasoilla. Myös avoimesti totalitääristen järjestelmien ulkopuolella fiksu päätoimittaja

toimii viime kädessä status quon säilyttämisen puolesta, koska ymmärtää olevansa osa sitä. Myös paikalliset mediat, liikevaihdoltaan pienetkin, ovat usein korviaan myöten sisällä paikallispolitiikassa ja päätoimittajat tietoisesti hakeutuvat vaikuttamaan kulissien taakse. Koko maan laajuudessa välineessä toimittajan liikkumavara voi olla huomattavasti suurempi.

Vaikutus yleisöön

Kun piirit ovat pienet ja harva keskeisimpien mediakonsernien ulkopuolelta tuleva viestin pääsee haastamaan suuria välineitä, viestit yhtenäistyvät. Julkissa keskustelussa, jonka elämä riippuu näistä välineistä, tulee esiin vain rajattu määrä kysymyksiä ja kantoja. Keskustelunaiheita ja mielipiteitä on helppo juntata läpi ja toisaalta hukuttaa. Se ei vaadi valehtelua tai juonia – tiettyjen haastateltavien ja gallup tulosten käyttäminen tai käyttämättä jättäminen on kuitenkin aina harkinnan takana. Julkinen keskustelu rakentuu kuvitellun “yleisen mielipiteen” varaan, ja tuo mielipide on mahdollista ja kannattavaa esittää monella tavalla. Joissakin kysymyksissä, joissa suurin osa ihmisistä on samaa mieltä keskenään, tuo enemmistö saadaan tuntemaan olevansa häviäjien puolella yhtenäisellä ja fatalistisella viestien tulvalla.

Sisältöjen tasapäistyminen ja laadun kato

Voiton nostaminen tiedonvälityksen ensisijaiseksi tavoitteeksi yksipuolistaa sisältöjä ja syö niiden laatua. Pienimmän yhteisen nimittäjän ja suurimman mahdollisen yleisön politiikka ei tue pieniä yleisöjä ja kulttuurista monimuotoisuutta, vaan pyrkii sulauttamaan vaihtelun vähiten ärsyttävään vaihtoehtoon. Vastoin monien väitteitä suomalaisesta yhtenäiskulttuurista ei viestinnän alueella olla luovuttu, se on vain keskiluokkaistunut ja kaupallistunut. Pienten yleisöjen oman viestinnän katoaminen tarkoittaa siirtymistä yhden tai kahden mediapuolueen järjestelmään, jossa liian pienet vähemmistöt häviävät ja poikkeavasta mielipiteestä tulee helposti naurettava.

Nämä vaikutukset elävät rinta rinnan, vaihdellen ja muuttuen kaikessa viestinnässä. Konservatiivisimmat tiedotusvälineet voivat toisinaan olla kaikkein uudistusmielisimpiä. Se kannattaa, ainakin turvallisten rajojen sisällä.

Medioiden ristiin menevät lojaliteetit voisivat myös palvella viestinnän moni-ilmeisyyttä. Se vaatii kuitenkin nykyisen kahden konsernin hegemonian purkamista.

Riippumaton media

Kuten todettu, yksiselitteistä riippumattomuutta ei ole. Median vallankäyttö on muuttuvaa ja sitä on vaikea valvoa: kyse ei ole esimiehestä hengittämässä toimittajan niskaan kesken jokapäiväisen jutunteon. Julma toimituspolitiikka ei ole tarpeen eikä kannata. Sensuuria on, mutta paljon mittavampi vaikutus

yhteiskuntaan on sillä, minkälaisen ympäristön vaikuttamiselle ja keskustelulle luo muutaman suuren konsernin dominoima mediakenttä.

Edes jossain määrin yhteneväiset vaikutusmahdollisuudet edellyttävät vilkkaan julkisen keskustelun olemassaoloa sekä yhtäläistä mahdollisuutta osallistua ja nostaa esiin puheenaiheita. Joukkoviestintä on korvannut torin tai kylänraitin keskustelun areenana, ja sillä on nyt portsarinsa. Sisäänpääsyn vaikeuteen on yhä mahdollista vaikuttaa.

Vallan uudelleenjako myös niille ryhmille ja yksilöille, joilla ei ole tähän asti ollut pääsyä vakavasti otettavina keskustelijoine millekään olennaiselle foorumille, vaatii uusia foorumeita. Kaikkien keskusteluun osallistuvien ryhmien on otettava haltuun sellaisia tiloja, jotka ovat riippumattomia vakiintuneista medioista.

Puheoikeuden kynnyksen laskeminen palvelee demokratiaa ja nopeampia muutoksia, kun ruohonjuuritason epäkohtien suodattuminen ylämäkeen keskustelun tasolle ei enää vaadi vuosia. Se voi myös pelastaa meidät kansan kynnistymiseltä ja politiikan inflaatiolta.

Demokratian toteuttaminen pienemmissä yksiköissä, lähellä pieniä yleisöjä, vaatii viestinnän kentän hajauttamista. Tällöin paikallislehdellä voi olla muitakin tehtäviä kuin toimia mainosfoorumina tai valtapuolueen äänitorvena kaavoituskiistoissa. Paikallisen tai muun yhteisön sisäinen väline on yleensä luonteva kenttä tuhansille merkittävälle keskusteluille, jotka luovat taustaa kansallisen ja kansainvälisen median aiheille. Ne ovat myös todellisia haastajia etäiselle, yhtiöityneelle tiedonvälitykselle niin kauan, kun niiden omistus pysyy hajautettuna, ne pitävät etäisyyttä paikallisiin poliittisiin vaikuttajiin ja niiden toimituksilla on resurssija ja kunnianhimoa todelliseen journalistiseen työhön.

Paikallisten medioiden sijaan omat projektini ovat olleet lähempänä vapaata julkaisua. Verkossa toimiva viestintä voi perinteisiä medioita paremmin hyödyntää rooliaan sekä keskustelun ja järjestäytymisen foorumina että lähteenä muille toimittajille. Samalla luodaan uutta käsitystä siitä, millaista objektiivisuutta viestinnältä odotetaan ja mihin suuntaan medialukutaito on muuttumassa.

Vaikuttava tietotoimisto on hyötynyt mallin uutuudesta Suomessa ja uusien medioiden saamista seksikkyysepisteistä. Ajatus mahdollisimman löyhästi valvotusta mediasta, jonka toimittajuus on täysin avoin kenelle hyvänsä, ei verkon aikana kuulosta kovin vallankumoukselliselta. Se löysi kuitenkin odottamattoman nopeasti kaukupohjaa. Riippumattomat verkkomediat voivat osoittau-

"Sehän ei tietenkään ulotu siihen, että lööpissä sanottu asia pitäisi korjata lööpissä, koska kukaan ei siihen suostuisi."

Hanna Nikkanen
(kysymykseen, pitääkö juttu oikaista juttua vastaavalla näkyvyydellä)

tua odotettua merkittävimmiä, kun määritellään uusien medioiden omistus- ja valtasuhteita ja entistä vapaammin liikkuvan tiedon omistajuutta tulevaisuudessa.

Talous ja riippumattomuus

Riippumattomuuden tavoittelemineen on luonnollisesti taloudellinen ongelma yksittäiselle tiedotusvälineelle. Vaikuttavaa tietotoimistoa ja kansainvälistä Indy-media-verkostoa tehdään massiivisena vapaaehtoisprojektina. Pienet viestimet joutuvat kumartamaan rahoittajiaan, koska eloonjääminen vaatii enemmän rahaa kuin tilaukset, avustukset ja pienet mainostajat ikinä toisivat.

Oikeudenmukaisuudesta on toki mahdollista tehdä myyvä tuote. Valitettavasti brändäys tehoaa paremmin reilun kaupan banaaneihin kuin vanhustenhoi-
dosta tehtäviin päätöksiin – ja niihinkin vain jonkin aikaa. Yleisön kyllästyminen oikeudenmukaisuuteen olisi katastrofi.

Näiden määritysten ongelma journalismissa on siinä, että journalismi itsessään on mukana luomassa eettisyyden ja vapauden käsitteiden sisältöä. Samalla tiedotusvälineiden asema ainoana linkkinä yhteisiä ongelmia kohtaavien ja päätöksiä tekevien kansalaisten välillä vaatii, ettei sisältöjä jätetä sattuman tai talouden vaatimusten armoille.

Loppujen lopuksi eettisyyden ei tulisi olla myyntivaltti vaan lähtökohta. On muistettava tiedonvälityksessä olevan kyse maailman kuvaamisesta ja muuttamisesta, ja se on vakavaa puuhaa. On asioita, joita ei sovi myydä.

Oikeudenmukaisempaa mediakenttää ei luoda trendikkäämmillä tuotteilla, vaan rakentamalla oikeudenmukaisia työyhteisöjä, kouluttamalla jääräpäisiä toimittajia ja tunnustamalla mahdollisimman erilaiset foorumit merkittäviksi. Tämä vaatii keskustelua viestinnän päämääristä ja sen vapauden ehdoista.

Erkki Laatikainen

Omistajan vai journalismin voitto?

Median omistuksen keskittyminen korostaa aineellisuutta ja sen voittojen suuruutta. Keskisuurien ja suurien sanomalehtien ostaminen maksaa jopa useita satoja miljoonia markkoja uudelle omistajalleen. Hän arvioi kohteen normaaleilla tuottolaskelmilla. Yksi johtamiseen ja tätä kautta myös journalismiin säteilevä kaava on, että sijoitetulle pääomalle on saatava osinkoina vuosittain kuusi – kahdeksan prosenttia ja omistuksen arvon on muutoinkin kasvettava. Ketjuuntumisella uskotaan poistettavan päällekkäisiä toimintoja ja työskentelyn muutoinkin tehostuvan.

YTM

Erkki Laatikainen
on professori ja
Keskiuomalaisen
päätoimittaja

Ajattelutapa on jyrkässä ristiriidassa sanomalehtien perustamisen ajan maisemaan. Tuolloin sanomalehdet luotiin edistämään perustajilleen arvokkaita aatteita, kuten vaikkapa suomenmielisyyttä, sosiaalista oikeudenmukaisuutta, maanpuolustusta, alueellisia pyrintöjä ja yleistä liberaalisuutta. Jokaisella sanomalehdellä oli jokin puolue ymmärtämyksen lähituntumassa. Taloudellisia voittoja vuosittaisella tai pidemmällä jaksolla ei juuri tai lainkaan tavoiteltu. Omistajat olivat syväaatteellisia ihmisiä, jotka eivät halunneet nostaa osinkoja tai kasvattaa omistuksensa arvoa mahdollista myyntiä varten. Sanomalehti oli yleishyödyllinen ja ikään kuin pyyteetön instituutio kirkon, armeijan tai poliisin tapaan. Asenne uudistui vasta 1980- ja 1990-luvuilla, jolloin nuoret omistajat astuivat yhtiökokouksiin ja hallitukseen. Sanomalehtitalot olivat tulleet tuotto-odotuksiltaan samankaltaisiksi muiden yritysten kanssa.

Suomi on mediaomistuksellisesti keskittynyt valtio. Täällä sama yhtymä voi omistaa sanomaja muuta lehdistöä, pyörittää kaupallista valtakunnallista radiota ja kaiken kansan tavoittamaa kaupallista televisiokanavaa sekä toimia kirjojen kustantajana. Sanoma-WSOY ja Alma Media hallitsevat markkinoita. Valtio-omisteinen Yleisradio on omassa sarjassaan, mutta myös se joutuu mukautumaan tilanteeseen. Kahden yksityisen suuryhtymän ulkopuolelle ovat jääneet kokonaan koskemattomiksi aniharvat merkit-

Kuva: Timo Huuhtala/vi

tävät sanomalehdet, joiden pääjuonne esiintyy Väli-Suomessa.

Voiko ketjuuntunut olla riippumaton?

Ruotsalaisen omistuksen vaikuttavuus Alma Mediassa ja tätä kautta muun muassa Kainuun Sanomissa ja Lapin Kansassa on selkeä. Edetäänkö kansainvälisessä kapitalismissa niin, että vuonna 2010 kaikki suomalaiset yksityiset merkittävät mediat ovat ulkomaisten suuryhtymien hallinnoimia? Tällöin osa lukeutuu ruotsalaisiin, osa venäläisiin ja osa saksalaisiin käsiin? Omistuksella ei nykyhetken väittämien mukaan ole edes mediassa merkitystä. Eikö todellakaan? Onko sisältöjä ja henkisiä arvoja luotaava ja aktiivisesti tuottava media samantyyppistä hyödyketeollisuutta kuin metalli- ja puunjalostus- tai kännykkätehtaat? Onko huomisen kuva se, että mediayhtymillä on omistuksessaan ja ohjauksessaan myös muuta teollisuutta ja elinkeinotoimintaa, esimerkiksi rakennus- tai liikenneyhtymiä ja elokuvatuotantoyrityksiä? Kirjankustantamot kuuluvat jo Sanoma-WSOY:n toimenkuvaan. Ketjuuntuminen voi hyvinkin tuottaa omistajalle aineellista etua monin verroin aiempaa enemmän, mutta onko tämä journalismin riippumattomuutta, itsellisyyttä, moniarvoisuutta ja omintakeisuutta tukeva kehitys? Onko hyväksyttävää, että yhtymän televisiokanavalla tuetaan saman omistajan sanoma- ja aikakauslehtiä sekä päinvastoin? Ovatko jo nyt iltapäivälehtien televisioliitteet omaa kanavia suosivia ja kilpailijoita vähätteleviä? Miten rehellisiä ovat kirjallisuuskritiikit silloin, kun sanomalehden ja kirjan julkaisijayhtiö on sama?

Itsellisestä ja lähihengittävästä journalismista siirtyminen ketjulliseen tajuntateollisuuteen on syvälinen muutos. Voiko saman yhtymän sanomalehteä arvostella uskottavasti sen omistamalla valtakunnallisella kaupallisella televisiokanavalla ja päinvastoin? Voivatko saman julkaisijan sanomalehdet aidosti tarjota toisistaan poikkeavia näkemyksiä ja journalistisia painotuksia? Minkä verran näin tehdään silkaksi silmänlumeeksi? Entä kun vaikkapa Nokian tai muun mahtavan kansainvälisen yhtymän intressit yhdistyvät mediayrityksen etuihin, omistuksellisesti tai muutoin? Miten käy tällöin journalistisen vapauden? Voidaanko yleisen edun nimessä todistella, että valtion kuuluu kustantaa koteihin digitaalisen television katselemisen mahdollistavat laitteet?

Kadottaako journalismi suhteensa kansaan?

Mitä enemmän media ketjuuntuu, sitä herkemmin se saattaa liittoutua poliittisen valtakoneiston kanssa. Tällöin toimii tämä sinulle, tuo minulle -jakoperiaate. Molemmat mahdit hyötyvät tilanteesta. Matkaavatko suomalaiset puolueet joskus tulevaisuudessa Tukholmaan, Berliiniin ja Moskovaan anomaan medioittemme silloisilta omistajilta tukea presidentin- tai eduskuntavaaleihin?

Omistuksen etäännyminen harmaannuttaa ja virkamiesmäistää journalismia.

Kadottaako se kosketuksen elävään lähiympäristöön ja jopa omaan kansaansa? Vai onko niin, että mitä kauempana omistaja on, sitä tunteettomammin journalistit saavat tehdä ratkaisujaan ja tällä tavoin riippumaton journalismi vahvistuu? Missä kulkee raja, jolloin keskittynyttä mediaa, jossa on myös paljon muita talousintressejä, on arvioitava enemmän vallankäyttäjänä kuin vallan kriitikkona? Kuka tai mikä on tällöin uskottava kriitikko? Onko toisin sanoen media menettämässä vallankäytön arvostelijan osansa ja muuttunut osalliseksi?

Alustus esitettiin luentosarjaa pohjustaneessa asiantuntijaseminaarissa huhtikuussa 11.4.2001.

Jari Niemelä

Puffi päivässä pitää lukijat loitolla

Otsikkoni on laadittu provosoivaksi, mutta sellainen lienee yleisotsikkokin "Onko etiikka kilpailurajoitus?". Tarkastelen aihetta käytännön tasolta: pohdiskelen arkisessa journalistisessa työssä eteen tulevia ongelmakohtia. Mukana on tukeva ripaus idealismia, sanoisi kyynisempi kollega, mutta sanokoon.

Jari Niemelä on kaupunkilehti Tamperelaisen päätoimittaja

Journalistin etiikka ei ole kilpailurajoitus. Miksi se sitä olisi? Jos nimittäin toimittajan työssään harjoittama ammatillinen etiikka lähtökohtaisesti rajoittaisi kaupallisen mediavälineen tulonmuodostusta, maan täydennyskoulutuskeskukset olisivat jo aikaa sitten olleet väärällä journalisteja kouluttautumassa toiseen ammattiin. Toisin sanoen, jos oletetaan, että journalismi ei voi olla eettisesti korkeatasoista kaupallisesti menestyvässä julkaisussa, miten esimerkiksi sellaiset journalistisesti arvostetut sanomalehdet kuten Aamulehti ja Helsingin Sanomat menestyvät sekä tilaaja-että ilmoitusmarkkinoilla?

Journalismi voi olla eettisesti korkeatasoista – ainakin pyrkiä sitä olemaan – ja samalla journalismi voi olla tiedotusvälineelle taloudellisesti kannattavaa. Journalistin on silti syytä muistaa, että uutisen tai uutistiedon lähteellä, sen alkuperällä ja useassa tapauksessa sen lähettäjällä, on aina jokin oma tarkoitusperänsä, oma intressi. Eli kansanomaisesti: oma lehmä ojassa.

Alan eettinen ohjeisto on hyvä perusta

Journalistin ohjeiden johdantokappale muistuttaa, että "hyvän journalistisen tavan perustana on kansalaisten oikeus saada oikeita ja olennaisia tietoja. Tietoja, joiden avulla he voivat muodostaa totuudenmukaisen kuvan maailmasta ja yhteiskunnasta".

Siinä onkin taiteilemista, mutta silti Journalistin ohjeet on edelleenkin perusteltu eettinen pohjaohjeisto toimittajalle. Miten yksittäinen toimittaja sitten niitä noudattaa, missä kohtaa joustaa tai joutuu joustamaan – tietien tahtoen tai tahtomattaan – on tapaus- ja yksilökohtaista. Uskon kuitenkin, että kunnianhimonjournalisti ymmärtää ne, sisäistää ne ja tahtoo pitää niitä ohjenuoranaan omassa työssään. Joissakin alan sisäisissä mielipidekirjoituksissa on jopa ehdotettu, että toimittajien tulisi syvällisemmin sitoutua Journalistin ohjeisiin. Tämä olisi siten eräänlainen toimittajan vala. Asiaa sietänee pohtia.

Tämä on entistä tähdellisempää sikäli, että maailma tuntuu jotenkin käyneen entistä sekavammaksi, kiireemmäksi, kiivastahtisemmaksi ja samalla myös kaukallisemmaksi. Journalisti joutuu edelleen mitä erilaisempien intressiryhmien kohteeksi. Milloin kyseessä on puhdas tekstimainontaan yllyttävä yhteydenotto, milloin verhotumpi ”uutisen” tarjoaminen, milloin vakavassa mielessä lähetetty viesti, jonka toivotaan johtavan jutun, uutismaisen jutun, henkilöhaastattelun tai uutisen tekemiseen. Näistäkin lähtökohdista juttu vain syntyy, eikä siinä tarvitse olla mitään eettisesti tai moraalisesti arveluttavaa.

Tarkoituksenmukaisuus ja kohtuus ohjenuorana

Sitten ovat tietysti sellaiset lyhytnäköiset tahot, jotka pyrkivät lähestymään toimituksia lähtökohdalla, että ”tästä meidän firmasta saisi oikein hyvän jutun... ja kun me satutaan mainostamaankin teillä aika paljon...” Onneksi tällaisia yhteydenottoja kuitenkin sattuu yhä harvemmin, vallankin kun jaksaa kärsivällisesti selvittää, että mainos ja juttu eivät kulje käsi kädessä. Että juttu ei ole mainoksen ehto, tai toisin päin.

Toisaalta, mieleton on myös lähtökohta, että mainos ja juttu ”syrjäyttävät” faktisesti toisensa. Selvännän asiaa. Tiedotusvälineessä on päätetty toteuttaa vaikkapa asuntoteemaan liittyvä lehden osa tai liitekokonaisuus, johon on tarkoitus laatia juttuja asuntomarkkinoista sekä kalastaa ilmoituksia kiinteistönvälittäjiltä ynnä muilta. On esimerkiksi aiottu tehdä laaja uutisjuttu, joka yleisellä tasolla käsittelee asuntomarkkinoita. Onko tuolloin otettava juttuun haastateltavaksi vain sellaisia kiinteistönvälittäjiä, joilla ei ole ilmoitusta tässä kyseisessä liitteessä tai lehdessä? Entä jos esimerkiksi kaikilla volyymiltaan suurimmilla, samalla merkittävimmillä välittäjillä on ilmoitukset liitteessä, tuleeko heidät jättää tällöin jutusta pois vai ottaa kaikki tasapuolisesti lausumaan näkökantansa? Tai ottaako pelkästään jokin kiinteistönvälittäjien yhdistyksen tai muun vastaavan toimijan puheenjohtaja – niin sanottu neutraali taho – joka sitten, yllättävää kyllä, sattuu olemaan itse yksi ilmoittajista lehdessä.

Tällaisten kehäpäätelmien kanssa menee hermot, työ ja terveys, ellei ajoissa ota apuun kuuluisaa maalaisjärkeä. Se, että joku ilmoittaa mediassa, ei voi tarkoittaa, etteikö tätä ilmoittajaa voida myös kyseisessä mediassa haastatella. Silti

tulee muistaa muutama ohjenuora, järjellinen osviitta näissä pulmatilanteissa: esimerkiksi kohtuus, sopivuus, mielekkäisyys ja tarkoituksenmukaisuus.

Mikä on tekstimainontaa – mikä kuluttajavalistusta?

Enhä yleisimmin journalisti törmää kaupallislähtöiseen painostukseen tai tiedon tarjontaan, jonka lähettäjän päämääränä on saada oma viesti läpi. Asia on kuitenkin problemaattinen. Onko esimerkiksi uuden kaupallisen kesätapah-tuman esittely uutinen vai härski puffi? Entä esikoiskirjailijan haastattelu, jossa luonnollisestikin tuodaan julki myös hänen uunituore teoksensa? Mitä sanomme vuoden yrittäjäpalkinnon saaneen yrityksen uutisoinnista taloussi-vuilla, jos tunnustuksen perusteluissa mainitaan myös yrityksen tuotteet?

Entäpä uuden levynsä julkaisseen rock-artistin haastattelu, jossa pitäydytään uuden levyn materiaalissa? Ja jos Mestarit areenalla -tyyppinen ilmiö lähtee kiertueelle, onko eettisesti oikein vai väärin julkaista kiertueeseen liittyvää aineistoa journalistisessa tuotteessa? Mitä me sanomme iltapäivälehtien ”Han-nele Lauri -viikosta”, jonka aikana lööpeistä päätellen Hannele Lauri erosi, sitten ei yhtäkään eronnutkaan ja mitä muuta kaikkea Hannele Lauri sillä viikolla tekikään? Ja tarinoissa tuotiin samalla näyttävästi esille, että taiteilija valmistelee paraikaa muutaman päivän kuluttua ensi-iltaan tulevaa monologi-aan.

Rajankäynti on häilyväistä. Kukin voi ottaa avuksi työehtosopimuksen 18 §:n eli tekstimainontapöytäkirjan sovellutusohjeen. Se on vankkaa tekstiä. Sieltä voisi kiteyttää tähän tapaan: milloin kyse on selvästä myynninedistämisestä puffin tai jutun muodossa tai sinänsä vakavasta artikkelista, johon liittyy tämän tuotteen, tuotemerkin tai tapahtuman asiayhteyteen kuulumaton liioiteltu tai korostettu esiintuonti, on kyse eettisesti kestävästä journalismista.

Hampaaton journalisti toimii epäeettisesti

On toki toisenlaisiakin uhkia, mitä etiikkaan tulee. Journalismi on myös viihdettä ja sitä lajia on monenlaista. Mikäli toimittaja syyllistyy älylliseen epärehellisyteen tai laiskuuteen, hän tuottaa viihdemössöä, jolla ei ole edes viihdyttävää arvoa. Huonosti kirjoitettu, hutiloitu viihdeartikkeli on eettisesti ala-arvoinen. Voisi jopa väittää, että löysä viihdejournalismi pitkässä juoksussa ei olisi taloudellisesti menestyvä. Tarkoiton tässä nyt nimenomaan sanomalehtiä – ”seiskoja” sun muita en tässä ryhdy analysoimaan.

Journalismin voidaan katsoa olevan myös älyllistä yhteiskunnallista keskustelua, johon kuuluu tiedon välittämisen, uutisen esittämisen ja viihdyttämisen lisäksi kritiikki ja väittely, kiistely ja pohdinta. Mikäli journalisti ei aseta lähteitään, näkemäänsä, kokemaansa ja kuulemaansa kyseenalaiseksi, hän tekee

karhunpalveluksen eettisille lähtökohdilleen. Hampaaton journalisti ei voi olla lukijoita kiinnostava, eikä myöskään taloudellisessa kilpajuoksussa menestymään pyrkivän median kannalta kiinnostava. Tässä yhteydessä tulee muistaa, että tällaisen hampaattoman journalistin vastakohta ei tarkoita toimittajaa, joka vainoharhaisesti jahtaa kaikkia toimituksen ulkopuolisia toimijoita ja haistaa joka tiedotteessa ja yhteydenotossa salaliiton käryä.

Mitä omistajien toimiin ja lähtökohtiin tulee, näyttää siltä, että tulostavoitteet kiristyvät vuosi vuodelta. Talous tiukentuu useissa taloissa, ja tämä saattaa aiheuttaa kiusausta jollakin tavalla alentaa julkaisurimaa. Höllentää eettisiä periaatteita esimerkiksi jonkinasteisten puffijuttujen suuntaan. Tämä tosin on vain arvailua, eikä minulla tästä ole tietoa. Uskoisin, että mitä kunnianhimoisempi ja samalla myös menestyvämpi ja journalismissaan korkeatasoisempi mediatalo on, sitä harvinaisempaa tällainen omistajapiireistä tuleva painostus on.

Juttuaiheita on voitava arvottaa

Mediatalojen markkinointiväki tarjoaa usein mielellään monenmoista jutunjuurta. Mutta niin sitä tarjoaa moni muukin, nimenomaan toimituksen ulkopuolinen taho. Se voi olla yritys, kunta, järjestö, kaupunki, urheiluseura, taiteilija, kaveri, tuttu taksikuski, mikä tai kuka tahansa. Kaikki yhteydenotot on otettava vakavasti, mutta kaikille jutunjuurille on toimituksissa kyettävä antamaan jonkinlainen painoarvo. Kaikki tarjottava materiaali ei ole eikä voi olla samanarvoista. On vähemmän tärkeätä ja tärkeätä, ja sitten on myös toimitukselliselta kannalta katsottuna mitätöntä jutuntynkää. Tässä kohtaa jokainen voi huutaa avukseen kuuluja uutiskriteerejä.

Ymmärtääkseni lukija, kuuntelija tai katselija odottaa journalistisesti korkeatasoiselta medialta luotettavuutta, läheisyyttä, totuudellisuutta, jotakin uutta hänenkin maailmaansa jäsentävää ja sille rakennuspuita antavaa informaatiota. Tämä informaatio voi olla viihdyttävääkin, se voi olla jopa arvokasta kuluttajatietoa antavaa, mutta sen ei pidä olla lukijaa aliarvioivaa, sen ei pidä olla päällekkäyvä, kauppaavaa eikä yksisilmäistä, jopa propagandistiluonteista. Lukija ei nimittäin ole tyhmä. Hän saattaa jopa kyetä erottamaan, milloin tekstissä on tekstimainonnan makua. Hän kykenee erottamaan, milloin lehdellä on tärkeätä sanottavaa, eikä vain kaunista ja menestyvää, iloisen siloista, voittajien puolta pitävää tekstiä.

Lukija tahtoo korkealaatuista journalismia, mutta saattaa hän joskus tahtoa vähän hömppääkin. Niitä voi olla samassa julkaisussa, mutta journalistin ei pitäisi ryhtyä ”matkasaarnaajaksi”. Eettisesti kestävä journalismi voi olla hauskaa ja miellyttävää, toisaalta taitaa se toisinaan olla kuivaa ja tylsääkin.

Toimituksen ja markkinoinnin kommunikointi ontuu?

Ex-kollegani, Kaupunkilehti Turkulaisen entisen päätoimittajan, lehtori Pär Landorin haastattelu julkaistiin Journalistissa lokakuussa 2001. Hän toivoi siinä, että vanhat muurit toimittajien ja mainosmyyjien välillä kaadettaisiin. Ymmärsin, että kyse ei suinkaan ollut toisten revierille hyppimisestä tai siihen jotenkin pakottamisesta. Eli myyjä myyköön edelleenkin ilmoituksia, toimittaja kirjoittakoon jutut – toimitus ja myynti pysykööt erillään. Landoria vain kummastutti haastattelussa se, miksi toimittajat ja markkinointiväki eivät kommunikoi keskenään. Kummallakin nimittäin saattaisi olla toisilleen annettavaa, ja journalistin näkökulmasta saattaisi olla terveellistä joskus perehtyä hieman markkinoinnin ja myynnin ammattilaisten sielunmaisemaan. Tätä kautta saattaa löytyä kelpollisiakin jutun aiheita.

Landorin sanoin: ”Vaikka toimittaja olisi tähtijournalisti ja hänellä olisi lehdesään maailmanskuuppi, hänen täytyisi muistaa yksi asia. Voi olla, että lukijalle sen päivän lehden tärkein anti onkin yksi ilmoitus, joka tarjoaa hänen ongelmalleen ratkaisun: hän löytää esimerkiksi kämpän tai polkupyörän lapselleen.”

Yrsa Stenius

Julkaise ja harkitse

Toimitustyö on kahden imperatiivin välistä tasapainottelua

Mielestäni etiikka, varsinkin sillä toimialalla, jolla minä toimin, tarkoittaa pyrkimystä rehellisyyteen, totuudellisuuteen. Eritoten se on pyrkimys olla vahingoittamatta niitä ihmisiä, jotka jotenkin liittyvät minun toimintaani. Etiikka on pyrkimys olla vahingoittamatta heitä, pyrkimys olla aiheuttamatta heille kärsimystä.

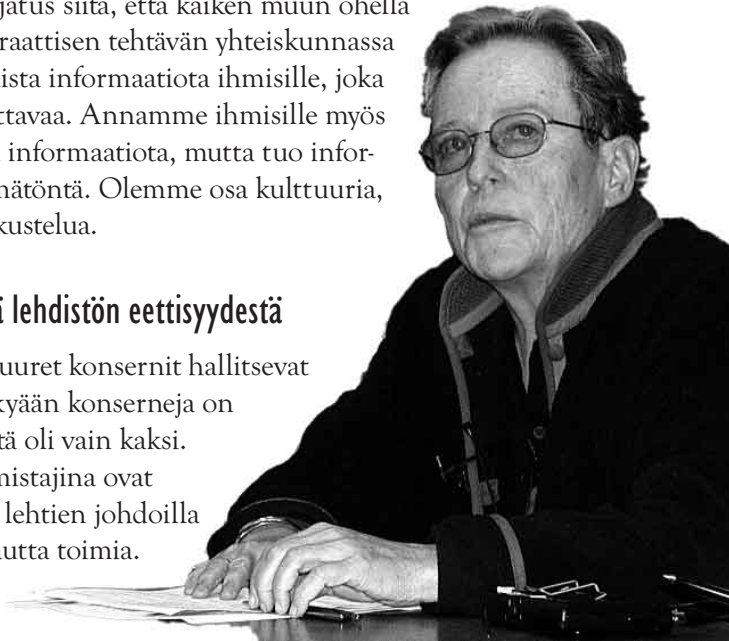
Ajatukseni lähtee siitä, että olen lähestynyt tätä aihepiiriä mediaeettisten sääntöjen pohjalta lähtien Ruotsin kokeuksistani. Haluan kertoa, miten nämä eettiset pohdiskelut tapahtuvat lehdessä, lehden toimitusjohdossa, vastaan päätoimittajan päässä. Haluan korostaa, että puhun lehdistä, jotka ovat hyvin kaupallisia Ruotsissa. Olen itse ollut 20 vuotta iltapäivälehdien palveluksessa.

Iltapäivälehdiltä ei vaadita kovia taloudellisia tuloksia, mutta silti olen sitä mieltä, että yhä edelleen lehtien johdot, niiden päätoimittajat ja johtoryhmät, käsittävät oman tehtävänsä liiketaloudellisenä. Lehestä ei tule pitkäikäistä, ellei se ole ainakin suhteellisen hyvin tuottava. Silti lehden johtoa kantava ylin ilo ja tavoite on ajatus siitä, että kaiken muun ohella täytämme demokraattisen tehtävän yhteiskunnassa ja annamme sellaista informaatiota ihmisille, joka ei ole vain kannattavaa. Annamme ihmisille myös kannattamatonta informaatiota, mutta tuo informaatio on välttämätöntä. Olemme osa kulttuuria, älyllisyyttä ja keskustelua.

Lukijakin päättää lehdistön eettisyydestä

Myös Ruotsissa suuret konsernit hallitsevat markkinoita. Nykyään konserneja on kolme, ennen niitä oli vain kaksi. Vaikka lehtien omistajina ovat suuret konsernit, lehtien johdoilla on runsaasti vapautta toimia.

Yrsa Stenius on journalisti ja kirjailija. Hän oli Aftonbladetin päätoimittaja ja kulttuuripäällikkö vuosina 1979–1987.

Kuva: Kalevi Hämäläinen

Omistajatkin mieltävät lehdistön demokraattisen tehtävän. Minun aikanani toimituksen johdossa en koskaan saanut lehden omistajalta soittoa, pyyntöä, vaatimusta tai kehotusta. Tarkistin, millainen tilanne lehdessäni nyt on. On myönnettävä, että nytkään soittoja, pyyntöjä tai komentoja ei ole tullut. Toisaalta, päätoimittajat ovat johtokuntien jäseniä ja he kuulevat tietenkin, mitä taloudellisia vaatimuksia omistajalla on. Taloudelliset näkökohdat ovat totta kai mukana lehden julkaisupolitiikassa ja toimittamisessa, mutta samalla yritetään kunnianhimoisesti täyttää demokraattinen tehtävä. Haluan korostaa tätä, koska uskoisin, että sekä Suomen että Ruotsin mediakulttuuri edelleen poikkeaa myönteisellä tavalla esimerkiksi Euroopan mantereen kulttuurista ja myös Amerikan kulttuurista. Tietenkin on näkyvissä myös yhdistäviä kehityssuuntia Pohjolan ulkopuolisen mediakulttuurin kanssa. Meidän on katsottava, mihin yhä kaupallisempi arvomaailma on viemässä lehdistöä ja sen eettisiä näkökulmia. Mielestäni meneillään on välillinen prosessi, joka vaikuttaa lehtiin hyvin paljon ostajien ja lukijoiden kautta. Joten meidän kaikkien hallussamme on pitkälti kysymys siitä, miten eettistä media voi olla.

Miten eettisiä ja myyviä voidaan olla yhtä aikaa? Osittain tästä päätämme me alalla työskentelevät ja osittain alaa opiskelevat tulevat journalistit. Opiskelijoiden käsitys siitä, mitä he haluavat lukea, mitä he haluavat toimittaa ja mikä on heidän kuvansa journalistin ammatista, vaikuttaa median eettisyyteen. Kysymys ei siis ole yksin niistä isokenkäisistä, jotka vääntävät talouden ruuveja eri suuntiin.

Etiikkaa, ei juridiikkaa?

Olen työskennellyt 21 vuotta Ruotsissa ja tunnen maan järjestelmän hyvin. Yritän nyt kertoa, miten eettinen pohdiskelu etenee lehdessä ja keskityn Ruotsiin. Sanoisin kuitenkin, että periaatteelliset mekanismit, siis eettiset säännöt, ovat suurin piirtein samanlaiset Suomessa ja Ruotsissa. Eettinen harkinta ja pohdiskelu voivat tietenkin vaihdella yksittäisissä lehtitaloissa.

Journalistin säännöt eli median eettiset säännöt ovat Ruotsissa kuten Suomessakin lehtialan omien järjestöjen kehittämiä. Ne ovat siis vapaaehtoisia ja niiden päätavoitteena on turhan julkisuusvahingon välttäminen. Ruotsissa tiedettiin jo 70 vuotta sitten, että medialla on erittäin suuri vaikutusvalta ihmisten todellisuuskäsitykseen ja ihmisten käsityksiin muista ihmisistä. Ihmisten asema tai heidän arkensa voi kärsiä hyvin paljon väärästä tai aiheettomasta julkisuudesta. Tämän välttämiseksi on yritetty kehittää näitä eettisiä sääntöjä. On kuitenkin sanottava, että tämä ei ole vain pyhimyksen puuhaa, vaan johtuu siitä, että halutaan välttää lainsäädäntöä.

Sinä päivänä kun eettiset säännöt jotenkin pettävätkin pahasti tai joutuvat niin kyseenalaistetuiksi, että niitä ei enää noudateta, meillä on hyvin äkkiä paino- ja

julkaisuvapautta enemmän rajoitettavia lakeja kuin meillä tänä päivänä on. Sekä Ruotsi että Suomi ovat tässä suhteessa hyvin liberaaleja.

Minusta on mielenkiintoista, että lehdistöetiikka käsitetään Ruotsissa todella etiikaksi eikä juridiikaksi. Joten vaikka meillä on nämä säännöt, ja ne ovat suurin piirtein samanlaiset kuin Suomen säännöt, pykälää on 19 ja ne lähtevät siitä, että uutisten on oltava oikeita ja totuudenmukaisia. Jos kertoo jostakin ristiriidasta, niin molempia osapuolia on kuunneltava, rikoksesta epäiltyjen ihmisten nimiä ei pidä ilman erityistä syytä laittaa lehteen ennen kuin tuomio on langetettu ja niin edelleen. Näillä säännöillä pyritään siihen, ettei asioita ihmisten elämästä paljastettaisi turhaan lehdissä.

Päätoimittaja punnitsee kärsimystä ja uutisarvoa

Pykälää on siis 19, mutta kaikkien yllä on pykälä, johon voidaan aina vedota. ”Vastaavan päätoimittajan on osoitettava vastuullinen asenne julkaisemastaan materiaalista.” Eli jos päätoimittaja pystyy osoittamaan, että hän on todella harkinnut ja punninnut sekä ne hyödyt, joita jollakin uutisella ja yksityiskohtien julkaisemisella on ollut että ne vahingot, mitä ne ovat voineet tuottaa, hän saattaa saada anteeksi sen, että on rikkonut jotakin yksittäistä pykälää.

Voisin sanoa esimerkkinä sellaisen, jonka te varmasti tunnistatte. Ruotsissa näiden sääntöjen mukaan ei saisi julkaista epäillyn murhaajan nimeä. Ja kun Christer Pettersson, Olof Palmén murhaaja kaiki, pidätettiin, lehdet alussa jättivät julkaisematta hänen nimensä. Mutta sitä mukaan kun kansainväliset tiedotusvälineet, joilla on toisenlaiset säännöt, rupesivat nimeä julkaisemaan niin, että se oli kumminkin jotenkin tavoitettavissa, silloin tietyt lehdet julkaisivat nimen ja se annettiin niille anteeksi, koska kokonaistilanne oli muuttunut sellaiseksi, että yksittäisen pykälän vahtiminen ei ollut enää mielekästä.

Lisäksi on toinen pykälä mutkistava juttu. Sääntöjen veloitteita tulkitaan vähän eri tavalla riippuen siitä, onko ihminen, joka väittää kärsineensä julkisuusvahingon, julkinen vai ei-julkinen henkilö. Ja käsittääkseni sama käytäntö on myös Suomessa. Julkisen henkilön on kestävä hyvin paljon enemmän kielteistä julkisuutta, myös osittain henkilökohtaisten asioiden käsittelyä, kuin yksityisen ihmisen, jolla ei ole minkäänlaista julkista asemaa. Sanotaan esimerkiksi näin, että minusta on aika mielenkiintoista, että Hiihtoliitto-jupakassa silloin kun STT väitti doping-aineita käytettävän, he antoivat julkisuuteen myös Esko Ahon nimen. Sanoisin, että Ruotsissa Aho olisi joutunut kestämaan sen, vaikka osoittautui, että hän – ehkä – on ollut täysin tietämätön näistä asioista.

Mutta siis Ruotsin käytännön mukaan julkisen henkilön on siedettävä tällainen, varsinkin, jos saa kunnolla oikaistuksi väärät tiedot. Jari Räsänen puolestaan oli vielä tunnettu henkilö, mutta kuitenkin lopettamassa uraansa ja

siirtymässä yksityisen puolelle. Silloin tulee jo raja vastaan ja on mietittävä, onko hänen pakko olla julkisuudessa tällaisen asian yhteydessä.

Vaikka eettiset säännöt yritetään pitää suuressa kunniaissa, melko terävä yhteiskuntakriittinen journalismi on mahdollista siksi, että ne, jotka todella ovat astuneet julkisuuteen saavat myös sen kestää. Viihde-elämän tähdet, rokkarit, filmitähdet ja urheilijat ovat hyvinä päivinä hanakasti käyttäneet julkisuutta hyväkseen ja heistä on kirjoitettu kauniisti. Jos heidät sitten saadaan kiinni jostakin vähemmän kauniista ja siitäkin kirjoitetaan, heidän on turha valittaa. Se joka leikkiin lähtee, saa myös leikin kestää. Sen sijaan ollaan – tai ainakin yritetään olla – hyvin pidättyväisiä, jos kyse on esimerkiksi murhatusta lapsesta tai insetitapauksesta, tapauksesta, jossa pienet ihmiset ovat ikään kuin jutun päähenkilöinä. Silloin yritetään olla hyvin varovaisia, etteivät he joutuisi sellaiseen julkisuuteen, joka heitä jotenkin vahingoittaa. Tämä systeemi on mielestäni toiminut kyllä melko hyvin.

Journalistin kaksi imperatiivia

Me toimimme ainakin vielä toistaiseksi ikään kuin toimituspöydän ääressä. Journalistinen etiikka on tietyn tyyppinen dilemma. Sanoisin, että siinä on kaksi toisilleen vastakkaista pyrkimystä, joita molempia yritetään toteuttaa. Jos journalisti katsoo itseensä ja kysyy, mistä syystä hänestä on tullut journalisti ja hän on kunnianhimoinen journalisti, niin silloinhan tietojen etsiminen ja antaminen julkisuuteen ovat hänen verukkeitaan. Kun journalisti keksii jotain, kun hänen eteensä tulee tärkeä juttu, hänen ensimmäisen imperatiivinsa on julkaise. Mutta hänen toinen eettinen imperatiivinsa on harkitse. Jutun keskellä on yleensä aina ihminen ja journalistin pitää harkita, mitä jutun julkaiseminen tälle ihmiselle tarkoittaa.

"Myönnän, että on tiettyjä vahinkoja, joita mitkään oikaisut eivät enää korjaa."

Yrsa Stenius

Keskustelu käydään journalistin imperatiivien, kahden navan, välillä. Se on hyvin yksinkertaista, mutta erittäin tärkeätä, eikä sitä saa unohtaa, kun joku repäisevä uutinen on käsillä. Ajatuskulku etenee siten, että vastaava päätoimittaja kysyy kysymyksiä ja kaivelee siten omaa omatuntoaan. Miten paljon yleinen etu vaatii, että tieto tulee julkisuuteen eli mikä on sen uutisarvo, tärkeys? Onko tiedon julki tuleminen välttämätöntä? Jos hän toteaa, että se on välttämätöntä, silloin hän haluaa julkaista. Seuraavaksi päätoimittaja kysyy, kärsiikö asian julkaisemisesta joku. Jos hän toteaa, että ei ole oikeastaan ketään, joka saisi hirveästi kolhuja, hänellä ei ole ongelmaa. Mutta jos hän toteaa, että kyllä tästä joku kärsii – sanotaan vaikka Esko Aho – mutta toisaalta käsissä on niin tärkeä ja häkellyttävä uutinen, että se on kerrottava ja Esko Ahon nimi on mainittava, hän julkaisee jutun kumminkin, vaikka Aholle syntyisikin vahinko ja hän asiasta valittaisikin.

Edessä voi olla kinkkisempi tilanne, jos huomaa, että asiassa on jotain yleistä, että ihmiset voisivat olla kyseisen uutisen suhteen hyvin uteliaita. Eli aihe olisi myyvä, mutta toisaalta esimerkiksi inestitapauksessa uhri, opettaja tai alempi virkamies kärsisi kovasti nimensä julkaisemisesta. Päätös saattaa olla, että juttu julkaistaan, mutta se editoidaan sellaiseen asuun, että ihmisten kärsimystä yritetään mahdollisimman paljon supistaa. Eli tiedetään ihmisen kärsivän asian julkaisemisesta, mutta julkaistaan kumminkin. Jutussa voidaan esimerkiksi yrittää anonymisoida henkilöt niin hyvin kuin kyetään tai jättää yksityiskohtia kertomatta niin, etteivät henkilöt ja tapahtumaketjut tulisi ilmi.

Tietyissä yksityiselämään liittyvissä asioissa ja juoruissa uutisarvo on melko vähäinen, mutta kärsimyksen mahdollisuus jutun kohteelle suuri. Silloin voidaan päättää, että asia jätetään ainakin toistaiseksi julkaisematta. Voisin ottaa tällaisen hypoteettisen esimerkin – nyt tässä tulee Esko Aho taas, mutta pannaan myös Lipponen peliin – , miten uutisarvo voi vaihdella oloista riippuen. Toimittajat saivat juuri presidentinvaalien alla korviinsa juorun, että Esko Aho elää kaksoiselämää. Ahohan puhui vaalikampanjassaan perheestä, ydinperheestä ja uskollisuudesta, kirkosta ja kaikista vanhoista hyveistä. Asialla olisi poliittista kantovoimaa ja se olisi ollut aiheellista julkaista.

Sen sijaan ennen kuin Paavo Lipponen oli pääministeri, kaikki toimittajat tiesivät, että hänellä on suhde Päivi Herzbergiin. Tiedon julkistamisessa viivyteltiin, koska asia kuuluu henkilökohtaisuuksiin. Huomioon oli otettava kaikki Päivi Herzbergin sukulaiset, jotka voisivat asian julkaisemisesta kärsiä. Hehän ovat tässä yhteydessä täysin viattomia ja syyttömiä. Asia jätetään ainakin toistaiseksi julkaisematta, koska sen uutisarvo on aikalailla vähäinen. Mutta ehkä sitten, jos hän joutuu johonkin sellaiseen asemaan, jossa tieto on relevantti, asia julkaistaan. Silloin uutisarvo voittaa.

Kuten huomaatte, tämä on omatunnossa tapahtuvaa harkintaa koko ajan. Ja se on lisäksi vielä hyvin väljää harkintaa, koska kaikki käsitteet ovat hyvin väljiä. Ne ovat vähän makuasioita. Mikä on uutisarvo? Siitä voidaan käydä syvällisiä keskusteluja. Mikä on vahinko, mikä on kärsimys? Eri ihmiset kokevat nämä hyvin eri tavoin.

Joten asioiden punnitseminen vastakkain on koko ajan toimittajan sisällä ja toimitusyhteisössä tapahtuva prosessi. Tukena ovat lehdistöeettiset säännöt ja vakiintunut Julkisen sanan neuvoston käytäntö. Ruotsissa neuvosto on toiminut 70 vuoden ajan, Suomessa ehkä 30 vuoden ajan. Voidaan katsoa, miten neuvostot ovat asiat arvioineet ja minkälaisia päätöksiä ne ovat tehneet. Neuvoston päätökset auttavat jonkin verran pohdinnassa, miten pitää toimia. Mutta kyllä tämä on hyvin paljon toimittajan omaa moraalialueita.

4.

Etiikka verkon- silmissä

22.11.01

Ari Heinonen

Etiikka verkonsilmässä

– kun kulttuurit kohtaavat

Tämän jakson aiheena on perinteisen mediaetiikan ja verkkoviestinnän kohtaaminen. Otsikoksi valittu Etiikka verkonsilmässä luo mielikuvan tilanteesta, jossa etiikka pyristee pulassa. Aika laajaltihan on vallalla käsitys, että verkko ja sen myötä kehittynyt viestinnällinen kulttuuri ovat perinteisen mediaetiikan kannalta jollain tavalla hankala asia. Ja kiistämättä asetelmassa on aineksia konfrontaatiolle, sillä medialla on omat vakiintuneet tapansa ja konventionsa, ja vastaavasti verkossa tapahtuvalla viestinnällä on omanlaisensa taustat ja hyvinkin vakiintuneet käytäntönsä. Näiden kohtaaminen luo asetelman, jossa yhtäältä verkkoa voidaan pitää ongelmana median kannalta ja toisaalta media voidaan nähdä verkon kannalta niin ikään ongelmana.

YTT Ari Heinonen
on uusmedian
journalismin
ma. professori
Tampereen
yliopistossa

Erityisen ongelmalliselta vaikuttaa nimenomaan median journalismin asemoituminen verkkoviestinnän oloihin. Journalismissahan on kysymys monelakin tapaa vakiintuneesta, tavallaan institutionaalistuneesta yhteiskunnallisen viestinnän lajista. Journalismi ensinnäkin kiinnittyy tietynlaisiin organisaatiomuotoihin ja toiseksi sitä harjoittaa erityinen ammattikunta. Kolmas journalismia tässä yhteydessä kuvaava piirre on se, että käsitykset journalismin hyvistä tavoista ovat varsin vakiintuneet. Eri syistä ja eri tavoin journalismiin on muotoutunut tietynlainen käsitys siitä, millaiset käytännöt ja konventiot ovat ammatillisesti soveliaita ja millaiset eivät ole oikein suotavia. Keskeinen väline journalistisen profession konventioiden vakiinnuttamisessa on ollut ammatillinen etiikka.

Kun sitten journalismi on tullut verkkoon

– ja merkillepantavaa on, että journalismi tuli verkkoon myöhemmin kuin moninaiset muut viestinnän muodot – ovat journalismin tekijät joutuneet havaitsemaan olevansa vieraassa ympäristössä. ”Netiketti” ei olekaan välttämättä sama kuin journalistinen etiketti tai journalistinen etiikka yksinkertaisesti siksi, että verkkoviestintägenret itsessään poikkeavat monin osin journalismista. Kaikenlaiset keskusteluryhmät ja postituslistat ja niiden monelta monelle -viestinnän muodot rikkovat sen kaavan, joka yksisuuntaisessa ja hierarkkisesti järjestäytyneessä journalistisessa viestinnässä on vallinnut. Yritykset istuttaa journalismin totuttuja periaatteita tällaiseen uuteen ympäristöön vaativatkin tietynlaista ristiretkeläisen mentaliteettia, sillä muut verkossa olijat eivät suinkaan ole yksimielisiä journalististen periaatteiden ylivertaisuudesta. Itse asiassa moninaiset kansalaisryhmien ja yksityisten verkkojulkaisut on nimenomaisesti synnytetty journalismin konventioiden haastajiksi, joten journalismin on vaikea ottaa paikkaansa verkossa.

Mutta jos verkko on ongelma journalismin suunnalta katsoen, voidaan yhtä perustellusti ajatella, että journalismi on ongelma verkolle tai verkkoviestinnälle. Verkon viestintäkulttuuriinhan on kuulunut esimerkiksi se, että siinä ei ole ainakaan periaatteessa erityisiä viestinnän keskuksia, jotka hallitsevat viestintäprosesseja. Verkkoviestinnässä eri solmut ovat monin eri tavoin yhteyksissä toisiinsa ja vaihtoehtoiset viestien reitit ovat sekä mahdollisia että todellisia. Lisäksi verkon viestintäkäytännöt ovat olemukseltaan paljolti nimenomaan viestinnällisiä siinä merkityksessä, että verkossa pikemminkin keskustellaan kaksisuuntaisesti kuin tiedotetaan yksisuuntaisesti. Mutta tätä nykyä verkkoviestintää normalisoidaan hyvinkin voimakkaasti perinteisen median kehyksiin siinä mielessä, että vakiintuneet mediainstituutiot haluavat ottaa oman paikkansa myös verkossa. Mediahyhtiöillä ja mediainstituutiolla on kiistämättä viestinnän eri osa-alueiden ammattitaitoa, teknistä osaamista ja pikkuhiljaa niille on karttunut myös uuden viestintäympäristön kokemusta. Näillä aineellisilla ja osaamisen resursseilla on mahdollista siirtää verkkoon toimintamalleja ja -tapoja, joihin on totuttu institutionaalisen, liiketoiminnan periaatteille rakentuvan viestinnän ympäristöissä. Jos ajatellaan tätä kehityssuuntaa verkkoviestinnän erilaisuuden tai omaleimaisuuden kannalta, voi perinteisen median ja sen toimintakulttuurien invaasio verkkoon olla ongelma. Saattaa olla, että lupaukset verkkoviestinnän vaihtoehtoisuudesta ja vastarintapotentialista saattavat olla kuihtumassa tämän kehityksen myötä.

Arvioitaessa etiikan ja verkon suhdetta on vielä otettava huomioon se, ettei edellä kuvattu asetelma verkosta kenttänä, jossa kohtaavat institutionaalinen media ja vapaa verkkoviestintä anna kattavaa kuvaa verkkoviestinnän nykytilasta. Asetelmaan vaikuttavat myös lukuisat muut toimijat, jotka ovat kyllä institutionaalisia, mutta eivät tule perinteisen median piiristä. Eri suunnilta on verkkoviestinnän kentälle tullut ja tulossa hyvin vahvoja instituutioita teleoperaattoreista ohjelmistoyrityksiin ja vähittäiskaupoista energiayhtiöihin.

Ne tulevat verkkoon omine intresseineen, ne tulevat raskailla askelilla – siis isoilla voimavaroilla – ja ne havittelevat ainakin tuota niin epämääräistä sisällön tuottajan roolia verkkoviestinnässä, vaikka eivät nyt ihan vielä itseään mediaksi kutsuisikaan. Yksi seuraus tästä kehityksestä on se, että verkon julkinen tila jakautuu yhä enemmän aidatuiksi yksityistonteiksi, joiden sisällä tontin omistajat määrittelevät omia julkisuuden ja viestinnän periaatteitaan.

Viestintäetiikan kannalta verkkoviestinnän tapakulttuurien moninaisuus on kiinnostavaa. Onko ajateltava niin, että verkko on vain yksi uusi alue, jossa sovelletaan vanhoja mediaetiikan ja nimenomaan journalistisen etiikan periaatteita? Vai kannattaako esimerkiksi Journalistin ohjeista ja verkkoviestinnästä edes yrittää puhua samassa lauseessa? Vai pitäisikö ajatella, että verkkoviestinnässä on erilaisia etiikoita, erilaisia viestinnällisiä periaatteita eri puolilla, kuten muussakin viestinnässä? Mutta mistä me verkon käyttäjät silloin tiedämme, kuka milloinkin mitäkin periaatteita noudattaa tai soveltaa?

Seuraavat esitykset avaavat erilaisia tulokulmia keskusteluun verkkoviestinnän kulttuureista ja sen periaatteista. Jukka Kemppisen puheenvuoro kiinnittää huomiomme siihen, että tieto on kauppatavaraa. Näkökulma on tärkeä, sillä eettistä keskusteltua käytäessä unohtuu usein, että monet keskustelun osalliset ovat mukana pikemminkin taloudellisen hyödyn kuin ylevien periaatteiden vuoksi. Johanna Korhosen tausta pitkän linjan ammattijournalistina ja sittemmin verkkojournalismin monipuolisena pioneerinä antaa lisäpainoa hänen kommentilleen siitä, että verkon myötä journalistien yksinoikeus journalismiin on murtunut. Jukka Huhta kertoo käytännön esimerkin kautta siitä, kuinka verkossa on mahdollista toteuttaa ajankohtaisviestintää, jota tekevät ei-journalistit ja joka on ei-kaupallista. Kokonaisuutena esitykset tarjoavat ennen muuta monipuolisia aineksia keskustelulle median, journalismin ja ylipäänsä viestinnän etiikasta verkkoaikakaudella.

Jukka Kemppinen

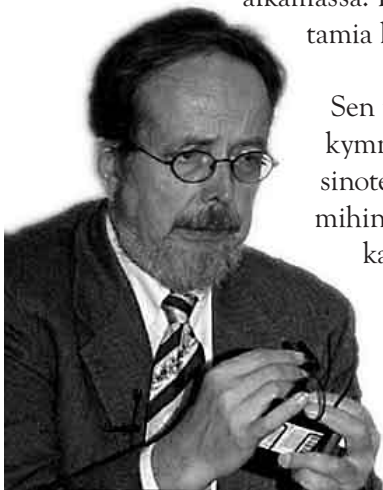
Informaation hinta

Yritän sanoa mediaetiikasta jotain sellaista, jota en ole nähnyt tuotavan esiin julkisessa keskustelussa. Eli yksi painokas asia ja sen jälkeen koristeita sen asian ympärille.

Mediaetiikan alueella pitäisi kysyä, mikä on tiedon hinta. Mitä on kiskonta tiedolle? Suuri ihanteeni Ezra Pound, joka tosin tuli hulluksi ja liittyi fasistien leiriin ynnä muuta, kirjoitti Cantos-runokokoelmassaan runon kiskonnasta, ja se alkaa: "...Kiskonnalla ei milloinkaan ole huonetta rakennettu." Tämän hetken hälyttävien mediaeettinen ongelma on kiskonta. Tyypillisesti vedonlyöntitoimistot, arvattavasti kohta perään tietotoimistot ja erityisesti ohjelmistotalot ovat alistaneet kuluttajat armoilleen ja levittävät kaikenkarvaisia harhaoppeja pyrkimällä hinnoittelemaan tietoyksiköt ja perimään maksun samasta tavarasta samalta henkilöltä mahdollisimman monta kertaa.

Tämä ongelma on vaikea. Se on vaikea muun muassa siksi, että kukaan meistä ei ihan tarkkaan tiedä, mistä on puhe, kun puhutaan informaatio-oikeudesta. Siis sanaa informaatio ei esiinny Suomen lainsäädännössä eikä tuomioistuinkielenkäytössä. Ja sitten meillä on tietokantaoikeus ja meillä on tietoturva, mutta me emme myöskään tiedä, mitä se tieto on. Emme todellakaan tiedä.

Mietimme tohtorioppilaitteni kanssa tietokantaoikeuden sisältöä. Se on nyt sama koko Euroopan unionissa. Se on Suomen laissa ja oikeudenkäyntejä on alkamassa. Eräissäkin vahingonkorvausvaatimus on muutamia kymmeniä miljoonia markkoja.

Kuva: Kaarina Melakoski

Sen uskon ja hyväksyn, että Merrill Lynch saa ottaa kymmenen dollaria kaksi minuuttia vanhasta pörssinoteerauksesta. Mutta mielestäni tämä ei perustu mihinkään lainsäädäntöön, vaan on selvää hevoskauppaa. Uunituore pörssitieto on rahanarvoisen.

Mutta se on uusi systeemi, että tietoa hinnoitellaan ja että tieto määritellään mielivaltaisesti. Jos nyt vedonlyöjien kanta hyväksyttäisiin, kaikki Suomen sanomalehdet voitaisiin

FT Jukka Kemppinen
on dosentti
Helsingin
tietotekniikka-
instituutissa

haastaa oikeuteen ja kaikilta vaatia vahingonkorvausta urheilutuloksista ja sää-
tiedoista.

Tietoon ei ole yksinoikeutta

Se jokin, jota nimittäisin ”tietosisällöksi”, on vapaata. Siihen ei ole kenelläkään yksinoikeutta. Tämä tarkoittaa sitä, että maailman parhaaseen keksintöön, joka muuttaa monen elämän, ei ole yksinoikeuksia, siitä ei suoraan saa fyrkkaa. Jos joku keksii, että tämä tai tuo syöpä johtuvat tietystä asiasta, ja kertoo hoidon, joka parantaa esimerkiksi naisten rintasyövän, kysymyksessä on tieto, ja tähän tietoon ei ole yksinoikeutta. Journalisti, tietotoimisto ja televisiouutiset saavat kaikki kertoa, että nyt on tehty suunnaton keksintö ja selostaa omin sanoin, mikä se on.

Journalistinen etiikka vaatii ehdottomasti kertomaan, kuka keksi, mutta siinä kaikki. Idea on siis se, että tämä tieteellinen paperi, jossa tutkimustulos selostetaan – siihen on tekijänoikeus. Mutta tekijänoikeus kohdistuu vain tapaan, jolla asia on ilmaistu. Ja on aivan selvä, että esimerkkinä kaltainen asia voidaan ilmaista lukuisilla erilaisilla tavoilla. Eli varsinainen uutinen on vapaa. Sama koskee patenttia. Keksintö voidaan hakemuksesta patentoida, patentti merkitsee yksinoikeutta käyttää keksintöä, mutta jälleen kerran informaatioisisältö ei ole suojattu.

Esimerkki: Nokian kännykkään liittyy yhteen malliin tällä hetkellä noin 11 000 patenttia. Niistä juuri mikään ei ole tarpeellinen. Yksi parhaita keksintöjä liittyy varhaisiin kännyköihin, se on niin sanottu torkkumoodi. Torkkumoodi on sähköopillisesti aika simppele asia, mutta silti oivallus oli loistava. Mikään matkapuhelin ei olisi toiminut, koska paristot eivät olisi riittäneet, ellei laitetta olisi rakennettu siten, että se kuluttaa virtaa vain ottaessaan yhteyttä tukiasemaan, ellei siihen puhuta. Eli siis kun kännykkä on päällä, se silloin tällöin selvittää, missä se on, ja sen jälkeen taas virran kulutus tipahtaa minimiin. Ilman tätä järjestelyä ei voitaisi käyttää tällaisia kannettavia laitteita, koska paristotekniikka ei ole riittävän kehittyntä.

Tämä oivallus oli monia vuosikymmeniä käytetyn sähköopillisen ajatuksen sovellus, joka otettiin hienosti käyttöön tietoliikennevälineissä. Teknologiassaan ei ole tällaisia yksinoikeuksia.

Teknologia ei ohjaa kehitystä, sanoivat Foucault, Leotard ja Derrida mitä tahansa. Eikä teknologia ole muutenkaan erityisen mielenkiintoinen asia. Teknologia ei ole hyvä asia eikä se ole paha asia eikä se ole arvoneutraali asia, vaan teknologia on sitä, mitä me teemme siitä. Siksi on aivan turhaa ottaa mahdollottoman vakavasti näitä teknologiaa pitkin kulkevia argumenttikittejuja, kun eivät ne pohjimmiltaan pidä paikkaansa.

Teknologinen hyökkäys ilmaista tietoa vastaan

Kannattaa pikemmin miettiä sitä, mikä on tämä elinkeinomme, tieto. Miettikääpä vielä. Siis meidän elinkeinomme on se, että valtio maksaa meille huonoa palkkaa, mutta siihen katsomatta pyrimme välittämään tietoa, joka olisi mahdollisimman oikeaa ja monissa tapauksissa myös hyödyllistä.

Tästäkin asiasta on paljon suuta revitty. On puhuttu tieteen ja tutkimuksen vapaudesta, informaation keräämisen ja välittämisen vapaudesta. Tieteen vapaus, mitä lieneekään. Mutta sen alla on ihan selviä käytännön periaatteita. Ei asioista saa veloittaa.

Koetan villitä teitä huomaamaan, että käynnissä on teknologiaan tukeutuva hyökkäys näitä hyödyllisiä perinteitä vastaan. Sille tiedolle, jonka minun subjektiivisen mielipiteeni mukaan on oltava ilmaista, veloituksetonta, koetetaan panna hinta. Liikkeellelähtö ja irtiotto on jo tapahtunut tietokanta-käsitteen sotkemisella, joka on toteutettu Brysselissä tehokkaasti. Käsite on sellainen, että sitä ei kovin moni ymmärrä ja harva osaa lukea direktiivin whereas-johdantoa niin tarkkaan, että huomaisi, että siellä sanotaan, että tietokanta on muukin kuin sähköinen tietokanta. Eli tietojenkäsittelytieteen tietokannalla ei ole mitään tekemistä tämän lain suojaaman tietokannan kanssa. Se on sotkuinen kokonaisuus, mutta meillä on menty montaa tietä siihen, että tiedolle on yhtäkkiä tulossa hinta, kova hinta. Tietokoneohjelmien tekijänoikeussuojan säätäminen taisi olla erehdys. Kun side poistettiin leikkijöitten silmiltä, joku oli vaihtanut maailman.

Ne pykälät, joita kirjoitimme komiteassa, oli tarkoitettu ihan toisennäköiseen ympäristöön. Nyt sitä tekijänoikeutta on tuettu säätämällä toinen toistaan hurjempia määräyksiä mekaanisten kopionestolaitteiden kiertämisestä. Ajatelkaa myös tätä dvd-hullutusta, että maakoodilla on kaikilla - Yhdysvaltain lain mukaan ja kohta EU:n lain mukaan - sellainen suoja, että sille, joka kiertää sen maakoodin soittaakseen jenkeistä laillisesti ostettuja dvd-levyjä himassa, maksimirangaistus on kaksi vuotta vankeutta. Siis siellä nyt jokin teollisuus on saanut lainsäätäjän oikein todella tanssimaan pillinsä mukaan, ja totta kai tähän liittyvät ohjelmisto-ongelmat.

Väittäisin siis, että nuorilla, virkeillä ihmisillä, jotka tietävät asioita viestinnästä, viestivälineistä ja viestinnän järjestämisestä, on sanansa sanottavana. Nähdään, että yleisö, kuluttajat, eivät enää ole tällaista massaa, jota suurliikkeet voivat pyöritellä mielensä mukaan.

"Nythän ongelmana on ollut, että tällainen roistomainen selkään ampuminen on ollut täysin mahdollista verkossa, vaikka ei muissa medioissa."

Jukka Kempainen

Lopetan korkeaan aatteeseen, joka on se, että se aito konvergenssi, yhden-suuntaistuminen ja kohtaaminen on se, jossa tekijänoikeudella tai muuten omistettu aineisto ja perinteinen eurooppalainen, atlanttinen sananvapaus-, tiedonvapausaate, kohtaavat toisensa. Mitä kaikkea kohtaamisesta seuraa, se on eri luennon aihe. Mutta nyt ollaan sellaisessa tilanteessa, että yhtäältä copyright-tyyppinen perinne, toisaalta sananvapausperinne ja kolmannelta suunnalta tietoturva alkavat kohdata toisiaan samoissa sovelluksissa. Niillä on yhteinen application domain jo tällä hetkellä.

Johanna Korhonen

Journalismi muuttuvassa viestintämaisemassa

Tätä esitystä valmistellessani näin Helsingin Sanomissa mainion otsikon: ”Sanomalehdet elävät ikuisesti”. Sen sanojaksi lehti oli tuottanut seminaariinsa professorismiehen Amerikasta. Otsikko hymyilytti pitkin päivää. Historiallisesta perspektiivistä katsottuna olemme – tai ainakin osa väestöstä on – nauttineet sanomalehdistä jo reilusti toistasataa vuotta, sähköisistä medioista joitakin kymmeniä vuosia ja internetistä muutamia vuosia. Vielä tällä perusteella en menisi sanomaan, että mikään näistä välineistä tulee elämään ikuisesti.

Johanna Korhonen
on toimittaja ja
Verkkotie Oy:n
varatoimitusjohtaja

Mutta uskon kyllä siihen, että ihmisten tiedon tarve elää ikuisesti. Se on meille lajiominaisuus. Lupasin käsitellä sitä, miten journalismi pärjää muuttuvassa viestintämaisemassa. Aloitan siitä, miten tämä viestintämaisema on muuttumassa.

Uutta viestintämaisemaa ovat erilaiset uudet journalistiset toimijat, jotka ovat nousseet ja nousemassa perinteisten viestimien rinnalle. Osa niistä haluaa tehdä itse journalismia, osa haluaa vain julkaista sitä. Osa haluaa julkaista aineistoja, joiden ”journalistisuus” ei ole yksiselitteistä. Osa kutsuu journalistiksi aineistoa, joka ei ainakaan perinteisen määritelmän mukaan ole journalismia lainkaan. Tällaisia uusia journalistisia toimijoita ovat esimerkiksi lukemattomat portaalit.

Suomessa kukoisti viime vuosien parhaimpina aikoina varmaan kymmenkunta portaalia. Nyt on meneillään pudotuspeli: Aika moni portaalit on saneeraamassa tai keikahtamassa, vetäyty-mässä markkinoilta tai muuttamassa toimintaansa kokonaan muuhun suuntaan. Toinen uusien journalististen toimijoiden ryhmä ovat monet yhdistykset, puolueet, ryhmät ja henkilöt, jotka perustavat verkkoon omia suurempia tai pienempiä tiedotusvälineitään. Nämäkin verkkojulkaisut aika usein janoavat jotakin, mitä kut-

Kuva: Kaarina Melakoski

sutaan uutisiksi. Oma yrityksemme Verkkotie on pieni uutistoimisto, joka sekkin on alan kentällä melko uusi journalistinen toimija. Palaan siihen vielä.

Journalisteilla ei yksinoikeutta journalismiin

Mitä tämä kentän monimuotoistuminen aiheuttaa journalismille? Ainakin sen, että meidän journalistien yksinoikeus journalismiin on murtunut jo aikapäiviä sitten. Jos olemme kuvitelleet olevamme ainoita, jotka saavat tai osaavat tehdä journalismia, olemme nyt joutuneet huomaamaan, että vaikka osaamisesta voidaan aina olla monta mieltä, journalismia saavat tehdä ja julkaista suunnilleen kaikki halukkaat. Tietysti näin on periaatteessa ollut ennenkin, mutta internet tekee tämän teknisesti helpoksi ja halvaksi. Tässä uudessa kentässä käsitykset siitä, mikä on journalismia, ovat hyvin moninaisia.

Jukka Kemppinen sanoo, että tiedosta yritetään tehdä maksullista, vaikka olemme tottuneet ajattelemaan, että tieto on yhteiskunnan tai ihmiskunnan yhteistä omaisuutta, vaikkakin teos on tekijän omaisuutta. Joillekin uusille toimijoille tekijänoikeudet voivat olla aivan outo asia. Olen itsekin joutunut selittämään niiden perusteita monille ja selostamaan nollasta alkaen, miksi uutisia, artikkeleita tai muuta toisen tekemää ei saa vapaasti ottaa omaan käyttöönsä.

Mielestäni on hyvä asia, että journalistien yksinoikeus journalismiin on murtunut. Sehän tuo ihan uusia mahdollisuuksia demokratialle ja moniarvoisuudelle. Samalla se aiheuttaa asioiden monimutkaistumista ja sitä, että tiedon vastaanottajalta vaaditaan entistä enemmän. Meitä toimittajia on koulutettu lähdekriittisiksi, mutta vähintään yhtä tärkeää lähdekritiikki on nyt kaikille muillekin ihmisille, jotka verkoissa vaeltavat.

Journalistien “yksinoikeuksien” murtuminen näkyy myös vanhojen journalistien toimijoiden keskuudessa. Minua on kummastuttanut se, miten pahoja allergiareaktioita sana “sisällöntuottaja” herättää monien perinteisten journalistien toimijoiden keskuudessa. Maan lehtitaloissa ja tv-asemilla naureskellaan ylemmydentuntoisesti “kaikenkarvaisille sisällöntuottajille”. Olisin haistavinani siinä jonkinlaisen epävarmuuden asianomaisen omasta asemasta. Eivätkö naureskelijat oikein tahdo hyväksyä sitä, että sisältöjä voivat tuottaa muutkin kuin me “legitimoidut journalistit”? Mitä vanhat journalistiset toimijat tekevät tässä tilanteessa? Ne ovat hitaanlaisesti, mutta vähitellen isojen rahojensa turvin päässeet jonkinlaiseen vauhtiin verkon haltuunotossa. Kun 1990-luvun puolivälissä nähtiin, että internetistä tulee jotain merkittävää tai maailmaa muuttavaa, perinteisten mediatalojen ensireaktio oli jonkinlainen kieltäminen: “Kun me ei olla semmoisesta internetistä ennen kuultu, se ei voi olla mitään kovin tärkeää.” Nyt, kun kaikki sitten ovat kuulleet tarpeeksi, internetiin on suurissa taloissa menty innokkaasti mukaan. Verkkopalveluihin

on satsattu hyvin runsaasti rahaa, ja nyt on meneillään pudotuspeli silläkin kentällä. Muun muassa Sanomat on kertonut julkisuuteen vähentävänsä ihmisiä verkkotoiminnoistaan ja pienentävänsä satsauksia 2ndhead-mobiiliportaaliin.

Uudet verkkoviestintävälineet ovat vanhoille mediataloille ongelma, koska hieno businessana "ansaintalogiikka" on vielä hakusessa. Paperilehdet ovat tottuneet saamaan rahansa ilmoitustuloista ja lukijoilta, mutta verkossa niille on vielä hyvin epäselvää, mistä ne rahat otettaisiin. Internetissä hyvin harva on ainakaan toistaiseksi pärjännyt tekemällä sivunsa maksullisiksi, ja banneri-mainonnan liikevaihdot ovat jääneet pikkuruisiksi. Siksi vanhojen mediatalojen pitäisi keksiä uusia tapoja rahan ansaintaan verkossa. Näitä tapoja tullaan epäilemättä keksimään. Uskon, että kun ihmiset ovat tähänkin saakka olleet valmiita maksamaan heitä palvelevasta journalismista, he voivat maksaa siitä tulevaisuudessakin.

Toinen vanhan median ongelma on oman oksan sahaaminen. Jos Aamulehti on tottunut saamaan rahansa ilmoitustuloista ja tilaajilta, mutta jakaa nyt osan sisällöstään ilmaiseksi verkossa, ja jos yksikin ihminen jättää lehden siksi tilaamatta, verkkoon satsaaminen on Aamulehden kannalta tässä tapauksessa mitä surkein liiketoimi.

Kerron vähän Verkkotie Oy:stä, joka on myös uudehko journalistinen toimija. Yritys on perustettu vuonna 1995. Toiminnan keskiössä on uutispalvelu, jonka ensimmäiset asiakkaat ovat olleet online-asiakkaita verkossa. Tarkoituksemme on vähitellen rakentaa Verkkotien uutispalvelusta tietyillä toimialoilla vaihtoehto STT:lle. Ilman uutta tekniikkaa yrityksemme tai ainakaan uutistoimistotoimintamme ei olisi mahdollinen. Vielä muutama vuosi sitten sellaisen uutistoimiston perustaminen, joka käyttää Reutersia yhteistyökumppanina ulkomaan uutisissa, olisi edellyttänyt suurehkoa rahakasaa tai vähintään rikasta isosetää, jonka rahoilla olisi saatu kaivettua Reuters-kaapelia Helsingin katujen alle. Toinen vaihtoehto oli satelliittijakelu. Mutta nyt olemme internetin ansiosta Reutersin asiakkaina aivan samalla viivalla suurten mediatalojen kanssa. Myös tällaiset pieniltä kuulostavat asiat ovat niitä, jotka laittavat palikoita uuteen järjestykseen median kentällä.

" Me olemme tottuneet siihen, että kaikkien pitäisi osata tietyt peruseettiset koodistot ja viestiä niiden mukaan. "

Johanna Korhonen

Uusia toimijoita, uusia yleisöjä

Miten muuttuvat journalismin tekemisen tavat tässä muuttuvassa kentässä? Perinteinen journalistinen tapa käsitellä asiaa on julistaa, että kyseessä on nykyin "uhka journalismille". Tällä otsikolla voisi pitää päättymätöntä luentosarjaa, jonka menestys olisi taattu. Itse en pidä esimerkiksi niin sanottua

moniosaamista sinänsä uhkana journalismin laadulle. Toki on vaativaa laatia asiasta uutista useammalla tekniikalla jaettavaksi, mutta ylivoimaista se ei ole. Journalismin laatu riippuu kuitenkin viime kädessä journalistin aivoista: tahdosta, taidoista ja motivaatiosta – ja mitkään tekniset välineet eivät niitä meiltä vie.

Lupasin sanoa kolme lausetta aiheesta uudet ja vanhat yleisöt. Luulen, että sen suuren yleisön aika on ohi. Meillä on vielä tällä hetkellä aika voimakas journalistinen yhtenäiskulttuuri – kaikkien pitää tietää, mitä valtakunnan niin sanotuissa päämedioissa on. Mutta niiden rinnalle, viereen ja tilalle kasvaa koko ajan uusia journalistisia toimijoita ja niille uusia yleisöjä. Näiden merkitys saattaa olla suurempi kuin mitä nyt pystytään yhtäkkiä hahmottamaan.

Yhteiskunnallisen koheesion kannalta on tavallaan aika haikeaa, että sitä suurta yleisöä ei enää ole. Minun(kin) mielestäni journalismin keskeisiä tehtäviä on yhteiskunnallinen koheesio eli yhteenkuuluvaisuuden tunteen luominen ja vahvistaminen yhteisen tiedon avulla. Ei ole olemassa yhteiskuntaa ilman mitään yhteenkuuluvaisuutta. Mutta mahdollisesti se, että suuret yleisöt pirstoutuvat hyvin moniksi pieniksi yleisöiksi, on jonkinlainen muutostekijä tässä kentässä. Sen ei tarvitse olla haitallista eikä tuhoisaa, päinvastoin. Mutta se varmasti panee uusiksi sekä tuotantoinstitutioita että taloudellisia rakenteita, mentaalista rakenteista puhumattakaan.

Päätän sanomalla uudelleen, että vaikka sanomalehdet, tv, internet tai mikään muukaan viestintäväline ei kenties elä ikuisesti, tiedontarve elää. Niin kauan kuin on ihmisiä, on tiedontarvetta. Sellainen journalismi, joka pystyy vastaamaan tähän tarpeeseen oikealla välineellä oikeaan aikaan, laadukkaana ja luotettavana, pärjää.

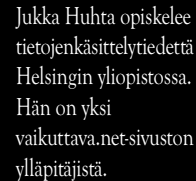

Jukka Huhta

Vaihtoehtomedia verkossa

Vaikuttava tietotoimisto, vaikuttava.net

Vaikuttava tietotoimisto (VAI) on osa maailmanlaajuisia Independent Media Centerien (IMC) verkostoa, joka perustettiin alun perin uutisoimaan Seattlen WTO-ministerikokouksen mielenosoituksia 1999. Syyt olivat huhujen mukaan paljon vähemmän romanttisia kuin vaikkapa mediavallankumouksen aikaansaaminen. Tavoitteena oli dokumentoida ja julkaista odotettavissa olevat poliisin väkivaltaisuuudet. Tässä onnistuttiin paremmin kuin hyvin.

Jukka Huhta opiskelee tietojenkäsittelytiedettä Helsingin yliopistossa. Hän on yksi vaikuttava.net-sivuston ylläpitäjistä.

IMC-verkostoon kuuluvista web-sivustoista useimmat ovat maantieteellisesti määritettyjä. Osa niiden uutisoinnista voi siten olla paikallisiin asioihin liittyvää. Esimerkiksi Israelin Indymedia raportoi enimmäkseen Israelin ja Palestiinan konflikteista, kun taas Itävallan Indymedia vastustaa fasisteja. Joillekin aihepiireille, kuten ilmastonmuutokselle, on perustettu oma sivustonsa.

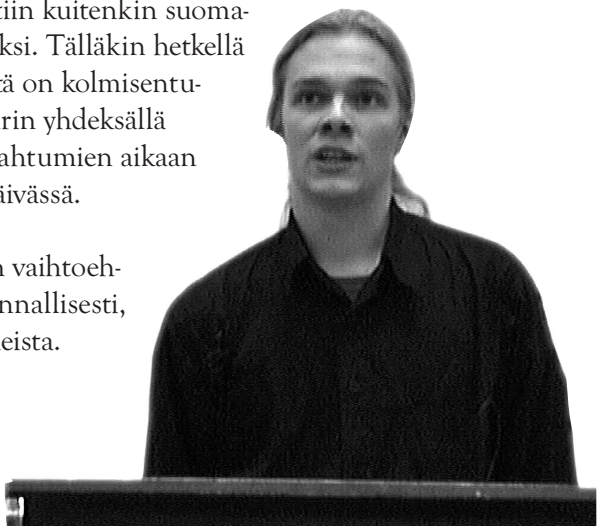
Uusia Indymedioita avataan melko taajaan, ja tällä hetkellä niitä on noin 70. Keskeistä IMC-filosofiassa onkin se, että Indymedia tarjoaa tarvittaessa palvelimen, internet-yhteyden ja ohjelmistot sekä teknisen tuen toiminnan pyörittämiseen, mikä mahdollistaa esimerkiksi monien kehitysmaiden mukaan-tulon.

Suomen Independent Media Center, jolle keksittiin suomalainen nimikin, Vaikuttava tietotoimisto, pystytettiin kuitenkin suomalaisvoimin syksyllä 2000 Kuokkavierasjuhliksi. Tälläkin hetkellä sitä pyöritetään vapaaehtoisvoimin. Kävijöitä on kolmisentuhatta viikossa, joista jokainen käy keskimäärin yhdeksällä sivulla. Kesällä Göteborgin ja Genovan tapahtumien aikaan kävijöitä oli parhaimmillaan pari tuhatta päivässä.

Yhteistä Independent Media Centereille on vaihtoehtoinen tiedottaminen ja uutisointi yhteiskunnallisesti, sosiaalisesti ja ekologisesti merkittävistä aiheista.

Vapaata julkaisua

Mielenkiintoisen VAI:sta tekee tapa, jolla sen sisältö, uutiset, artikkelit, rapor-

Kuva: Mikko Keimonen

tit ja muu mielipidemateriaali tuotetaan. Kyse on vapaasta julkaisemisesta, jossa kenen tahansa on mahdollista ja jopa suotavaa kirjoittaa juttuja Vaikuttavaan. Amatöörit tekevät toimittajan tehtäviä, kuluttajasta tulee tuottaja. Joukkoon mahtuu monentasoista kirjoittajaa, ja käytännössä jonkinlaista tasoa pitää yllä noin kymmenen hengen ylläpitotiimi, moderaattorit.

Juttuja on myös mahdollista kommentoida, mikä korostaa verkkomedian positiivista eroa perinteiseen julkaisuun: viestintä on kaksisuuntaista. Lisäksi mahdollisuus kommentoida kirjoituksia on paljon parempi ja tehokkaampi tapa oikoa kirjoittajien asiavirheitä tai tuoda toisia näkökulmia, kuin esimerkiksi raaka juttujen valitseminen tai sensurointi toimituksellisen työn nimissä. Kommentoinnin mahdollisuus ei kuitenkaan ole itsetarkoitus, eikä VAI:sta haluta pelkkää keskustelupalstaa. Sellaisia verkosta löytyy viljalti ennestäänkin, jopa suomeksi.

Vapaan julkaisun periaate edellyttää, että myös toimitusprosessi on mahdollisimman läpinäkyvää. Ainoa kriteeri oman artikkelin julkaisulle tulisi olla se, että kirjoittaja itse pitää sitä julkaisukelpoisena. Kun juttu ilmestyy sivulle näkyviin, kirjoittaja voi vain jäädä seuraamaan, mitä sille uutisvirrassa tapahtuu. Joku moderoojista, siis henkilöistä, joilla on ylläpitotunnukset, saattaa katsoa asiakseen nostaa jutun etusivulle tai joissain tapauksissa piilottaa jutun näkyvistä, jos sen katsotaan loukanneen Vaikuttavan toimituksellista linjaa, mikä on aika vaikeaa, mikäli teksti on asiallista. Sensuuri on harvinaista, ja sitä pyritään välttämään, jopa uskottavuuden vähenemisen uhalla. Usein, varsinkin ennakkotapausten kohdalla, on toistettu ohjenuoraa, jonka mukaan on parempi jättää joku huonompi juttu näkyville kuin aiheetta sensuroida.

Ensimmäisen elinvuotensa aikana Vaikuttavaan lähetetystä 1500 viestistä 87 prosenttia julkaistiin, mikä ilmenee Markus Draken tutkimuksesta *Urvalsprocessen bakom artiklarna i Vaikuttava tietotoimisto*. Toimitustyö, jos Vaikuttavan kohdalla sellaisesta voi puhua, on aina subjektiivista, mutta työn helpottamiseksi VAI:n toimitukselliseen linjaan on koottu perusteet, joiden pohjalta valinnat tehdään. Drake osoittaa tutkimuksessaan, että linjalla on pysytty.

Vaikuttavan toimituksellinen linja on vaatimus sellaisista asioista kuin että julkaistavien juttujen tulee olla asiallisia, tekijänoikeuksia tulee noudattaa ja kaupallista mainontaa ei hyväksytä. Poliittiseen sisältöön otetaan kantaa seuraavin sanoin:

”Poliittisena kannanottona emme hyväksy materiaalia, joka on esimerkiksi (mutta ei näihin rajoittuen) rasistista, homofobista, seksististä tai muuten kehottaa loukkaamaan muiden ihmisoikeuksia. Sananvapauden käyttämistä perustavanlaatuisten ihmisoikeuksien loukkaamiseen ei hyväksytä missään tapauksessa.”

Erittäin harvinaisia ovat tapaukset, joissa tämän pykälän perusteella on tekstiä piilotettu. Useimmiten kyse on sellaisista syistä kuin väärä kieli, kirjoittajan pyyntö tai jutun kiistämätön surkea laatu.

Kuka sitten päättää, mikä juttu saa jäädä uutisvirtaan? Vaikuttavan, kuin myös sinne kirjoitettujen juttujen kohtalosta päättävät ne, jotka projektissa aktiivisesti ovat mukana. Yhteisöön voi liittyä kuka tahansa, etusivulla on yhteystiedot. Ylläpito-oikeudet on lisätty ihmisille, jotka sähköpostilistalla ovat käytännössä osoittaneet niillä jotain tekevänsä.

VAI:n lähtökohta on se, että jutut ovat kirjoittajiensa näköisiä, ja kirjoittajat edustavat omia näkemyksiään, eivät VAI:n. Vaikuttava ei välttämättä ole halukas määrittämään omaa kollektiivista mielipidettä kovin moneen asiaan, jos se edes olisi mahdollista, mutta onhan jokainen yhteisö ainakin jossain määrin aktiivisimpien toimijoidensa näköinen. VAI:ssa ei ole päätoimittajaa, joka viime kädessä voisi vastata sen sisällöstä.

Eräs VAI:n ongelmista on hiljaisina aikoina se, että itse tuotettua materiaalia – varsinkin haastatteluja – tehdään kovin vähän. Käännösjuttuja, tiedotteita ja uutisia tulee jonkin verran, mutta kuten Jukka Kemppinen toteaa sunnuntain 18.11.2001 Hesarissa: ”Tietynlaista tiedonvälitystä voi harjoittaa halvalla. Kyllä vahamonistuskone oli kalliimpi kuin uutisryhmä tai kotisivu. Ei meiltä muuta puutu kuin hyviä kirjoittajia ja tekstin tekijöitä. Se on nimittäin niin vaikeaa ja niin vähän palkitsevaa, kirjoittaminen.” Osuvammin asiaa ei juuri olisi voinut ilmaista. Vaikuttava tarvitsee laadukkaita tekstejä. Puitteet on luotu, ei puutu kuin kirjoittajia.

Kohti demokratiaa?

Ajatus niin sanotusta porvarillisesta julkisuudesta on vasta nyt edes jotakuinkin valmis toteutettavaksi, kun internet on tarjonnut mahdollisuuden niin monelle tuoda näkemyksiänsä julkisuuteen melko vähällä vaivalla. Kysehän on siis valistuksen aikaa koskevasta käsitteestä, jonka perusajatus on, että julkisuus muodostuu sellaisen keskustelun kautta, johon kaikki kansalaiset voivat ottaa osaa. Kun aikaisemmin julkisuus tarkoitti lähinnä kuninkaan tai keisarin ilmoittamaa sanaa, tämä oli uusi merkittävä piirre. On toki huomattava, että nämä ”kaikki kansalaiset” tarkoittivat tässä yhteydessä vain taloudellisesti muista riippumattomia miehiä, mutta otan tässä vapauden laajentaa käsite koskemaan todella kaikkia.

Internet voisi nyt viedä yhteiskuntia hieman lähemmäksi joukkojen osallistuvaa demokratiaa, auttaa toteuttamaan ihannetta porvarillisesta julkisuudesta. VAI on yksi pieni pisara tässä meressä. Suomessa tällaiseen internetissä käytävään julkiseen keskusteluun voi jo huomattava osa väestöstä osallistua – ja valtio-

valta yhtäältä tukee joitakin tällaisia hankkeita. Toisaalta se ei tunnu olevan kovin kiinnostunut takaamaan kansalaisilleen yhtäläisiä mahdollisuuksia tällaisten palvelujen käyttämiseen. Sehän tarkoittaisi

- velvoitetta vetää kaapeli kaukaisimmalle peräkyhälle, mitä velvoitetta kaupalliset tietoliikenneyhtiöt tuskin koskaan täyttävät ministerien puheista huolimatta,
- tarvittavien toimivien laitteistojen ja ohjelmistojen sekä
- riittävän käyttövalmiuden takaaminen koko väestölle.

Jälkimmäiset näistä vaatimuksista lienevät jo teoriassakin melko mahdollittomia – onhan maailmassa jatkossakin insinöörejä ja Microsoft.

Internetillä viestintäkanavana näyttäisi olevan kaksi isoa ongelmaa matkallaan sananvapautta ja demokratiaa edistäväksi voimaksi:

- Informaatiota on liikaa. Tämä seikka hukuttaa kaikkien muiden kuin kovaäänisimpien informaationtuottajien sanoman kohinan joukkoon.
- Kaikilla ei ole eikä tule mahdollisuutta päästä tietokoneen äärelle, ja vaikka olisikin, ei sillä välttämättä osata tehdä mitään. Kuten viesti jostakin Kauko-idän halpatyövoimatehtaasta kuului: ”Kyllä me näitä tietokoneita koota osataan, muttei käyttää.”

Mielenkiintoinen on kysymys siitä, mitä on yleinen mielipide. Voiko internet ja sen sivustot olla sen muotoutumiseen vaikuttava viestintäympäristö? Miten tämä internet-julkisuus eroaa siitä yhtä lailla keskusteluihin perustuvasta julkisuudesta, joka näyttäytyi kolmesataa vuotta sitten aina sunnuntaisin kirkonmäellä, sen jälkeen kun Ruotsin kuningas oli saarnastuoleista pappien välityksellä kuuluttanut viimeisimmät uutiset? Tämä ”julkisuus”, hallitsijan ilmoitus, oli ylhäältä alaspäin suuntautuvaa julkisuutta, mutta keskustelut kirkonmenojen jälkeen muistuttivat melko paljon sitä samaa porvarillisen julkisuuden ihanetta, jota kohti yhtä lailla tänä päivänä kaihomielin yritetään kohottaa.

Valtaa media!

Vaihtoehtomedia on varmasti kulunut käsite – vaihtoehtomedioita on varmasti ollut ja tulee olemaan valtava määrä. Aktivisteilla on ennenkin ollut omat julkaisunsa. Näiden suurimmaksi ongelmaksi on aina muodostunut se, että lukijakunta on ollut hyvin suppea – lähinnä muut aktivistit ja korkeintaan heidän kaverinsa ovat näistä olleet kiinnostuneita. VAI:lla on Suomessa aikaisempiin aktivistien luomiin julkaisuihin nähden poikkeuksellinen rooli. Sinne ovat hiirensä työntäneet niin valtamedian toimittajat kuin jotkut eturivin poliitikotkin. Yksi esimerkki tästä oli VAI:n sivuilla dialogi, joka käytiin aktivistien ja Erkki Tuomiojan välillä. Keskustelu, joka syntyi Göteborgin EU-huippuko-

kouksen jälkeen, ylitti joiltain osiltaan uutiskynnyksen Ruotsissa saakka.

Eräs mielenkiintoinen ero Vaikuttavan tietotoimiston jutuilla esimerkiksi valtamediaan verrattuna on näkökulman ja aihevalintojen lisäksi se, että ”toimitajat” ovat lähes poikkeuksetta asiantuntijoita aiheissa, joista he kirjoittavat. Näkökulma on useimmiten yhteiskunnallinen, ja kirjoittajan omat tiedot ja näkemykset asiasta pääsevät hyvin esiin. Subjektiivisuutta ei mitenkään peitellä, mutta sen tiedostaminen ja huomioiminen on tietenkin ensiarvoisen tärkeää.

Göteborgin tapahtumia varten Vaikuttavaan perustettiin oma osasto. Juttuja kirjoitettiin jatkuvasti kentältä, ja näkökulma oli taatusti käytännönläheinen ja yhtä käsinkosketeltavissa kuin mellakka-aidat kirjoittajien lähistöllä. Henkilöt, jotka juttuja tapahtuman tiimoilta tekivät, olivat äärimmäisen asiantuntevia mitä tulee mielenosoitukseen ja kokouksen vastatoimintaan. Poliisin rauhanomaisiin mielenosoitajiin kohdistamat väkivaltaisuuDET pystyttiin raportoimaan melko tarkasti samalla kun suuri osa valtamediasta halusi jostain syystä enemmän tai vähemmän sulkea tältä silmänsä.

Mediakenttä on Suomessa tunnetusti harvinaisen keskittynyt, ja valtakunnan päälehti on voimakas mielipidevaikuttaja, ainakin pääkaupunkiseudulla. Ylipäänsä monimediainen viestintä on keskittynyt nykyisin pariin jättikonserniin, joilla on omia poliittisia ja taloudellisia intressejä ajettavana. Kaikki tiedonvälitys on aina tiedonvälitystä jonkun tai jonkin toimijan näkökulmasta. Tämä pätee paitsi yksittäisiin artikkeleihin ja uutisiin, myös siihen, mistä yleensäkin kirjoitetaan näitä juttuja.

Tälle kentälle Vaikuttava tietotoimisto tuo yhden uuden näkökulman – tai ei oikeastaan yhtä, vaan kaikkien sinne materiaalia tuottavien näkökulman. Vaikuttavan yksi kirjoittamaton päämäärä on hälventää valtamedian näennäisen objektiivisuuden savuverhoa ja tihentää kansan suodattimia informaatioähkyn uhatessa, lähinnä väittämällä, että kärjistäen kaikki journalismi on jossain määrin mielipidejournalismia.

Suurten lehtien mielipidesivut ovat ruuhkaisia, ja niille on joskus kummallisen vaikea saada laadukkaitakaan juttuja läpi. Tärkeintä olisi kuitenkin, että kaikkien niiden ääni kuuluu, jotka äänensä haluavat kuuluviin. Kun kyseessä on vaihtoehtoinen media, se ääni ei kuulu kovin kovaa, mutta kuuluu kuitenkin. Amerikkalaistoisinajattelija Ralph Naderin sanoin: ”*Perustuslaillisten oikeuksiemme käyttäminen on desibelikysymys.*”

<http://www.vaikuttava.net/>
<http://www.indymedia.org/>

5.

Itse-
vai mikä
sääntely?

29.11.01

Timo Vuortama

Itsesääntely toimii, mutta uhkiakin on näköpiirissä

Journalismin itsesääntely ei ole kriisissä, mutta sillä on riittävästi ongelmia. Tavallaan se kuuluu asiaan. Itsesääntely ei voi olla luutunut järjestelmä, joka muuttumatta toimii perinteiden varassa. Sen pitää sopeuttaa toimintaansa ja menettelytapojaan median ja yhteiskunnan muutosten mukaan ja seurata tarkasti ammatillisen moraalien kehitystä.

OTK Timo
Vuortama
on Journalistin
päätoimittaja

Suomessa perinteisen joukkoviestinnän itsesääntelyelin Julkisen sanan neuvosto on toiminut yli 30 vuotta ja saavuttanut kohtuullisen lujan aseman. Toimittajien oman eettisen itsekurin historia on vielä pitempi. Etikettisääntöjä ja lehtimiehen ohjeita on tehty ainakin 1950-luvulta lähtien ja pohjoismaisissa naapureissa kauan sitä ennenkin. Journalistin ohjeiden ja Julkisen sanan neuvoston muodostama itsesääntelyjärjestelmä on tuottanut neljättä tuhatta päätöstä ja periaatelausumaa journalismin moraalista.

Kuva: Kalevi Hämäläinen

Viime vuosikymmenellä näytti siltä, että Britanniassa ja Yhdysvalloissa tunnettu lukija-asiamiesjärjestelmä saa jalansijaa myös Suomessa. Keski-suomalainen on kuitenkin toistaiseksi jäänyt ainoaksi sanomalehdeksi, jolla on varsinainen lukija-asiamies, tässäkin Studia generalia-sarjassa alustanut Kalevi Kivistö. Hänen toimikautensa päättyy vuoden 2002 lopussa, mutta jatkoa on tavalla tai toisella luvassa. Toivoa sopii, ettei lukija-asiamiesten historia Suomessa kuitenkaan lopu tähän. Itsesääntelyn kannalta myönteistä on myös talokohtaisten eettisten normien synty. Helsingin Sanomat ja Suomen Tietotoimisto ovat molemmat laatineet ohjeet nimen käytöstä rikosuutisissa. Ne perustuvat JSN:n periaatelausumaan, mutta ovat sitä yksityiskohdallisempia. Vastaavanlaisia yleisten

eettisten normien työpaikkakohtaisia sovellutuksia voisi hyvin laatia muissakin toimituksissa.

Itsesääntelyn aate on ollut pitkän aikaa myötätuulessa. Se edustaa niin sanottua pehmeää sääntelyä, joka pystyy lakipykälä ja tuomioistuimia joustavammin ja kevyemmin ohjaamaan käyttäytymistä toivottuun suuntaan. Hiljattain liikenne- ja viestintäministeriö on selvittänyt itsesääntelyn käyttöönottoa internetin haitallisten sisältöjen torjumiseksi. Myös Julkisen sanan neuvosto on laajentanut toimialaansa uuteen mediaan ja voi nykyisin käsitellä journalistisin perustein tehtävää joukko- viestintää riippumatta viestien valmistus- tai levitystekniikasta.

Olli Mäenpää muistuttaa seuraavassa myös toisensuuntaisen kehityksen mahdollisuudesta. Hänen mukaansa Euroopan unionin sääntelystrategiassa puhdas itsesääntely pyritään korvaamaan niin sanotulla myötäsääntelyllä, jossa viranomaisten ja virallisten sanktioiden rooli on merkittävä. EU:n sääntelystrategiassa keskeisiä ovat kuluttajansuoja- ja tietohyödykekorostukset. Tietoyhteiskuntaa luotaessa klassisen sananvapauden painotukset ovat jäämässä sivuun.

**"Kyllä se
niin sanottu
maallikko-
edustus jos-
sain muodossa
siellä (Jul-
kisen sanan
neuvostossa)
nykyään on
aihetta olla."**

Timo Vuortama

Suomalainen itsesääntely puolestaan on joutunut odottamattomaan tilanteeseen tuomioistuinten ansiosta.

Ne ovat alkaneet ottaa joukkoviestinnän eettisiä ohjeita mediatuomioidensa perusteluiksi ja ryhtyneet jopa tulkitsemaan Journalistin ohjeita. Itsesääntelyn kannalta on kohtalokasta, jos tämä ilmiö vahvistuu. Silloin putoaa pohja koko systeemiltä. Mitä motiivia journalisteilla on laatia omia eettisiä käyttäytymisohjeita ja pitää yllä niitä tulkitsevaa neuvostoa, jos sananvapauden pehmeän sääntelyn tarpeisiin kirjoitetut normit otetaan laintulkinnan käyttöön?

Itsesääntelyjärjestelmä voi itsekin kaivaa maata altaan. Jos sen tuotteet eli päätökset on laadittu taitamattomasti, uskottavuus rapautuu. Samoin käy, jos päätöksissä alkaa näkyä asenteellisuutta tai huolimattomia perusteluja. Päätösten laatua, johdonmukaista linjaa ja ymmärrettävyyttä ei voi liiaksi korostaa.

Itsesääntely on muutakin kuin eettisten virheiden tutkimista Journalistin ohjeiden ja Julkisen sanan neuvoston avulla. Siihen kuuluvat myös ammattieettinen keskustelu ja journalismikritiikki, seminaarit, kokoukset ja muut tilaisuudet, joissa pohditaan ammattietiikan linjaa ja haasteita. Itsesääntely on myös toimintaa sananvapauden puolesta. Sanan ja julkaisuvapauden puolustaminen on kirjattu Julkisen sanan neuvoston perussopimukseenkin. Silti se näyttää lähes kokonaan kadonneen neuvoston oma-aloitteisesta toiminnasta, jonka osa

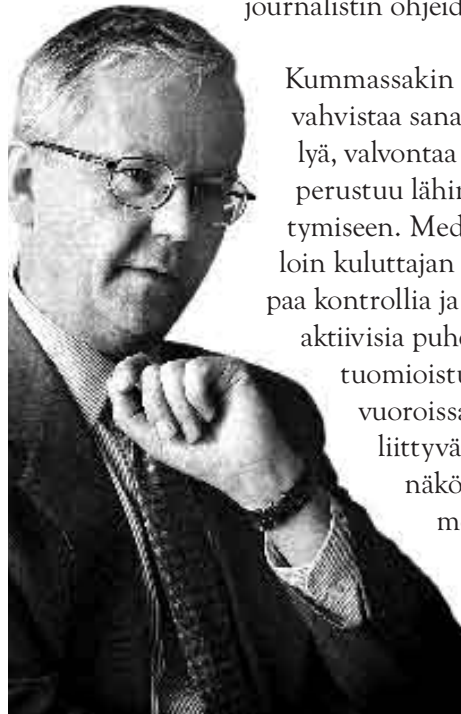
se vielä parikymmentä vuotta sitten näkyvästi oli. Säilyttääkseen asemansa itse-sääntelyn pitää uudistua ja vaikuttaa. Aina ei tarvitse odottaa yleisön kanteluja vaan voi toimia myös oma-aloitteisesti. Aiheita siihen ei ole puuttunut ennen eikä varsinkaan nyt, kun meneillään on joukkoviestinnän syvälinen murros.

Olli Mäenpää

Itsesääntelystä kuluttajan suojaan ja myötäsääntelyyn?

Median itsesääntely kuuluu osana sananvapauteen, mutta onko itsesääntelyn aika jo ohi? Itsesääntelyn tärkein vaihtoehto on ulkoinen sääntely, jolloin kysymys on käytännössä lähinnä virallisesta sääntelystä. Sen keskeisiä muotoja ovat lainsäädäntö, tuomioistuinten määräämät sanktiot ja vahingonkorvaukset sekä mediaan kohdistuva viranomaisvalvonta.

Viime aikoina on esiintynyt pyrkimystä median sääntelyn merkityksen ja roolin uudelleen arviointiin. Tässä uudelleen arvioinnissa voidaan erottaa *eurooppalainen ulottuvuus*, joka perustuu lähinnä EU:ssa suunniteltaviin toimiin ja *kansallinen ulottuvuus*, jossa keskustelua on viritetty muun muassa median korvausvastuun rajoista ja journalistin ohjeiden oikeudellisesta merkityksestä.

Kuva: Pirjo Mailammi

Kummassakin ulottuvuudessa on yhteistä pyrkimys vahvistaa sananvapauden käyttöön kohdistuvaa sääntelyä, valvontaa ja vastuuta. Eurooppalainen argumentti perustuu lähinnä sananvapauden käytön hyödykkäytymiseen. Media nähdään ensisijaisesti tuottajana, jolloin kuluttajan suojaaminen edellyttää median tiukempaa kontrollia ja vastuuta. Kotimaisessa keskustelussa aktiivisia puheenvuoron käyttäjiä ovat olleet etenkin tuomioistuimet. Myös näissä tuomarien puheenvuoroissa korostuvat sananvapauden käyttöön liittyvät vastuun – etenkin korvausvastuun – näkökulmat. Tässäkin on taustalla ajatus mediasta pelkästään tai ensisijaisesti taloudellisena toimijana, jolloin on loogista, että media myös korvaa tuotteidensa aiheuttamat kärsimykset ja taloudelliset vahingot markkinahintaan.

OTT Olli Mäenpää
on Helsingin
yliopiston
hallinto-oikeuden
professori ja Julkisen
sananeuvoston
puheenjohtaja

Onko itsesääntelyn aika siis ohi? Onko median itsesääntely vain teolliseen yhteiskuntaan kuuluva reliikki, joka ei enää toimi informaatioyhteiskunnassa? Edellyttävätkö kuluttajan suojaaminen ja informaation vapaa välitys median tiukempaa sääntelyä ja valvontaa? Jos journalistista tulee sisällön *tuottaja*, eikö hänen pidä myös vastata tuotteestaan? Ja kun media pyrkii tuottavaan liiketoimintaan, on kai luonnollista, että se toimii muutenkin yritystoiminnan ehdoin? Miksi median pitäisi voida suojautua sananvapauden taakse?

Median kuluttaja ja eurooppalainen informaatioyhteiskunta

EU:ssa median sääntelyn kehittäminen ja tehostaminen ovat saamassa lisää puhtia. Taustalla ovat erityisesti kuluttajan suojaamiseen liittyvät näkökohdat ja informaatioyhteiskunnan vaatimukset. Tässä ajattelussa median käyttäjä – lukija tai katsoja – on samassa asemassa kuin kuluttaja yleensäkin. Samalla tavoin kuin kuluttajaa suojataan haitallisilta tuotteilta, kuten pilaantuneelta makkaralta tai viallisilta sähkölaitteilta, häntä pitää suojata myös median virheiltiltä, ylilyönneiltä ja ylipäänsä haitallisilta vaikutuksilta.

Eurooppalaisessa informaatioyhteiskunnassa – siten kuin se EU:n komissiossa nähdään – informaatio ja viestintä ovat keskeisesti kaupallisia tuotteita. Niiden sääntelyssäkin on siten noudatettava samoja sääntelymuotoja ja tavoitteita kuin tuotesääntelyssä muutenkin. Kuluttajansuoja on tämän ajattelutavan mukaan ulotettava myös sellaisiin sisältötuotteisiin kuin tv-ohjelmat ja sanomalehtiartikkelit.

Itsesääntely (self-regulation) ei markkinoilla toimivassa informaatioyhteiskunnassa ilmeisesti siis enää riitä, ainakaan sellaisenaan. Itsesääntelyn sijasta tai ainakin ohella nykyään puhutaan myötäsääntelyn (co-regulation) vahvistamisesta. Myötäsääntelyn sisältöä ei missään ole aivan tarkoin määritelty, mutta sillä tarkoitetaan joka tapauksessa itsesääntelyä vahvempaa, tehokkaampaa ja virallisempaa sääntelyä. Yleisesti ottaen kysymys on itsesääntelystä, jota on vahvistettu virallisilla sanktioilla ja korvausvastuilla.¹

Virallinen sääntely laajenee myötäsääntelyn kautta vääjäämättä itsesääntelyn alueelle. Etenkin virallisen sääntelyn vahvimmat keinot, rikoslainsäädäntö ja vahingonkorvaukset, voidaan ottaa nykyistä vahvemmin itsesääntelyn tueksi. Näin pyritään myötäsääntelyyn, jonka tarkoituksena siis on tehostaa sisältötuotteen kuluttajansuojaa. Kuluttajansuojan vahvistamisessa ei kai kukaan muu voi nähdä ongelmaa kuin ehkä korkeintaan tuottajayritys tai mediatalo taloudellisten rasiusten pelossa.

---

¹ Ks. myötäsääntelystä Valkoinen kirja eurooppalaisesta hallintotavasta SEC (2000) 1547/7 lopullinen; Vihreä kirja kuluttajansuojasta Euroopan Unionissa KOM(2001) 531 lopullinen

Toisaalta voi ajatella niinkin, että informaatioyhteiskunnassa eivät enää olisi riittäviä agraarisen ja teollisen yhteiskunnan tarpeisiin muokatut sääntelymuodot ja oikeudet. Klassisessa oikeusvaltiossahan sananvapaus oli ensisijaisesti mielipiteen ilmaisua ja demokratian toteutumista varten. Mikäli sananvapauden käyttö ymmärretään pelkästään kaupallisena toimintana, nämä sananvapauden perustelutkaan eivät enää päde.

Aivan näin yksinkertainen tilanne ei kuitenkaan ole. Tosin, jos sananvapaus marssitetaan kuluttajansuojan nimissä markkinoille ja sitä aletaan arvioida puhtaasti markkinahyödykkeen ehdoilla, on aivan luonnollista, että sananvapauden tuotteet on rinnastettava muihin markkinoille tehtyihin tuotteisiin. Median itsesääntely kuitenkin perustuu hieman toisenlaiseen taustaideologiaan. Se liittyy pohjimmiltaan sellaisiin perustavanlaatuisiin yhteiskunnan arvoihin ja perusoikeuksiin kuten juuri sananvapaus sekä julkisuus ja yksityisyyden suoja.

Millä tavoin niiden keskinäissuhteet järjestyvät ja miten niiden tulisi toteutua informaatioyhteiskunnassa ja sen markkinoilla? Kuka tai mikä taho voi puuttua sananvapaus-perusoikeuden toteuttamiseen ja miten sananvapauden ja yksityisyyden välinen suhde määräytyy? Onko sananvapaudella jotain muutakin arvoa kuin mahdollisuus tehdä journalistisia tuotteita markkinoille? Onko sananvapaudella ja elinkeinovapaudella mitään eroa? Samalla kysymys on median itsesääntelyn legitimitistä ulottuvuudesta ja rajoista.

EU-sääntelyssä ovat keskeisesti esillä tietohyödyke- ja kuluttajansuojakorostukset. Ne tuovat selvästi esiin klassisen sananvapausnäkökulman rajoitukset ja suppeuden. On vaikea kiistää, että kuluttajansuoja avaa uuden relevantin

Kuva: Kalevi Hämmäläinen

JSN:n valmisteleva sihteeri Juha Hämmäläinen (vas.) esitti luennolla Olli Mäenpään alustuksen. Hämmäläisen lisäksi toimittajien työn sääntelyä pohtivat Kalevi Kivistö ja Elina Hirvonen.

näkökulman median toimintaan. Toisaalta kuluttajanäkökulman rajallisuus ja markkinapohjainen yksipuolisuus ovat huolestuttavia korostuksia. Sananvapauden käyttäminen ei sen mukaan näyttäisi olevan muuta kuin tiedon tuotteistamista. On erittäin pulmallista, jos pelkästään tällä perusteella pyritään harmonisoimaan koko eurooppalaisen tietoyhteiskunnan sananvapauden käyttöä.

Informaatioyhteiskunnan kannalta keskeisiin kysymyksiin kuuluukin, onko sananvapauden ja kuluttajansuojan välinen suhde täydentävä vai vastakkainasettelu. Tarkastelemani lähtökohdat näyttäisivät sitoutuvan lähinnä jälkimmäiseen vastaukseen, koska siinä on miltei täysin jätetty huomiotta klassisen sananvapauden painotukset. Sananvapaudesta ei tarvitse piitata, koska kuluttaja on suojattava.

Kotimainen sääntelyulottuvuus

Kotimaisessa sääntelyssä on kiintoisa kehityspiirre, että tuomioistuimet soveltavat nykyään Journalistin ohjeita tuomioissaan. Niitä käytetään erityisesti vahingonkorvausvelvollisuutta koskevissa tuomioissa. Esimerkiksi Oulun kärjäoikeus määräsi lokakuussa 2001 sanomalehti Kalevan maksamaan henkisestä kärsimyksestä 5 000 markan vahingonkorvauksen sillä perusteella, että lehti ei ollut noudattanut Journalistin ohjeita. Täysin vierasta ei ole sekään, että ohjeisiin vedotaan rikosoikeudellisissa tuomioissa. JSN:n hiljattain järjestämässä seminaarissa etenkin tuomarit pitivät tätä luonnollisena ja ehkä toivottavanaikin kehityspiirteenä.

Koska rangaistukset voivat perustua vain lakiin, on kyllä mielestäni selvää, että rangaistusta ei voida tuomita sillä perusteella, että Journalistin ohjeita on jätetty noudattamatta tai niitä on suorastaan rikottu. Samoin on myös lähdettävä siitä, että tuomioistuin ei voi perustaa vahingonkorvausvastuuta pelkästään Journalistin ohjeiden rikkomiseen. Tuomiovallan käyttö, tapahtuipaise rangaistusvaltaa käyttäen tai korvausvelvollisuus asettamalla, on oikeusvaltiossa mahdollista vain eduskunnan säätämään lakiin nojautuen. Journalistin ohjeet eivät ole verrattavissa lakiin eikä tuomiota siten voi perustaa niihin.

Toinen tärkeä näkökohta on, että Journalistin ohjeet on laadittu itsesääntelyn tarpeisiin, JSN:n tulkittaviksi. Niitä ei ole tarkoitettu eikä kirjoitettu tuomioistuimessa sovellettaviksi, eikä niitä varsinkaan ole kirjoitettu perusteiden luomiseksi virallisille sanktioille, rangaistuksille tai korvausvastuulle. Journalistin ohjeet on päinvastoin kirjoitettu huomioon ottaen se, että JSN:lla ei itsesääntelyelimenä ole mahdollisuutta määrätä minkäänlaista sanktioita niiden rikkomisesta.

Vastaavasti myös ohjeiden luonne ja tavoitteet ovat täysin toiset kuin virallisen

sääntelyn. Ohjeet sisältävät ammattieettisen koodin ja niillä määritellään journalismin omia laadullisia pelisääntöjä. Siksi ohjeet ovat olennaisesti yksityiskohtaisempia ja asiallisesti myös vaativampia kuin lakitasoinen ilmaisuvapauden sääntely. Voidaankin arvioida, että Journalistin ohjeissa vaatimustaso – ja samalla ammattieettinen vastuu – on tarkempi ja tiukempi, kuin mikä olisi ylipäänsä mahdollista toteuttaa virallisella sääntelyllä tai myötäsääntelyllä.

Median itsesääntelyllä – esimerkiksi juuri Journalistin ohjeiden kaltaisilla eettisillä säännöillä – tällainen korkeampi laadullinen vaatimustaso on mahdollista toteuttaa. Sen sijaan journalistin rikosoikeudellinen vastuu ja median korvausvastuu todennäköisesti laajentuvat ja koventuvat, jos myös tuomioistuimet ryhtyvät määrätietoisesti arvioimaan journalismia Journalistin ohjeiden perusteella. Toisaalta virallisella lainsäädännöllä on tuskin mahdollista määritellä yhtä tiukkoja vaatimuksia sananvapauden toteuttamiselle, koska tällaista velvoitettava lainsäädäntöä voitaisiin soveltaa myös ilmaisuvapautta rajoittavasti.

Tarvitaanko enää itsesääntelyä?

Itsesääntelyllä on mielestäni sananvapauden toteuttamiseen perustuva legitiimi ja välttämätön toimialue. Informaatioyhteiskunnan tarpeiden tai kuluttajan suojan vuoksi ei ole aihetta luopua tästä sananvapauden elementistä. Journalismin itsesääntely pitäisi säilyttää ja myös turvata sananvapauden toteuttamiseksi – itsesääntelyhän on osa sananvapautta. Itsesääntelyllä pystytään luontevasti yhdistämään sananvapaus ja sen käytön vastuullisuus.

Lisäksi tällaista pehmeää sääntelyä – soft law – tarvitaan, jotta tuomioistuinta ei kuormiteta asioilla, joita ne ovat liian järeitä ratkaisemaan. Tuomioistuinten tulisi keskittyä rikosoikeudellisesti rangaistavaksi säädettyjen toimintojen arviointiin ja korvausvastuun perusteiden määrittelyyn voimassaolevan lain perusteella.

Itsesääntelyä ei siis ole perusteita nähdä härkävankkurina tietoyhteiskunnan valtatiellä vaan pikemminkin toimivan informaatioyhteiskunnan yhtenä edellytyksenä. Voidaan tosin varmaan ajatella sellaistaakin informaatioyhteiskuntaa, jossa sananvapaudella ei ole erityisempää merkitystä eikä suojan tarvetta. Silloin mediassakin vallitsee myötäsääntelyn mukainen kuri ja järjestys ja journalisti on aidosti vastuullinen sisällön tuottaja. Tällainen visio on kuitenkin vähemmän houkutteleva.

Kalevi Kivistö

Media, valta ja vastuu

TV 1:ssä oli maanantaina 26.11.2001 Mirja Pyykön haastateltavana piispa Eero Huovinen. Ohjelma edusti tv-journalismia parhaimmillaan: siinä keskusteltiin kaikkein tärkeimmistä ihmiselämää koskevista kysymyksistä. Vaikka ohjelma voitaneekin sijoittaa joidenkin lajiluokittelujen mukaan ”tunnustukselliseen journalismiin”, se onnistui välttämään lajin riskin vaikuttaa tunteisiin antamalla yksinkertaistettuja vastauksia vaikeisiin kysymyksiin. Itse asiassa kävi juuri päinvastoin: haastateltavan ja siten koko ohjelman suuri ansio oli siinä, että vaikeisiin – tässä tapauksessa ihmisen ja papin jumalsuhdetta koskeviin – kysymyksiin ei annettu yksinkertaistettuja vastauksia, eikä vastauksia oikeastaan lainkaan silloin kun sellaiselle ei ollut edellytyksiä. Silti – ja siksi – ohjelma herätti katsojan pohtimaan poikkeuksellisella tavalla, ja ehkä juuri tämän pohdinnan virittämisen kautta se sai myös katsojan etsimään ratkaisuja oman elämänsä vaikeisiin kysymyksiin.

VTL Kalevi Kivistö
on opetusministeriön
ylivohtaja ja
sanomalehti
Keski-suomalaisen
lukija-asiamies

Hyvin samaan tapaan suhtautui arkkiaatri Risto Pelkonen mediaetiikan kysymyksiin luennoidessaan journalismin päivillä vuonna 1998. ”Hyvä toimittaja on valpas kansalaisen palvelija, sen vastakohta on kansalaisen kustannuksella ivaileva kyynikko.” Jotta kyynisyys, joka usein kumpuaa besserwisser-aseteesta, voitaisiin välttää, tarvitaan nöyryyttä: ”Sanasta nöyrä on tehtävä ihmiskunnan tärkein sana, jonka ympärille kaikki kiertää”, toteaa Pelkonen luokkatoveriaan Pentti Linkolaa siteeraten.

Kuva: Kalevi Kivistö

Tämä Studia Generalia -luentosarja käsittelee mediaetiikkaa. Haluaisin itse lähestyä yleensä etiikkaa koskevia kysymyksiä samassa hengessä kuin Pelkonen ja Huovinen. Siksi totean jo nyt, että en osaa esittää yksiselitteistä vastausta kysymykseen riittääkö itsesääntely mediaavallan kontrolliksi. Etiikan kysymykset ovat usein vaativimpia kysymyksiä kaikista, eikä niihin ole aina antaa selkeitä ja yksioikoisia vastauksia. Mutta näiden kysymysten merkityksen esiintuominen, jopa alleviivaaminen, on tärkeää, samoin

kuin niihin liittyvän herkkyyden tunnistaminen. Koko etiikan merkitys on siinä, että kaikista asiaa koskevista filosofisista tai uskonnollisista pohdinnoista tai ohjeista huolimatta viime kädessä kyse on omaa elämäänsä säätelevien yksilöiden omista valinnoista – kuitenkin niin, että nuo valinnat tapahtuvat niiden yhteisöllisten merkityksenantojen ja arvotusten piirissä, jossa kulloinkin eletään ja toimitaan. Mediaetiikassa on, aivan samoin kuin etiikassa yleensä, kysymys toimittajien omista valinnoista ja niistä perusteista, joilla he valintansa tekevät.

Etiikassa on kysymys myös enemmän kuin laissa. JSN:n puheenjohtaja, professori Olli Mäenpää käsitteli eroa tuomioistuinten toiminnan näkökulmasta. Monilla elämänalueilla lakia ei pidetä riittävänä toiminnan eettiseksi ohjenuoraksi. Journalismin ohella ajankohtainen esimerkki on urheilu, jonka doping-säädökset ovat toimintakulttuurin sisällä asetettuja sääntöjä. Lähdin tähän luentotilaisuuteen SLU:n eettisen valiokunnan kokouksesta, jossa käsiteltiin tunnetun valmentajan esiintymistä alkoholimainoksissa. Asianomaisen lajiliiton vastaus, että valmentajan esiintymisessä ei ole mitään laitonta, herätti voimakasta paheksuntaa. Niin mediaetiikassa kuin urheiluetiikassakin on kyse siitä, että halutaan noudattaa korkeampia eettisiä standardeja kuin mihin kirjoitettu laki velvoittaa, jotta voitaisiin säilyttää toiminnan uskottavuus kansalaisten silmissä.

Lähestyn seuraavassa median roolia ja itsesääntelyä koettamalla valaista sitä sen yhteiskunnallisen yhteyden kautta, jossa media toimii. Omat kokemuksetkin erilaisista yhteiskunnallisista työrooleista saattavat vaikuttaa jossain taustalla, ja varmaan ne myös sekoittuvat rooliin median tavallisena kuluttajana. Oma näkökulmansa on lukija-asiamiehen rooli, jonka koetan pitää erillään edellisistä.

Median valta

Perinteisesti on ajateltu, että lehdistö on neljäs valtiomahti. Keskustelua on käyty lähinnä siitä, kuinka paljon sille jää valtaa kolmen muun – lainsäädäntö-, toimeenpano- ja tuomiovallan – jäljiltä. Tänä päivänä lehdistön – tai median – vallasta ei ole enää epäselvyyttä. Vallan määrää arvioitaessa neljäs ”sija” ei taida olla enää oikeaan osunut. Nykyisessä yhteiskunnassa eri vallankäyttäjät ei pystytä asettamaan selkeään järjestykseen. On monia vallankäyttäjiä, ne vaikuttavat toisiinsa ja osin sekoittuvat toisiinsa.

Mitä median valta on? Se on ennen kaikkea mielipidevaltaa, asenneilmasto- valtaa, huomiovaltaa. Se, mihin ja miten media kiinnittää huomionsa tai mistä se vie huomion pois, on vallankäyttöä. Siinä sanellaan yhteiskunnallisen keskustelun asialistaa, annetaan asioille painoarvoja, nostetaan yksiä asioita arvoon arvaamattomaan ja tuomitaan toisia unohduksiin. Osin tätä huomio-

valtaa käytetään tietoisesti, osin se toteutuu tahtomattakin normaalin journalistisen työn osana.

Medioiden määrän ja mediakulutuksen lisääntyminen on lisännyt vallankäyttöä. Sen kannalta mediamaailmassa on havaittavissa kaksi kehitystrendiä, jotka päällisin puolin näyttävät ristiriitaisilta. Toinen niistä on laadullisen kirjavuuden lisääntyminen, toinen taas lehdistön aatteellinen homogenisoituminen.

Kun medioiden määrä ja käyttö ovat kasvaneet, on medioiden keskinäinen kilpailu kiihtynyt ja saanut kyseenalaisiakin muotoja. Siitä on seurannut medioiden laadullisen kirjavuuden kasvaminen. Epäilemättä suurin osa journalismista on edelleenkin varsin mallikelpoista ja vaativat ammatilliset kriteerit hyvin täyttävää, mutta myös laadullisesti kyseenalainen tai epäkelpo journalismi on lisääntynyt. Se on mediavallan harmaata ja osin mustaakin vyöhykettä, jossa keinoista ja tosiasioista piittaamatta metsästetään skuppeja, suuria otsikoita ja skandaaleja joko niiden itsensä tai tiedotusvälineiden keskinäisen kilpailun vuoksi.

Ei voitane kuitenkaan yksinomaan sanoa, että mediakenttä olisi siten kahtia jakautunut, että toisessa päässä olisi hyvä journalismi ja toisessa huono. Medioiden lisääntymisestä huolimatta koko mediakenttä on vetäytynyt kohti keskusta ja samalla puristunut sisällöllisesti yhdenmukaisemmaksi. Vallitsee näennäinen välineiden ja viestien kirjavuus, mutta kokonaisvaikutelmaksi jää yhdenmukaisuus ja vaihtoehdottomuus. Taustalla on varmaankin ennen muuta lehtien omistuksen siirtyminen aatteellisilta taustayhteisöiltä pörssiyrityksille, jolloin omistajan perimmäinen lehden julkaisemiseen liittyvä intressi muuttuu. Jos se oli aikaisemmin taustayhteisön aatteellisen sanoman levittäminen, on se pörssiakakaudella osakkeenomistajien tuotto-odotusten täyttäminen. Se taas johtaa siihen, että levikki maksimoidaan pyrkimällä olemaan loukkaamatta ketään, ja toisaalta ilmoitustulojen turvaaminen tylsyyttää varmaan taloudellisen vallan kritiikin hampaita. Poikkeuksen maailmankuvallisesti yhdenmukaisumisesta muodostavat luonnollisesti erilaiset osa- tai alakulttuuriset julkaisut, mutta niidenkään vaihtoehtoisuus ei näytä enää aina suuntautuvan valtakulttuurin vaihtoehdoksi asettumiseen, vaan haluan olla omassa rauhassa omine yleisöineen.

Kiteyttäisin siis kysymyksen, jota soisin median erityisesti pohtivan, seuraavaan. Kumpi on pitkän päälle vakavampi ongelma: median seepremaisuus, vai se, että median lajikirjo kuuhtuu niin, että jäljelle jää vain yksi laji, nimittäin tuo seepra? Eli, vaikka omienkin kokemusten mukaan hyvän ja laadukkaan, perin pohjin asiat esiin tuovan ja totuutta ihanteenaan pitävän journalismin – niiden valkoisten raitojen – kääntöpuolena harmistusta aiheuttavat mustat raidat, sensaatiohakuinen, räväkkyteen pyrkivä ja asioiden pinnallisiin merkityksiin ja mielikuvilla vaikuttamiseen jättäytyvä journalismi, niin onko tämä

sittenkään se suurin ongelma. Suomessa tällaisessa sensaatiohakuisuudessa on sittenkin pysyttäytytty pääsääntöisesti kohtuudessa, ja mikä sen yli menee, saattaa kalahtaa ylittäjän omaan nilkkaan. Asiaa arvioitaessa on syytä huomioida, että median kuluttajien lukutaito on selvästi kehittynyt, mikä näkyy myös tutkimuksissa, joissa median uskottavuus ja luottamus toimittajiin on alkanut uhkaavasti lähestyä näissä tutkimuksissa perinteisesti varsin alhaisia arvoja saanutta politiikkaa.

Onko sittenkin median ja koko yhteiskunnan kehityksen kannalta suurempi ongelma siinä, että valtaosaltaan ja pääpiirteissään media väline- ja tarjontarunsaudestaan huolimatta on sittenkin enemmän (maailmankatsomuksellisesti) samankaltaistunut kuin (laadullisesti) erilaistunut, että median diversiteetti on kaventunut samaan aikaan kun muutoin esimerkiksi kulttuurista diversiteettiä pyritään vaalimaan ja lisäämään ?

Kysymys median viihteellistymisestä ja sensaatiohakuisuudesta onkin asetettava tähän yhteyteen. Kilpailu näyttää aiheuttavan sen, että myös se tiedotusvälineiden tarjonta, joka on edustanut asiapitoisuutta, omaksuu viihteellisiä elementtejä. Esimerkkinä tästä esitetään usein tv-uutiset. Omaa kieltään arvostusten muuttumisesta kertoo se, että kun eräältä tv:n uutistoimittajalta kysyttiin, mikä olisi hänen journalistin uransa tähtihetki, empimätön vastaus oli: saada kertoa joku asia ennen muita. Siis saada kertoa asiansa ennen muita, ei se – kuten kuvittelen, että ”vanhanaikainen” asiajournalistimme olisi vastannut – että saa kertoa asioista totuuden tai pystyy nostamaan esiin jonkin merkittävän yhteiskunnallisen ja kansalaisten elämään vaikuttavan epäkohdan. Kertoa ensimmäisenä merkitsee usein käytännössä: kertoa ensivaikutelmista, huhuista, asioiden pinnallisista merkityksistä, ehtimättä selvittää ja tutkia asian syvempiä merkityksiä tai yhteyksiä toisiin asioihin, joskus myös ehtimättä tai haluamatta selvittää asian todenmukaisuutta.

”Kyllä minulla sellainen käsitys on, että pitemmän päälle sellainen journalismi, joka menee riman alle, ei pärjä. ”

Kalevi Kivistö

Media vallankäytön kontrolloijana

Virolainen kirjailija Jaan Kross esittää mieliinpainuvan kuvauksen vallankäytön ongelmista teoksessaan Pietarin tiellä. Siinä Rakveren kaupungin asukkaat yrittävät saada asiaansa keisarin ratkaistavaksi luottaen lujasti ylimmän vallankäyttäjän oikeudenmukaisuuteen. Romaani on itse asiassa järkyttävä kuvaus siitä, miten absurdiiksi vallankäyttö muodostuu, kun vallan portaita tulee niin runsaasti, että informaatio katoaa moniin askelmiin, vallankäyttö muodostuu täysin läpinäkymättömäksi ja ratkaisu perustuu silkkään arpapeliin. Median tärkein tehtävä nyky-yhteiskunnassa on tehdä tuo läpinäkymätön vallankäyttö läpinäkyväksi ja antaa kansalaisille mahdollisuus arvioida omakohtaisesti tehtyjen ratkaisujen perusteltavuus ja oikeutus.

Se mekanismi, jolla media tätä tehtäväänsä suorittaa, on useimmiten epäily, kyseenalaistaminen. Vallankäytön epäily on tiedotusvälineiden keskeinen tehtävä, oli sitten kyse poliittisesta, taloudellisesta tai vaikkapa median oman huomiovallan käyttämisestä. Epäilevä ja kyseenalaistava suhtautuminen vallankäyttöön ja vallankäyttäjiiin on terve ja tarpeellinen toimittajan työn lähtökohta, vaikka se kohteena olevista tuntuu usein kohtuuttomalta ja jopa ilkeämieliseltä. Poliittisella, taloudellisella tai oikeudellisella vallankäytöllä on kuitenkin niin merkittäviä ja peruuttamattomia vaikutuksia kansalaisten elämään, että sitä tulee tarkkaan seurata ja valvoa. Mahdollisuus vaikuttaa ratkaisevasti toisten ihmisten elämään on niin merkittävä asia, että todistustaakka – vaikka joskus raskaskin – on perusteltua osoittaa niille, jotka käyttävät valtaa toisten yli. Vallankäyttö on tehtävä läpinäkyväksi.

Ongelmiakin asiassa kuitenkin on, ja ne ovat korostuneet median oman vallan lisääntyessä. Kun vallankäyttöä seuraa ja valvoo taho, joka on itse samanvertainen vallankäyttäjä, motiivit voivat mennä ristiin. Tästä ongelmasta perimmältään kumpuaa tarve ja oikeutus *mediakritiikkiin*. Vallankäyttäjänä median on alistuttava samaan vallankäytön seurantaan ja valvontaan kuin muidenkin vallankäyttäjien. Tänäpäin tämä jo varsin yleisesti hyväksytään, mutta pulmana on, että toimivia tapoja ja muotoja mediakritiikin harjoittamiseen ei olla löydetty. Tiedotusvälineiden itsensä toimesta on tehty joitain viritelmiä. Joitain ehdotuksia on tehty myös median ulkopuolelta, muun muassa entisen tasavallan presidentin taholta. Vaikka presidentti Martti Ahtisaaren ehdotukset eivät saaneet paljoakaan ymmärrystä tiedotusvälineiden keskuudessa, kansan suoraan valitseman presidentin huoli kansalaisten oikeuksista tiedotusvälineissä oli joka tapauksessa merkille pantavaa ja eri valtatekijöiden aseman kehitystä hyvin kuvaavaa.

Aidot elämäkatsomukselliset ja yhteiskunnalliset mielipide-erot ovat hyväksyttäviä ja tarpeellisia. Niitähän nykyisin kaivataan jopa lisää, ja niiden esille tuomisessa medialla on keskeinen rooli. Tiedotusvälineillä saa ja pitää olla oma linjansa. Tätähän median diversiteetti käytännössä tarkoittaisi. Tämän linjan mukaisista kannoista keskustelu on tervettä ja luonnollista yhteiskunnallista keskustelua. Ongelma on toinen, ja usein lähinnä toimittajaettinen, jos terve epäilevä suhtautuminen vallankäyttöön muuttuu epäterveeksi asenteellisuudeksi tai jopa tuon motiivin väärinkäytöksi. Asenteellista ja itsetarkoituksellista epäluuloa tapaa terveen kyseenalaistamisen ja epäilyn rinnalla mediassa yhä enemmän. Silloin asioita, ilmiöitä ja ihmisiä leimataan ja karsinoidaan sumeilematta nimen, aseman, ennakkokäsityksen, ensivaikutelman tai huhun perusteella. Tosiasioista ei välitetä ottaa selvää, jos ennako-oletukset, yleiset vaikutelmat ja puitteet tai pinnalliset sattumukset antavat mahdollisuuden tehdä herkullinen – joko vihjaileva, kyseenalaistava tai suorastaan parjaava – juttu. Eräillä toimittajilla terve vallankäytön epäily on muuttunut kyynisyydeksi, toisilla vinoiluksi, joillakin tarkoitukselliseksi kohteen vahingoittamisen haluksi.

Ongelma kärjistyy suurten kohu-uutisten yhteydessä, jotka myöhemmin osoitautuvat vääriksi tai kokoluokaltaan ja merkitykseltään vähäisemmiksi. Kuten presidentti Ahtisaari kerran huomautti, esimerkiksi oikeusjutuissa monipolvisen ja -vuotisen oikeusprosessin lopputulos – varsinkin, jos se on vapauttava – saa huomattavasti pienemmän julkisuusarvon kuin prosessin alkupää, epäily, että jotain väärää on tapahtunut. Näissä suurissa kohutapauksissa sentään lopputuloskin tulee edes jollain tavoin esiin, mutta on monia pienempiä ja tavallisempia tapauksia, joissa oikaisua ei koskaan tehdä.

Toimittajaetiikan yksi kipupiste nähdäkseni on, että vallankäytön epäilyllä voi oikeuttaa – ainakin omissa silmissään – hyvinkin kyseenalaiset tavat harjoittaa journalistin ammattiaan. On esimerkiksi täysin mahdollista tehdä juttu, jossa jotkut yksittäiset tosiasiat sinänsä pitävät paikkansa, mutta kokonaisuus on täysin vääristynyt. Esimerkkejä tällaisista on varmasti loputtomiin, ainakin, jos juttujen kohteena olleilta kysytään. Vaikka he puhuvatkin omassa asiassaan, on heidän kokemuksensa arvokas lisä, jos mediakriittisesti halutaan muodostaa kokonaiskuva, miksi jokin juttu on kyseenalainen tai epäonnistunut. Tämänkaltaisia tilanteita varten voisikin kai antaa toimittajalle yhden ohjeen: harkitse, ja vielä kerran harkitse – ja toimi sitten.

Lehdistön maailmankatsomukselliseen yhdenmukaistumiseen liittyy vielä puoli, joka ei ehkä tule heti mieleen. On mahdollista, että lehdistön keskittyminen niin valtakunnallisella kuin maakunnallisellakin tasolla luo mielikuvaa julkisesti omistetuista medioista – eräät tutkimustuloksetkin antavat tästä viitteitä. Esimerkiksi eräässä pari vuotta sitten tehdyssä tutkimuksessa peruskoulun päätösvaiheessa olleista oppilaista kaksi viidennestä piti kaikkia tiedotusvälineitä valtion omistamina. (Pankkeja kuvitteli yhteiskunnan omistamiksi 80 prosenttia ja yli puolet kuvitteli enemmistön kansalaisista olevan valtion ja kuntien palveluksessa.) Tästä saattaa johtua, että myös aatteellisen taustan omaavilta lehdistä edellytetään tänä päivänä neutraalisuutta ja tasa-puolisuutta toiseen tapaan kuin puoluelehdistön menneinä ”kulta-aikoina”. Osaltaan käsitystä saattaa ruokkia myös maakuntien valtalehtien riippumattomaksi julistautuminen. Aatteellisten taustojen häivyttäminen silloinkin, kun ne tosiasiallisesti kuitenkin vaikuttavat, ei ole välttämättä tiedotusvälineiden kuluttajien oikeuksien mukaista. Pikemminkin päinvastoin tästä näkökulmasta voitaisiin asettaa radikaalimpi kysymys siitä, voitaisiinko tiedotusvälineissä, jopa yksittäisiä palstoja tai ohjelmia myöten, julkaista eräänlaisia ”tuoteselosteita”, joissa tuodaan avoimesti esiin se, millaisista lähtökohdista käsin kyseisessä yhteydessä asioita tarkastellaan – ja kuka tarkastelee ?

Mitä tulee edellä mainittuun sensaatiojournalismiin, kansalaisen oikeusturvan kannalta sen lisääntyminen ei ole ehkä kovin suuri ongelma. Enin osa julkisuuden riepotuksista kohdistuu julkisuuden henkilöihin, poliittisen, taloudellisen tai muunlaisen vallan käyttäjiin, yhteiskunnalliseen eliittiin. Heitä ei

mediamaailmassa eikä JSN:n päätöksissäkään pidetä tavallisina kansalaisina, sietokynnystä pidetään heille korkeammalla kuin muille. Mutkan kautta asia koskee kuitenkin myös kansalaisia. Jos journalismi pintailmiöitä, skuuppeja, kohuja ja skandaaleja metsästäessään tulee luoneeksi vääristyneen kuvan asi-oista, ollaan ristiriidassa sen perinteisen perustehtävän kanssa, jonka mukaan kansalaisilla on oikeus saada asioista todenmukainen kuva nimenomaan tiedo-tusvälineistä. Asianomainen vääristelyn kohteeksi joutunut tahohan sen jo tietääkin, mutta suuri yleisö ei.

Lukija-asiamiehen kokemuksia

Lukija-asiamiehelle tulee yhteydenottoja harvakseltaan, noin 1 – 3 yhteyden-oton kuukausivauhdilla. Yhteydenottojen syyt jakautuvat hyvinkin monelle taholle.

(1) Ensimmäinen ryhmä koskee tapauksia, joissa esimerkiksi paikallisesta kiis-tasta julkaistaan toista osapuolta puoltava reportaasi. Jos lehdillä aatteellisissa asioissa on oikeus ankkuroitua viiteryhmäänsä, niin kiistoissa ja riita-asioissa vanha hyvä tuomarinohje ‘audiatur et altera pars’ (kuultakoon myös toista osa-puolta) on aina paikallaan. Kun asia, josta tällaisessa tapauksessa oli kyse, oli menossa hallintotuomioistuimen ratkaistavaksi, ja kun ratkaisun uutisoinnista sovittiin toimituksen kanssa, jäätiin odottamaan tuomioistuimen ratkaisua.

(2) Toinen ja kaikkein yleisin yhteydenottojen syyryhmä ovat sitten tyytymättö-myyden ilmaukset siitä, ettei lähetettyjä kirjoituksia ole julkaistu. Näihin tilanteisiin pätee yleisesti se, että lehti valitsee suvereenisti julkaisemansa aineis-ton ellei ole kyse vastineoikeuden käytöstä. Tätä monien kirjoittajien on vaikea ymmärtää ja se ehkä heijastaa osaltaan käsitystä lehdistöstä julkisesti omistettuja ja ”julkisen palvelun” mediana, josta edellä oli puhe.

(3) Kolmas asiaryhmä on ollut kaikkein vaikein. Kyse on uutisiin liittyvien henkilöiden nimien julkaisemisesta. Siinä käsitykseni oli ja on toinen kuin toimituksen. Olen sitä mieltä, että kaikissa sellaisissa tilanteissa, joihin liittyy esimerkiksi julkisen vallan käyttöä, kuten esimerkiksi nimitystilanteissa, on tehtävään hakeutuvan alistuttava julkiseen kontrolliin jo hakeutumisvaiheesta alkaen. Myös niissä tilanteissa, joissa tapausten kulkuun liittyvillä asioilla on yleisempää merkitystä esimerkiksi normien noudattamisen kannalta, on nimien julkaiseminen paikallaan.

Sen sijaan olen sitä mieltä, että asiassa, johon tällaisia näkökohtia ei liity, tulisi toimituspolitiikan noudattaa tiettyä pieteettiä. Onnettomuus, jossa menehtyy ihmisiä, on vakava järkytys lähiomaisille. Ihmisen psyyke on rakennettu niin, että järkyttävän tiedon omaksuminen vaatii aikaa ennen kuin se voidaan myöntää todeksi. Silloin kun toisessa vaakakupissa on lähiomaisten tuskan

lisääminen ja toisessa vaakakupissa lukijoiden uteliaisuuden tyydyttäminen ilman asiaan liittyvää yleisempää merkitystä, valitsisin lähiomaisten näkökulman. Ajan kuluessa uutisoinnin tarpeetkin tulevat tyydytetyiksi.

(4) Neljäntenä ryhmänä ovat tapaukset, joissa lehti on jättänyt huomioimatta tapahtuman, joka sen järjestäjien mielestä olisi ollut suurenkin huomion arvoisen. On tietenkin ymmärrettävää, että järjestäjän ja lehden käsitys uutisarvosta voi erota. Toisaalta pitkän yhteiskunnallisessa elämässä kertyneen kokemuksen perusteella voi arvioida, että toimituksen tekemät valinnat eivät aina perustu uutisarvon huolelliseen punnintaan vaan usein silkkään sattumaan.

(5) Yksi tyytymättömyyden aihe ovat lehden uutisissa tai artikkeleissa esiintyvät virheet. Lehti yleensä ne korjaa saatuaan niistä palautteen. Eräillä lehdistä muualla maailmassa on virheiden oikaisua varten oma vastuuhenkilönsä toimituksessa.

(6) Syyskuun 11. päivän (2001) tapahtumat olivat luonnollisesti järkyttävä kokemus niin toimituksille kuin lukijoillekin. Eräs lukija kääntyi lukija-asiamiehen puoleen tyytymättömänä lehden taittoon. Hänen käsityksensä mukaan lehden olisi tullut muuttaa (siihen tapaan kuin Helsingin Sanomat teki) ensimmäinen sivunsa pääuutissivuksi eikä tyytyä julkaisemaan uutista normaalilla pääuutissivullaan, vaikka julkaiseminen ja asian jatkokäsittely olikin hyvin näyttävää. Arvioin kuitenkin, että lukijat ovat tottuneet hakemaan tärkeimmät uutiset pääuutissivulta ja uutisen näyttävä sijoittaminen sille oli myös perusteltavissa oleva ratkaisu.

(7) Oman ryhmänsä muodostavat vielä tapaukset, jotka eivät suoranaisesti liity toimituksen työskentelyyn. Esimerkiksi lehden jakelun häiriöistä on tullut muutamia yhteydenottoja. Lehtoyhtiön ja tilaajan välinen sopimus on kuitenkin luonteeltaan eri asia kuin lehden toimittamisen seuraaminen.

Lukija-asiamiesjärjestelmä lehdistön itsesääntelyjärjestelmänä on anglosaksisessa maailmassa varsin yleinen. Meillä siitä on kokemuksia Keskiuomalaisella kolmen vuoden ajalta ja Hufvudsstadsbladetilla on ollut käytössä vähän samantapainen järjestelmä.

Riittääkö itsesääntely?

Onko sitten median itsesääntely toimiva ja perusteltu järjestely? Vastaisin niin, että aina se ei ole toimiva, mutta perusteltu se silti voi olla. Tarkoitän tällä sitä, että sellaisiakin väärinkäytöksiä median piirissä tapahtuu, joiden hyvittämisiksi JSN:n langettava lausunto on inhimillisesti katsoen riittämätön. Toimenpiteessä on se huono puoli, että se toiminee paremmin varoittavana signaalina tiedotusvälineelle kuin hyvittäväenä toimenpiteenä vääryyden kohteeksi

joutuneella taholle. Voi olla, että lisääntyvä halukkuus haastaa tiedotusvälineitä oikeuteen johtuu osaltaan tästä ongelmasta. Ja tällöin en viittaa niinkään rahallisiin korvauksiin, vaan hyvityksen hakemiseen julkisena huomiona (vrt. tapaus, jossa syylliseksi epäileminen on suuri uutinen, mutta vapauttava päätös pieni).

Omana tapausryhmänä arvioitaessa itsesääntelyn riittävyttä nostaisin esiin pitkäaikaiset tiedotusvälineissä käydyt kiistat, jotka voivat saada ajohdindin piirteitä tai jotka ainakin kirjoittelun kohde voi sellaisiksi kokea. Ehkä ankarinta kritiikkiä itsesääntelyjärjestelmien riittävydestä on meillä esittänyt tällaisesta kokemuksesta käsin professori Heikki Ylikangas kirjassaan *Väkivallasta sanan valtaan* (WSOY 1999, 368–369):

”Tärkeintä on kuitenkin sääntö, josta on vähän poikkeuksia. Ihmisellä on nimenomaan vallankäyttäjänä taipumus mennä mahdottomiin, jos ei jokin ulkopuolinen voima häntä estä tai rajoita. Valta laajenee, kunnes vastavoima pysäyttää sen. ... Aivan niin kuin poliittinen toiminta tarvitsee lehdistön vapauden paimenekseen ja rajoittimekseen, myös lehdistö tarvitsee jonkin sen ulkopuolelle sijoittuvan kontrolloivan ja valvovan instanssin valvojakseen. *Ei ole eikä tule sellaista elämänalaa, joka sääntelisi parhaiten itse itseään.* Tämän perussyyn takia on valtiolliseen elämään luotu vallanjako-oppi ... Myös medialle ja erityisesti painetulle sanalle eli lehdistölle olisi luotava sen perustehtävää vaarantamatta tehokas kontrollitaso, muuten sen valta kohoaa mahdottomuuksiin ja tuottaa keskuuteemme alueellisia ja kenties valtakunnallisiakin itsevaltiaita, jotka luovat hiljaisuutta, nöyryyttä ja passiivisuutta ympärilleen. Sananvapausvaltuutetun viran perustaminen olisi siten ei vain oikea vaan välttämätön askel parempaan suuntaan.”

On hyvin helppo ymmärtää ne tapauskohtaiset syyt, mistä tämäntapainen mielipide kumpuaa. Voimakkaampien aatteellisten erojen aikakautena poliittisluontoisten ajojhtien syntyminen oli yleisempää kuin nykyisin; niiden katsottiin kuuluvan asiaan, vaikka aatteelliset tai poliittiset erot eivät tietenkään oikeuta totuudenvastaisten tai epäinhimillisten keinojen käyttämistä journalistia harjoitettaessa. Lehdistön omistajayhteisöjen aatteellinen monipuolisuus ja suurempi maailmankatsomuksellinen diversiteetti auttoi kuitenkin tasapainottamaan tällaisia ongelmia. Ylikankaan ja sanomalehti Ilkan kiistassa kyse oli muun ohella myös tiedemiehen oikeudesta saada esittää vapaasti ja totuudenmukaisesti tutkimukseensa perustuvat näkökannat.

Itsesääntely ei siis ole aina toimiva, ei ainakaan ihanteellisesti toimiva järjestelmä mediavallan käyttöön liittyvien ongelmien ratkaisemiseksi. Paljon tietysti riippuu siitä, mitä ihanteena pidetään. Totta on myös se, mihin Ylikangas viittaa, ettei juurikaan ole sellaista elämänalaa, joka onnistuneesti säätelisi itse itseään. Viittaus valtiollisen vallan vallanjako-oppiin on perusteltu sekini. Siihen voisi lisätä vielä sen näkökulman, joka on herännyt, kun julkisessa hal-

linnossa on viime vuosikymmenen aikana siirrytty selvästi aiempaa enemmän kontrolliohjauksesta itsesäätelevämpiin ohjausmenettelyihin, muun muassa erilaisten arviointi-, myös itsearviointimenettelyjen kautta tapahtuvaan ohjaukseen. Kokemukset tästä hallintokulttuurin muutoksesta eivät ole yksiselitteiset. Pääsääntöisesti linja lienee oikea, ja soveltuu tämän ajan toimintakulttuuriin. Mutta on myös tapauksia, joissa tällainen toimintamalli on osoittautunut yliluottavaiseksi, ja siten uusia ongelmia aiheuttavaksi.

Mutta kun totean, että itsesääntely myöskään tiedotusvälineiden kohdalla ei ole aina toimiva järjestelmä, en tarkoita, että siitä pitäisi luopua. Se voi olla, kuten sanoin, silti perusteltu. Kyse on perinteisestä toimintatavasta, jolla on vahva ja harkittu perustansa tiedotusvälineiden roolissa yhteiskunnallisen vallan valvojana. On ajateltavissa myös niin, että täytyisi olla erityisen vahvat perustelut luopua tällaisesta käytännöstä. Jos tiedotusvälineet haluavat, että tällaisten erityisen vahvojen perustelujen eteen ei jatkossakaan jouduta, ainoaksi keinoksi jää nykyistä kattavamman ja toimivamman, mediavallan vahvistumisen ja sen luonteen muutokset huomioon ottavan itsesääntelyjärjestelmän kehittäminen. JSN:n kehittäminen on siinä yksi keino, lukija-asiamiesjärjestelmän laajempi käyttöönotto voi olla toinen. Muillekin keinoille kannattaa olla avoimena.

Kun arkkiaatri Pelkonen haki vastausta kysymykseen itsesääntelyn riittävydestä, hän esitti vastaukseksi kysymyksen: ”Onko meillä malttia sivistyä?” Mediaeettiset ratkaisut ovat toimittajan ja julkaisijan ratkaisuja ja hyvillä ratkaisuille voidaan luoda perustaa vain sellaisessa avoimessa ja itsekriittisessä, hierarkiaa vieroksuvassa yhteisössä, jossa ollaan herkkiä eettisille kysymyksille ja arvopohdinnoille.

Puhuin alussa piispa Eero Huovisen tavasta ottaa kantaa piispana vaikeisiin oman ammattinsa harjoittamiseen liittyviin kysymyksiin. Tuossa tavassa oli ihailtavaa nöyrä kunnioitus kysymysten vaikeutta kohtaan. Toivoisin, että jotain tämäntapaista nöyryyttä tunnettaisiin myös median piirissä silloin, kun keskustellaan mediaetiikkaan ja itsesääntelyyn liittyvistä asioista. Itsesääntely voidaan nähdä median vapauksien ja oikeuksien puolustamisena, millä on vahvat perusteensa. Puolustavassa asenteessa vaanii kuitenkin riski kadottaa herkkyyttä sille asialle, jota puolustetaan. Vaikken muutoin haluakaan lähteä mestaroimaan mediaetiikkaan liittyvillä kysymyksillä, haluaisin, että itsesääntelyä harjoittava media muistaa sen suuren vastuun, joka juuri itsesääntelyyn kuuluu. Samalla tavalla kuin arkkiaatri Pelkonen ja piispa Huovinen haluavat välittää nöyryyttä kaikkein vaativimpien eettisten kysymysten edessä, toivoisi median harjoittavan rehellistä itsearviointia ja nöyryyttä sen vastuun suhteen, joka sille on annettu muiden valtaa käyttävien tahojen valvojana ja siihen liittyvänä vapautena pysyä itse muiden valvonnan ulottumattomissa.

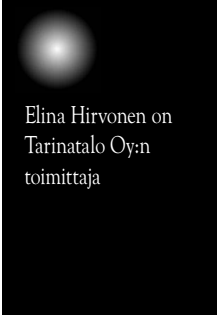
Elina Hirvonen

Lopettakaa ajojahti!

Vaikka väkisin?

Veikkauksen entinen toimitusjohtaja Matti Ahde on teloitettu julkisesti.

Teloituksen päätekijä on Helsingin Sanomien entinen toimittaja Harri Nykänen, joka on luonteeltaan luomansa dekkarihahmo Raidin kaltainen kostaja. Lisäksi prosessiin ovat osallistuneet ainakin Matti Ahdetta ahdistelusta syyttäneet Veikkauksen entiset työntekijät, entinen apulaisoikeusasiamies Pirkko K. Koskinen, kulttuuriministeri Suvi Lindén ja media.

Elina Hirvonen on
Tarinatalo Oy:n
toimittaja

Tämän teorian tarjoaa meille uudessa kirjassaan Hilikka Ahde. Teorian tuntee vaikei olisi lukenut kirjaa, sillä Hilikka Ahde on esitellyt sen ainakin Seurassa, Me Naisissa, Annassa, Iltalehdessä, Ilta-Sanomissa, Aamu-tv:ssä ja 7 päivää-lehden internet-televisiossa. Ahteen haastattelujen yhteydessä ei ole esitetty Harri Nykäsen, Suvi Lindénin, ahdistelusta kertoneiden naisten tai muiden salaliitosta syytettyjen näkemyksiä tapahtumista.

Jo ennen Hilikka Ahdetta teorian kostaja Nykäsestä esittivät ainakin Iltalehden päätoimittaja Pekka Karhuvaara, Iltalehden kolumnisti Aarno Laitinen sekä Suomen Kuvalehden päätoimittaja Tapani Ruokanen. Samat herrat tiesivät myös jo keväällä kertoa julkisesti, että Matti Ahde ei ole syyllistynyt työpaikka-ahdisteluun. Kukaan heistä ei kertonut, mistä he olivat saaneet tiedon Ahteen syyttömyydestä. Kukaan heistä ei myöskään kertonut, mistä he olivat saaneet tiedon Nykäsen kostajaluonteesta.

Kuva: Kalervo Hämäläinen

Olin toimittajana ja juontajana 8.3.2001 esitettyssä Palaneen käry special -ohjelmassa, jossa julkaistiin Matti Ahteen nimi ahdisteluväitteiden yhteydessä. Ohjelman käynnistämä prosessi johti

Matti Ahteen erottamiseen Veikkauksen toimitusjohtajan paikalta.

Ohjelma johti myrskyisään mediakeskusteluun. Kävi niin kuin tämänkaltaisissa tapauksissa usein tuntuu käyvän: sylliseksi ahdistelun saamaan julkisuuteen ja jopa Ahteen erottamiseen nähtiin tiedonvälitys, ei itse asia. Tapauksen jälkimainingeissa jotkut – kuulemma myös osa tämän yliopiston tiedotusopin laitokselle hakeneista – vaativat jopa median ulkopuolisen sääntelymekanismin perustamista vastaavien tapausten varalle.

”Sääntelyn” kuitenkin hoiti Sanoma WSOY -konsernin johto, joka kahden viikon pohdinnan jälkeen antoi käskyn lopettaa ohjelmasarja ja peruuttaa jo tilatun ohjelman lähetys. Konsernin sisältä kuulemani tiedon mukaan ohjelma lopetettiin, koska siinä kritisoiitiin Helsingin Sanomien päätoimittajaa. Oman konsernin tiedotusvälinettä ei olisi saanut kritisoida. Virallisesti päätös ohjelman lopettamisesta tuli Nelosen johdolta.

Lisäksi Helsingin Sanomien päätoimittaja Janne Virkkunen antoi ohjelman jälkeen lehensä toimituksille kiellon julkaista minun kirjoittamiani freelance-juttuja. Tämä kävi ilmi, kun Nyt-liitteen minulta tilaaman ja hyväksymän jutun julkaiseminen jouduttiin kiellon takia peruuttamaan.

Kärsimyksen hinta

Palaneen käryn lisäksi mediaan kohdistuvan sääntelyn koventamisesta ja kovenemisestä on tänä vuonna keskusteltu myös Helsingin Sanomien Nostokonepalvelusta kirjoittaman juttusarjan yhteydessä.

Käräjäoikeus antoi kesällä 2001 Helsingin Sanomille ennätysuuren 15 miljoonan markan vahingonkorvauksen Nostokonepalvelu-nimisen yrityksen epäiltyä veronkiertoa koskevasta juttusarjasta. Media seurasi jutun käsittelyä poikkeuksellisen tiiviisti siksi, että yrityksen omistajien lanko ja yksi yrityksen osinkoja saavista osakkaista oli Verohallituksen pääjohtaja Jukka Tammi.

Nostokonepalvelun omistajat saivat yli 200 000 markan henkilökohtaiset korvaukset henkisestä kärsimyksestä. Korvaussumman perusteella käräjäoikeus arvioi omistajille uutisoinnista aiheutuneen kärsimyksen moninkertaisesti suuremmaksi kuin esimerkiksi väkivaltaisen raiskauksen uhriksi joutuneen kokeaman kärsimyksen. Tapauksen herättämässä keskustelussa monet ovatkin nähneet ennätysuuret vahingonkorvaukset pikemminkin Helsingin Sanomille määrättyinä rangaistuksena kuin todellisesta vahingosta aiheutuneiden kulujen korvaamisena.

Molemmista tapauksista käydyissä julkisissa keskusteluissa on esitetty käsityksiä median ”ylilyönneistä” ja esitetty vaatimuksia ”pelisääntöjen” koventami-

sesta. Toisaalta molempien tapausten seuraukset puhuvat sen puolesta, että joutunut sananvapauden käyttämisestä voi joutua maksamaan erittäin kovan hinnan.

Paremmat pelisäännöt!

Vaadittaessa mediaa koskevan sääntelyn lisäämistä ja koventamista oletuksena on, että

1. media julkaisee perättömiä tai muuten aiheettomia juttuja,
2. jutuista on kohtuutonta ja joskus korvaamatonta haittaa niiden kohteeksi joutuneille ihmisille ja
3. nykyisissä ”pelisäännöissä” on jotain vikaa, kun tällaisia juttuja päästetään läpi

Sananvapauten ei kuulu oikeutta esittää vääriä tai todistamattomia väitteitä. Sen sijaan siihen kuuluu oikeus nostaa keskusteluun yhteiskunnallisesti tärkeitä asioita ja kertoa yleisölle merkittävää yhteiskunnallista valtaa käyttävien henkilöiden ja instituutioiden toiminnasta laajasti ja monipuolisesti. Tämän oikeuden toteutuminen edellyttää, että medialla on mahdollisuus ottaa asioista itsenäisesti selvää, suhtautua kriittisesti mihin tahansa yhteiskunnan alueeseen tai instituutioon ja julkaista tarkistamiaan tietoja myös pienemmällä näytöllä kuin mitä tuomioistuimelta vaaditaan syyllisyyden toteamiseen.

Puhuttaessa sääntelyn koventamisesta on hyvä muistaa, mistä sananvapaudessa perusoikeutena on kyse: ei vain oikeudesta kertoa, vaan myös oikeudesta vastaanottaa tietoa. Sananvapauden puolustamisessa ei siis ole kyse vain kovista juttuja himoitsevien toimittajien oikeuksista, vaan myös ja ennen kaikkea yleisön oikeudesta tietoon.

Jos vaatimusta sääntelyn tiukentamiseen perustellaan jo tapahtuneilla ”ylilyönneillä”, pitää olla hyvin selvillä, mistä näissä tapauksissa on ollut kyse. Mikä on ollut tapahtumien julkisen käsittelyn perusteena ja millaista yhteiskunnallista merkitystä sen tuomisella julkiseen keskusteluun on ollut.

Totuus ja kohtuus – tapaus Matti Ahde

”Tapaus Matti Ahde” tuli Palaneen käryä special -ohjelman tiimin tietoon vajaat kaksi viikkoa ennen ohjelman lähetystä.

Kanava oli tilannut meiltä kaksituntisen erikoisohjelman. Tilaaajan pyynnöstä ohjelman tarkoitus oli keskustella mediasta ja median vallankäytöstä suoraan ja konkreettisten esimerkkien kautta. Pyrkimyksemme oli purkaa yleisölle auki median linjavetoihin vaikuttavia tekijöitä sekä tuoda keskusteluun asioita, joista yleensä ei puhuta. Lähtökohtamme oli, että toimittajat ja tiedotusvälineet ovat merkittäviä yhteiskunnallisia vallankäyttäjiä, joiden toiminnalta on syytä

vaatia läpinäkyvyyttä siinä missä viranomaisilta ja poliitikoiltakin.

Ohjelmaa varten selvitimme kyselyllä toimittajien kokemuksia sensuurista ja itsesensuurista. Sensuurin määrittelimme laajasti: määritelmämme mukaan sensuuri on toimituksen johdon tai ulkopuolisen tahon puuttumista juttujen sisältöön tai toimituksen työskentelyyn muin kuin journalistisin perustein. Yksi kyselyyn vastanneista oli Helsingin Sanomien toimittaja Harri Nykänen. Hän mainitsi keskeneräisestä, mahdollisesti kiinnostavasta jutusta, jonka suhteen hänellä oli ollut talon johdon kanssa ongelmia.

Helsingin Sanomissa julkaistiin 26.2.2001 iso juttu seksuaalisesta ahdistelusta työpaikoilla. Jutun ohessa olevassa kainalossa kerrottiin ”suuren suomalaisyrityksen toimitusjohtajasta”, joka oli vuosien ajan ahdistellut työpaikkansa naistyöntekijöitä niin, että se oli naisten mukaan osasy s heidän irtisanoutumiseensa. Ainakin yhteen naisista mies oli jutun mukaan käynyt myös käsiksi. Jutusta puuttui toimitusjohtajan nimi.

Ohjelman valmistelun loppusuoralla aloimme kiivaasti etsiä vastausta kahteen kysymykseen:

1. Onko meillä riittävät perusteet uskoa, että Helsingin Sanomien jutussa ilman tekijän nimeä esitetyt väitteet Ahteen toiminnasta pitävät paikkansa?
2. Mikäli näin on, onko tekijän nimen julkaiseminen kohtuullista huolimatta siitä, että tämä saattaisi hänet julkisuudessa hyvin ikävään asemaan?

Tulimme siihen tulokseen, että mikäli riittävä näyttö löytyy, nimen julkaiseminen on eettisesti ja journalistisesti perusteltua. Tämä seuraavista syistä:

- Ahteen asema: entinen pitkän linjan poliitikko ja nykyinen valtionyhtiön toimitusjohtaja, joka vaikuttaa monilla yhteiskunnan alueilla ja käyttää poikkeuksellisen voimakasta suhdeverkostojen kautta luotua valtaa.
- Väitettyjen tekojen laatu: työpaikan valtasuhteiden toistuva ja pitkäaikainen väärinkäyttö.
- Journalismin perustehtävä: toimia vallankäytön ja vallankäyttäjien vahtikoirina.
- Asian yhteiskunnallinen merkitys: työpaikka-ahdistelun vakavuudesta ja uhrin aseman vaikeudesta on viime aikoina alettu puhua myös julkisuudessa. Keskustelun uskottavuus edellyttää, että asia otetaan erityisen vakavasti silloin, kun ahdistelijana on merkittävässä yhteiskunnallisessa asemassa oleva henkilö.

Tarkistimme tapauksen näytön sekä journalistisesti että juridisesti, eli kävimme itse läpi keskeisinä lähteinä olleet henkilöt ja juttuun liittyvät asiakirjat sekä tarkistimme asianajajan kanssa, että näyttö riittäisi myös oikeudessa, mikäli Ahde päättäisi nostaa jutusta herjaussyytteen. Näytön uskottavuuden kannalta keskeisiä olivat seuraavat asiat:

- Ahdistelusta kertoivat useat toisilleen ennalta tuntemattomat naiset.

- Kaksi naista oli antanut Nykäselle valaehtoisen todistuksen, jossa he allekirjoituksellaan vahvistivat HS:n jutussa esitetyt väitteet oikeiksi ja lupasivat tarvittaessa todistaa saman myös oikeudessa.
- Veikkauksessa aiemmin työskennellyt henkilö vahvisti, että naiset olivat puhuneet ahdistelusta hänelle jo ennen kuin media kiinnostui asiasta.

Reilu vuorokausi ennen ohjelman lähetystä välitimme Matti Ahteelle tiedon, että hänen nimensä saattaa tulla ohjelmassa esiin ahdisteluväitteiden yhteydessä ja tarjosimme hänelle mahdollisuutta tuoda esiin oma kantansa keskusteluun joko studiossa tai puhelimitse. Ahde ilmoitti sihteerinsä välityksellä, että ”valitettavasti ei pääse tulemaan”.

Tapaus Nostokonepalvelu

Ennen kuin käsittelen tapausta enempää on syytä kertoa, että pääjohtaja Tammi syytti tapauksen yhteydessä ”ajohadista” muun muassa Verohallituksen tarkastusyksikön silloista johtajaa Markku Hirvosta, joka on isäni. Koska tapaus on päivän aiheen kannalta keskeinen, haluan tästä huolimatta käsitellä sitä lyhyesti.

Helsingin Sanomien toimittaja Harri Nykänen kirjoitti syksyllä 1996 jutun, jossa turkulaisen Nostokonepalvelu Oy:n epäiltiin kiertäneen suunnitelmallisesti veroja. Verohallituksen pääjohtaja Tammi oli osakkaana yhtiössä ja nostanut siitä osinkoina huomattavia summia. Lehtijutun jälkeen keskusrikospoliisi aloitti esitutkinnan, jossa yhtiön johtoa epäiltiin verorikoksista ja Tammea sen avustamisesta. Tammen yhteiskunnallisen aseman takia media seurasi jutun käsittelyä tiiviisti.

Hämmentävä tapahtumasarja koetteli sekä verohallinnon että oikeuslaitoksen uskottavuutta. Jukka Tammen lisäksi ainakin Kauppalehden päätoimittaja Lauri Helve ja Nykypäivän Jarmo Virnavirta tiesivät kertoa, että kyseessä oli median ja verohallinnon ajojahti.

Vapun alla 1998 turkulainen syyttäjä Tommi Teuri teki Nostokonepalvelun jutussa syyttämättäjäätämispäätöksen – perusteltuaan ensin yksityiskohtaisesti, miksi jutussa hänen mielestään tulisi nostaa syyte verorikoksesta. Päätöksen jälkeen Teuri kertoi julkisesti tulleen asiassa painostetuksi ”korkealta taholta”. Teurin ura syyttäjänä loppui siihen.

Käräjäoikeuden tänä kesänä Helsingin Sanomille antama vahingonkorvaustuomio on perusteltu suurimmaksi osaksi Journalistin ohjeilla. Oikeuden mukaan Helsingin Sanomat rikkoi juttusarjassa muun muassa ”hyvää journalistista tapaa”. Mielenkiintoista on, että vaikka jutussa määrättiin suomalaisen mediahistorian suurimmat vahingonkorvaukset ja sillä on mahdollisuus muo-

dotua ennakkotapaukseksi, joka vaikuttaa myös vastaisuudessa julkaisukäytäntöihin ja sananvapauden rajoihin, tuomioistuin sivusi perusteluissaan sananvapauskysymyksiä vain ohimennen. Esimerkiksi Euroopan ihmisoikeussopimuksen käsityksiin sananvapaudesta ei viitattu lainkaan.

Tuomioistuin ei perusteluissaan myöskään millään tavoin huomionut tapauksen sekavuutta ja monimutkaisuutta. Juttua tutkivilla viranomaisilla oli keskenään täysin ristiriitaisia käsityksiä tapahtumien kulusta ja esimerkiksi syyttäjän julkinen väite ”korkean tason painostuksesta” oli omiaan heikentämään myös oikeuslaitoksen uskottavuutta tietolähteenä. Tällaisessa tapauksessa asioiden selvittäminen itsenäisesti, olennaisiin asiakirjoihin tutustuminen ja mahdollisten ristiriitaisuuksien esittäminen esitutkinta-aineiston ja syyttäjänlausunnon välillä on perusjournalismia.

Helsingin Sanomat on valittanut päätöksestä hovioikeuteen.

Paha media?

Lähes aina, kun media on oma-aloitteisesti selvittänyt yhteiskunnallisten vallankäyttäjien väärinkäytöksiä, myös syytökset ajojahdista ovat nousseet esiin. Sitä varmemmin, mitä korkeammassa yhteiskunnallisessa asemassa väitetyn ajojahdin kohde on ollut. Jukka Tammen ja Matti Ahteen lisäksi ajojahdin kohteina ovat viime vuosina ainakin omasta mielestään olleet esimerkiksi Ulf Sundqvist, Kauko Juhantalo ja Eeva Vuori. ”Ajojahteja” ovat julkisesti paheksuneet myös korkeimmat yhteiskunnalliset vallankäyttäjät aina presidentti Ahtisaarta ja pääministeri Paavo Lipposta myöten.

Ajojahtikeskusteluissa vedotaan tärkeisiin asioihin, kuten oikeusturvaan ja yksityisyyden suojaan. Hälyttävää keskustelussa on, että sitä käydään säännönmukaisesti, vain ja ainoastaan silloin, kun ”loukattu” on ollut korkea yhteiskunnallinen vallankäyttäjä – jolla on myös kavereina korkeita yhteiskunnallisia vallankäyttäjiä.

Esimerkiksi Matti Ahteen yksityisyyden suojasta suurta meteliä pitäneet päätoimittajat saattaisivat olla hitusen uskottavampia, jos he nyt osoittaisivat edes puolella sanalla olevansa huolissaan myös Ahteen ahdistelemien naisten oikeuksista. Kirjassaan Hilikka Ahde ”paljastaa” intiimejä asioita julkisuutta haluamattomien ja siihen tottumattomien naisten yksityiselämästä ja perhesuhteista, nimien kanssa. ”Paljastusten” totuusarvosta kertoo jotain se, että tähän mennessä ainakin Seura-lehti on joutunut oikaisemaan Hilikka Ahteen haastattelun yhteydessä esitetyn väitteen yhden naisen ja Veikkauksessa aiemmin työskennelleen Erkki Alajan rakkaussuhteesta.

Ajojahtikeskustelussa annetaan ymmärtää, että media tekee väärin seuratessaan

itsenäisesti ja oma-aloitteisesti julkisessa asemassa olevien todellisia tai epäiltyjä väärinkäytöksiä. Eihän se niin mene. Demokraattisessa yhteiskunnassa vallan väärinkäytösten seuraaminen ja niistä kertominen on median tehtävä, pikemminkin velvollisuus kuin oikeus. Jos media joko pakolla tai vapaaehtoisesti jättää velvollisuutensa hoitamatta, vallankäyttäjillä on varmasti helpompaa. Samalla julkinen keskustelu kaventuu niin olennaisesti, että käsitykset avoimesta ja demokraattisesta yhteiskunnasta voidaan saman tien määritellä uudelleen.

Vallankäyttäjien epäiltyjen väärinkäytösten seuraaminen ei ole ylimääräinen rangaistus, vaan julkisesta asemasta johtuvaan vastuuseen väistämättä kuuluva seuraus. Jokaisen julkisessa asemassa olevan tulisi myös tietää, että tekojen kiinnijäämisriskiin kuuluu olennaisesti myös tapahtumien julkinen seuraaminen. Ylilyöntien varalta meillä on jo nyt tehokas oikeusturvakoneisto, johon solvauksen tai herjauksen kohteeksi joutunut voi turvautua. Ahteen tapauksen yhteydessäkin olisi kenties ollut syytä muistuttaa, että mediakäräjöinnin sijasta Ahteella olisi milloin tahansa ollut mahdollisuus saada asiaansa oikeuslaitokselta perusteellinen selvitys. Se, että Ahde perheineen on tyytynyt mieluummin ajamaan asiaa mediassa, kertoo ennen kaikkea suomalaisten tiedotusvälineiden tilasta.

Laki ja moraal

Sekä Ahteen että Tammen tapauksissa on mediajuttuina kysymys samankaltaisesta tilanteesta: media on saanut näyttöä siitä, että korkeassa yhteiskunnallisessa asemassa ollut henkilö on toiminut asemaansa sopimattomalla tavalla. Juttujen julkisuus on perustunut Matti Ahteen ja Jukka Tammen yhteiskunnallisessa asemassaan nauttimaan luottamukseen ja epäilykseen luottamuksen petämisestä, ei niinkään epäiltyjen tekojen rikosoikeudelliseen tuomittavuuteen.

Ahteen tapauksessa kritisoitiin erityisesti sitä, että nimi tuotiin julki, ”vaikka tapauksesta ei oltu tehty rikosilmoitusta”. Tammen tapauksessa kritiikki kasvoi, kun syytteitä asiassa ei nostettukaan. Tällainen kritiikki antaa ymmärtää, että median oikeus käsitellä valtaa käyttävien väärinkäytöksiä olisi suoraan sidoksissa tekojen rikosoikeudelliseen tuomittavuuteen.

Yhteiskunnallisen keskustelun kannalta tulkinta on kestävämmän ahdas. Oikeusjärjestelmään kirjatut normit eivät koskaan vastaa täysin yleistä oikeustajua tai yhteiskunnassa vallitsevia moraalikäsitteitä. Esimerkiksi seksuaalinen ahdistelu työpaikalla ei ole Suomen lain mukaan rikos, mutta yleisen oikeustajun mukaan ahdistelua, varsinkaan silloin, kun ahdistelijan ja ahdisteltavan välillä on merkittävä valtasuhde, ei missään nimessä voida pitää hyväksyttävänä. Rikostapauksissakin mediakäsittelyjen oikeutuksen sitominen tuomioistuinten päätöksiin tarkoittaisi oikeuslaitoksen nostamista julkisen keskustelun

yläpuolelle, arvostelun ja kyseenalaistamisen ulottumattomiin.

Mediaetiikan kipupisteet?

Näiden tapausten valossa mediaetiikan kipupisteeksi nousee mielestäni se, miten helposti medially on taipumus alkaa puolueettomuuden tai kriittisyyden sijasta puhua vallankäyttäjien suulla.

Ahteen tapaus on malliesimerkki siitä, miten tehokkaasti julkisuutta hyödyntämään tottuneet ihmiset pystyvät vaikuttamaan myös omista asioistaan käytävään julkiseen keskusteluun. Kun toimittaja penkoo suuren valtionyhtiön toimitusjohtajan toimintaa, perustyö leimataan omassakin piirissä ajojahdiksi. Mutta kun ex-toimitusjohtajan vaimo syyttää toimittajaa uhkaussoitoista ja ajojahdistista, antaa ilkeitä arvioita tämän henkisestä tilasta ja repostelee julkisuuteen tottumattomien ihmisten yksityiselämällä, kyseessä ei enää ole ajojahti, vaan ”vaimon ja äidin puheenvuoro”.

Kuvaavaa on laatulehtenä itseään markkinoivan Suomen Kuvalehden päätoimittaja Tapani Ruokasen ”täysi varmuus” kahdessa viime keväisessä mediajuttussa. Ahteen nimen julkitulon jälkeen päätoimittaja oli lehdessään täysin vakuuttunut, ettei asiassa ole totuuden hiventäkään, vaan kaikki on kostaja Nykäsen mielikuvituksen tuotetta. Sitä, mistä tämä varmuus oli peräisin, päätoimittaja ei kertonut. Hieman myöhemmin päätoimittaja oli jälleen täysin vakuuttunut – tällä kertaa siitä, että tarkasti yksilöitävissä olevan kiteeläisen pesäpallojoukkueen syyllisyydestä nuoren naisen joukkoraiskaukseen oli olemassa täysi näyttö. Keskeinen ero tapauksissa oli ainakin se, että edellisellä ”epäilyllä” oli varaa ja mahdollisuus kutsua päätoimittaja monien muiden joukossa Veikkauksen mökille kuuntelemaan näkemyksiään tapahtuneesta, jälkimmäisillä ei.

Kaikki tietävät, että median tehtävänä ei ole toimia syyttäjänä eikä tuomarina. Sen sijaan joillekin tuntuu olevan epäselvää, ettei median tehtävänä myöskään olisi toimia kriitikkömästi kenenkään asianajajana tai äänitorvena.

Tapaus- tutkimukset

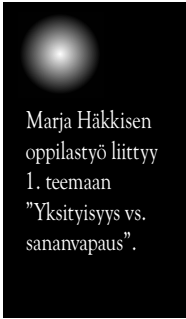
Marja Häkkinen

Tapaus Vappu Taipale

Kronologia

Perjantai 27.4.2001

Ylioppilaslehti julkaisee vappunumerossaan Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakesin pääjohtajan Vappu Taipaleen haastattelun (liite 1), jossa tämä toteaa opiskeluaikoinaan 1960-luvulla tutustuneensa ”viineihin, olueen ja LSD:henkin”.

Marja Häkkinen
oppilastyö liittyy
1. teemaan
”Yksityisyys vs.
sananvapaus”.

Keskiviikko 9.5.2001

Ilta-Sanomien pääuutissivulla on Vappu Taipaleen kuvallinen haastattelu (liite 2). Otsikko kertoo: ”Vappu Taipale ei kadu 60-luvun huumekokeiluaan” ja kannen vasemmassa ylänurkassa komeilee 5x10 sentin otsikko ”Ex-ministeri Vappu Taipale: En kadu LSD-kokeiluani”.

Torstai 10.5.2001

Peruspalveluministeri Osmo Soininvaara puhuttelee Taipaletta. Soininvaaran viesti on, ettei huumausaineista ole sopivaa puhua ihannoivassa sävyssä.

Perjantai 11.5.2001

Yli viisikymmentä kansanedustajaa jättää ministeri Soininvaaralle kyselyn, onko Taipale tehtäviensä tasalla. Jyrkimmät ehdottavat Taipaleen erottamista. Soininvaara pitää kyselyä lynkkausmentaaliteettinä. Lisäksi hän paheksuu Ilta-Sanomia: ”Jos sanotaan, että on ikävä asia, että nuoret saavat tällaista tietoa, niin Ilta-Sanomistahan he sen saivat.”

Maanantai 14.5.2001

Taipale järjestää tiedotustilaisuuden, jossa pyytää anteeksi puheitaan.

Tiistai 15.5.2001

Presidentti Tarja Halonen ilmaisee närkästyksensä Taipaleen huumelauseunnosta nousseesta kohusta. Halosen mukaan median olisi tärkeämpää kertoa huumeiden ja päihteiden käytön riskeistä kuin metsästä mahdollisia huumekeilukommentteja julkisuuden henkilöiltä.

Keskiviikko 16.5.2001

Soininvaara tarkentaa Ilta-Sanomien haastattelussa puheitaan tiedotusvälinei-

den osuudesta huumeongelmien käsittelyssä malliin: ”On tullut sanottua varomattomasti. Totta kai lehdistö saa olla virkamiesten maailmankuvasta huolestunut.”

Ilta-Sanomien paljastusjuttua seuranneena viikkona tapauksesta on runsaasti kirjoituksia lehdissä, uutisten lisäksi erilaisia mielipidekirjoituksia. Kohu laantuu parissa viikossa.

Tämä tapaustutkimus nimeltään ”Tapaus Vappu Taipale” on kuvaus siitä, miten kolme kirjainta (väärään aikaan väärässä paikassa?) kohahduttivat – jolleivät kansan syviä rivejä niin ainakin lehdistöä, poliitikkoja ja huumevalistustyöntekijöitä. Tiivistelmässä kerrotaan, kuinka koko jupakka sai alkunsa eli miten kaksi merkittävää lehtijuttua syntyivät ja mitä sitten tapahtuikaan. Mukana on katsaus mielipidekirjoitteluun ja pohdintaa eettisten seikkojen vaikutuksesta kyseisen tapauksen uutisointiin.

Mistä kaikki alkoi: Ylioppilaslehti

(Ylioppilaslehden osuus perustuu päätoimittaja Heikki Valkaman haastatteluun sekä Valkaman ja toimitussihteeri Juhana Rossin kanssa käytyihin keskusteluihin.)

Ylioppilaslehden vakiopalstalla ”Mitä meistä tuli isona” yliopistossa opiskelleet, Valkaman mukaan ”*ansioituneet henkilöt, joilla on jotakin kiinnostavaa sanottavaa tai jotka ovat muuten kiinnostavia*”, kertovat opiskeluajastaan ja elämästään. Kyseisen palstan haastatteluissa on tietty kaava. Ensimmäinen ja viimeinen kysymys on aina suunnilleen sama ja muut kysymykset sorvataan haastateltavan mukaan. Toimituksessa kaavailtiin jo syksyllä Vappu Taipaleta haastateltavaksi, mutta haastattelu päätettiin lykätä kevään vappunumeroon; nimi kun osui niin somasti.

Maaliskuussa 2001 Ylioppilaslehti pyysi Taipaleelta haastattelua ja tämä suostui. Haastattelukysymyksiä alkoi väsätä toimituksessa työskennellyt harjoittelija. Hän lähetti kysymykset Taipaleelle sähköpostitse. Taipale vastasi kysymyksiin pian sähköpostilla. Vastaukset saatuaan harjoittelija vei ne muun toimituksen ihmeteltäviksi.

Valkaman mukaan Taipaleen vastaus tiettyyn kysymykseen todella hätkäytti toimituksen väkeä.

(Toimituksessa)”käytiin keskustelua että oh-hoh, onpas kova juttu, tästähän vois tehdä vaikka uutisen että Vappu Taipale on käyttänyt LSD:tä, ja kyl me siitä huomattii heti et hui, ja aateltiin että jopas on...juttu.”

Myöhemmin kohtalokkaaksi osoittautunut kysymys-vastaus -pari on sananmu-

kaisesti seuraavanlainen:

”Tuntuiko sinusta koskaan, että opiskelu lipsui liälliseen juhlimiseen?”
”Kaikkihan oli juhlaa. Päästä pois pikkukaupungista ja kokea Helsingin teatterit, konsertit, kirjastot ja kandiseurain kansainvälinen toiminta. Medisiinari-lehti oli osa kulttuurista nuorisoliikettä, joka sittemmin muuttui poliittiseksi. Ja tulihan sitä tutustuttua viineihin, olueen ja LSD:henkin.”

Toimituksessa pohdittiin, pitäisikö Taipaleelta kysyä lisää, mutta päädyttiin kuitenkin siihen, että jutun annetaan olla sellaisenaan kuin Taipale sen antoi. Lehti päätti pitää matalaa profiilia, mutta ei erityisesti säästääkseen Taipaleen ikävyyksiltä, vaan siksi, että Taipale on yksityishenkilö eikä LSD:n käyttö ollut tuolloin kiellettyä. Lisäksi samaisessa Ylioppilaslehden numerossa oli artikkeli otsikolla ”Hapon paluu. Suomessa tehtiin laillisia LSD-matkoja 1960-luvulla”, josta päätoimittajan mukaan sai hyvin kontekstia Taipaleenkin kertomalle. Juttu kertoo LSD:n ja muiden hallusinogeenien käytöstä psyykelääkkeenä. Sen lukeneelle selvisi esimerkiksi seuraava asia: ”50-luvun alusta 60-luvun puoliväliin LSD:tä kokeiltiin kymmeniin tuhansiin koehenkilöihin ja kokeista kirjoitettiin tuhansia raportteja ja kymmeniä kirjoja.” ”Hapon paluu” ei kuitenkaan ollut tilaustyö pohjustamaan Taipaleen haastattelua, vaan sen tekeminen oli jo aiemmin sovittu. Toimituksessa kuitenkin päätettiin, että jutut laitetaan samaan lehteen.

Vaikka Ylioppilaslehden toimitus tiesi asiasta jo yli kuukautta ennen kuin se tuli julkisuuteen, ei juttua vuodettu muualle eikä vinkkiä annettu edes lehden ilmestyttyä. Lehden tekijät uskoivat, että jonkinlaista kiinnostusta juttu herättäisi, mutta eivät osanneet kuvitella, millainen kohu siitä nousisi.

Juttu julkaistiin 24.5.2001 ilmestyneessä lehdessä alkuperäisessä muodossaan.

Edellä on suppea yhteenveto Heikki Valkaman haastattelun sisällöstä ja liitteessä 3 on suoria sitaatteja haastattelusta (tehty puhelimitse 10.10.2001); tätä ennen juttelin asiasta elokuussa sekä Valkaman että toimitussihteeri Juhana Rossin kanssa.

Vain moraaliton vahtikoira jättää räksyttämättä: Ilta-Sanomat

(Kuvaus tapahtumista Ilta-Sanomissa perustuu toimittaja Pasi Jaakkosen ja toimituspäällikkö Tapio Sadeojan haastatteluihin. Sadeoja toimi kyseisenä iltana toimituksen vastaavana esimiehenä.)

Tiistai-iltana 8.5. Ilta-Sanomien toimitukseen tuli puhelimitse vinkki uutis-pöytään ”tavalliselta Ylioppilaslehden lukijalta”. Vinkin antaja ounasteli, että Taipaleen huomautus LSD:stä olisi tonkimisen arvoinen asia. Toimitukseen

tulee päivittäin kymmenittäin juttuvinkkejä, joten bongaus oli siinä vaiheessa vain yksi vinkki muiden joukossa.

Uutispäällikkö tarttui aiheeseen ja antoi jutun tekemisen Pasi Jaakkoselle. Homma pääsi käyntiin yhdeksän jälkeen illalla. Alkajaisiksi Jaakkonen tarkisti, että Ylioppilas-lehdessä todella lukee niin kuin vinkin antaja ilmoitti. Jaakkonen soitti pääjohtaja Taipaleelle, jonka yllätyksekseen tavoitti. Seurasi reilun puolen tunnin puhelinkeskustelu Taipaleen opiskeluaikojen LSD-kokeilusta.

Saatuaan Taipaleeseen puhelinyhteyden Jaakkonen kuvitteli, että pääjohtaja ”tekee poliitikot” eli kiistää sanoneensa, että on kokeillut LSD:tä. Sen sijaan Taipale juttelikin Jaakkoselle avoimesti kokeilustaan. Taipale kertoi myös, että 1960-luvulla LSD:stä odotettiin uutta mullistavaa psyykelääkettä ja että hän lääketieteen opiskelijana oli kiinnostunut kokeilemaan, miten se vaikuttaa ja kokeilun olleen mielenkiintoinen. Jaakkosen mukaan Taipale kertoi ”*huimia juttuja*”. Haastattelun tehtyään Jaakkonen soitti nauhan esimiehilleen ja pohti näiden kanssa, miten homma viedään eteenpäin.

Niin Jaakkosella kuin Sadeojalla oli hyvin selkeä käsitys siitä, mitä Stakesin pääjohtaja saa puhua ja mitä ei – ja nimenomaan hän ei saisi puhua huumeista myönteiseen sävyyn. Jaakkosen mielestä olisi ollut moraalitonta jättää kertomatta lukijoille asiasta. Vaikka Jaakkosen mukaan olisi ollut aihetta enempäänkin revittelyyn, vedettiin asia kuitenkin pietetillä – miksi, sitä Jaakkonen ei osaa sanoa. Sadeoja puolestaan muisteli, että syy ”matalaan profiiliin” oli lähinnä tekninen, lehdentekoprosessiin liittyvä. Sadeojan mukaan uutinen olisi ollut lehdessä isommalla, jos aineisto olisi ollut aikaisemmin kasassa. Sadeojan mukaan Taipaleen olisi pitänyt tajuta, että ”*toimittaja soittaa lehtenä*” eli hän kertoo tapauksesta nimenomaan toimittajalle.

Joitakin Jaakkosen suoria lainauksia lähes tunnin mittaisesta haastattelusta (3.10.2001) on liitteessä 3.

Avauksen kaksi näkökulmaa

Päätoimittaja Valkamalla ja uutistoimittaja Jaakkosella on hyvin erilainen suhtautuminen Taipaleen kertomaan. Valkama/Ylioppilaslehden toimitus katsoi, että Taipale on yksityishenkilö (yksityisyyden suoja). Lehden toimitus katsoi, että Taipaleen LSD-kokeilussa ei ole mitään tuomittavaa, sillä ainehan oli kokeilun tapahtuessa sallittu, lääkkeeksi kehitetty, asia on vanhentunut eikä Taipaleen ole eettisesti arveluttavaa ottaa sitä esille ja puhua totta. Lisäksi Valkama muistutti, että samassa lehdessä oli LSD-aiheinen juttu, jossa käy ilmi aineen historia. Kuitenkin toimituksen mielestä kyseessä oli jonkin asteinen kohujuttu, koska Taipale on Stakesin pääjohtaja, mutta he päättivät pitää matalaa profiilia.

Ilta-Sanomien Jaakkosen toimintaa ohjasivat uutiskriteerit. Jaakkonen painottaa velvollisuutta kertoa lukijalle siitä, mitä valtaapitävät ajattelevat (lehdistön sananvapaus/vahtikoiran rooli), mitkä ovat heidän, tässä tapauksessa Vappu Taipaleen, todelliset asenteensa siinä tapauksessa, jos ne ovat ristiriidassa sen kanssa, mitä niiden ”pitäisi” olla. Toimittaja on ensisijaisesti vastuussa yleisölle. Jaakkosen mukaan olisi ollut jopa epäeettistä olla kertomatta tällaista asiaa lukijoille. Hänen mielestään yleisö kertoo ostoskäyttäytymisellään, mikä on hyvä uutinen ja toimittajan velvollisuus on tehdä uutisia, joita lukijat haluavat. Jaakkosen mukaan uutinen ei ollut se, että Taipale on kokeillut huumeita vaan se, mikä on hänen asenteensa huumeisiin ja etenkin se, ettei hän automaattisesti kadu tekemisiään, vaikka on Stakesin pääjohtaja. Ja jos ei kadu, niin täytyy osata olla puhumatta. Jaakkosen mukaan lehti haluaa olla ”valtakunnan virallisen huume politiikan takana”. Hän toimi mielestään reilusti tarjoamalla, melkein päyryttämällä Taipaleelle mahdollisuutta ”tehdä poliitikot” eli perua sanansa, kuten hänen Jaakkosen mukaan olisi pitänyt tehdä. Vaikka asia oli vakava, Ilta-Sanomissa juttu tehtiin Jaakkosen mukaan pieteetillä. Toimituspäällikkö Sadeojan mukaan jutun pienuus johtui nimenomaan siitä, että ajan-kohta oli liian myöhäinen isomman jutun tekemiseen.

Kärpäsestä härkäseksi: reaktiot

a) Virallisten tahojen reaktiot

- Peruspalveluministeri Osmo Soininvaara (vihr.) paheksui Ilta-Sanomissa julkaistua Taipaleen lausuntoa. Soininvaara sanoi, ettei hän pidä sopivana huumeikäytön esittämistä myönteisessä valossa. *”Erityisesti näkyvien vaikuttajien tulisi harkita erityisen huolellisesti, minkälaisen signaalin he haluavat huume keskusteluun antaa.”*
- Irti huumeista -yhdistys tuomitsi Taipaleen LSD-kokeilun ja -kannanoton. Yhdistys kyseenalaisti Taipaleen pätevyuden ja vastuuntunnon sekä pääjohtajana että aikuisena.
- Soininvaara puhutteli Taipaletta. Soininvaaran viesti on, ettei huumausaineista ole sopivaa puhua ihannoivassa sävyssä. Taipale ja Soininvaara julkistivat tiedotteen, jossa pahoittelivat, että toisinaan annettu viesti ei toistu tiedotusvälineissä aivan tarkoitetun kaltaisena.
- Pirjo-Riitta Antvuori (kok.) ja Hanna Markkula-Kivisilta (kok.) keräsivät yli 50 kansanedustajan allekirjoitukset listaan, jossa kysyttiin, onko Stakesin pääjohtaja Vappu Taipale tehtäviensä tasalla. Kirjallinen kysymys osoitettiin peruspalveluministeri Osmo Soininvaaralle. Lisäksi keskustan Kari Myllyniemi ja Hannes Manninen yhdessä sekä kokoomuksen Juha Karpio yksin jättivät samansisältöiset kysymykset. Myllyniemen ja Mannisen kysymys kuului: *”Voiko*

pelkkä varoitus olla riittävä, vai onko harkittava jopa pääjohtajan vapauttamista tehtävistään?” Soininvaara piti kansanedustajien kysymyksiä ”lynkkausmentali-teettina”.

- Soininvaara paheksui Ilta-Sanomia: ”Jos sanotaan, että on ikävä asia, että nuoret saavat tällaista tietoa, niin Ilta-Sanomistahan he sen saivat.”
- Tasavallan presidentti Tarja Halonen kommentoi Taipaleen lausuntoja ja antoi ymmärtää, ettei median kannattaisi kertoa johtavien viranomaisten oma-kohtaisista huumekokeiluista. ”Kaiken sen keskustelun jälkeen, mikä on koskettanut Vappu Taipaletta, niin minun mielestäni sillä ei median kannalta ole kovin suurta, sanoisinko huumeista vierottavaa tai kasvattavaa merkitystä.” Helsingin Sanomien mukaan Halosen ote oli liian lepsu, koska hän ei nähnyt aiheelliseksi lausua yhtään poikkipuolista sanaa Taipaleesta, vaan vieritti närkästyneenä syyntyneestä kohusta tiedotusvälineiden niskaan. Halosen mukaan median olisi tärkeämpää kertoa huumeiden ja päihteiden käytön riskeistä kuin metsästää julkisuuden henkilöiltä mahdollisia huumekokeilukommentteja.
- Soininvaara tarkentaa Ilta-Sanomien haastattelussa puheitaan tiedotusvälineiden osuudesta huumeongelmien käsittelyssä malliin: ”On tullut sanottua varomattomasti. Totta kai lehdistö saa olla virkamiesten maailmankuvasta huolestunut.” Pasi Jaakkosen kysymykseen ”No mikä tässä meni medialta väärin?” Soininvaara vastasi: ”No ehkä siinä ei mennyt mikään.”
- Marja-Liisa Kemppainen (krist.) kysyi eduskunnan kyselytunnilla, miten hallitus aikoo jatkossa varmistaa, ettei näin tärkeillä paikoilla olevilla ihmisillä ole samantyyppisiä kokeiluja taustalla kuin Taipaleella. Soininvaara pahoitteli Taipaleen lausuntoja, mutta painotti, ettei tapaus missään nimessä olisi antanut aihetta Taipaleen erottamiselle. ”Siitä, miten pääsemme eroon siitä, ettei meidän johtavilla virkamiehillämme olisi 60-luvulla ollut huumekokeiluja, sille emme kyllä enää tässä vaiheessa voi mitään”, Soininvaara totesi.

Lehtijuttujen perusteella päättäjien suhtautuminen Taipaleen lausuntoihin oli selkeän kielteinen. Osa tuomitsi vain sen, että Taipale puhui väärään sävyyn asioista, mutta niitäkin löytyi, joiden mukaan itse huumekokeilukin oli moraalisesti tuomittava teko. Sanktiovaatimukset vaihtelivat sormen heriste-lystä virasta erottamiseen.

Vain Soininvaara ja Halonen löysivät syyllisiä muualtakin kuin Stakesista. Heidän mukaansa medialla oli oma osuutensa jutun paisumisessa ja huumeidenvastaisen työn sabotoinnissa.

b) Lehtien mielipidekirjoittelu

Tämän selvityksen aineiston valtaosa on saatu Ylioppilaslehdeltä, jolle Obser-

ver Media Intelligence suorittaa lehdistöseurantaa. Observerin haaviin oli tarttunut 47 uutista, 29 mielipidejuttua ja yksi pilapiirros, jotka käsittelivät Taipaleen tapausta. Niiden lisäksi löysin itse kaksi uutista ja seitsemän mielipidekirjoitusta. Lehtiaineistosta käsittelen pääasiassa mielipidekirjoittelua; uutiset ovat olleet lähinnä tausta-aineistoa. Jätin pakinat, yleisönosastojutut ja pilapiirroksen selvitykseni ulkopuolelle (tosin pilapiirros on Yhteenveto ja pohdintaa -jaksossa kuvituksena otsikointia käsittelevässä kohdassa). Näin aineisto koostuu sanomalehtien pääkirjoituksista (6 kpl) ja sekä lehden omien toimittajien että vierailevien henkilöiden kirjoittamista kolumneista (18 kpl).

Mielipidekirjoituksista olen etsinyt nimenomaisesti eettisiä/moraalisia argumentteja Taipaleen tapauksesta. Pyrin erittelemään, miten kirjoittajat argumentoivat näkemyksensä ja millaisia eettisiä painotuksia jutuista löytyy eritoten akselilla yksilön oikeudet ja velvollisuudet yksityishenkilönä/vallankäyttäjänä ⇔ ⇐ median oikeudet ja velvollisuudet (vrt. yhteenveto Valkaman/Jaakkosen/Sadeojan haastatteluista) sekä miten paljon painoi se, että Taipale puhui totta eikä valehdellut.

24 kirjoituksesta 18 (5 pääkirjoitusta ja 13 kolumnia) olivat tuomitsevia. Taipale oli tehnyt väärin, koska on sanonut niin kuin on sanonut vaikka se olikin totta eikä kadu.

Taipaleen lausunnot ja samalla hänet itsensä on tuomittava, koska ne/hän (niputettuja poimintoja jutuista):

- on tehnyt haittaa huumeiden vastaiselle/valistustyölle ; hän ei tuonut aineen haittoja mitenkään esille, tyytyi vain puolustelemaan kokeilujaan sanomalla, että aineen käyttö oli tuolloin laillista; olisi pitänyt painottaa, että huumeet ovat aina vaarallisia, LSD kova huume, vaarallisimmasta päästä, aiheuttaa psykooseja ja itsemurhia; ei ole vaaratonta huumetta, kerrastakin voi jäädä koukkuun; rinnasti LSD:n tupakkaan ja alkoholiin; huumeiden käytön vertaaminen ja suhteellistaminen esimerkiksi alkoholiin tai tupakkaan on pahuuden suhteellistamista; paljasti tökerössä lausunnossaan tietämättömyytensä LSD:n kokeilun vaaroista ja tällaista tietämättömyyttä voidaan pitää anteeksiantamattomana Stakesin pääjohtajalta; ei sanonut mitään huumeen aiheuttamasta riippuvuudesta
- asiantuntemus tekee hänestä asean, jolla huumeiden käyttöä puolustellaan; koulujen ympärillä pyörivät huumekauppiat saivat mahtavan myyntiargumentin: ”Ihan kokemisen arvoinen juttu”; esimerkin voima on raju, hyvässä ja pahassa; nu är det som om hon skulle uppmåna folk att experimentera med droger
- anteeksipyyntö ei tunnu uskottavalta; se, että pääjohtaja vielä anteeksipyyntötilaisuudessa sanoi, että yleisön reaktio on yllättänyt hänet, panee miettimään, ymmärtääkö Taipale vieläkään lausumansa vahingollisuutta ja typeryyttä

– Taipale on vain esimerkki siitä, miten ylhäälle välinpitämättömyys on; Stakesin pääjohtaja ei voi antaa huumausainekannanottoja yksityishenkilönä

”Huumeiden vastaisessa työssä korostetaan ennaltaehkäisevyyttä ja sitä, ettei kannata kokeilla mitään huumetta edes sitä ensimmäistä kertaa. Tähän strategiaan ei istu, että verovaroin ylläpidettävän tutkimuskeskuksen pääjohtaja puhuu huumeekokeiluistaan myönteiseen sävyyn.”

(Anu Vehviläinen, Karjalan Maa)

”Ei ihme, että Taipaleen lausunnot ovat nostaneet maan vastuullisten ihmisten keskuudessa myrskyn... Pääjohtaja Taipaleen ’muistelut’ ja vähättelyt huumeiden vaaroista ovat hänen asemassaan olevalle – ja jokaiselle rivikansalaisellekin, joka niin tekee – niin raskauttavia, ettei hän ansaitse olla sillä paikalla missä hän on.”

(Matias, Koillismaan Uutiset)

Mediaa kohtaan heitetyt piikit singottiin takaisin. Helsingin Sanomien pääkirjoitus otsikolla ”Halosen karhunpalvelus” toteaa:

”Medialla ei ole asiassa mitään hävettävää. Jokainen valitsee itse, mitä vastaa toimittajien kysymyksiin. Vastuunsa tunteva Stakesin pääjohtaja ei olisi koskaan kertonut LSD-kokeilustaan julkisuudessa. Kun Iltä-Sanomat otti yhteyden Taipaleeseen, hän olisi voinut vielä korjata asian toteamalla, että kokeilu oli nuoruuden hairahdus ja siitä kertominen oli paha virhe. Hän olisi myös voinut paheksua omia ja muiden kokeiluja psykeen vaikuttavilla aineilla.”

Kirjoittajat olivat yksimielisiä siitä, että Taipale on tehnyt tyhmästi ja heidän mielestään argumentit Taipaleen vastaan todistavat joko jossakin määrin tai täysin, ettei Taipale ole tehtäviensä tasalla. Media on toiminut juuri niin kuin sen pitääkin.

Joistakin jutuista löytyi sentään Taipaleen kokonaiskuvaa lieventäviä seikkoja malliin:

– Taipale teki megasarjan munauksen. Hän ymmärsi sen ja kiirehti pyytämään julkisesti anteeksi. Rehellisesti ja kauniisti, yhtään parhain päin selittelemättä, mutta riittääkö anteeksipyyntö? Taipale ansaitsee kiitoksen rehellisyydestään, mutta lausunnon sisältö on esimerkki uskomattomasta vastuuttomuudesta.

Valtavirrasta poikkesivat seuraavat kuusi kirjoitusta (yksi pääkirjoitus ja viisi kolumnia), jotka pohtivat asiaa eri näkökulmista tyytymättä pelkästään teilaamaan Taipaleen toimet:

Jyväskylässä Eno-lehden numerossa 11/2001 (ilmestyy 6 kertaa vuodessa) päätoimittaja Milla Ollikainen aloittaa pääkirjoituksen: ”Mitä tiedotusvälineet saavat kertoa huumeista? Mitä tiedotusvälineille ei saisi kertoa huumeista? Kenellä on vastuu siitä, miten huumeita julkisuudessa käsitellään?” Ollikainen ei pyri

vastaamaan kysymyksiin vaan toteaa, että Taipale sanoi LSD-trippinsä olleen kokemisen arvoinen juttu. ”Niinhän ei tietysti saisi sanoa, eihän? Mutta miettiköön kukin kohdallaan, onko joskus käynyt mielessä, miten hyvältä tai hienolta jonkun aineen käyttö voisi tuntua.” Ollikainen kehottaa kuitenkin muistamaan sen tosiasian, että vaikka yksilö saisi huumeista hetkittäisen hyvinolontunteen, ne aiheuttavat ympäristölle vain haittaa. Hän päättää kirjoituksensa näin: ”Toisaalta yhteiskunnassammekin on jotain vialla, kun huumeet houkuttelevat yhä useampia. On syntymässä syiden ja seurausten vyyhti, johon puuttuminen ei ole helppoa.”

Tekniikka ja Talous -lehden numerossa 22/2001 (ilmestyy 45 kertaa vuodessa) Ninni Myllyoja laittaa lukijan miettimään, mistä ja miksi nousee kohu. Myllyoja selittää lyhyesti LSD-jupakan pääpiirteet ja toteaa: ”Ministerit, kansalaiset ja sananvapautoimikunnan jäsenetkin ovat yksimielisiä: Taipale kehottaa Suomen nuorisoa huumeenkäyttöön! Syyttelyjen ja erottamisen ohessa suomalaisten suussa kehittyi taipale-kaskuja, jotka kielivät jo kansallisesta kriisistä. Taipaleen piti pyytää anteeksi. Tapahutumaketjua kutsutaan lumipalloepektiksi. Samassa ylioppilaslehdessä julkaistiin toinenkin juttu: ’Suomessa tehtiin laillisia lsd-matkoja 1960-luvulla’. Artikkelissa lainataan tämän vuoden maaliskuussa ilmestynyttä Herald Tribune -lehteä, jonka mukaan lsd ja muut hallusinogeenit palaavat pitkän tauon jälkeen lääketieteellisen tutkimuksen piiriin. Tästä jutusta ei tullut lumipalloa.”

Hufvudstadsbladetin toimittaja Mardy Lindqvist pitää kolumnissaan ”Ärlighet varar längst” (20.5.2001) tapauksen käsittelyä julkisuudessa kaksoismoraalin voittona. Hänen mukaansa kukaan ei epäillyt Taipaleen kykyä ennen kohua, mutta kun Taipale ei suostunutkaan seuraamaan suomalaista tapaa valehdella vaan sanoi, miten asiat ovat, hän joutui ”ulosbuuatuksi”. Lindqvistinkin mukaan Taipale toimi tyhmästi kertoessaan kokeilusta. Toisaalta hän muistuttaa, ettei kukaan pääjohtaja ole aiemmin kutsunut mediaa koolle vain pyytääkseen anteeksi tekemäänsä virhettä. Lindqvistinkin mielestä on totta, että sillä on merkitystä mitä korkeassa asemassa olevat sanovat huumeista ja että huumeet ovat pommi, joka pitäisi nopeasti purkaa. Kuitenkin Lindqvistin mukaan huumeista pitäisi puhua enemmän eikä suinkaan vähemmän. Koska ongelma pelottaa, sitä ei haluta nähdä, mutta Lindqvist muistuttaa, että susi tulee, vaikka silmät olisivatkin kiinni. ”Å andra sidan brukar ingenting bli bättre av att man förvränger sanningen – fast det också är sant att endel synder mår bäst av att förblekna i det fördolda. Reaktionerna på Taipales oeftertänksamma uttalanden tycker jag ändå tyder på att duppelmoral ofta förväxlas med moral. Det man inte erkänner har inte hänt. Anser man altså att fadäsen är ödesdiger med tanke på hur den påverkar ungdomar så kan man fråga sig om vi inte har hamnat ur askan i elden.”

Leena Lehtolainen listaa Journalisti-lehdessä julkaistussa kolumnissaan kevään

”suuret syntiset” ja heidän tekonsa. ”Ensin tuli dopingjuoppakka, sitten Veikkauksen pääjohtaja syyllistyi ahdisteluun ja lopulta Stakesin pääjohtaja meni kertoilemaan vuosikymmenten takaisesta LSD-kokeilusta. Meillä median kuluttajilla on ollut kivaa, kun olemme saaneet tuntea itsemme mokailleita paremmiksi ihmisiksi.” Lehtolainen täydentää listaa luettelemalla lakia rikkoneet Peter Fryckmanin, Kari Uotin sekä pahoinpitelyillä palstoille päässeet Esa Tikkasen ja Matti Nykäsen. Lehtolaisen mukaan tässä vaiheessa kaikki muut ovat jo saaneet kansalta – ja medialta – anteeksi. ”Median kuluttajalle tulee suorastaan jumalallisen vanhurskas olo, kun hän lukee lehdestä pahantekijän uudesta elämästä. Olen jalo, kun ymmärrän ja annan anteeksi. Yksi ei ole saanut medialta anteeksi, nimittäin Vappu Taipale. Päinvastoin, Helsingin Sanomat kiirehti pääkirjoituksessaan tuomitsemaan paitsi Taipaleen myös presidentti Tarja Halosen, koska hän ei lehden mielestä heristellyt tarpeeksi sormiaan Taipaleen LSD-lausunnoille. Jokainen oman häntänsä nostoon valmis journalisti riensi äkkiä torumaan Taipaleetta ja sai samalla oivan tilaisuuden julistautua huumeiden vastaiseksi henkilöksi. Mitä tästä opimme: tässä maassa saa käyttää dopingia, valehdella ettei käyttänyt, kypälöidä niitäkin, jotka eivät halua, tehdä talousrikoksia ja niskotella, hakata naisia ja selvitä rangaistuksetta. Vain yhtä ei saa tehdä: totta ei kannata puhua. Se on anteeksiantamatonta.”

Otsikolla ”Psykoottinen reaktio” kirjoittaa toimitussihteeri Juhana Rossi Ylioppilaslehdessä (25.5.2001) ”Pääjohtaja Vappu Taipaleelle kävi kuin Galileo Galileille. Hän hairautui lausumaan dogmin vastaisen totuuden ja joutui inkvisition kohteeksi.” Rossin mukaan pääkirjoitustoimittajat ja muut kommentaattorit kokoontuivat sopolilaumaksi, ja kuin fariseukset he langettivat moraalisen tuomion henkilölle, joka oli kyseenalaistanut dogmin huumeiden kaikkinaisesta saatanallisuudesta. ”Taipaleesta tuli – varmasti tahtomattaan – vastaesimerkki, joka osoitti kiusallisesti huumeita koskevan dogmit vääriksi. Sen takia hänet teilaattiin”. Rossi ei glorifioi huumeiden käyttöä eikä yllytä ketään kokeilemaan. ”Mutta kieltäydyn jyrkästi hyväksymästä puolivillaisia ja valheellisia väittämiä silloin, kun puhutaan huumeista. Kieltäydyn jyrkästi teilaamasta ketään julkisesti, vaikka hän olisi joskus käyttänyt laittomia päihteitä. Toivon, että huumepolitiikan päättäjillä ja journalisteilla on selkärankaa tehdä samoin.”

Tämän aineiston ainut selkeästi median etiikan perään kyselevä kirjoitus on kuudesti viikossa Porvoossa ilmestyvän Uusimaa-lehden kolumni ”Sanan vapaus” (14.5.2001), jossa Geo Stenius toteaa:

”Tapaus Taipale ja Ilta-Sanomien kautta suurta julkisuutta saanut LSD-kokeilu antaa meille näet myös aiheen kysyä, mitä lehti voi julkaista. Tai mitä lehden pitäisi julkaista. Yleisesti ottaen voimme pohtia sitä, missä määrin ylipäätänsä asetamme kyseenalaiseksi tiedotusvälineiden oikeutta välittää tietoa, jos tieto on oikeata.”

Stenius antaa esimerkin uutisesta, jonka paikasta lehtien palstoilla oltiin hyvin eri mieltä: Bill Clintonin ja Monica Lewinskyn lemmiskelyn. ”Oliko kyseessä uutinen, joka lisäsi yleisön tietoa ympärillä olevasta maailmasta siten, että sen ymmärtäminen muuttui helpommaksi? Paljastiko se epäkohdan, jonka poistaminen

oli välttämätöntä? Vai palveliko se yleistä tirkistelynhalua ja sitä myöten myös tiedotusvälineiden omistajien taloudellisia etuja?” ...”Ranskalaisen ajattelun mukaan presidentin seksuaaliset halut ovat asia, joka ei ainakaan tässä muodossa vaaranna hänen mahdollisuuksiaan hoitaa sitä tehtävää, joka yleisön kannalta on tärkeää ja asianmukaista.” Steniuksen mukaan uutisia metsästetään ja ne julkaistaan, ja harvemmin pysähdytään miettimään, miksi. ”Viitataan usein siihen, että tiedotusvälineiden tehtävä on tiedon välittäminen riippumatta seuraamuksista. Tiedotusvälineet olisivat muka neutraaleja seuraustensa suhteen. Kun kuitenkin on selvää, että tiedotusvälineillä on vastuuta siitä, mitä ne tekevät, voimme kysyä, miksi tällaista sumutusta harrastetaan.” Steniuksen mukaan syitä on kaksi: Henkilöiden tekemiset ja tekemättä jättämiset ovat parhaita valtteja kovenevassa taloudellisessa kilpailussa. ”Moraali lakaistaan maton alle puolivillaisilla teorioilla yleisön oikeudesta saada tietoja.” Toiseksi syyksi Stenius näkee sen, että vanhojen kansanvalistajatoimittajien tilalle on astunut uusi toimittajasukupolvi, joka näkee roolinsa yhteiskunnan pelikentällä tärkeäksi ja jännittäväksi. ”Silloin on helppo herkutella mehevillä ’uutisilla’. Vaikka mieluummin pitäisi pysähtyä hetkeksi ja lausua ääneen kaikkien toimittajien peruskysymys ’miksi?’”

Julkisuusmylly: Vahtikoiran pitää ainakin haukkua kovaa, kun purra ei saa

Valtaosa pääkirjoitusten ja kolumnien kirjoittajista – kutsun tätä ryhmää teilaajiksi – on varsin yksimielinen siitä, ettei Taipaleella ole Stakesin pääjohtajana oikeutta antaa lausuntoja, joita voidaan tulkita huumemyönteisiksi; hän ei voi asemansa vuoksi esiintyä yksityishenkilönä eikä hänellä ole yksityishenkilön yksityisyyden suojaa. Faktat, että Taipale, kokeillessaan lähes 40 vuotta sitten LSD:tä, oli nuori lääketieteen opiskelija ja LSD oli psykelääkkeeksi kehitettyä, laillista ainetta, eivät juurikaan vaikuta lieventävästi, koska teko sinänsä ei ole varsinaisesti tuomittava vaan se, että Taipale puhui siitä oma-aloitteisesti eikä perunut puheitaan. Totuuden puhumisella ei ole positiivista arvoa. Jos asia on virallisen totuuden vastainen, pitää osata pitää suunsa supussa. Jos on jotakin möläyttänyt, täytyy perua puheet ja/tai katua. Taipaleella on asemansa vuoksi velvollisuuksia, ja toisaalta lehdistöllä on oikeus ja velvollisuus kertoa lukijoille, jos Taipale ei lehdistön mielestä täytä omia velvollisuuksiaan, kuten tässä tapauksessa hänen velvollisuutensa on antaa LSD:stä vain eduskunnan hyväksymän huume politiikan mukaisia lausuntoja. Teilaajat tuomitsevat myös mediaa kohtaan esitetyt syytökset. Heidän mukaansa lehdistö tekee moraalisen velvollisuutensa paljastamalla Stakesin pääjohtajan asennoitumisen huumeisiin, eikä median toiminnassa ole moitteen sijaa. Teilaajat ovat mielipiteissään samoilla linjoilla kuin viralliset tahot: eduskunnan ja lehdistön rintama on tältä osin yhtenäinen.

Vähemmistö – kutsuttakoon heitä **epäilijöiksi** – näkee Taipaleen tapauksesta nousseessa jupakassa muitakin aspekteja kuin teilaajat. Heistä osa nostaa totuuden puhumisen olennaiseksi seikaksi ja kritisoi sitä, että totuuden puhumisella ei tunnu maassamme olevan sijaa, jos se on vastenmielinen tai yleisen dogmin

vastainen. Kaikki myös arvostelevat mediaa, kukin tavallaan. Lindqvist näkee tapauksen kaksinaismoralismin voittona ja Lehtolainen kritisoi median roolia ”tuomitsijana ja armahtajana”. Jutuissa peräänkuulutetaan myös median itse-kritiikkiä. Stenius löytää syyn median moraaliseen laiskuuteen ja itsetutkiskelun puutteeseen muun muassa taloudellisesta kilpailusta. Stenius myös kyseenalaistaa itsestäänselvyksinä pidettyjä asioita, kuten mikä on kansalaisille olennaista tietoa ja riittääkö tiedon julkaisemisen perusteeksi se, että yleisöllä on oikeus saada tietoa vai käytetäänkö kyseessä olevaa itsestäänselvyttä vain verukkeena tehdä moraaliltaan kyseenalaisia juttuja. Epäilijöiden painotukset ovat osittain samansuuntaisia kuin Soininvaaran ja Halosen.

Yhteenveto ja pohdintaa

Tapaus Vappu Taipale ei välttämättä ole kovin hyvä tapausesimerkki aiheesta yksityisyys vs. sananvapaus, koska jutun päähenkilö kuuluu yksityisyyden suojan suhteen tehdyn jaottelun mukaan ”A-kansalasiin” ja on täten hyvin heikon yksityisyyden suojan piirissä median taholta. Timo Vuortaman mukaan A-kansalaiset ovat merkittäviä vallankäyttäjiä, B-kansalaiset esimerkiksi kulttuurin, viihde-elämän, taiteen sekä urheilun aloilta olevia, usein julkisuudessa esiintyviä henkilöitä (=julkikkia) ja C-kansalaiset tavallisia kansalaisia ilman julkista statusta. Yksityiselämän suoja on suppein ryhmässä A ja laajin ryhmässä C. Ei tapaus toki yksilön suojan näkökulmasta täysin yksiselitteinen ole, sillä selkeän skuupin aineksiin suhtauduttiin kahdessa eri lehdessä varsin eri tavalla. Taustalla on havaittavissa molemmissa lehdissä ”toimituksen oma eettinen kulttuuri”, joka ainakin haastattelujen perusteella ulottui myös yksilötason eettiseksi näkemykseksi. Toisessa toimituksessa painotettiin henkilön yksityisyyttä ja teon kontekstia, toisessa taas henkilön asemaa vallankäyttäjänä ja hänen vastuutaan huumetyötä edesauttavan laitoksen johtajana. Mielipidejutuista valtaosassa otettiin itsestäänselvytenä asetelma, että Taipaleen asema on määräävin tekijä, jonka mukaan tapausta tuli käsitellä; vahtikoira-ajattelu siis jyllää. Epäilijöiden näkemyksissäkään yksityisyys ei juuri tullut esille, mutta heidän jutuissaan korostettiin totuuden puhumista.

Tapaus Vappu Taipaleta voi tarkastella myös suhteessa Journalistin ohjeisiin, joka on ainut kaikki tiedotusvälineet kattava toimittajan eettinen ohjeisto Suomessa.

- Hyvän journalistisen tavan perustana on kansalaisten oikeus saada olennaisia tietoja...(Journalistin ohjeiden johdanto) ja journalistin on työssään pyrittävä totuudenmukaisen, olennaisen ja monipuolisen tiedon välitykseen (kohta 8).

Voidaan kysyä, kenelle ja millä tavalla tieto oli olennaista? Tiedon olennaisuuden ja tarpeellisuuden kyseenalaisti vain Geo Stenius kolumnissaan.

- Otsikoilla, ingresseillä, kansi- ja kuvateksteillä, myyntijulisteilla ja muilla esittelyillä on oltava sisällössä kate (kohta 12).

Pilapiirtäjä Jari Elsilä esitti 16.5.2001 Oulussa ilmestyvässä Kalevassa oman näkemyksensä iltapäivälehtien lööpintekotyylistä viitaten Vappu Taipaleen haastattelun otsikointiin.

- VIRKAMIES KERTOO YLIOPPILASLEHDEN HAASTATTELUSSA HUMALTUNEENSA SISKONSA HÄISSÄ VUONNA -68. NYT EI PIDÄ LUODA HYSTERIAA, VAAN PYRKIÄ VAROVAISEEN TIEDOTTAMISEEN.

- MITEN OLISI LÖÖPPI "JÄRKYTTÄVÄ MENNEISYYS RAPPIOALKOHOLISTINA VARJOSTAA VIRKAMIEHEN URAA !! " ?

Ihan niin railakasta kuin Elsilä esittää ei Taipaleen jutun otsikointi ollut, mutta mielestäni kuitenkin pohtimisen arvoista. Mieli-
pideaineiston lisäksi luin noin 50 aihetta käsitellyttä uutista. Sekä niissä että mieli-
pidekirjoittelussa tuli esille Ilta-Sanomien paljastusjutun otsikoinnin merkitys. Lehtijutun mukaan Jaakkonen ei kysynyt Taipaleelta, katuuko tämä kokeiluun eikä Taipale oma-
aloitteisesti sanonut, ettei kadu kokeiluun. Jaakkonen veti tulkintansa sisällön perusteella ja otsikoi juttunsa "Vappu Taipale ei kadu 60-luvun huume-
kokeiluun" ja kannen otsikot tehtaillut pisti paremmaksi: "Ex-ministeri Vappu Taipale: En kadu LSD-kokeiluani." Näin Taipaleen suuhun saatiin sitaatti, jota ei todelli-
suudessa lausuttu. Pian sitaatti alkoi elää omaa elämäänsä; moni lehti kirjoitti Ilta-Sanomia lainaten: "Samalla hän ilmoitti, että ei kadu tekojaan" (uutinen, Turun Sanomat), "Keskiviikon Ilta-Sanomissa Stakesin johtaja Vappu Taipale kertoo, ettei kadu 60-luvun LSD-kokeilujaan" (uutinen, Satakunnan kansa), "Haastattelussa Taipale sanoi, ettei kadu 'tutkimusmielessä' tehtyjä kokeilujaan.." (uutinen, Itä-Savo) ja sama toistuu mieli-
pidejutuissa huomattavasti värikkääm-

min sanankääntein: ”Pääjohtaja Taipale kertoi Ilta-Sanomissa, ettei hän kadu millään tavoin nuoruutensa kokeilua LSD:llä. Päinvastoin, hän piti tätä mielenkiintoisena ja kokemuksen arvoisena kokemuksena” (Tapani Lepola Savon Sanomien pääkirjoitussivulla). Asia on oleellinen siksi, että mielipidejutuissa nähtiin Taipaleelle hyvin raskauttavaksi juuri tuo ”katumattomuus”. Jaakkonen kertoo haastattelussa otsikoinnista:

”Miks sä oot sit sellasen asian siihen (otsikkoon nostanut)?”

”Se, toi on aika neutraali.”

”Ai onks sust neutraali ’en kadu LSD-kokeiluja?’”

”Siis se jutun otsikko on...joo, se on, jatkaa tavallaan ku uutinen oli tavallaan kertaalleen ollu, ni se pitää rakentaa ku edellisessä lehdessä ku oli ollu ni seuraava, se on tollanen kommentoiva toi otsikko.”

”Ja sä oot sitä mieltä, että tää oli niinku tosiaan sen olennainen koko täs jutussa?”

”Otsikko nyt ei välttämättä ...tota... nyt olennaista siinä jutussa. Mun mielestä toi oli se aika neutraali otsikko siihen. Se tiivistää ton haastattelun sisällön, siinä mielessä se on.”

Jaakkonen painottaa haastattelussa moneen kertaan, että hänen mielestään Taipaleen olisi pitänyt kieltää puhuneensa tai ainakin katua: Jaakkosella oli etukäteen selkeä näkemys, mitä Taipale olisi saanut ja mitä ei olisi saanut asiasta sanoa.

”... hän olis voinut tehdä pesäeron siihen tilanteeseen sanomalla että tein sen silloin ja se oli silloin ok, mut enää en kenellekään sitä suosittelen ja sanoudun siitä nyt irti.”

Eikä Jaakkonen suinkaan ole arvojensa kanssa yksin: myös Helsingin Sanomien pääkirjoitustoimittajalla on asiaan sama kanta.

”Vastuunsa tunteva Stakesin pääjohtaja ei olisi koskaan kertonut LSD-kokeilustaan julkisuudessa. Kun Ilta-Sanomien otti yhteyden Taipaleeseen, hän olisi voinut vielä korjata asian toteamalla, että kokeilu oli nuoruuden hairahdus ja siitä kertominen oli paha virhe. Hän olisi myös voinut paheksua omia ja muiden kokeiluja psykeen vaikuttavilla aineilla.”

On aiheellista pohtia, missä määrin toimittajan omat arvot ja asenteet ohjasivat otsikointia eli mitkä asiat nostettiin olennaisiksi (=otsikkoon) ja missä määrin ”totuudeksi” muuttunut otsikko vaikutti Taipaleen kohteluun. Millaista moraalila osoittaa se, että henkilön sanomaksi laitetaan jotakin, mitä hän ei ole sanonut, vaikka sisällöstä saatettaisiin sen suuntainen tulkinta tehdä?

Jaakkosen alkuperäistä kirjoitusta – joka sinänsä on tasapuolinen ja asiat kiihottomasti esiin tuova – lukiessa ei voi välttyä Steniuksenkin julkituomalta ajatukselta, että eettisesti moitteettomilta näyttävillä jutuilla (=”olisi ollut moraa-

litonta olla tekemättä aiheesta juttua”, Jaakkosen sitaatti) voidaan verhota sitä tosiasiaa, että iltapäivälehdien pitää myydä. Miten paljon vahtikoira-toimittajat lopulta omia asenteitaan ja tätä vahtikoiran roolia kyseenalaistavat? Näyttää siltä, että se otetaan annettuna ja sitä voidaan myös käyttää hyväksi, tehdä ”moraalisesti oikein” rankkojakin juttuja vedoten siihen, että kansalla on oikeus tietää.

Osittain eettistä vastuuta sysätään myös lukijoiden harteille – tai ainakin pois journalistin harteilta. Toimittaja on tavallaan velvollinen palvelemaan yleisöä ja voi vedota siihen, että osa tätä velvollisuutta on tehdä uutisia, joita lukijat haluavat (vrt. Jaakkosen haastattelu). Tällöin lähdetään oletuksesta, että lukija tietää, mikä on ”hyvä uutinen” ja vaikuttaa valinnoillaan niin, että ”hyviä uutisia” julkaisevat lehdet menestyvät. Kulutuskäyttäytymisellään lukija ikään kuin määrittää, mikä on hyvä uutinen. Näin lehdet voivat taas julkaista sensaatioaineistoa vedoten siihen, että tätä lukijat haluavat: se ei voi olla väärin.

Lisäksi huomiotani kiinnitti se, että kirjoittajat usein tekivät johtopäätöksiään pienten, mutta selkeästi virheellisten tietojen pohjalta ja tarjosivat näitä lukijoilleenkin. Tällaisena mainittakoon edellä mainittu muka-sitaatti ”en kadu”, joka Taipaleen suuhun laitettiin. Moni kirjoittaja laittoi myös jutussaan tekstejä eri lehden palstalle, kuin missä ne todellisuudessa olivat. T. Löfving väittää Keski-Uusimaa-lehdessä: *”Ihan kokeilemisen arvoinen juttu, Stakesin pääjohtaja suositteli LSD:tä Ylioppilaslehden palstoilla isänmaan toivoille.”* Kokeminen on muuttunut kokeilemiseksi, alkuperäisjutun suorassa sitaatissa ei-suositteleminen on vaihtunut LSD:n suosittelemiseksi ja jutun väitettiin olleen väärässä lehdessä. Vastaavia esimerkkejä oli useita. Jutuista näkee, että kirjoittaja on toisen käden tietojen varassa. Tällöin ollaan jo ikään kuin ”toisessa aallossa” eikä vaivauduta tarkistamaan, mitä ja missä oikeastaan alun perin lukikaan. Osa niistäkin, jotka alkuperäiset jutut olivat lukeneet, valitsivat kohdat omiin tarpeisiin sopiviksi. Jaakkosen sanoin *”...tuntuu et se juttu oli sittenki luettu hyvin huonosti, ja sit siitä oli valittu semmoset kohdat mitä kummallekin kommentoijapuolelle sopi parhaiten. Et sitä luettii ku piru Raamattua.”*

Jos ja kun lehdistön tehtävänä on paljastaa yhteiskunnan epäkohtia, niin miksi vain muutama kirjoittaja esitti kysymyksen, jonka luulisi väkisin puskevan tietoisuuteen lukiessa mielipidesivujen huolestuneita kirjoituksia siitä, että Taipaleen kommentit yllyttävät nuoria huumeekokeiluihin. *”Toisaalta yhteiskunnassammekin on jotain vialla, kun huumeet houkuttelevat yhä useampia. On syntymässä syiden ja seurausten vyyhti, johon puuttuminen ei ole helppoa”*, totesi päätoimittaja Milla Ollikainen Eno-lehdessä. Myös Helsingin Sanomien pääkirjoitustoimittaja Antti Bläfield kysyy: *”Mitä me olemme itsellemme ja lapsillemme tehneet, kun huumeiden käyttö yleistyy ja kun itse suhtaudumme siihen kuin vääjäämättömään kehityskulkuun, jota ei voi kuitenkaan pysäyttää?”* Olisiko toimittajilla aihetta miettiä myös sitä, miten yhteiskunnassamme on tultu tilanteeseen, jossa –

neljänneksen kansanedustajista ja mielipidekirjoittelun mukaan – on aihetta laajamittaiseen pelkoon siitä, että Stakesin pääjohtajan vanha LSD-kokeilun muistelu positiivisessa sävyssä tekee suurta hallaa huumeiden vastaiselle työlle?

Journalistien ammattikäytännön ja ammattietiikan suhdetta selvittäneissä tutkimuksissa on varsin yhtäpitävästi todettu, että eettinen pohdiskelu ei juurikaan ole läsnä journalistisessa työprosessissa riippumatta siitä, pidetäänkö sitä tärkeänä vai ei. Kysymys ammattietiikasta irtaannutetaan ammattikäytännöstä vetoamalla professionalismin teknisiin suoritusmittareihin ja toimituksellisiin rutiineihin (Esimerkiksi Ari Heinonen: ”Vahtikoiran omatunto”, 1995, 91-92). Tätä tuki erityisesti Jaakkosen ja Sadeojan haastattelut.

Ainakin minulle tapaus Vappu Taipaleesta jäi näkemys, että huumeet ovat jonkinasteinen tabu, ja maassa on asiasta vain yksi virallinen eli hyväksytty ajatustapa. Sen mukaan on kommentoitava, ja jos kommentoi toisin, joutuu ”ansaitun” ryöpytyksen kohteeksi. Mitä tapahtuisi, jos journalistit kyseenalaisaisivat roolinsa vahtikoirina ja yhteiskunnan liimana pelkäämättä yhteiskunnan romahtavan ja asettuisivat arvioimaan kriittisesti myös ”yleisiä totuuksia”, jolloin lehdistö toimisi yhteiskunnan eri ryhmien ja vallankäyttäjien keskustelun foorumina. Edistäisikö vai ehkäisisikö yleiskriittinen rooli yhteiskunnallista kehitystä? Voisiko huumeistakin puhua muutenkin kuin peitellen ja osatotuuksin?

”Kun tässä maailmassa se kuka sanoo on joskus tärkeämpää kuin se mitä sanotaan.”
(Ilta-Sanomien toimittaja Pasi Jaakkonen)

”Minunhan olisi pitänyt aavistaa, eikö totta?”
(Stakesin pääjohtaja Vappu Taipale)

MITÄ MEISTÄ TULI ISONA

Pääjohtaja Vappu Taipale

Valmistui lääketieteen lisensiaatiksi vuonna 1966 ja väitteli lääketieteen ja kirurgian tohtoriksi vuonna 1980 Helsingin yliopistosta.

Mistä ja milloin kirjoittit ylioppilaaksi?
Vaasan tyttölyseosta eli Tipulasta vuonna 1960. Minusta 50-luku oli ahdas ja Vaasa provinssiainen. Uusi vuosilyömyksen tarjosi loputtomia mahdollisuuksia.

Oliko lääketieteellinen helppo valinta?
Mietin kaikkia mahdollisia vaihtoehtoja. Jatkaisinko kansalaiskoulussa, lopettaisinko keskikouluun vai jäisinkö kansakoulunopettajan sijaiseksi lakin jälkeensä. Isoäitini, joka ei ollut käynyt päiväkaan koulua, oli sitä mieltä, että naisten on pidettävä huolta asemastaan ja hankittava koulutusta. Voimistelunopettajamme Irma Rewell vihjaili, että lääketieteellinen olisi hyvä valinta.

Miten rahoitit opintosi?
Siihen aikaan ei saanut lainaa. Elettii tosi köyhästi, eikä perheeni voinut rahoittaa opiskelujani. Olin kesätoisissa röntgenhoitajana ja mielisairaalassa lääkärinä. Kandidatinvaiheen jälkeen Duodecimilla oli takausraengas, jossa vanhemmat kollegat takasivat nuorempien lainoja. Se koitui onnekseni.

Miten asuit opiskeluaikana?
Alivuokralaisena. Ensinn vanhalla rouvalla, joka ei sallinut pyykkipesua, vieraita (miehistä puhumattakaan!), puhelimen käyttöä tai radiota. Lamppuunkin taisi olla 25-wattinen, mutta asunnon hinta sopi budjettiin. Kun pääsin *Medisiinarilehden* toimittajaksi keväällä 1964, ja sain palkkaa, olin jo niin varakas, että vuokrasin 19 nelion yksion.

Olitko aktiivinen järjestötoiminnassa?
Kandiseurassa, FIMCICissa (Finnish Medical Students' International Committee) ja Medisiinarilehdessä.

Tuntuiko sinusta koskaan,

Vappu FIMCICin riennoissa vuonna 1963.

Kurssimme aktiivina olimme vastuussa fetustajaisten järjestelyistä. Mietimme, miten tätä juhlaa mainostettaisiin, pitkien neuvoa-antavien jälkeen päädyimme 20-metriseen punaiseen kankaaseen, johon kirjoitettiin venäläisin kirjaimin keltaisella emalimaalilla ilmoitus juhlien paikasta ja ajasta. Kun koko hökötyks oli ripustettu anatomian laitoksen aulaan, profffa saikin amerikkalaisia vieraita. Tämä perverssin salivana aikana vuonna 2001 on mahdotonta edes kuvitella lakanan aiheuttamia reaktioita nelisenkymmentä vuotta sitten.

Olimme aiheuttaneet ulkopoliittisen hässäkän laitoksella ja vähältä piti, ettei meitä rangaistu ankarrasti. Tuo komea kangas kiertää edelleenkin kurssimme mukana jokaisessa tapaamisessamme.

Mitä kalpaat opiskeluajojiltasi?

Elän täysillä jokaista aikaa. En kalpaa mitään. Oliko sinulla ketään opettajaa,

joka olisi jäänyt erityisesti mieleesi?

Opettajat olivat siihen aikaan varsin erikoisia persoonallisuuksia ja monet pelottaviaakin. Potilaita kohdeltiin tavalla, joka olisi tänään ihmisokeuskysymys. Enemmän mieleen ovat jääneet ne professorit, joita käytin kuuntelemaassa oman tiedekunnan ulkopuolella.

Koska tajusit, että sinusta oli peruaattamattomasti tullut aikuinen?

Kun täytin kolmekymmentä ja aloitin Auran nuorisopoliklinikalla nuorisopsykiatrina. Asiakkaani olivat tuolloin, ensimmäisen huumeaalon aikana, kahdentoista ja kolmentoista ikäisiä. Toteusin silloin olevani paitsi kahden (myöhemmin neljän) lapsen äiti myös kesk-ikäinen tati. Siitä se al-

kol...

Liite 2

Vappu Taipale ei kadu 60-luvun LSD-kokeiluun

PASI JAAKKONEN

Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen pääjohtaja, lääketieteen tohtori Vappu Taipale tunnustaa käyttäneensä nykyään vaaralliseksi huumeeiksi luokiteltua LSD:tä opiskeluaikanaan 1960-luvun alussa.

Ex-ministerin mukaan kyse oli nuoren lääketieteen opiskelijan ”innostuneesta taistelusta paremman maailman puolesta”.

– Siihen maailmanikaan oltiin tavattoman kiinnostuneita näistä uusista mielen lääkkeistä, Taipale muistelee.

1950-luvulla kehitetty LSD oli tuolloin vielä lääkkeenä kokeiluasteella. Taipale ja joukko hänen opiskelukavereitaan onnistui kuitenkin hankkimaan yliopistolta käyttöönsä LSD:tä.

– Muutaman kerran kokeilimme sitä. Oli hyvin mielenkiintoista testata, miten kemiallinen aine aiheuttaa keinoitekoisen mielenpsykoosin.

LSD:tä odotettiin Taipaleen mukaan tuolloin apua mm. alkoholistien ja mielisairaiden hoitoon.

Taipaleelle jäi aineen käytöstä mieluisat kokemukset.

– Se oli aika mielenkiintoista testata omaa

mielenmaisemaa. Ihan kokemisen arvoinen juttu.

Taipale korostaa, että kyse ei ollut tuolloin mistään rikollisesta tai kielletystä toiminnasta.

– Me olimme silloin tieteen eturintamassa kokeilemassa uusia aineita ja etsimässä tietoa mitä maailmassa tapahtuu, Taipale nostalgisoi.

Taipale ei pidä LSD-taustaa kiusallisina hänen nykyisen asemansa kannalta. Hän otti asian itse esiin Ylioppilaslehden haastattelussa.

– Ei siinä mitään erikoista ole. Aika aikaansa kutakin ja nyt olen kokeimusta viisaampi.

Onko tuo viesti myös

Se oli aika mielenkiintoista testata omaa mielenmaisemaa. Ihan kokemisen arvoinen juttu.

Stakesin pääjohtaja Vappu Taipale

nykyopiskelijoille?

– Eei, en missään nimessä voi suosittelaa... tarkkaan ottaen en voi suositella kenellekään edes alkoholin tai tupakan käyttöä.

Eli rinnastat tupakan, alkoholin ja LSD:n?

– Niihin jää koukuun, mutta on vaikea edes uskoa, että se (LSD) toimisi huumeena.

Onko LSD väärin perustein huumausaineiden listalla?

– Kyllä se on kuitenkin ihan viisasta, että se luetaan huumausaineeksi. Mutta silloin 1960-luvulahan sitä ei edes sanoisinko tiedetty, Taipale muistelee.

Liite 3

Ylioppilaslehden päätoimittaja Heikki Valkama kertoi haastattelussa (10.10.2001) juttuun liittyneistä seikoista seuraavaa:

”Aateltii, että tietenki se on hänen oma asiansa että sillo se ei ollu kiellettyä, et kyl me tällanen keskustelu käyti läpi siinä mutta ei sitä päätöstä tehty mitenkää sen takia, että voi meidän täytyy säästää Vappu Taipaleta ryöpytykseltä tai jotain muuta.”

”Ehkä jossain toisessa tilanteessa siinä olis voinu tehdä toisinkin eli joku voi hyvin väittää että oltiin huonoja toimittajia, koska ei tehty siitä isoa uutista, mutta me aateltii että ollaa vähä cooleja. Koska kuitenkin jonkun ihmisen henkilökohtainen huumeiden käyttö joskus, ni en mä tiedä onks se sellanen asia mistä kuuluu tehdä otsikoita.”

”Samassa lehdessä oli toinen LSD-aiheinen juttu, siitä tavallaan kävi ilmi, että mitä nää asiat oli, me päätettii ettei me aleta revittelemää sitä siinä vaiheessa.”

”Tavallaa iltapäivälehtiologiikalla ajateltii että joku siihen tarttuu, ja sanoo et hei Vappu Taipale käytti LSD:tä esimerkiks jossain siteerauspalstalla tai jollain tällasella, ei ollu mitään hajuu että siitä tuli tollanen iso myllytys, jossa niinku... mut yleensä sen verran tietää, että uutinen on uutinen.”

”Sanotaa et kyl me tietty linja pidetään ja yritetään tehdä eri periaatteella, tai tietyllä periaatteella meidän lehteä eikä että rämmittäis kauheesti... kaikki ei ole meille materiaalia jota täytyy myydä... sanottaisko laaduks.”

”Ei niinkään ajateltu, että olisko siitä haittaa vaan se ajatus oli se et koska se on yksityishenkilö ni sitä ei tarvitse niinku...repiä, ei siinä ollu semmone haitta-ajatus että ei me niinkään kauheesti erityisesti haluttu suojellakaan mutta ei myöskään ...käänteisestihän se tietenki on se ajatus että...ei aiheuteta pahaa revittelemällä..”

”Kuitenki piditte vähän niinku tollasta matalaa profilia joka tapauksessa?”

”No, nii, nii.”

”Ilta-Sanomatin piti jutun kirjoittaneen toimittajan mielestä matalaa profilia.”

(Naurua) ”No varmasti”(naurua).

Lainauksia Ilta-Sanomien toimittajan Pasi Jaakkosen haastattelusta (3.10.2001):

”Kysyin tästä et pitääkö tää paikkansa, ootsä sanonu tämmöstä. Se sano, et kyllä hän on sanonu ja sit tavallaan ku se oli varmistunu, ni sitte sitä juttua lähettii tekemään tai haastattelussa ja sit mä oletin et hän olis tämän väitteen dementoinu tai tavallaan kiistäny tai halunnu...yleensähan poliitikot sanoo näin että heitä on haastateltu ja tulkittu väärin siihen lehteen mutta sieltä ei sitte ryhtynytään

tulemaan sen tyyppistä vastausta vaan sitte ihan toisentyypistä tekstiä, missä hän selitti kannaltaan sitte sitä käyttöä.”

”No sehän oli ihan huimaava tilanne sillä tavalla, et hetkinen, siis mä luulin jo että onks tää nyt puhelu ees menny oikeeseen osotteeseen et vois joku tehdä niinku mä sit tarkistinkin vielä perään et onks tosiaan tää henkilö sitte Vappu Taipale jonka kanssa mä oon jutellu.”

”Siis sehän lauko hurjia juttuja siinä haastattelussa et osaa, kaikkea mä en edes käyttäny siinä, mul oli nauhotus ja sit mä kerroin uutispäällikölle, et minkälainen on tää haastattelun sisältö et Taipale puhu aika kovia, ja tota soitin sen nauhan ja vuorossa olevan toimituspäällikön kanssa kuunneltiin se nauha ja jaettiin tavallaan se, kaikki piti toimituksessa et tää on aika kuohuttava lausunto mitä se puhu. Siitä huolimatta se kuitenkin tehtiin sitten vaan kakspalstasena, eikä se ollu edes, ei muistaakseni ollu edes lööpissä.”

”Se vedettii aika pieteetillä, on käyty sitte keskustelua et siinä olis ollu mahdollisuus sitä sitte vetää niinku paljo isommalla ja laajemminkin, mut se vedettiin aika pieteetillä. Ja sithä se sitten tuli niinku toisessa aallossa sitte seuraavana päivänä sitten se kohuhan jatku siitä mut se itse perusuutinen sehän oli kahden palstan aika neutraali pikku uutinen, meidän pääuutissivulla tosin.”

”Mä sanoin tossa aikasemmin, ettei tässä työssä nyt sillä tavalla voi pohtia että jokaisen jutun sitä ketjua ja seurauksia mitä siitä nyt tulee, et se on niinku tavallaan ne uutiskriteerit, mitkä sitä työtä on kompassina.”

”... ja siinä jutussahan mä annoin tilaisuuden hopealautasella haastattelutilanteessa Taipaleelle tehdä se mikä niin ku aikasemman kokemuksen perusteella olis ollu odotettavaa eli vetää takasin sen, sanoo et a) mua on tulkittu väärin, b) olen eri mieltä ja tota et hänelle tarjottiin tilaisuus olla tällä poliittisesti korrektilla huumausainepoliittisella linjalla, mut hän ei sitä tehny, ja vaik mä oon hyvin monta kertaa sen siinä tilanteessa annoin mahdollisuuden tehdä sen minkä niinku normaalisti 99 prosenttia poliitikoista tekis.”

”Mun mielestä niinku julkisuus ja lehentekeminen on semmonen ihmeellinen markkinatalouden laji missä markkinat on vähän niinku kummallisella tavalla oikees, ne päättää mikä niitä kiinnostaa ja sitte niitä on jollain tavalla sitte uskomisenkin että jos tietyt aiheet ei ihmisiä kiinnosta ni vaikka niitä kuinka yrittää takoo päähän ni kannettu vesi ei kaivossa pysy vaa ihmiset tapaa valita kiinnostuksensa kohteet itse, ainaki vapaassa yhteiskunnassa... missä informaatiota on rajattomasti saatavilla, aika vaikee mennä ihmisille sanomaa että tämä nyt on olennainen asia ja tästä teidän pitää olla kiinnostunu ja tämän tyyppistä joukkotiedotusta teidän tulee haluta, et sitä on hirveen vaikee ohjailla, et se, ihmiset tekee ne valinnat sitte enemmän tai vähemmän vapaina (ei saa selvää – yksilöinä?), mun mielest ne on, ne kattoo, osaa omalla kohdallaan arvioida, mikä heitä kiinnostaa, et siinä mielessä se olennaisuuden kriteeri on mun mielestä sitä, mikä on olennaista mahdollisimman monelle ni se on kai sitte olennaista, et tavallaan tälläne... tietysti täähän on filosofinen kysymys.”

”...kysymys oli kuitenkin asenteesta tässä, et hänhän paljasti tässä oman suhtautumisen eikä siinä mitään, yksityishenkilönä voi suhtautua näin mutta siinä asemassa olevana henkilönä... kohutaa myös siitä että ihmiset ajattelee et siinä asemassa olevana henkilönä ni ei voi, ei voi suhtautua huumeisiin...”

”Mullon tähän se lähtökohta mitä mä yritän täs koko ajan sanoo on mun mielestä ollu tälläne, oikeestaan tää on niinku tälläne hyvinki vähän arkaaiselta, vanhakantaiselta kuulostava näkemys sitte, jota paljo lehdistössä ja tiedotusvälineissä viljellään sellasta, siitä vahtikoiran roolista, siitä puheesta, tää nyt oli sellane, tässä niinku... lehti tässä uutises tiivistetysti paljasti, tää on tankkaamista, mut paljasti sen, mikä on Stakesin pääjohtajan henkilökohtanen suhtautuminen LSD-huumausaineeseen,... ja miksi se tuli uutinen on se että se on ristiriidassa sen käsityksen kanssa mikä odotetaan tässä asemassa olevan henkilön ajattelevan, eli tässä päästiin kyllä hyvin, sillä tavalla... sen takia tämä oli niin hämmästyttävää että yleensä ihmiset valehtelee, kertoo sellasen, et vaikka ajatteliskin toista, mut hän kerto sen ihan hämmästyttävän suorasukaisella tavalla, mitä hän ajattelee huumeiden käytöstä eli LSD:stä, yhä nykyäänkin, siinä virassa, se oli tiivistetysti mun mielestä sen kohun syy, et se oli, se ajattelutapa on hyvin voimakkaasti ristiriidassa sen kanssa, mitä, miten siinä asemassa oleva henkilö oletetaan ajattelevan.”

”Must ois ollu, se ois ollu moraalitonta, tai, se ois ollu moraalitonta ja toimittajan aseman väärinkäyttöä, jos nämä kommentit saatuaan niitä ei ois kirjottanu lehteen... se ois ollu toimittajan aseman väärinkäyttöä.”

”Just sillä perusteella, et ihmisillä on oikeus tietää.”

”Joo, siitä mitä vallankäyttäjät ja sitten vallankäyttäjä tässä, ja sitten toteuttavat virkamiehet asioista ajattelevat, tämä paljasti yhden henkilön tavan ajatella ja suhtautua sitte huumausaineisiin, mun mielest se olis, semmosen tiedon tekemättä jättäminen olis mun mielestä, se ois..toimittaja... eettisesti ja moraalisesti kyseenalaista.”

Ilta-Sanomien toimituspäällikkö Tapio Sadeojan haastattelusta (17.10.2001):

”...mut se sävy mihin hän (Taipale) puhui oli musta ja kaikista aivan käsittämätön.”

”...oli aika myöhä illalla ja sitte siitä et mitä meil on niin sanotusti sivuja auki eli tällasia lehdentekoprosessiin liittyviä ihan asioita siinä oli, se on ihan selvää et voidaan myöntää, et jos se ois ollu aikasemmin ni se ois ollu isommalla.”

”...yks mikä tämmösissä usein niinku tutkimuksissa ja näissä unohtuu, et on siis olemassa ihan kertakaikkiaan nää kauheet realiteetit kun aikataulut ja sitte tämmöset et missä vaiheessa se lehden teko on sillä hetkellä kun joku asia tulee...”

”...se että hän (Taipale) puhuu niistä (huumekokeiluista) myönteiseen sävyyn ja kun me soitetaan lehtenä, toimittaja soittaa lehtenä selkeesti ilmaisten millä asialla hän on ja tää ihminen kertoo omat näkemyksensä omista näkemyksistä siitä huolimatta, suoraan sanottuna kyl mä olisin kuvitellu itse siinä vaiheessa et ois nimenomaan korostanu sitä, kuinka vaarallisia huumeet ja erityisesti LSD on, kuinka kukaan ei sitä sais ikinä koskaan kokeilla...”

”...Ja kyllähän se on ihan selvää et kaikki uutisointihan on enemmän ja vähemmän subjektiivista, ainakin viimekädessä valinnat ja ratkaisut on subjektiivisia, totta kai kaikki tekijöiden arvot ja asenteet nehän heijastuu väistämättä vaikka kuinka yrittäis sitä kiistää, jos ollaan rehellisiä ni kyllä ne heijastuu aina jonkun verran.”

Tiina Karvinen

Vastuu on minun

Toimittajat haluavat pitää työnsä sääntelyn itsellään ja omalla ammattikunnallaan

Tämän työn tavoitteena on antaa pienoiskuva Tampereella työskentelevien sanomalehti-, radio- ja tv-toimittajien suhtautumisesta journalistien itsesääntelyyn. Lisäksi työssä kerrotaan, mitä toimittajat lokakuussa ajattelivat USA:n tapahtumista. USA:n tapahtumien vastauksista esitettiin alustavat tulokset Tampereen yliopistolla 26.10. 2001 järjestetyssä Terrorismi mediassa -seminaarissa.

Tiina Karvisen oppilastyö liittyy 5. teemaan "Irse- vai mikä sääntely?"

Työssä on haastateltu 19 tamperelaisessa tiedotusvälineessä työskentelevää toimittajaa. Heistä 9 on lehdistöstä, 6 radiosta ja 4 televisiosta. Aamulehden ja Yleisradion lisäksi mukana on 4 muuta toimitusta. Haastatelluista 10 on miestä ja 9 naista. Haastateltujen ikä vaihtelee 27 vuodesta 60 vuoteen. Työssä he ovat olleet 4-32 vuotta. Kaikki ovat niin sanottuja rivitoimittajia ja tekevät päivittäin toimittajan työtä. Yksi haastateltavista on mukana toimituksensa esimiesryhmässä, mutta hänkin toimii koko ajan toimittajana.

Haastattelut on tehty 1. - 19.10.2001. Kaikki haastateltavat on tavattu kasvotusten joko heidän työpaikallaan, kotona tai kahvilassa. Haastattelusta lyhin kesti noin vartin, pisin vajaan puolitoista tuntia. Keskimääräinen kesto oli puoli tuntia.

Haastattelun kysymykset ovat työn lopussa. Kaikille ei ole esitetty kaikkia kysymyksiä, jos he ovat jo edellisissä vastauksissaan ottaneet saman asian esille. Joillekin on esitetty lisäkysymyksiä, mutta niitä ei ole eritelty tässä työssä.

Kaikki toimittajat suostuivat haastatteluun sitä pyydettyä. Muutama epäröi kiireidensä vuoksi. Kuullessaan, että aiheena on journalistien itsesääntely, epäroivätkin suostuivat, koska aihe oli kaikkien mielestä tärkeä. Lopulta vain yhden toimittajan kanssa tapaaminen ei onnistunut työesteiden vuoksi.

Miettiikö toimittaja etiikkaa?

Toimittajista viisi kertoi pohtivansa eettisiä asioita aina työtään tehdessään. Käytettyjä määreitä olivat muun muassa aina kun kirjoitan, hyvin usein, monessa tilanteessa ja joka päivä. Hieman epämääräisemmin eettisten asioiden

pohtimisen runsauden määrittivät seitsemän toimittajaa, jotka kertoivat miettivänsä etiikkaa työssään melko paljon. Viisi toimittajaa mainitsi pohtivansa eettisiä kysymyksiä tietyissä asioissa. Yleisimmät esimerkit olivat onnettomuuden uhrin tai rikoksesta epäillyn nimen julkaiseminen, porno, vähemmistöt ja kuvituskuvat, joista voi tunnistaa ihmisiä. Kaksi kertoi miettivänsä etiikkaa työssään harvoin.

Aina kun ryhtyy kirjoittamaan jostakusta ihmisestä, niin ... siinä joutuu niinku miettimään, et minkä kuan mä tästä ihmisestä annan. ... Minä kuitenkin teen valintoja ja niiden valintojen seurauksena se ihminen näyttää aina joltakin.

(42-vuotias lehtitoimittaja, mies, 21 vuotta alalla)

Aika paljon. Esimerkiksi silloin, kun tietää, että jonkun esim yrityksen ongelmien esiintuominen saattaa johtaa konkurssiin.

(44-vuotias lehtitoimittaja, mies, 16 vuotta alalla)

Vastuun yksi kysymys on ... juuri se, että käytetäänkö ihmistä materiaalina vai ajatellaanko mitä sille ihmiselle tapahtuu tämän haastattelun tai tämän asian julkistamisen jälkeen.

(36-vuotias tv-toimittaja, nainen, 16 vuotta alalla)

Kyl ne on näitä elämän ja kuoleman asioita, missä sit joutuu miettimään.

(39-vuotias radiotoimittaja, nainen, 12 vuotta alalla)

Aika monesti ... sitä ei mieti niin, että tämä nyt on etiikkaa, mutta sitä mieltii, että voiko näin tehdä.

(30-vuotias radiotoimittaja, nainen, 10 vuotta alalla)

Ei kyllä ihan heti tuu mieleen, aika harvoin niihin kuitenkin on törmänny.

(29-vuotias radiotoimittaja, mies, 4 vuotta alalla)

Työssäolovuosilla tai vastaajan sukupuolella ei näytä olevan vaikutusta vastausten jakaantumiseen. Harvoin etiikkaa pohtivat ovat olleet töissä 15 ja 25 vuotta. Toinen heistä on nainen, toinen mies. Hyvin usein etiikkaa miettivistä kolme on miehiä ja kaksi naista. Toimittajan työtä he ovat tehneet 6-22 vuotta.

Ensimmäiseen kysymykseen, miten usein työssäsi pohdit eettisiä asioita, kolme toimittajaa vastasi kysymyksellä tiedustellen, mitä kysyjä ymmärtää etiikalla. Heidän mielestään oli vaikeaa ajatella, mitä etiikka toimittajan työssä tarkoittaa. Kaikki kysyjät olivat tehneet toimittajan työtä jo noin 20 vuoden ajan. Saattoi myös olla, että kysyjät halusivat kokeilla, mitä heidän haluttiin ymmärtävän etiikalla.

Mistä saa eettisiä ohjeita?

19 toimittajasta vain yksi kertoo, ettei ole milloinkaan tarvinnut eettisiä ohjeita

työssään. Samoin vain yksi kertoo, ettei nykyään hae eettisiä ohjeita työhönsä mistään. Kyseinen toimittaja mainitsee uransa alussa keskustelleensa kollegojen kanssa, mutta nykyään luottaa pelkästään omaan harkintaansa.

Kahta ensiksi mainittua toimittajaa lukuun ottamatta kaikki listasivat useampia neuvojenhakupaikkoja. Yleisin vastaus oli, että eettisiä ohjeita kysytään kollegalta. 15 toimittajaa kertoi kääntyvänsä miettimistä vaativassa tilanteessa työtoverinsa puoleen. Toiselle sijalle ylsi oma pää, josta neuvoja hakee 13 toimittajaa. Itsestä haettavia vastauksia perusteltiin mainitsemalla kokemus, itseensä luottaminen, maalaisjärki, terve järki, oma moraalinen maailmankatsomus ja se, ettei ole aikaa kääntyä kenenkään muun puoleen. Ajan puute mainittiin perusteluna myös kollegalta neuvon kysymisessä.

Esimieheltä ohjeita pyytää 8 toimittajaa. Esimiehen puoleen käännetään erityisen vaikeissa tilanteissa ja silloin, kun halutaan tietää, mikä on oman välineen linja jossakin hankalassa asiassa.

Journalistiliitolta eettisiä ohjeita on pyytänyt yksi toimittaja. Samoin vain yksi kertoo käyttävänsä Journalistin ohjeita neuvoja tarvitessaan. Muutama muukin ohjeet mainitsee, mutta kertoo, ettei käytä ohjeita tai että käyttäisi niitä, jos olisi enemmän aikaa. Yhden toimittajan mielestä ei ole olemassa mitään paikkaa, josta toimittaja voisi saada eettisiä ohjeita työhönsä.

Oon ollu pari kertaa Julkisen sanan neuvostossa ja ... en mä oikein usko, et mä oisin niinku niissä tapauksissa niin mistään voinu sellasta viisautta saada, et en ois sinne joutunu. Tosin en siis kummallakaan kerralla ei tullut mitään langettavaa päätöstä, et siis päädyttiin minun kannalleni, mutta mä nyt en millään tavalla kadu.

(42-vuotias lehtitoimittaja, mies, 21 vuotta alalla)

Mul on viiskyt minuuttii aikaa tehdä kaks juttua ... nii viidestkymmenest minuutist ei voi käyttää enää edes kymmentä minuuttia minkään eettisen periaatteen selvittelyyn.

(48-vuotias lehtitoimittaja, mies, 30 vuotta alalla)

Ne on niin nopeita juttuja, että kyllä ne on jollain tavalla oltava sisäänrakennettuna. ... Kyl ne tulee omasta sydämestä sitte loppuimeks.

(39-vuotias radiotoimittaja, nainen, 12 vuotta alalla)

Eipä juuri mikään kirjallinen journalismin etiikan opas ole tullut kyllä siinä hetkessä mieleen.

(39-vuotias lehtitoimittaja, nainen, 19 vuotta alalla)

Tänään mä selasin netistä noita Journalistin ohjeita ... totesin ääneen, että niitä pitäis kyllä useamminkin katsoo, et ku siinä tulee niin selkeesti uanottua se, mitä joskus mieltii.

(33-vuotias lehtitoimittaja, nainen, 11 vuotta alalla)

Jokaisen ihmisen niinku henkilökohtanen moraalikoodi tai moraalikäsitys, joka siinä enemmän ratkasee kun kun se, onks joku ohjeisto vai ei.

(36-vuotias tv-toimittaja, nainen, 16 vuotta alalla)

Journalistiliitolta ohjeita oli pyytännyt suoraan vain yksi toimittaja. Kuitenkin 9 toimittajaa on sitä mieltä, että eettisiä neuvoja pitäisi saada liitosta. Todennäköistä kuitenkin on, että useimmat heistä ajattelevat saavansa ohjeita liitosta, jos niitä sieltä pyytäisivät. Ei ole vain tullut pyydettyä. Lisäksi moni yhdistää Journalistin ohjeet liittoon. Kysymykseen mistä eettisiä neuvoja pitäisi saada moni vastasi hyvinkin konkreettisesti. Fyysisiksi neuvojen lukupaikoiksi ehdotettiin toimituksen hyllyssä olevaa mappia, ilmoitustaulua ja internetiä, jonne muutama kaipasi Journalistin ohjeita. Ohjeet kuitenkin ovat jo internetissä. Tämäkin kertoo jotakin ohjeiden käytöstä. Ehkä liiton olisi syytä mainostaa ohjeiden löytymistä verkosta enemmän, koska ainakin Tampereella näyttää olevan halua käyttää niitä, mutta toimittajat eivät ole niitä sähköisesti löytäneet. Hyvä idea olisi lisäksi perustaa toimituksiin paikka, jossa Journalistin ohjeet olisivat vihkosena kaikkien saatavilla. Näin ei vielä tunnu olevan.

Työn kiireisyys otettiin esille nytkin. Ohjeita halutaan liitosta, mutta yksi toimittajista otti esille sen, että liitto ei palvele akuuteissa tilanteissa. Liitolta odotetaan jopa päivystysluontoista palvelua.

Journalistin ohjeiden lisäksi yksi vastaajista toivoi oman talon tapoja kirjallisina ohjeina toimituksen hyllyyn. Toinen puolestaan ajattelee, että talon tapojen pitäisi olla suullisina kaikkien tiedossa.

Kolmen toimittajan mielestä pitäisi luottaa toimittajien omaan harkintakykyyn. Perusteluina sanottiin, että toimittajan pitää osata tehdä itse valintoja työssään. Lisäksi yksi lehtitoimittajista mainitsi, että Suomessa päivälehdet ovat eettisesti korkeatasoisia. Siksi erityistä tarvetta ohjeiden hankkimiseen muualta kuin toimittajalta itseltään ei ole. Hankalissa, erityisesti tiedotusvälineen linjaa koskevissa kysymyksissä eettisiä neuvoja pitäisi saada vastaavalta päätoimittajalta. Tätä mieltä oli kaksi vastaajaa.

Neljä toimittajaa ei osaa sanoa, mistä eettisiä ohjeita pitäisi saada. Kolme puolestaan on sitä mieltä, että ei voi olla edes olemassa sellaista paikkaa, josta toimittaja voisi kysyä eettisiä ohjeita työhönsä. Yhtenä perusteluna oli se, että ohjeita ei milloinkaan voitaisi laatia kaikkiin tilanteisiin sopiviksi. Ainoastaan yksi toimittajista mainitsi, että eettisiä neuvoja pitäisi antaa koulutuksessa.

Voimakkaimmin vastauksissa nousi esille kysymys siitä, kuka ohjeita laatisi. Asiaa ei kysytty erikseen, mutta 10 toimittajaa mainitsi, että eettisten ohjeiden pitäisi olla toimittajien itsensä tekemiä. Monen mielestä oli vaikeaa miettiä, kuka

muu toimittajan työn eettisiä ohjeita voisi edes laatia. Yksi toimittaja mainitsi tiedotusalan tutkijat ja toivoi heidän puuttuvan keskusteluun journalismin etiikasta ja olevan mukana alan eettisiä ohjeita laadittaessa.

Kyl tää niinku tää organisaatio lähtee siitä, että luotetaan aika pitkälti toimittajan harkintakykyyn. Eikä mun mielestä oo mitään syytä miksei luotettas.

(42-vuotias lehtitoimittaja, mies, 21 vuotta alalla)

Opiskeluaikana on jaettu näitä lehtisiä ja oppaita hyvästä journalismista ja eettisistä säännöistä, mutta täytyy kyllä myöntää, että ei oo tullu niitä käytettyä. Et varmasti sieltä löytyis ohjeita kyllä.

(29-vuotias radiotoimittaja, mies, 4 vuotta alalla)

Jos nyt oikein kiperä paikka tulis niin kyllähän sitä sitten voi kysyä esimerkiksi vaikka liitosta. Mä en oikein tiedä mistä niitä sitten vois muualta, siinä on sitte tietysti aina että jos joku muu ulkopuolinen taho alkaa niitä määrittää niin mikä se sitten vois olla. Mun mielestä se pitäis ensisijaisesti olla kuitenkin ammatillisesti olla jotenkin siitä vastuussa oleva taho.

(40-vuotias radiotoimittaja, nainen, 17 vuotta alalla)

Siis kyllä kai niitä nytenkin saa monesta paikasta, jos ... niitä lähtee hakemaan, mutta ... kuka on se yksi ja oikea sitten niin en mä osaa sanoa.

(42-vuotias radiotoimittaja, mies, 12 vuotta alalla)

Toimittajan eettisiä ohjeita lakiin?

Vastaajista yli puolet (13) oli sitä mieltä, että toimittajan työtä koskevia eettisiä ohjeita ei pidä kirjata lakiin. Yleisin perustelu oli, että tämä rajoittaisi sananvapautta. Sananvapauden kaventumisella kielteistä kantaansa perusteli 9 toimittajaa. Muita perusteluja olivat, että laki sitoo liikaa, se estää tiedonvälitystä, lain tulkinta olisi hankalaa ja lait vanhentuvat nopeasti, koska lain voimaantulo sen suunnittelusta kestää niin kauan. Lisäksi asiat ovat usein yksittäistapauksia ja laista olisi hankalaa tehdä yleispätevä. Kaksi vastaajaa mainitsi, ettei lakeja tarvitse säätää erikseen toimittajille.

Viisi vastaajaa haluaisi toimittajan työtä koskevia eettisiä ohjeita lakiin. Perusteluina sanottiin, että laki antaisi toimittajalle turvallisen selkänöjan työssään ja että Journalistin ohjeet ovat vain ohjeita. Puoltajien mielestä ihmisiä pitäisi suojella. Esimerkiksi laissa pitäisi säätää kuvajournalismia koskevista asioista. Yksi vastaajista haluaisi kieltää kuolleiden onnettomuuksien tai rikosten uhrien kuvien näyttämisen tiedotusvälineissä.

Yksi vastaajista ei osannut sanoa, pitäisikö eettisiä ohjeita olla laissa. Kolme vastaajista mainitsi, että toimittajan työtä koskevia lakeja on jo olemassa. Laeista mainittiin henkilösuoja laki ja laki päätoimittajan vastuusta.

Se olis loukkaus sananvapautta kohtaan.

(52-vuotias lehtitoimittaja, mies, 25 vuotta alalla)

En mä tällasta eettistä ohjausta kyllä lakiin kaipaa ... silloin se ei enää oo itsesääntelyä vaan se on valtiovallan puuttumista ikään kuin sananvapauteen ihan jos oikein laajasti ajatellaan.

(45-vuotias lehtitoimittaja, nainen, 22 vuotta alalla)

Kun on tottunu siihen vanhakantaseen objektiivisuusajatteluun ja sananvapauteen niin sitte sekin tuntuis hullulta, ettei jokainen pystyis vastuullisesti itte päättään siitä. Muttei näköjään pysty. Mut en mä ehkä ... lakiin asti, mun mielestä se intimiteettisuoja joka on ties kuinka vanha on aika hyvä.

(40-vuotias radiotoimittaja, nainen, 17 vuotta alalla)

On hyvä journalistinen tapa ja must ... on parempi, että se on tämmönen ammatikunnan keskinäinen pohdiskelukysymys. Ihan osittain senkin takia, että ... lainsäädäntö on aika ... raskas prosessi ja ... siinä saattaa olla että jotkut asiat ehtii vanhentua ja muuttua jo ennen kuin laki tulee voimaan.

(39-vuotias lehtitoimittaja, nainen, 15 vuotta alalla)

Enemminkin mä tekisin lain siitä, että miten huonoja kirjottajia ei saa olla sanomalehdistössä.

(39-vuotias lehtitoimittaja, nainen, 19 vuotta alalla)

Mikä ettei. Kyllähän se monta kertaa selkiyttää tilanteita. Ylipäätään semmonen ... mutu-juttu ei oo kovin hyvä, koska sellasta mutua on yhtä monta kun on sen mutun takana olevia mielipiteitä.

(60-vuotias lehtitoimittaja, mies, 32 vuotta alalla)

Kuitenkin olen taas sitä mieltä, että Julkisen sanan neuvosto on vähän niinkun munaton tällä hetkellä, että se voi niinkun nuhdella, mutta siit ei oo mitään apua.

(29-vuotias tv-toimittaja, mies, 4 vuotta alalla)

Siinä mielessä ehkä pitäis eettisiä ohjeita olla laissa, et lain pitäis seurata nykyaikaa. Koska kuitenkin nyt on niin paljo kaikennäköstä.

(30-vuotias radiotoimittaja, nainen, 10 vuotta alalla)

Onko nykyisten ohjeiden määrä sopiva?

Yli kaksi kolmasosaa (14) toimittajista on sitä mieltä, että eettisiä ohjeita on sopivasti. Täysin tyytyväisiä nykyisiin ohjeisiin kaikki eivät kuitenkaan ole. Ohjeiden noudattamisen ja tulkinnan käytännön pitäisi olla yhtenäisempi. Samoin ohjeiden pitäisi pysyä nimenomaan journalistien ohjeina, niihin ei pitäisi voida vedota tuomioistuimissa. Joihinkin tilanteisiin ohjeita kaivattaisiin enemmän tai ainakin lisää yksityiskohtia. Monen mielestä Journalistin ohjeet ovat vain suuntaa antavia. Yksi toimittajista kaipaisi lisää sääntöjä tekstimainonnasta, koska nykyisten ohjeiden linjasta on jo hänen mielestään lip-

suttu. Toisaalta kolme vastaajista korostaa, että ohjeita on nyt sopivasti ja ne eivät saa olla liian yksityiskohtaisia.

Kolmen vastaajan mielestä ohjeita on nykyään liian vähän. Yksi vastaajista kaipaisi päivitettyä versiota Journalistin ohjeista. Toinen haluaisi saada tietoa ohjeiden nykyisestä tulkinnasta, koska hänen mielestään ohjeiden tulkinta muuttuu koko ajan. Kolmas kaipaisi erityisesti lisää keskustelua toimittajien etiikasta.

Kaksi toimittajaa ei osaa sanoa, onko ohjeita liikaa, sopivasti vai liian vähän. Toisen mielestä ohjeiden pitäisi olla helpommin saatavilla ja toinen ei tiedä, mitä eettisiä ohjeita nykyään on olemassa. Kenenkään vastaajan mielestä toimittajan eettisiä ohjeita ei ole Suomessa nykyään liikaa. Toisaalta kuitenkin kolme vaihtoehdon sopivasti valinnutta siis korostaa, ettei nykyisiin ohjeisiin saa lisätä yksityiskohtia, joita jotkut toiset vastaajista nimenomaan haluaisivat.

Yhteiskunnan ja demokration kivijalka on mahdollisimman vapaa sana. Ja sit moni käyttää väärin ja arveluttavalla tavalla, mut et vielä arveluttavampaa olis lähteä sitä kauheesti rajaamaan tai normittamaan etukäteen.

(42-vuotias lehtitoimittaja, mies, 21 vuotta alalla)

Mun mielestä niitä on nyt sopivasti, mut mitä mä oon esimerkiks seurannu Journalistia (Journalistiliiton julkaisema toimittajien ammattilehti), niin tuntuu siltä, että linjanveto on niinku tiukempi, et jotkut eri tahot alkaa, jotkut oikeudet ja muut alkaa niinku enemmän sanoa sitä, että mitä toimittajat saa tehdä tai mistä saa kirjottaa tai mitä asioita saa ylipäätään ottaa esille. Että musta se on tiukentumassa ja en mä seuraa sitä välttämättä kauheen hyvällä silmällä.

(40-vuotias radiotoimittaja, nainen, 17 vuotta alalla)

Mikä se rajanveto milloinkin aina on, että kyllä kai sekin on olennaisesti muuttunut tässä vuosien varrella, että vaikka säännöt ois ihan samoja, niin niitä tulkitaan vaan toisella tavalla, että tietysti ... aina ne uusimmat tulkinnat ois kiva tietää.

(42-vuotias radiotoimittaja, mies, 12 vuotta alalla)

Kuinka paljon toimittaja vaikuttaa juttunsa sisältöön?

Toimittajilta kysyttiin, kuinka paljon he mielestään vaikuttavat siihen, mitä heidän juttunsa sisältävät. Sääntelyyn kuuluvat jutun sisällön lisäksi kaikki siihen liittyvät valinnat, aiheen valitsemisesta lähtien.

Ainoastaan yksi vastaajista ei mielestään sääntele lainkaan sitä, mitä hänen juttunsa sisältää. Yksi puolestaan vastaa, että uutistyössä hän ei vaikuta lainkaan juttunsa sisältöön, muissa jutuissa sääntele juttuaan joskus. Kolmas toteaa, ettei ainakaan tietoisesti vaikuta juttujensa sisältöön. Hän mainitsee ainoana juttujen sisältöä sääntelevänä asiana Journalistin ohjeet.

Kuusi toimittajaa vastaa sääntelevänsä juttujensa sisältöä täysin. Muutama saa päättää kaikki aiheensakin itse, joten sääntely lähtee jo ideoinnista. Kymmenen vastaajista määrittelee sääntelevänsä juttujensa sisältöä paljon. Mainittuja määreitä ovat hirveän paljon, todella paljon ja hyvin paljon. Juttujen todetaan olevan omannäköisiä eikä sitä pidetä pahana asiana. Yksi lehtitoimittajista mainitsee, että ratkaisu jutusta on kirjoittavalla toimittajalla ja hän uskoo siihen. Toinen puolestaan korostaa, että toimittajan on tunnettava vastuunsa jutustaan.

Mä olen tietynlainen riski päätoimittajalle, joka on sitte loppukädessä vastuussa. Et ... jos mä en niinku tunne sitä vastuutani ja niinku jotenkin oivalla sitä, niin mä voin kirjottaa juttuun mitä tahansa ja se on seuraavan päivän lehdessä myöskin semmosenaan.

(48-vuotias lehtitoimittaja, mies, 30 vuotta alalla)

Säänteleekö työnantaja toimittajan jutun sisältöä?

Kysymys työnantajan sääntelystä jakoi vastaajajoukon kahtia. 10 toimittajaa kertoi työnantajansa sääntelevän jollakin tavalla heidän juttunsa sisältöä. Vastauksissa tähän ryhmään otettiin mukaan kaikenlaiset sääntelytavat. 9 vastaajaa oli sitä mieltä, että työnantaja ei sääntele heidän juttujensa sisältöä millään tavalla.

Työnantajan sääntelyyn myönteisesti vastanneet ottivat esille muun muassa tiedotusvälineen linjan, jota ei sovi rikkoa. Samaan asiaan viitattiin puhumalla yleisistä toimituksen ohjeista ja tiedotusvälineen roolista, jossa pitää pysyä. Kukaan nämä asiat esille ottaneista ei kuitenkaan paheksunut tapaa. Linjan ja roolin hyväksyminen kuuluu heidän mielestään tietyissä välineessä työskentelevän toimittajan työhön. Yksi toimittajista kertoi esimerkiksi tehneensä päätoimittajan pyynnöstä jutun, jota hän ei olisi itse muuten tehnyt. Tapauksessa päätoimittaja kuitenkin oli etukäteen kertonut ottavansa vastuun jutusta. Kolme vastaajista pehmensi vastaustaan sanomalla, että työnantaja sääntele heidän juttujensa sisältöä, mutta ei paljon.

Varmasti se vaikuttaa, se voi vaikuttaa jopa enemmän kun mitä ... äkkiä tajuaa, mutta ... kyllä mun mielestä kuitenkin aika suuri valta on vielä sillä kirjottajallaki.

(45-vuotias lehtitoimittaja, nainen, 22 vuotta alalla)

Tiedän sen, että kyllähän se vastaan tulis, jos ... sitä lähtis koittaa.

(42-vuotias radiotoimittaja, mies, 12 vuotta alalla)

Ensimmäisenä tulis mieleen sanoa, että ei yhtään, mutta ei se varmaan ihan täysin pidä paikkaansa.

(33-vuotias lehtitoimittaja, nainen, 11 vuotta alalla)

Mistä ei saa tehdä juttua?

Reilut kaksi kolmannelta (14) vastaajista kertoo, että heidän työpaikallaan ei ole kiellettyjä aiheita. Toimittajat saavat tehdä juttujaan vapaasti mistä aiheista tahansa. Tosin yksi toimittaja vastaa, että kiellettyjä aiheita ei ole suoraan sanottu, mutta hän ei silti tekisi juttua, jossa esimerkiksi spekuloidisi yhtiön osakkeiden alassyöksyllä tai kommentoisi konsernin johtajaa pikkuilkeässä kolumnissa. Kaksi vastaajista mainitsee, että kiellettyjä aiheita ei ole nykyään, mutta aina ei ole ollut näin. Esimerkiksi kaikkea mainostajiin liittyvää ei saanut aikaisemmin kertoa.

Neljä toimittajaa tietää, että on olemassa aiheita, joista he eivät saa tehdä juttua. Tällaisia ovat esimerkiksi organisaatiota itseään koskevat aiheet. Yksi toimittajista mainitsee, että omassa työpaikassa vain yhden mielipiteen uutisointi ja julkisjuorut ovat kiellettyjä. Yksi toimittaja kertoo tiettyjen tyyllilajien olevan epäsoivia. Hänen mukaansa esimerkiksi uskonnosta pitää omalla työpaikalla kertoa tietyllä pieteetillä.

Yhdelle vastaajista on epäselvää, onko omalla työpaikalla kiellettyjä aiheita. Hänen mukaansa kielletyt aiheet voidaan kuitenkin itse päätellä.

Voimme itse täällä päätellä, mistä on hyvä sanoa jotakin tai mistä ... ei tuota konserniin mahdu poikkipuolista sanaa.

(39-vuotias lehtitoimittaja, nainen, 19 vuotta alalla)

Jokaisessa organisaatiossa varmaan organisaatiota itseensä koskevat jutut on sellasia.

(45-vuotias lehtitoimittaja, nainen, 22 vuotta alalla)

Uskaltaako ... haukkua tai vähän kritisoida tätä firmaa, että onko siitä meille jotain haittaa sitten esimerkiks mainosmyynnin kanssa. Nää on semmosia asioita, mitkä pulpahtaa, niitä on ihan turha kieltää ... silloin tällöin esille. Mutta kertaakaan esimiehet, toimitusjohtajatasolta tai muulta tasolta ... ei oo sanonu että ei saa tehdä. Koska silloin ... me vaan kaivettais itsellemme kuoppaa ... et me ruvettais niinku antamaan ... löysää mainoskentän suuntaan eli annettais heille kontrolli siitä, mitä me uutisoidaan ja mitä ei.

(31-vuotias tv-toimittaja, mies, 9 vuotta alalla)

Onko toimittaja kohdellut haastateltavaa tämän mielestä huonosti?

Puolet (10) toimittajista on saanut joskus palautetta haastateltaviltaan siitä, että nämä ovat tunteneet tullessaan kohdelluiksi jotenkin väärin. 4 toimittajaa kertoo työvuosiensa varrelle osuneen kaltoin kohdelluksi itsensä tuntenut haastateltava vain kerran. 5 vastaajista ei ole saanut haastateltavan kohtelusta kielteistä palautetta kertaakaan.

Joskus-vastauksen antaneet eivät osanneet mainita huonoa kohtelua saaneensa

tunteneiden haastateltavien määrää. Yksi toimittajista totesi kuulevansa kaltoin kohdelluista haastateltavista parin viikon välein. Hän on mukana toimituksensa esimiesjoukossa ja osa palautteesta koskee muiden toimittajien jutuisa mukana olleita haastateltuja. Vaikka haastateltavien määrää ei osattu kertoa, esimerkkejä erilaisista tapauksista kerrottiin runsaasti.

Kolme toimittajista kertoi antavansa aina juttunsa haastateltavan luettavaksi ilman pyyntöäkin. Joskus haastateltava on tuhtunut, jos juttua ei ole muutettu hänen toiveidensa mukaiseksi. Joskus on vaadittu, että koko juttua ei saa julkaista. Joku on väittänyt tulleen siteeratuksi väärin. Joskus haastateltava on ollut vihainen, koska juttu ei ole palvellut hänen tarkoitustaan. Joskus on väitetty jutussa olleen toimittajan omaa tulkintaa. Yksi toimittajista kertoo, että haastateltava ei ole suostunut uudelleen haastateltavaksi sen jälkeen kun on kokenut tulleen kohdelluksi huonosti.

Kaksi toimittajaa mainitsee, että jokin sääntö olisi voinut auttaa heitä jutun teossa ja ehkä silloin haastateltava ei olisi kokenut tulleen kaltoin kohdelluksi. Toisaalta yksi toimittajista toteaa, ettei auttavaa sääntöä voisi olla. Yhden mielestä asia ei ole eettinen. Toinen puolestaan mainitsee etiikan kultaisen säännön: mieti, mitä itse ajattelisit haastateltavan asemassa.

Neljä vastaajista nostaa esille toimittajan oikeudet. Heidän mielestään on hyvä, että haastattelut voi nauhoittaa. Näin toimittajalla on jotain, mihin vedota, jos haastateltava väittää sanoneensa asian toisin. Lisäksi mainitaan juttujen tarkastuttaminen haastateltavalla etukäteen vain tätä koskevalta osalta. Toimittajan velvollisuuksiin ei kuulu kertoa muiden haastateltavien kommenttien sisällöstä. Sen sijaan vastauksissa tulee esille, että hyviin tapoihin kuuluu kertoa, jos jutussa on muitakin haastateltavia.

Ei kukaan toimittaja tahallaan vääristele toisen sanomisia.

(48-vuotias lehtitoimittaja, mies, 30 vuotta alalla)

Radiossa kuitenkin on se helppous kirjottamiseen verrattuna, että ne on oikeesti sanonu ne ja niitten äänellä tullu ja eihän ne sille sinällään mitään voi.

(42-vuotias radiotoimittaja, mies, 12 vuotta alalla)

Ymmärsin, että toimittaja ei ole kaikkien ystävä eikä toimittajan kuulu miellyttää.

(27-vuotias tv-toimittaja, nainen, 4 vuotta alalla)

On ... jälkikäteen soiteltu ja tiedusteltu, et miksi painotus on ollu tämmönen.

(31-vuotias tv-toimittaja, mies, 9 vuotta alalla)

Perustellaanko juttua haastateltavalle?

Vastausten mukaan jutun perustelu haastateltavalle on melko yleistä. Kuusi

vastaajista kertoo perustelevansa jutun valintoja haastateltavalle ennen haastattelua. He kertovat haastateltavalle, mistä näkökulmasta aikovat asiaa käsitellä. Yksi tv-toimittajista kertoo jutun luonteesta toteutuksen kannalta, koska tv-jutun ilmaisutapa on monelle vieras.

Seitsemän toimittajista on perustellut jotakin jutussa tekemäänsä ratkaisua haastateltavalle joskus. Neljä kertoo perusteellensa ratkaisujaan harvoin. Yksi ei ole perustellut haastateltavalle mitään koskaan.

Jotkut haastateltavat haluaa tietää etukäteen kysymykset ja silloin voi melkeen sanoa, että juttu on förbi... elikä jutusta katoaa aika paljo siinä tilanteessa.

(29-vuotias radiotoimittaja, mies, 4 vuotta alalla)

Olen monta kertaa ajatellut, että joks mä rupeen niinkun tällä kokemuksella vastamaan ... näihin esilukupyynnöihin ... että sovitaanko niin, että mä teen ... jutun ja ... jos sul on ennakkoehtona se, että se pitää luettaa, niin jätetään se tekemättä.

Mutta en mä oo vielä siihen mennyt, koska pyrin olemaan vähemmän hankala.

(60-vuotias lehtitoimittaja, mies, 32 vuotta alalla)

Perusteleeko toimittaja juttuaan lukijalle, kuulijalle tai katsojalle?

Toimittajista joka toinen (9) ei ole koskaan perustellut jutussa tekemäänsä ratkaisua lukijalle, kuulijalle tai katsojalle. Yksi esittää perusteluksi sen, että lukijaa ei saa jutussa rasittaa ongelmilla. Toimittajan on osattava tehdä perustelut selviksi jo jutussa. Neljä vastaajista perustelee ratkaisujaan harvoin ja yksi mainitsee, että palautetta tulee yllättävän vähän.

Kuusi vastaajaa mainitsee perustelleensa ratkaisujaan lukijalle joskus. Toimittajista yksi kertoo saavansa lukijapalautetta suunnilleen kerran kahdessa viikossa. Toinen puolestaan muistelee saaneensa palautetta kerran kymmenessä vuodessa. Joskus-vastauksen antaneet kertovat, että heiltä on kysytty aihevalinnoista, siitä, miksi riitajutussa toista osapuolta kuultiin toista enemmän ja siitä, miksi jotakuta on haastateltu, mutta toista ei. Joskus lukijan mielestä jutussa on ollut väärä näkökulma. Kaksi toimittajista kertoo joutuvansa joskus juttunsa alussa sanomaan kuulijalle tai katsojalle, että ajanpuutteen vuoksi jutussa keskitytään vain yhteen näkökulmaan.

Perustellaanko juttua työnantajalle?

Työnantajalle juttujaan on edes kerran perustellut 13 vastaajaa. Kuusi ei ole milloinkaan perustellut jutussa tekemiään ratkaisuja esimiehelleen. Perusteleista seitsemän on perustellut valintojaan joskus, neljä harvoin ja kaksi usein tai vähän väliä. Useimmin perustelevat kertovat aiheina olevan jutun muotoon liittyvät ratkaisut ja valinnat jutussa. Joskus perusteluja esittävät kertovat niitä

työnantajalleen sekä ennen jutun julkaisua, varsinkin arkaluontoisissa aiheissa, että jutun julkaisemisen jälkeen. Perusteluja ei pidetä huonona asiana. Päinvastoin, yksi toimittajista mainitsee pahinta olevan, jos kukaan ei koskaan sanoisi jutuista mitään.

Ehkä tää on sitä itsesääntelyä sitte et ... tietää, että joku saattas olla arka aihe.
(42-vuotias radiotoimittaja, mies, 12 vuotta alalla)

Kollegiaalisesti niin eivät (toimittajat) tee virheitä, et siitä johtuu ehkä se et aika harvoin näitä saa kuulla näitä ... et joutuis perustelemaan jotakin.
(39-vuotias lehtitoimittaja, nainen, 19 vuotta alalla)

Tapaus USA

Ovatko tiedotusvälineet toimineet tapauksen uutisoinnissa eettisesti oikein?

Oman etiikan ja itsesääntelyn lisäksi kaikilta toimittajilta kysyttiin USA:han tehdystä terrori-iskusta 11.9.2001 ja sen uutisoinnin eettisyydestä. Vastaajia pyydettiin keskittymään suomalaisiin tiedotusvälineisiin, tosin muutama vertasi Suomessa nähtyä ja kuultua uutisointia satelliittikanavien tarjontaan. 19 toimittajasta 9 on haastateltu sunnuntain 7. lokakuuta ja maanantain 8. lokakuuta välisen yön jälkeen. Tuona yönä USA hyökkäsi Afganistaniin.

Kuusi toimittajista on sitä mieltä, että tapahtuman uutisoinnissa on toimittu eettisesti oikein. Heistä miehiä on neljä ja naisia kaksi. Kolme edustaa lehdistöä, yksi radiota ja kaksi tv:tä. Useimmat vastaajista perustelivat kaikkia USA:ta koskevia kysymyksiä laajasti. Uutisointia eettisesti oikeana pitävät perustelivat kantaansa muun muassa sillä, että heidän mielestään uutisointi on ollut tasapuolista. Tiedotusvälineiden myötätunto on ollut uhrien puolella, mutta silti on muistettu kritisoida USA:n sotilaallista ja poliittista toimintaa maailmassa. Lisäksi terrori-iskusta ei ole tarvinnut yhden vastaajan mielestä enää tehdä sensaatiota, koska tapahtuma itsessään jo oli sellainen. Toinen tv-toimittajista totesi, että kaikki kerrottu on taatusti ollut totta ja siksi päätyi myönteiselle kannalle uutisoinnin eettisyydessä. Radiotoimittaja toteaa uutisoinnin olleen yksipuolista, mutta hänen mukaansa syynä on ollut tietojen saannin vaikeus toiselta puolelta eli Afganistanista. Lisäksi toimittajat mainitsevat kantansa perusteluksi sen, että uutisoinnissa ei ole ollut minkäänlaisia ylilyöntejä.

Hämmästyttävän vähän ylilyöntejä tässä uutisoinnissa on tullu.
(48-vuotias lehtitoimittaja, mies, 30 vuotta alalla)

Ei ole hävettävää.
(39-vuotias lehtitoimittaja, nainen, 15 vuotta alalla)

Seitsemän toimittajan mielestä tapauksen uutisoinnissa on toimittu eettisesti väärin tai vähintään arveluttavasti. Vastaajista neljä on miehiä ja kolme naisia. Kaksi edustaa lehdistöä, neljä radiota ja yksi tv:tä. Tämä vastausvaihtoehto on selvästi suosituin sähköisten välineiden edustajilla. Yhteensä viisi tv- ja radiotoimittajaa tuomitsee uutisoinnin epäeettiseksi. Eettisesti oikeana uutisointia pitää kolme sähköisen puolen edustajaa, kaksi ei osaa sanoa. Lehdistön edustajista kolme pitää uutisointia eettisesti oikeana, neljä ei osaa sanoa ja vain kaksi on sitä mieltä, että uutisoinnissa olisi ollut eettisesti parantamisen varaa.

Vastausten jakautumisessa lehdistön ja sähköisten välineiden kesken saattaa olla kyse siitä, että radio- ja tv-toimittajat ovat tämänkin tapauksen yhteydessä olleet pakotettuja reagoimaan tilanteeseen lehtitoimittajia nopeammin. Lehtitoimittajalla on ollut enemmän aikaa analyysiin. Kyse saattaa olla myös siitä, että tv- ja radiotoimittajat ovat tottuneempia oman välineen seuraajia ja kritisoivat kommentissaan nimenomaan sähköistä mediaa.

Tiedotusvälineiden toimintaa eettisesti vääränä pitävät perustelevat kantaansa sillä, että media meni tapahtumaan mukaan liiaksikin. Yksi lehtitoimittajista miettii, kyseenalaistiko kukaan ylhäältäpäin säädettyjä ilmauksia kuten suruli-putuksia ja hiljaisia hetkiä. Yksi radiotoimittajista mainitsee lehdistön mässäil-leen asian uutisoinnilla, hänen mielestään esillä olleet yksityiskohdat ihmisten kärsimyksistä ovat olleet eettisesti arveluttavia. Tv-toimittaja puolestaan on sitä mieltä, että mitä pidemmälle tapauksen uutisointi etenee, sitä yksipuolisem- maksi se tulee. Hänen mielestään tiedotusvälineet ovat sortuneet juttujen tekemiseen liiaksikin, koska materiaalia on ollut niin helposti saatavilla.

Kyllä mun mielestä siinä on menty vähä objektiivisuuden ulkopuolelle.

(44-vuotias lehtitoimittaja, mies, 16 vuotta alalla)

Mun mielestä esimerkiksi se ... iltapäivälehdessä oli tää pilvenpiirtäjien tuho sekunti sekunnilta esimerkiksi, mun mielestä se on täysin tarpeetonta ja lisää vaan ihmisten tuskaa.

(40-vuotias radiotoimittaja, nainen, 17 vuotta alalla)

Kuusi vastaajista ei osaa sanoa, onko USA-uutisoinnissa toimittu eettisesti oikein vai väärin. Vastaajista neljä on lehdistöstä, yksi tv:stä ja yksi radiosta. Miehiä vastaajista on kaksi, naisia neljä.

Yksi lehtitoimittajista nostaa esille turvattomuuden. Hänen mielestään terrori-isku oli niin merkittävä tapahtuma, että tiedotusvälineiden suurin tehtävä oli tyydyttää ihmisten uutisnälkä. Siinä sivussa toimittajat kuitenkin tulivat luoneeksi turvattomuuden tunteen. Toimittajan mielestä toimittajien olisi pitänyt ajatella vastuutaan tuskan, ahdistuksen ja pelon aiheuttajina, kun tarjosivat tietoa. Jotain olisi voitu jättää sanomattakin, mutta silti vasta aika näyttää,

ylidramatisoivatko toimittajat tapahtumaa.

Toinen lehtitoimittaja puolestaan sanoo eettisyyden miettimisen olevan vaikeata, koska Suomessa on menty uutisoinnissa niin yksityiskohtaisuuksiin. Hän mainitsee esimerkkinä sen, kun pilvenpiirtäjien korkeutta verrataan Näsinneulaan ja ihmettelee, mitä merkitystä tällaisella voi kenellekään olla. Lisäksi missien kommenttien kysymistä asiasta ja tapahtuman vertaamista Estoniaan ihmetellään.

Kolmas lehtitoimittaja korostaa, että tapauksesta saatavaan materiaaliin ei ole voinut täysin luottaa. Kiireessä kaikkea ei ehditä tarkastaa. Sen vuoksi hän päätyy eettisyydessä epävarmalle kannalle.

Uutisgenre on CNN-genre, mikä meillekin tulee ja mitä kaikki kommentaattorit vielä kilpaa ruikutti, että kun vaan eduskunnan kyselytuntia näytetään ja ... Radio-Suomi soittaa humppaa. Kaikkien olis heti pitänyt muuttua CNN:ksi ja jatkuvalla syötöllä tarjota jotakin kuua tai ääntä asiasta, riippumatta siitä, onks yhtään mitään sanottavaa.

(36-vuotias tv-toimittaja, nainen, 16 vuotta alalla)

Puuttuuko jokin näkökulma?

Useimmissa vastauksissa toimittajat eivät erittele sitä, missä olisi ollut erityisesti parantamisen varaa tai mikä näkökulma heidän mielestään tapauksen uutisoinnista puuttuu. Toimittajien vastauksissa tulee esille samoja asioita useampaan kertaan. Seitsemän toimittajaa ottaa esille sen, että mediamaailma on Amerikka-painotteinen. Muutama ihmettelee, miksei uutisoinnin alussa otettu lainkaan esille useampia epäiltyjä, esimerkiksi USA:ssa toimivia ääriryhmiä. Lisäksi mainitaan materiaalin saannin helppous, josta johtuu uutisen jatkuva esilläolo.

Yksi tv-toimittajista kysyy, ollaanko Suomessakin Yhdysvaltain kritiikittömiä sanansaattajia. Eräs radiotoimittajista puolestaan on sitä mieltä, että Suomenkin tiedotusvälineissä presidentti GeorgeBushin sana on jumalan sanaa. Ja jos Suomen hallituksen mielestä Yhdysvaltain vastaiskut ovat oikeutettuja, media on helposti samaa mieltä. Toimittajan mielestä näin ei tarvitsisi olla.

On ikään kuin tullut sellainen tunne, että tarvitaan jonkinlainen suruaika, jonka jälkeen voidaan sitten lähteä niin kuin esimerkiksi syyllistämään Yhdysvaltoja, että senkin politiikassa on vikaa.

(42-vuotias lehtitoimittaja, mies, 21 vuotta alalla)

Hirvittävän vähän meille on kerrottu siitä, miten amerikkalaisten oma itseymmärrys on muuttunut tässä. Kyllä sielläkin kritiikkiä esitetään sitä omaa sotauhoa vastaan.

(39-vuotias lehtitoimittaja, nainen, 19 vuotta alalla)

Seitsemän toimittajan mielestä on eettisesti arveluttavaa, että muutaman tuhannen yhdysvaltalaisen henki on suuremman uutisoinnin arvoinen kuin suurempi menehtyneiden määrä jossakin muualla maailmassa, länsimaiden ulkopuolella. Esimerkkeiksi nostetaan muun muassa Ruanda, nälänhätäalueet ja tulva kaukaisessa maassa, jossa monenkaan suomalaisen naapuri tai sukulainen ei ole käynyt. Amerikassa on aina jonkun tuttu vierailut ja siksi paikka on läheisempi.

Täs on tää vanha kunnon ruumisindeksi, että 10 000 ruumista jossain Afrikan kuivuusalueella vastaa niinku kahta Helsingissä.

(39-vuotias radiotoimittaja, nainen, 12 vuotta alalla)

Se on eettisen ja moraalisen pohdinnan paikka, et miten tää nyt on näin mielettömät mittasuhteet saanut tää juttu, tietäen todella, että jos ihmishengistä puhutaan ... Missä oli ne mielettömät järkytyksen tunteet ja missä oli se samanlainen semmonen kuolemalla hehkuttaminen ja dramaattisilla yksityiskohdilla hehkuttaminen silloin kun missä tahansa muualla maailmassa on tapahtunut jotakin vieläkin pahempaa.

(29-vuotias radiotoimittaja, mies, 6 vuotta alalla)

Seitsemän vastaajaa on sitä mieltä, että Afganistanin siviilejä ei ole kuultu. Kuusi näistä toimittajista on haastateltu sen jälkeen, kun USA hyökkäsi Afganistaniin. Afganistanin tilanteen selvittämisen vaikeutena pidetään muun muassa sitä, että toimittajien pääsy maahan estettiin. Esille nousee lisäksi ajatus siitä, että Afganistanissa saattaa kuolla paljon enemmän ihmisiä kuin New Yorkissa, mutta tästä ei kerrota yhtä näkyvästi. Uutisoinnin pitäisi olla tasapuolisempaa.

Neljän toimittajan mielestä uutisoinnista ei puutu mitään näkökulmaa. Heidän mielestään näkökulmia on ollut liikaa ja uutisiin on turtunut.

Neljä vastaajaa mainitsee, että asian käsittely on ollut toimittajille vaikeata. Vastauksissa korostetaan, että toimittajakin on ihminen, jolla on tunteet. Silti asiasta pitäisi muodostaa jonkunlainen kokonaiskuva ja pystyä vielä analysoimaan tilannetta. Ainakin työvuorossa 11. syyskuuta olleiden mielestä vaatimus on vähintään vaikea. Kaikille vastaajille asian käsittely ei ollut helppoa edes kuukausi iskun jälkeen.

On tullu välillä sellanen tunne, että ei taho niin kun edes toimittajana kauheesti jak-saa sitä asiaa.

(40-vuotias radiotoimittaja, nainen, 17 vuotta alalla)

Ehkä siinäkin kuvastuu se, että toimittajat on ittekin vähän hakoteillä. Et ei tiedä oikein mitä siitä tekis. Se on vähän niinku sellanen valtava pallo, jota pitäis joka puolelta vähä lähestyy, mutta siit ei saa niinku otetta.

(40-vuotias radiotoimittaja, nainen, 17 vuotta alalla)

Tähän liittyy valtavan hankalia asioita, niin hankalia, että yleensä toimittaja ei näin monimutkaisten ja hankalien asioiden kanssa oo tottunu olemaan edes tekemisissä.

(42-vuotias lehtitoimittaja, mies, 21 vuotta alalla)

Tuntuu niinku tylsältä itestäkin, että ... siinä vaiheessa kun rupes tulemaan ensimmäisiä tietoja niistä kadonneista ja uhreista, niin sitä vaan luettelee numeroita eikä niinku edes uskalla päästää ajatuksia siihen suuntaan et hei, et ne on ihmisiä.

(39-vuotias radiotoimittaja, nainen, 12 vuotta alalla)

Lopuksi

Toimittajien halukkuus osallistua tutkimukseen kiireistään huolimatta kertoo siitä, että etiikka ja itsesääntely ovat toimittajien mielestä tärkeitä asioita. Voidaan jopa sanoa, että toimittajilla oli tarve puhua näistä asioista. Useampi kuin yksi toimittaja jäi keskustelemaan aiheesta kanssani sen jälkeen, kun olin kysynyt kysymykseni. Kahdesta työpaikasta kerrottiin, että aiheesta oli noussut ensimmäisen käyntini jälkeen kahvipöytäkeskustelujen ja toimituspalaverien puheenaihe. Moni mainitsi haastatteluissakin, että eettisiä asioita ja itsesääntelyä pitäisi pohtia toimituksissa paljon nykyistä enemmän.

Yksi toimittaja toivoisi journalisteille ohjeita, joissa olisi valmis resepti erilaisten tilanteiden ratkaisemiseen. Toivomus saattaa kertoa toimittajan työn hankaloitumisesta, eettisiä asioita täytyy huomioida runsaasti ja monelta eri puolelta. Asioiden ratkaisu vaatii laajaa yleissivistystä ja kykyä pohdintaan. Ehkä kaikilla toimittajilla tällaista kykyä ei nykyään ole eikä heiltä sitä työhön tullessaan vaadita. Toivomus valmiista reseptistä voi kertoa pelkästään kiireestäkin, mutta se ei saisi milloinkaan olla syy eettisten kysymysten sivuuttamiseen. Toimittajan työssä on kysymys yleisön palvelemisesta ja siihen kuuluu olennaisesti vastuu. Journalisti on vastuussa siitä, että yleisö saa totuudellista ja tasapuolista tietoa. Monet Journalistin ohjeiden kohdista kuulostavat arkisessa uutistyyössä ehkä yleviltä, mutta jos ne sivuutetaan, ammattikunta on hukannut jotain olennaisinta. Viihteellistyvässä maailmassa journalisti on silloin hukannut luotettavuutensa. Ja jos journalisti menettää luotettavuutensa, kansalainen jää vaille puolueetonta tietoa.

Sääntelykysymys oli tässä työssä yksi niistä kysymyksistä, johon toimittajat vastasivat helpoimmin ja nopeimmin. Jos kaikki eivät olleet ajatelleet eettisiä asioita työssään, kaikki tuntuivat ajatelleen itsesääntelyä. Yksi toimittajista kysyi vastakysymyksen, onko itsesääntely sama asia kuin itsesensuuri. Silti oman sääntelyvallan laajuuden myöntäminen ei ollut toimittajille vaikeata. En olisi uskonut saavani kolmasosalta vastaukseksi sataa prosenttia, että he

kertovat sääntelvänsä työtään itse täysin. Kaiken kaikkiaan toimittajat vastasivat uskottavan tuntuisesti. Tähän vaikuttanee eniten se, että itsesääntelyä ei pidetty paheksuttavana asiana vaan pikemminkin työhön luonnostaan kuuluvalta.

Haastattelukysymykset

- sukupuoli
- ikä
- alallaolovuodet
- väline

- Millaisissa tilanteissa olet työssäsi joutunut ajattelemaan eettisiä asioita?
- Mistä olet tarvitessasi hakenut eettisiä neuvoja?
- Missä neuvoja eettisten ongelmien varalta pitäisi olla?
- Pitäisikö toimittajan työtä koskevia eettisiä sääntöjä olla laissa?
- Onko eettisiä sääntöjä nykyään liikaa, sopivasti vai liian vähän?
- Kuinka paljon mielestäsi itse sääntelet sitä, mitä juttuusi laitat?
- Kuinka paljon mielestäsi työnantajasi sääntelee juttujesi sisältöä?
- Onko jokin aihealue, josta et saa tehdä työpaikassasi juttua?
- Oletko saanut palautetta haastateltaviltasi, että he ovat kokeneet tulleeensa kohdelluksi jutussasi kaltoin tai väärin?
- Oletko ja jos, niin kuinka usein, joutunut perustelevaan jotain jutussa tekemääsi ratkaisua haastateltavalle?
- Oletko ja jos, niin kuinka usein, joutunut perustelevaan jotain jutussa tekemääsi ratkaisua työnantajallesi?
- Oletko ja jos, niin kuinka usein, joutunut perustelevana jotain jutussa tekemääsi ratkaisua lukijalle/kuulijalle/katsojalle?

USA:n tapahtumista:

- Ovatko tiedotusvälineet (Suomessa) mielestäsi toimineet tapauksen uutisoinnissa eettisesti oikein?
- Missä erityisesti olisi ollut parantamisen varaa?
- Puuttuuko mielestäsi jokin näkökulma?

